

ANUL XXI
Chișinău

Limba ROMÂNĂ

Nr. 11-12 (197-198) 2011 Revistă de știință și cultură

Limba
ROMÂNĂ

Revistă de știință și cultură

Nr. 11-12 (197-198) 2011

NOIEMBRIE-DECEMBRIE

CHIȘINĂU

*Publicație editată cu sprijinul
Institutului Cultural Român*

R|O|M|Â|N|Ă

Apare la Chişinău din 1991

ISSN 0235-9111

Fondatori Ion DUMENIUK, Nicolae MĂTCAȘ, Alexandru BANTOȘ

Editor Echipa redacției

Redactor-șef Alexandru BANTOȘ

Redactor-șef adjunct Viorica-Ela CARAMAN

Secretar general de redacție Oxana BEJAN

Redactori Vasile GAVRILAN
Natalia SECARĂ

Lector Veronica ROTARU

Concepție grafică Mihai BACINSCHI

Coperta și interior Emil COJOCARU, *Căsuța tropicală* (fragment). Număr ilustrat cu lucrări din colecția lui Stere BUCOVALĂ (Brăila)

Colegiul de redacție Alexei AXAN, Ana BANTOȘ, Gheorghe Mihai BÂRLEA (Baia Mare), Vladimir BEȘLEAGĂ, Iulian BOLDEA (Târgu-Mureș), Mircea BORGILĂ (Cluj), Leo BUTNARU, Gheorghe CHIVU (București), Dorin CIMPOEȘU (București), Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Theodor CODREANU (Huși), Nicolae DABIJA, Mircea A. DIACONU (Suceava), Stelian DUMISTRĂCEL (Iași), Andrei EȘANU, Nicolae FELECAN (Baia Mare), Gheorghe GONȚA, Victor V. GRECU (Sibiu), Ion HADÂRCĂ, Dan MĂNUCĂ (Iași), Nicolae MĂTCAȘ, Ion MELNICIUC, Cristinel MUNTEANU (Brăila), Eugen MUNTEANU (Iași), Adrian Dinu RACHIERU (Timișoara), Mina-Maria RUSU (București), Marius SALA (București), Constantin ȘCHIOPU, Ion UNGUREANU, Diana VRABIE (Bălți)

Orice articol publicat în revista „Limba Română” reflectă punctul de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.

Textele republicate nu se recenzează și nu se restituie.

Pentru corespondență:

**Căsuța poștală nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134,
Chișinău, 2012, Republica Moldova. Tel.: 23 84 58, 23 87 03**

e-mail: limbaromanachisinau@gmail.com

pagina web: www.limbaromana.md

SUMAR

BIBLIOTECA ȘI TRANZIȚIA

Alexandru BANTOȘ

Puterea și cultura noastră 6

Vera OSOIANU

Biblioteca publică: actualitate și perspective 10

Elena HARCONIȚA, Elena STRATAN

Biblioteca școlară – centru de informare și instruire 14

Viorica-Ela CARAMAN

Trista libertate a cărților 19

Vasile GAVRILAN

De ce nu citesc studenții? 24

PRO DIDACTICA

Constantin ȘCHIOPU

Interpretarea textului literar: tehnici de creativitate 28

ITINERAR LEXICAL

Anatol EREMIA

Reglementarea și ocrotirea onomasticii românești în Republica Moldova 36

Lucia CEPRAGA

Importanța limbii latine pentru onomastica economică 44

GRAMATICĂ

Dana-Luminița TELEOACĂ

Particularități morfosintactice ale textului contemporan de rugăciune (I) 51

POESIS

Mircea BÂRSILĂ

Însemnări de la Festivalul poezilor din Balcani 59

Mircea BÂRSILĂ

Domnul administrator; Cireșe de mai; În fiecare seară; O linie aproape neagră; Cel mai apropiat cimitir; Țuică fiartă cu zahăr și piper; 0752 30 22 28 61

Ioan ES. POP

mă întorc acasă după ani și ani de umblat prin bucurești; de patru generații, în dosul casei noastre curge; nu știu ce l-a apucat pe tatăl meu să-njuge boii la car; puțină moarte marțea la noi, dar și; peste drum de crășma unde stau și beau; el călătorea înainte și numai el; sunt un bărbat singur. nu-i nicio mândrie în asta. doar sunt; musca de sicriu nu poate fi prea zglobie 66

Nicolae SPĂTARU	
citirea zidului; semne; sunt doar în trecere	71
Emilia DABU	
Amintiri mișcătoare; Civilizații clonate; Paso-doble; Răzvrătire	73
Stere BUCOVALĂ	
După-amiezile unui pian; Ploaia din piept; Să mori la Paris; Portul Namuur; Dimineți tot mai reci	75
Nicolae Grigore MĂRĂȘANU	
Distanța dintre mine și un iepure; Stam și așteptam vesela cegă să muște; Cherhanale; Insomnii; Abstractul luminos al beznelor homofage	78

PROZĂ

Vasile DATCU	
Musafirul	85

COȘERIANA

Adriana-Maria ROBU	
Don Eugenio Coseriu omagiat pe meleaguri spaniole	88
Eugenia BOJOGA în dialog cu Nelson CARTAGENA	
Întâlnirea cu Eugeniu Coșeriu a fost decisivă pentru tot restul vieții mele	92

ANTROPOLOGIE LINGVISTICĂ

Doina BUTIURCA	
Limbajul mâinii – cartea de morală a ființei umane	105

DIALOGUL ARTELOR

Stere BUCOVALĂ	
Prin artă suportăm mai ușor timpul	111
Lucrări din colecția lui Stere BUCOVALĂ	
Fascinația Dunării (<i>pagini color</i>)	I-XVI

CRITICĂ, ESEU

Ana BANTOȘ	
Nicolae Mătcaș, îmblânzitorul de cuvinte	113
Iulian BOLDEA	
Ion Pop. Caligrafii și reverii	119
Diana VRABIE	
Ionel Teodoreanu, prozatorul-poet al copilăriei și adolescenței	124

LECȚIILE ISTORIEI

Dorin CIMPOEȘU	
De ce românii nu trebuie să uite anul 1812	133

Ion VARTA

Recrutări a 59.500 de români basarabeni din R.S.S. Moldovenească la munci forțate în perioada 26 august – 4 noiembrie 1940 136

Ludmila COADĂ, Svetlana SUVEICĂ

Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigației crimelor comunismului în Europa 147

DIMENSIUNI ALE UNITĂȚII NOASTRE

Dumitru ACU

Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român – ASTRA 159

Aurelian LAVRIC

Minoritatea moldo-română din Ucraina: probleme actuale și perspective de supraviețuire 168

BALCANII ȘI EUROPA

Ioan C. POPA

Chestiunea identitară în Basarabia sau de ce moldovenii sunt români 176

PORTRET

Traian ICHIM

Lidia Lipcovskaia – figură marcantă a teatrului liric basarabean 181

STUDIU DE CAZ

Mihail Gh. CIBOTARU

Petrovici 188

ARHI-PERSPECTIVE

Andrei VIZIRU

Țâpova – cea învăluită de mistere și legende 199

EVENIMENT

Vasile GAVRILAN

Chișinău – 575; Alexandru Scarlat Sturdza omagiat în Sala Senatului a U.S.M.; „Nu m-am văzut un apostol”; Mihail Ion Ciubotaru – „Singurul poet basarabean care vorbea românește” 201

Constantin ȘCHIOPU

Întâlnirea elevilor cu cartea: medieri necesare 211

CRONICA MEDIA

Vasile GAVRILAN

„Contrafort”, „Sud-Est cultural”, „Bucovina literară”, „Însemnări ieșene”, „Dacia literară” 216

ABONAMENTE

223

Alexandru BANTOȘ

Puterea și cultura noastră

A.B. – editor și publicist, redactor-șef al revistei „Limba Română”, directorul Casei Limbii Române „Nichita Stănescu”.

Nivelul culturii generale a nației nu-l poate ridica nimeni cu umărul, timpul și munca umplu neajunsurile.

Mihai Eminescu

Cultura nu se moștenește, ci se cucerește.

André Malraux

Cei vechi și înțelepți considerau că la putere se ajunge prin cultură. Azi însă numai din întâmplare la cârmă se află demnitari cu deschidere spre acest domeniu de însemnătate primordială pentru om. Iată de ce nu ne surprinde că infrastructura culturală – școli, biblioteci, librării, asociații cultural-profesionale, case de cultură, cinematografe etc. –, în special în localitățile rurale, este la discreția unor persoane care nu conștientizează rostul instituțiilor publice (al bibliotecilor, în special) întru schimbarea stării de lucruri în comunitate. Sondajele arată că acolo unde lipsește sau nu funcționează biblioteca, de exemplu, există grave probleme de ordin social și moral. Știrile zilnice despre violuri, omoruri, spargerii ar trebui analizate și din acest punct de vedere. Or, biblioteca dotată la nivelul exigențelor moderne, cu mijloace performante de documentare, este nu doar o sursă de informații, operative și argumentate, privind diverse probleme de ordin social, administrativ, economic, politic, filozofic sau medical, cultural, sportiv, ci și un spațiu neutru, non-comercial, de comunicare a cetățenilor, un liant al procesului educațional început de școală și continuat în societate. Pentru cine însă pătrunde esența problemei, biblioteca ar fi, într-un fel, mâna dreaptă a celor de la putere (în plan local, a primarului) în

materie de formare și informare a membrilor comunității, care sunt sau pot deveni aliați, eventual, alegători, așa cum se întâmplă în prezent în Occident, unde bibliotecile publice înregistrează audiență, vizibilitate și credibilitate cu adevărat spectaculoase. În context, primarul, dacă simte mersul vremii și nu se ghidează doar de indicațiile politice de moment, e dator să-și asume obligația de a veghea activitatea bibliotecilor. Atitudinea față de aceste instituții denotă gradul de cultură și de inteligență al exponenților puterii. Dacă dorești să afli câtă știință de carte, câtă cultură are un primar, vizitează biblioteca din localitatea edilului. Realitățile depistate cu această ocazie vor oferi suficiente detalii pentru a întregi portretul omului din fruntea comunității, deoarece activitatea primarului include, obligatoriu, și proiecte de amenajare, construcție și reconstrucție a bibliotecilor. Deziderat impus, la scara întregii republici, de starea lor actuală, care nu mai poate fi tolerată, dacă, bineînțeles, admitem că biblioteca reprezintă în modul cel mai direct măsura efortului general de a culturaliza masele și adevărata dimensiune a luptei elitei intelectuale pentru supraviețuire națională, emancipare economică, socială și, în fine, pentru afirmarea reală a independenței și suveranității. Cultura – bibliotecile alcătuind, de fapt, epicentrul vieții spirituale – nu este altceva decât drumul spre libertate...

Despre decalajul tranșant existent între bibliotecile publice (unii includ în această categorie și bibliotecile școlare, alții pledează pentru comasarea lor) din țările occidentale și cele de la noi s-a scris. Deocamdată nu există un program de refacere și de repunere în circuit a sistemului republican de biblioteci, nu sunt elaborate proiecte educative și strategii pe termen lung de promovare a cărții, de actualizare ciclică a colecțiilor. Amplasate în încăperi vechi, neadecvate, majoritatea bibliotecilor traversează o lungă și profundă criză de identitate, determinată de misiunea greșit înțeleasă a instituțiilor. Textele incluse în acest număr de revistă poartă semnele falimentului ce se profilează și în domeniul cărții: micșorarea continuă a fondului necesar de carte, ca urmare a reducerii bugetelor destinate bibliotecilor, lipsa echipamentelor electronice și a conexiunii lor la internet, fluctuația permanentă și insuficiența cronică a specialiștilor etc. Să examinăm câteva simple date statistice, ce ilustrează magistral starea deplorabilă a acestor instituții. Deși au trecut 22 de ani de la adoptarea legislației lingvistice, doar 25% din fondul general de carte este cu alfabet latin. Cum putem aborda problema schimbării mentalității, dacă instrumentul principal de lucru – cartea națională – lipsește? Achizițiile, se știe, depind de bugetul republican, dar și de puterea locală care și după două decenii de la declararea independenței continuă să manifeste o atitudine ostilă față de cartea națională. Cum poate fi interpretată neglijarea necesității imperioase de a completa fondul bibliotecilor dacă nu drept iresponsabilitate? Să apelăm din nou la investigațiile statistice: deși în

Republica Moldova pentru achiziții anuale a fost alocată insignifianta sumă medie de 7 lei pe cap de locuitor, unele raioane au coborât acest indice la un nivel revoltător de mic. Astfel, în 2010, media achizițiilor de carte a fost după cum urmează: în raionul Briceni – de 0,50 lei, în Dondușeni și Edineț – 0,90 lei, în Florești – 1,30 lei, în Ocnița – 1,40 lei, în Cahul – 1,40 lei, în Basarabasca – 1,80 lei ș.a.m.d. În numeroase localități ani de-a rândul nu este cumpărată nicio carte. Evident, mijloacele destinate acestui scop, în mod legal, deci prin decizii ale primăriilor, sunt redirectionate pentru alte necesități. Alt exemplu: în condițiile erei internetului, la această performantă rețea de informare și de socializare sunt conectate numai 149 de biblioteci publice (10%) și 40 din învățământ (nici 3%); la început de mileniu trei constatăm că este nepermis de mic spațiul rezervat lecturii – în bibliotecile școlare, de exemplu, unui cititor îi revine în medie 0,17 m² (adică 17 centimetri pătrați), pe când în mod normal locul scaunului și al mesei pe care să stea cartea în fața cititorului nu ar trebui să fie mai mic de 2,8 m².

Pentru a întregi penibila imagine a sistemului de instituții cu rol determinant în dezvoltarea culturală a oricărei societăți, vom sublinia că este detestată fără teamei – moștenire de la vechiul regim – misiunea bibliotecarului în gestionarea bibliotecilor. Unii factori decizionali mai consideră că de carte poate să se ocupe oricine dorește (vezi bine, e o meserie ușoară, care poate fi practică lesne fără o pregătire anume!), iar din acest motiv remunerarea muncii lor este mai mult decât derizorie. Salariul mediu al unui angajat în bibliotecile publice constituie 850 de lei, iar în bibliotecile din învățământ – 1.400 de lei. Cine dintre tinerii de azi ar accepta să urmeze o facultate ce-i oferă o atât de umiltoare perspectivă financiară?

Experții afirmă că, dacă lucrurile în domeniu nu se schimbă urgent și din rădăcină, declinul specialității este iminent. Problema cadrelor este neglijată metodic pe parcursul ultimelor două decenii, deși un bun specialist în biblioteconomie se formează mai greu decât un agent de servicii secrete. Or, profesia de bibliotecar este una indispensabilă pentru gestionarea bazelor de date, administrarea rețelelor de informații, cercetarea științifică și promovarea lecturii, digitizarea colecțiilor și educarea culturii informației, adică pentru a asigura funcționarea oricărei instituții de resort la standarde europene și universale. Republica Moldova riscă foarte curând să rămână fără specialiști cu studii superioare de specialitate. Pentru anul de studii 2011-2012 la Universitatea de Stat din Moldova nu s-a reușit, din considerente financiare, formarea unei grupe de studenți. Din aceleași motive au fost desființate și grupele la anul doi și trei de licență. În următorii trei ani nu vom mai avea absolvenți la specialitatea biblioteconomie, asistență informațională și arhivistică. Și acest fenomen se produce pe fundalul unei acute lipse de specialiști. În prezent în bibliotecile publice din spațiul rural lucrează doar 23% de bibliotecari

cu studii superioare de specialitate, în învățământul mediu de specialitate – 25,5%, în învățământul secundar – 13,2%, iar la nivel republican ponderea specialiștilor cu studii superioare biblioteconomice alcătuiește doar 28,1%. Puțin, foarte puțin! Evident, în multe cazuri funcția este exercitată de către persoane ce au ajuns întâmplător în sanctuarul cărților. „Cadrele” respective nu vor ameliora niciodată activitatea bibliotecilor, misiune ce revine viitorilor bibliotecari. Pentru a schimba starea de lucruri, aceștia sunt obligați să facă dovada unor competențe profesionale avansate, să manifeste altă atitudine față de carte și față de rolul ei mereu crescând în societatea contemporană.

Repere sigure ale civilizării noastre sunt considerate bibliotecile publice, dar și cele de acasă, private. Numeroasele cărți, în majoritatea cazurilor excelente și rarissime exemplare, adunate de unii intelectuali pentru uzul familiei și al prietenilor lor, sunt insuficient puse în serviciul comunității. Colecțiile personale, în special acum, când suntem prinși în menhina interminabilei și devastatoarei tranziții, cu efecte nocive și / sau mai cu seamă în plan cultural, ar putea exercita un rol primordial în societate, pentru că de multe ori aceste biblioteci, având, firește, un număr limitat de cititori, sunt mai bogate, au un repertoriu mai variat decât multe dintre instituțiile publice de profil, în speță din mediul rural, de acolo de unde au pornit cei care, conștientizând valoarea și efectul educațional al cărții, au acumulat de-a lungul anilor, cu cheltuială mare și efort, adevărate comori, despre care puțină lume știe. Carențele din gestionarea patrimoniului biblioteconomic actual ne determină să regândim însă urgent, la modul cel mai serios, extinderea circuitului cuvântului scris, apelând la toate mijloacele posibile, inclusiv prin valorificarea avutului bibliofililor particulari, mizând pe implicarea acestora la modernizarea bibliotecilor publice, la accelerarea și îmbunătățirea dotării lor cu strictul necesar acestui sector vital pentru cultură și învățământ. Un prim pas în acest sens ar fi completarea fondului de carte public cu donații din colecțiile particulare. E un gest care nu necesită surse financiare, ci doar o revizuire a propriilor biblioteci. Modeste mijloace bănești presupune și perfectarea de abonamente la cele mai prestigioase publicații de cultură, știință, literatură, informație etc., ziare și reviste, care împropătează colecțiile bibliotecilor comunitare, substituind rafturi întregi de cărți cu valabilitate expirată.

În anul 2012, revista noastră, cu două decenii de experiență în promovarea limbii, literaturii, culturii naționale, contând pe sprijinul oamenilor de afaceri, al parlamentarilor, al funcționarilor publici și, desigur, al elitei intelectuale, speră să treacă pragul mai multor biblioteci școlare și publice, să intre nestingerit în casele profesorilor, ale studenților, ale elevilor, dar și ale cetățenilor simpli, ajutându-i să-și regăsească echilibrul, rostul și locul în realitatea pe care o trăim. Lectura, cartea – cultura – ne va salva și ne va arăta calea spre adevărata noastră putere.

Vera OSOIANU

Biblioteca publică: actualitate și perspective

V.O. – director adjunct,
Biblioteca Națională a
Republicii Moldova (Secția
de cercetare și dezvoltare
în biblioteconomie).
Membră a Consiliului
biblioteconomic național,
a Comisiei de atestare a
bibliotecarilor (2006-2009)
etc. Coordonator de proiecte
susținute de Ambasada SUA
în Moldova și de Fundația
Soros.

Bibliotecile publice din țările nordice au instituit aproape un cult din serviciile pentru utilizatori și, la rândul lor, comunitățile beneficiare le răsplătesc pe potrivă. Conform sondajelor, 91% dintre locuitorii Suediei consideră că bibliotecile sunt importante pentru societate. În Finlanda, lider european în dezvoltarea serviciilor pentru public, 74% dintre cetățeni au card de bibliotecă, iar aceste instituții culturale sunt considerate baza infrastructurii intelectuale a țării. Este cunoscut faptul că bibliotecile sunt extrem de importante, mai ales în timpuri de mari turbulențe economice. Dacă în anul 2001 bibliotecile publice din SUA raportau 21% de utilizatori activi din numărul total al populației, atunci rezultatele unui sondaj, publicate în 2008, relevau faptul că 68% dintre americani sunt deținătorii unui permis de bibliotecă. Este cea mai mare cotă înregistrată din 1990, de când A.L.A. (Asociația Bibliotecilor Americane) duce evidența numărului de cititori înregistrați anual. Se presupune că ar fi un rezultat al crizei cu care se confruntă SUA, dar și al imaginii pozitive a bibliotecii în comunitate.

În bibliotecile din Moldova media acestui indice în anul 2010 a constituit 23,3%.

În postarea din 21 august 2011 de pe Blogul de Biblioteconomie și Știința Informării (<http://clubbib.wordpress.com>) făceam referire la articolul *Bibliotecile publice sunt esențiale în special pe timp de criză* de José-Marie Griffiths /

Donald W. King (apărut recent în <http://www.projo.com>), în care autorii relatează despre un sondaj național efectuat în SUA cu scopul de a reliefa consecințele recesiunii economice. În baza statisticilor pentru anul 2010 a fost actualizată situația înregistrată între anii 2004 și 2008. Datele arată că în ultimii ani numărul de vizite a crescut cu aproximativ 2 miliarde anual. Dacă se ia în considerare și accesul prin internet, atunci numărul de vizite *per capita* aproape că s-a dublat. Este cea mai convingătoare dovadă că pe timp de criză oamenii caută salvarea în instituțiile statului, care sunt cele mai indicate să răspundă unor asemenea provocări.

În postarea *Cu pași mărunți: 100 de idei minunate pentru salvarea finanțelor pentru începători* (<http://www.thesimpledollar.com>) se consemnează explicit că serviciile bibliotecare ocupă un loc destul de important în societate și că valoarea bibliotecii publice ca resursă comunitară se accentuează, mai ales, în perioada crizelor financiare.

Specialiștii care urmăresc evoluția acestui domeniu cunosc faptul că în ultimii ani bibliotecile din întreaga lume se confruntă cu mari probleme de finanțare, de identitate și chiar de supraviețuire. Cei trei piloni pe care s-a sprijinit până acum biblioteca nu mai fac față greutăților. Factorii de decizie politică și financiară de orice gen încearcă tot mai frecvent să contrapună biblioteca internetului. Funcția de informare, axată multă vreme pe ideea lui Alvin Toffler „informația este putere”, considerată până acum piesa de rezistență a bibliotecii, este preluată tot mai insistent de alți promotori de date, care oferă mai multă informație mult mai rapid. Aici nu se încadrează informația de interes local, responsabilitate directă a bibliotecii publice, dar acest segment nu schimbă situația. În condițiile invocate, biblioteca publică este într-o continuă căutare a identității.

Rețeaua bibliotecilor publice din Republica Moldova numără 1.380 de biblioteci. În anul 2010 acestea au raportat un fond de 17.008,1 exemplare, inclusiv 314,1 mii intrări noi, 839,1 utilizatori activi, 8.253,7 vizite și 20.796,8 împrumuturi.

Publicațiile cu grafie latină din colecțiile bibliotecilor publice. Deși în ultimii ani s-a înregistrat o creștere a numărului de publicații cu grafie latină din colecțiile bibliotecilor publice, ponderea acestora rămâne încă mult sub așteptările cititorilor.

Din fondul total de publicații gestionat de bibliotecile publice (17.008,1 exemplare), 7.716,2 (sau 45,4%) sunt în limba română cu grafie latină și chirilică. Dintre cele 7.716,2 exemplare în limba română, 3.408,9 sunt cu grafie

chirilică și 4.248,1 cu grafie latină. Deci literatura în limba română cu grafie latină constituie 25,0% din fondul total de publicații disponibile în bibliotecile publice și 55,0% din fondul de publicații în limba română. După 20 de ani de la revenirea la grafia latină, cifra rămâne destul de ne semnificativă. Conform datelor statistice de la finele anului 2010, cele mai mici cote de publicații cu grafie latină au fost raportate de bibliotecile raionale din Drochia (7,1% din fondul total și 14,5 din fondul de publicații în limba română), Edineț (10,8% și, respectiv, 25%), Râșcani (14,9, respectiv 33,3), Florești (18,9, respectiv 31,8).

Acum câțiva ani a fost realizat un studiu internațional privind statistica de bibliotecă „International library statistics: trends and commentary based on the Libecon data” (Statistica internațională de bibliotecă: tendințe și comentarii bazate pe datele Libecon). Rezultatele studiului au dovedit că situația bibliotecilor din republica noastră este destul de incertă, în comparație cu starea celor internaționale. În acest context, voi invoca doar câteva cifre pentru a vedea poziționarea bibliotecilor din Moldova.

Calitatea și gradul de actualizare a resurselor info-documentare pot fi verificate prin **indicele mediu de înnoire a fondului**, calculat prin raportarea fondului total de publicații la achizițiile pe parcursul anului de referință. IFLA-UNESCO recomandă înnoirea fondului o dată la 7-10 ani. Media pentru țările Uniunii Europene este de aproximativ 17 ani, la noi – 54 de ani și variază foarte mult de la o bibliotecă la alta, precum și de la o localitate la alta: de la 14 ani în Chișinău la 176 de ani în Edineț sau 186 de ani în Taraclia.

IFLA-UNESCO propune ca rată optimă de achiziții *per capita* să fie de 0,25 publicații sau 250 pentru 1.000 de locuitori. Cifra înregistrată în bibliotecile publice din Republica Moldova în anul 2010 a fost de 0,88 sau 88 de cărți la o mie de locuitori.

Un indicator foarte important ce demonstrează preocuparea statului și a organelor finanțatoare locale față de cetățeni reprezintă cheltuielile pentru achiziția de carte *per capita*, astfel acesta variază de la 64,27 Euro în Danemarca la 0,68 în Bulgaria, 0,61 în România, 0,58 în Turcia și 0,35 la noi. Media indicatorului de cheltuieli totale pentru întreținerea bibliotecilor pe cap de locuitor în țările Uniunii Europene este de 14,71 Euro, iar la noi – aproximativ 21,8 lei sau 1,5 Euro.

Este clar că bibliotecile abundă în publicații vechi, adunate în anii în care procesul de editare se desfășura după cu totul alte criterii decât cele valorice. În ultimul deceniu al secolului XX cenzura ideologică a fost schimbată de cea economică, și bibliotecile n-au avut posibilitate să-și completeze colecțiile cu

cele mai importante cărți editate în țară și peste hotare. În mod special suferă bibliotecile mici din mediul rural, unde posibilitățile financiare sunt extrem de scăzute, prin urmare, și achizițiile alternative sunt limitate.

În aceste condiții recomandările IFLA, conform cărora 10% din totalul colecțiilor trebuie să constituie intrările de carte din ultimii 2 ani și 30-40% – intrările din ultimii 5 ani, vor rămâne încă pentru multă vreme doar un deziderat.

În anii din urmă bibliotecile din mai multe țări folosesc, pentru a stabili cota de resurse financiare necesare pentru achiziția de publicații, următoarea formulă: numărul total al populației țintă înmulțit cu rata medie anuală a achiziției pe cap de locuitor (0,25), înmulțit cu prețul mediu al unei publicații. Făcând calculele de rigoare, fiecare bibliotecă poate afla de ce sume de bani are nevoie pentru achiziția de publicații din anul viitor. Cât va primi? Este o altă problemă care depinde de mai mulți factori, printre care și de abilitatea bibliotecarului de a negocia minimul necesar și de a demonstra organelor finanțatoare / de susținere importanța resurselor info-documentare pentru comunitate.

Infrastructura informațională. O nouă șansă de a schimba percepția bibliotecii și a bibliotecarului de către membrii comunității, de a îmbunătăți imaginea acestora în societate și a le reda locul de centru cultural-comunitar, de informare, de socializare, centru de învățare pe tot parcursul vieții etc., este implementarea tehnologiilor de informare și comunicare.

Dar și aici situația este destul de complicată. Conform situațiilor statistice pentru anul 2010, dintre cele 1.380 de biblioteci publice doar 234 (17%) dețin computere, inclusiv 149 (10%) sunt conectate la internet. Pe parcursul anului 2010, bibliotecile publice au achiziționat 141 de computere.

În anul 2010 au beneficiat de serviciile bibliotecilor publice 839.100 cititori unici, inclusiv 378.100 de copii de până la 16 ani, utilizatori de internet. Destul de mare este și procentajul tineretului, dar și al altor categorii de vârstă, care au descoperit avantajele tehnologiilor moderne și nu se pot dispensa de ele. În prezent 34% dintre cetățenii țării sunt utilizatori ai internetului. Pentru comparație, de serviciile bibliotecilor publice se folosesc doar aproximativ 23% de locuitori. În aceste condiții, atragerea lor în biblioteci devine o problemă tot mai acută. Bibliotecarii au de muncit enorm pentru a-i convinge că le pot fi de folos și-i pot ajuta să-și ridice calitatea vieții.

Elena HARCONIȚA

Elena STRATAN

Biblioteca școlară – centru de informare și instruire

E.H. – bibliotecar-bibliograf, specialist în domeniul biblioteconomiei și științei informării, manager, grad de calificare superior. Președinte al filialei A.B.R.M. Bălți, directoarea Bibliotecii Științifice a Universității de Stat „Alec Russo”.

E.S. – bibliotecar, grad de calificare superior, manager. Șef serviciu Cercetare. Asistență de specialitate, Biblioteca Științifică a Universității de Stat „Alec Russo”.

Biblioteca școlară este o componentă esențială a oricărei strategii pe termen lung de alfabetizare, educație, informare și dezvoltare economică, socială și culturală...

Are nevoie de o finanțare suficientă și regulată pentru a putea dispune de personal bine format, de documente, tehnologii și echipamente...

Biblioteca școlară este un partener esențial al rețelei locale, regionale și naționale de biblioteci și centre de informare.

Manifestul UNESCO pentru bibliotecile școlare

Misiunea bibliotecii școlare. Biblioteca școlară, organizată în cadrul instituției de învățământ pre-universitar, care satisface nevoile de informare și documentare ale elevilor și cadrelor didactice, cuprinde o colecție de documente și alte materiale purtătoare de informații.

Bibliotecile școlare sunt parte integrantă a sistemului de instruire, formare și educație în virtutea funcției acestora – info-documentară – de valorificare a fondului de carte, sprijinind procesul de educație și formare desfășurat în instituțiile școlare de care aparțin. (*Manifestul bibliotecilor școlare, redactat de IFLA și aprobat de UNESCO în anul 2002, site-ul ABRM <http://www.abrm.md>*)

Potrivit Regulamentului – cadru de organizare și funcționare a bibliotecilor din învățământul preuniversitar și conform Hotărârii nr. 1.10 din 8 noiembrie 2002 a Colegiului Ministerului Educa-

ției „Cu privire la cadrul de reglementare a organizării și desfășurării activității bibliotecilor din învățământul preuniversitar”, bibliotecii școlare i se impune realizarea următoarelor obiective: susținerea informațională a programelor de învățământ; constituirea și completarea unei colecții enciclopedice reprezentative; asigurarea accesului utilizatorilor la informații și servicii ce țin de procesul de studiu; promovarea lecturii și a valorilor culturale naționale și universale; instruirea utilizatorilor în scopul formării culturii informaționale.

Un rol important în realizarea misiunii și a obiectivelor invocate îi revine bibliotecarului care îi consiliază pe elevi să utilizeze eficient sursele documentare de orice tip, de la cele imprimare la cele electronice, staționar sau la distanță.

Situația sistemului de biblioteci școlare din Republica Moldova. La începutul acestui mileniu în plină edificare a societății informaționale, asemenea instituții și personalul lor s-au pomenit în cea mai dificilă situație, fiind azi cele mai vulnerabile și puternic afectate de austeritatea financiară, dar nu numai. *Statutul inadecvat al bibliotecii și bibliotecarului în școală, lipsa de susținere din partea administrației școlii, atribuirea unor funcții nespecifice bibliotecii, salariile mici și alți factori de ordin material și moral determină fluctuația sporită a cadrelor în bibliotecile instituțiilor de învățământ preuniversitar.*

Consiliul Biblioteconomic Național, Consiliul Director al bibliotecilor din instituțiile de învățământ superior, Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova sunt îngrijorați de situația bibliotecilor școlare deoarece lipsesc datele statistice despre numărul bibliotecilor din învățământul preuniversitar de pe întreg teritoriul republicii noastre.

Implicarea Ministerului Educației și Tineretului în anul 2004, delegarea responsabilităților de a colecta și sintetiza datele statistice celor două centre biblioteconomice: Biblioteca Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, ex-director regretata Raisa Căldare, actualmente Ecaterina Scherlet (mun. Chișinău și 17 raioane), și Biblioteca Științifică a Universității de Stat „Alecu Russo”, director Elena Harconița (mun. Bălți și 15 raioane), a schimbat situația, orientând-o spre evidență, totalizare, analiză, sintetizare și, sperăm noi, spre susținere, implicare și ameliorare.

Date generale. Număr de biblioteci. În 2010, conform datelor statistice, în Republica Moldova erau 1.442 de biblioteci școlare: municipale – 194, urbane – 183 și rurale – 1.065.

După forma organizatorico-juridică: 1.427 de biblioteci funcționează în școlile de stat și 15 – în cele private. Se află în locații speciale – 152, reamenajate – 1.290, proprii – 1.433, arendate – 9.

După starea tehnică: 496 de biblioteci necesită reparații capitale; se află în stare avariata – 17 (raioanele Anenii Noi, Căușeni, Drochia, Dondușeni, Edineț, Soroca, Ocnița, Șoldănești, Taraclia, Ungheni, Vulcănești).

Toate bibliotecile școlare ocupă o suprafață de 74.363,2 m². Fiecăreia dintre acestea îi revine în medie câte 52 m², fiecărui cititor – 0,17 m² (normele prescise pentru bibliotecile publice fiind de 2,8 m²).

Conform mărimii fondului de carte deținut, cele mai multe biblioteci sunt de categoria a IV-a – 842 de instituții, cu colecții de la 10.001 până la 100.000 de volume. Categoria a III-a (de la 5.001 până la 10.000) – 414; categoria a II-a – 163, colecții – până la 5.000 de volume, categoria I – 23 de biblioteci cu colecții de până la 2.000 de volume. În Republica Moldova nu există biblioteci școlare de categoria V-VII, cu colecții de carte mai mult de 100.000 de volume.

Confruntând datele statistice din 2010 cu cele din 2005, constatăm că s-a redus numărul de biblioteci cu 24, având în vedere optimizările produse în învățământ.

Bibliotecile școlare dispun de 15.534 de locuri în sălile de lectură, așa încât în medie un loc revine unui număr de circa 32 de elevi (normele recomandă 5 elevi pentru un loc).

Ce finanțare au avut în anul 2010 cele 1.442 de biblioteci școlare din subordinea Ministerului Educației? Dispun ele, oare, de personal bine instruit? Ce varietate de documente oferă astăzi aceste instituții celor 429.863 de utilizatori care le-au vizitat anul trecut de 5.294.123 ori, împrumutând 10.148.418 de documente? Ce fel de tehnologii și echipamente utilizează bibliotecile școlare în această perioadă de trecere de la societatea informațională la societatea cunoașterii? La ce etapă de dezvoltare se află bibliotecile școlare în Republica Moldova, în care din anul 2006 este declarată guvernarea electronică (Hot. Guv. nr. 833 din 28 iunie 2006), în contextul edificării Societății Informaționale „Moldova Electronică” (Hot. Guv. nr. 255 din 9 martie 2005)?

Colecții. Bibliotecile școlare dețin 21.845.551 de unități materiale: dintre ele 10.146.916 ori 46% sunt manuale. Publicațiile științifice, beletristica și seriile constituie 54% sau 11.698.635 de exemplare.

Fiecărui elev îi revin câte 51 de cărți: 24 de manuale și 27 de documente științifice, de beletristică și periodice. Documentele în limba română numără 13.537.151 de volume ori 61% din colecția totală.

Achiziții: publicații științifice, beletristică, periodice, manuale. În anul 2010 bibliotecile și-au completat fondurile cu 1.461.841 de volume, dintre care 85% (1.247.376) sunt manuale școlare și doar 15% (214.465) – literatură științifică, beletristică, seriale, în limba română 907.080 (62%), per utilizator – 3,4 exemplare (dintre care 2,9 manuale).

În ultimii ani unele biblioteci au achiziționat nu numai documente tradiționale, ci și casete audio, video, astfel încât bibliotecile școlare să contribuie plener la susținerea societății informaționale.

Totuși achizițiile de carte sunt ne semnificative în comparație cu decontările efectuate, sursele prioritare ale fondului de carte rămânând donațiile. Cea mai valoroasă donație de carte a avut loc în anul 2005, când, cu sprijinul Băncii Mondiale, bibliotecile școlare au primit loturi importante de cărți, inclusiv de beletristică. Dar acestea nu pot satisface totalmente cerințele de lectură ale elevilor și profesorilor, căci în afară de literatura necesară conform programelor de învățământ, mai este nevoie de literatură artistică variată, de apariții periodice.

În toate bibliotecile s-au făcut 15.037 de abonamente la publicații periodice (în 2005 – 14.012), inclusiv la 6.489 de titluri de reviste și 8.548 de titluri de ziare. Fiecare bibliotecă a abonat, în medie, câte 10 titluri (în anul 2005 – 9 titluri).

Pe parcursul anului au fost eliminate din colecții documente depășite fizic și moral, 1.175.359 de exemplare, dintre care 68% (795.051) sunt manuale. În Republica Moldova frecvența de înnoire a stocului de carte este de 15 ani, dar dacă excludem achizițiile de manuale, ajungem la 55 de ani. De precizat că cifra acceptată de bibliotecile europene este de 7-10 ani.

Utilizare și utilizatori. De colecțiile și serviciile bibliotecilor școlare beneficiază 429.863 de utilizatori (inclusiv copii cu vârsta de până la 16 ani – 324.791 [76%]) care au vizitat bibliotecile de 5.294.123 ori, dintre care 4.235.765 intrări ale copiilor de până la 16 ani. Așadar, per utilizator au fost înregistrate circa 12 intrări. Statisticile confirmă că numărul de cititori a scăzut semnificativ de la 519.787 în anul 2005 la 429.863 în anul 2010.

Tranzacțiile de împrumut, de asemenea, s-au redus de la 12.045.414 în anul 2005 la 10.148.418 documente în anul 2010, inclusiv în limba română – 7.387.008 (73%), realizate de copii cu vârsta de până la 16 ani – 7.898.558 (78%). Potrivit datelor statistice, în 2010 au fost împrumutate documente *per capita* – 24, documente per angajat – 6.663, documente per vizită – 2.

Un indice clasic, care vorbește despre circulația colecției – 0,46 (în anul 2005 – 0,43), confirmă nu numai gradul de utilizare a colecției, dar și calitatea acesteia.

Statisticile indică o diminuare continuă a natalității în Republica Moldova, prin urmare și numărul de elevi înregistrează o scădere. Astfel, toți indicatorii privind utilizarea resurselor bibliotecare sunt în descreștere.

Servicii electronice. Azi, în era tehnologiilor informaționale, probabil, nu există școală în care nu ar fi clase de calculatoare, iar cele 1.442 de biblioteci școlare sunt dotate doar cu 161 de computere (în anul 2005 – 15), dintre care 54 destinate utilizatorului copil, conectate la internet – 40, număr de imprimante – 16.

Biblioteca școlară trebuie să fie dotată cel puțin cu un calculator cu acces la internet, ceea ce ar facilita elaborarea site-ului / blogului bibliotecii; crearea de noi servicii; difuzarea și partajarea conținuturilor educaționale; utilizarea rețelelor sociale pentru comunicarea / distribuirea informației în regim *online* pentru noua generație de utilizatori.

Implementarea Proiectului SIBIMOL presupune asigurarea accesului tuturor utilizatorilor la catalogul colectiv, la bazele de date și la resursele electronice ale țărilor lumii. Beneficiarii SIBIMOL-ului vor fi cei peste 1 mln. 800 de mii de cititori ai bibliotecilor din Republica Moldova, urmând să se extindă și pe contul utilizatorilor din școli. Deci se impune categoric dotarea cu echipament tehnic modern și conectarea bibliotecii școlare la internet.

Personalul. În anul 2010, în cele 1.442 de biblioteci școlare din republică activau 1.523 de bibliotecari (în anul 2005 – 1.575 de angajați). De remarcat că 777 de persoane sau 51% din numărul total al salariaților au studii superioare și doar 199 – studii superioare de specialitate. Totodată, 746 de angajați sunt cu studii medii, iar 247 – medii de specialitate. La începutul anului 2011 doar 26% ori 389 de bibliotecari școlari dețineau grade de calificare obținute în urma atestării. De altfel, statisticile sunt îngrijorătoare: numărul specialiștilor în domeniu este în descreștere, iar în funcția de bibliotecar școlar este angajat personal necalificat, prejudiciind imaginea, buna activitate și recunoașterea ca partener de studii a bibliotecilor școlare.

Cu regret, această meserie nu mai este competitivă și atractivă pe piața muncii din Republica Moldova, motiv pentru care în anul curent nu s-a format nicio grupă academică, unica specialitate din domeniul biblioteconomiei și asistenței informaționale fiind pe cale de lichidare.

Viorica-Ela CARAMAN

Trista libertate a cărților

V.-E.C. – redactor-șef adjunct al revistei „Limba Română”, doctorandă la Institutul de Filologie al A.Ș.M., autoare a volumului de critică literară *Ante-Scriptum*, Chișinău, 2009 (Premiul Tineretului municipiului Chișinău pentru Știință și Artă, Premiul literar pentru debut al Salonului Internațional de Carte, Chișinău, 2009).
Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova.

Un personaj episodic sau himeric al vieții noastre, unul care-și duce existența taciturnă între două coperte ce închid lumi dezmarginite, parcurge și acesta calea libertății în fața cititorului, așa încât reciprocitatea beneficiilor este indiscutabilă. Oamenii își caută libertatea în cărți, iar ele și-o câștigă pe a lor hrănindu-se din interioritățile noastre, ca o moarte desăvârșită. E dificil să vorbești despre o libertate a cărții fără să te raportezi la viața concretă pe care o trăiește – există oare adevăruri universale despre ea?

Întrucât aceasta îmbracă docilă destinul societății și trăiește cu voluptate limitele impuse, purtându-și senină nefericirea, indiferentă în superioritatea ei și consumându-și cotidian placiditatea, este primul semn al libertății noastre. Bibliotecile din Republica Moldova, cele la îndemâna majorității locuitorilor, sunt cel mai autentic document al dezastrului nostru identitar și primul obiectiv turistic la vederea căruia un străin înțelege, într-o rușinoasă fracțiune de secundă, esența decăderii noastre. O bibliotecă în Republica Moldova este ca un trimis al lui Dumnezeu, slujitor al dreptății, sărac, gol, flămând și plin de adevăr, dar și cel mai prost diplomat al nostru. Pe cotoarele prăfuite care se înșiruiesc cu zgârcenie în rafturi improvizate (sau de nerecunoscut) stă scrisă clar istoria mutilării lingvistice a basarabenilor, neînlocuită nici după două decenii și mai mult de „reabilitare” democratică. Titlurile românești se înghesuie anevoie pe sub arcanele chirilice, scăpând de asfixie printre buzele vreunui cititor, dacă au această scurtă fericire, străine de ele însele.

Edițiile noi, strălucitoare, care parvin din pură întâmplare prin bibliotecile rurale, împrăștiind scântei pe pereții chirciți ai încăperilor găzduitoare, sunt puține și asemenea unor aventurieri optimiști și naivi pomeniți într-o parte uitată a lumii, pe fețele cărora se imprimă într-un timp extrem de scurt însemnele bătrâneții, ale lipsurilor și dezamăgirilor. Umezeala, igrasia și răceala distanței față de mâinile cititorului înfrățit iremediabil cu neobișnuița lecturii nasc supraponderalii monștri consumatori ai libertăților succesive și concentrice: ale copilului – ale poveștilor; ale tânărului – ale poeziei; ale omului – ale cărții.

Într-o lume a sărăciei extreme din satele noastre, efortul de a procura un minim confort fizic, pe bani câștigați la muncile din străinătate, cu prețul bine cunoscut al destrămării familiei etc., fără inerenta integrare a cărții în viața noastră, nu va face decât să grăbească revărsarea nopții lui Manole peste casele însingurate. De altfel, mici pași în direcția creării de libertăți spirituale prin „eliberarea” cărților au început să se facă în societate. Campaniile și promoțiile mai câștigă cititori. Contaminații încep să apară. Mi s-a întâmplat să văd, trebuie să recunosc, tineri citind în parcuri, în loc să scuipe coji de sora-soarelui, îndeletnicire de care oricum nu vom scăpa... Se pare că Gib I. Mihăiescu le-a dat chișinăuienilor interbelici și nu numai, printre care a locuit o vreme, activând ca avocat, un verdict literar pe măsură și, deoarece *ars longa, vita brevis...*, am impresia că și după ce ni se va scurta de tot viața semincioarele destrăbălate se vor dezbrăca singurele cu aceeași viteză în locuri publice umede și reci. Pentru cei care ar vrea să se (re)vadă ca-ntr-o oglindă trebuie să rescriem citatul savuros din *Rusoaica*, roman apărut în 1933:

„Dar mai întâi, ce credeți că este o grădină publică în Basarabia? Este, evident, un loc cu verdeață și alei, cu bănci și copaci, dar astfel poate fi oricare grădină publică din lume. În Basarabia grădina publică e o extindere a locuinței particulare în mijlocul comunității. Vara tineretul e dispus să întârzie acolo chiar până la trei pătrimi din douăzeci și patru de ore, astfel că grădinile basarabene sunt foarte populate, mai ales seara, în serile senine și întunecate. Tocmai astfel îmi explic cum sămânța de floarea-soarelui a atins gradul de adevărat cult în societatea basarabeană și rusească; grație ei, un om zdravăn, cu multă poftă de mâncare, ca rusul, se poate dispensa vreme îndelungată de masă. De asta, caracteristica grădinilor publice basarabene e acea culoare pestriță, pe care le-o împrumută cantitatea enormă a cojilor acestei semințe, scuipate din sute de buze omenești în plină activitate, între două cuvinte și între două săruturi, după ce bobul a fost spart între dinți experți și sămburele ales întreg, cu vârful limbii (dibăcie pe care n-am fost în stare să mi-o aproprii), ronțait cu delicii și avalat pe îndelete.

Cojile atât de familiare, oleaginoase, fac un fel de pavaj mișcător pe alele fâțișe ori tănuite, față de care măturoaiele municipalității se comportă cu o discreție împinsă până la indiferență totală; vântul le poartă prin ierburi și tufiguri și totul pare nins de această culoare, în mult umblatele grădini, învăluite ca de enorme aripi de bibilică.

Perechile se plimbă pe alei, dar mai bucuros se înghemuiesc câte cinci, șase pe aceeași bancă. Când la mijloc e aleea fără ieșire, ele se refugiază în tufiguri încăpătoare ca niște guri de ascensor, pe acolo sufletele dornice de absolut transmigrează din grădina rusească de-a dreptul în paradis și nu e de mirare dacă perechea următoare, refugiată aici din motive mai puțin transcendental, nu mai găsește din cea anterioară decât rămășițele trupești, de care aceasta s-a folosit în nevrednica viață cu un revolveraș alături sau o fiolă golită (când eroina era studentă în farmacie ori medicină), iar în partea cealaltă nelipsita pungă de semințe” (p. 164-265).

În afara oricărui studiu în acest sens se poate lesne constata că moldovenii cheltuiesc (au cheltuit și vor cheltui) mai mulți bani pe alimentul mizerabil (nu cred că dau mai puțin de 20 de lei săptămânal), care numai de foame nu ține, decât pe cărți, cu toate că acestea, orice s-ar spune, sunt scumpe. Iar dacă ne-am gândi să înlocuim timpul scuipatului cu un timp al lecturii, numărul savanților din Republica Moldova ar fi cu puțin mai mic decât numărul locuitorilor ei. Într-un asemenea context nu poți să nu observi când printre pâlcurile scuipătoare – tinerii au timp berechet pentru asta – apare cineva cu O CARTE (bună, nu de bulevard) în mână. Mi s-a întâmplat să văd și la plajă, unde atenția zboară în fel de fel de *topoi*, numai nu literari!, fete și băieți cu cărți bune, clasice, cumpărate în urma promovării. Dar prea puțini sunt astfel de cititori, întrucât la fel de reale sunt și impozantele returnări din rețelele de chioșcuri și librării. Sărăcia să fie oare motivul necitirii? Și să nu aducem vorba de telefoane mobile, că mă și enervez, numai motivul răsăritei limpezește cât se poate de bine problema. Totuși, prea încet, lectura capătă un caracter public. Iar instrumentele de răspândire a maladiei lecturii împrumută uneori spiritul / simptomata noii lumi cu vechile provocări și slăbiciuni. „Citesc, deci sunt sexy!” este un generic la care au aderat cu hurta internații într-o campanie recentă, cu toate că nu probau, în mod sigur, nici cel mai mic grad de senzualitate în sens cărturăresc. În speranța că acest gen de păcăleli generează un minim efect energizant în rândul cititorilor, se poate vorbi chiar de moralitatea unor astfel de acte ale libertății, mai ales dacă ne gândim la etica unei societăți profund necititoare. Astfel se încearcă o dublă detabuizare, o poziționare aleatorie a valorilor pentru un exercițiu rațional și evident al opțiunii.

În afară de îmbogățirea bibliotecilor cu cărți bune (în curând sașietatea de ediții proaste și pseudoautori care-și publică opurile cum te-ai spăla pe mâini va fi o nouă problemă, pe lângă cea existentă grație fructuoasei activități a cenzurii din perioada comunistă care a suprimat literatura autentică, susținând maculatura ideologică), acțiunile de stimulare a lecturii sunt mai mult decât necesare, printre copii, dar și printre părinții care le servesc, în primul rând, drept modele autoritare în sens larg. Singura performanță cu adevărat importantă pe care ar putea-o înregistra societatea actuală ar fi popularizarea cărții la modul clasic și tradițional. Contactul nemijlocit cu cartea ar trebui cultivat prioritar, pentru că ne lipsește gustul elementar al cititului. Bibliotecile cu liber acces la raft, generoase și luminoase, ar fi cele mai eficiente la această etapă. Cu greu mi-aș imagina la noi o bibliotecă informatizată, până-n dinți, până în cele mai mici detalii și operații, asemenea uneia europene despre care vorbea cu exaltare o colegă venită dintr-un program Erasmus de la Madrid: comandă de câteva cărți obținută în trei minute, prin ascensoare special destinate dimensiunilor și greutateii volumelor, inclusiv xeroxarea, instantanee și gratuită, a anumitor capitole, liniște desăvârșită, condiții fizice de muzeu, fără a se pune nicicând problema lipsei surselor, oricât de rare sau necunoscute ar fi. La noi o astfel de instituție ar fi cea mai dură închisoare, pentru că legătura noastră cu cartea, atunci când nu lipsește, este una cu totul hazardată. Lumea din afară însă își organizează viața, inclusiv lectura. Cu toate acestea, frecvențele încurcături care o supărau foarte mult pe aceeași colegă în bibliotecile ieșene pe mine una m-au făcut de multe ori norocoasă. Îmi amintesc chiar cu oarece încântare de una dintre întâmplări, când după o oră în care așteptam (cam plictisită) două cărți – prima de Maria Corti și alta de Iulia Kristeva –, am primit doar una pe care scria mare și lat *Influențele artei populare africane în creația lui Constantin Brâncuși*, care mi-a trezit revelații plăcute și pe care, în loc s-o întorc, am citit-o înainte de a părăsi biblioteca, plecam mulțumită de parcă aș fi câștigat la loto, zic de loto, mai ales, pentru că se vorbește despre acesta ca de o patimă; dădusem peste o carte bună fără să mă fi trimis (direct) la ea facultatea. Cu siguranță că și cărțile au destinul și libertatea lor, dar probabil că au parte și de multă tristețe în viața lor de celuloză blestemată.

Blestemată (în special de netiști și de ifoșnici, de la IPHONE), iar trecerea pe CD, metempsihoza lor în biți și amplasarea, prin zeci de inferne dantești, pardon, programe compatibile pentru citire – că și calculatorul trebuie să fie capabil să citească –, pe o pagină virtuală („sub o pagină neroadă”? – intuiția de foc a lui Eminescu, până și lexemul *pagină* este preluat de terminologia virtuală) le-a făcut o altă soartă. În primul și în primul rând pentru că omul nu intră pe internet deoarece nu intră în bibliotecă, ci din oricare alte motive. Netul nu înlocuiește în mod premeditat necesitatea unei vizite la casa căr-

ții. Totuși se mai întâmplă și astfel. Lecturile pe internet sunt însă un soi de evaziune în lumea de dincolo, în care se produc revelații. Ideile fantomatice apar și dispar printre rândurile iluzorii, din care e imposibil să-ți amintești detalii gutenbergiene despre josul sau susul paginii, despre o pagina pară sau impară, aflată pe dreapta sau pe stânga, pentru a reveni... O simplă rotiță de *mouse* îți poate aduce pagini și ți le poate spulbera din fața ochilor fără foșnet și fără timp. O tentație a libertății nesperate a cărții. Totuși, este unul dintre cazurile în care o condiție materială poate reda o libertate mai mare decât pura virtualitate stăpânitoare a timpului și spațiului, întrucât lutul nostru cel de toate zilele își revendică dreptul la o integrare substanțială în lumea în care se mișcă. În plus, o lectură pe internet se deosebește prea puțin de o lectură în limba română cu alfabet chirilic sau ieroglife japoneze. Lipsa diacriticelor sau, și mai bine, înlocuirea vocabulelor întregi cu minunății grafice inimaginabile îți creează o autentică stare de halucinație proprie aflării unui organism lutos în lumea de dincolo. O nouă eră babeliană în care oamenii vorbindu-și în aceeași limbă, din *negură de vreme*, în intenția de a-și aboli condiția, nu se înțeleg. Tentația acestei libertăți însă rămâne o realitate la care nu mai putem renunța.

Citind o carte în dimensiune materială, aceasta te poate și ucide, contactul te poate otrăvi ca la Eco în sens direct, dar și indirect, pentru că este mai copleșitoare decât o carte ca un abur. În sfera virtuală, pierderea alienantă a reperelor este la fel de ucigătoare. Sărind din mit în mit, omul și cărțile își răsfiră libertățile concentrice în oaza unei lumi veșnic mișcătoare, în care cel dintâi, oricât ar încerca să trișeze locuind în afara cărții, pentru a face față agresiunii imediate a mediului în care își duce existența, va sfârși prin a face cultură, din fericire..., pentru că nu a inventat-o cineva anume, dar ne este proprie, este o valoare ontologică, tristețea e însă că o astfel de experiență durează prea mult, iar memoria generațiilor trecute nu se moștenește într-o formă direct aplicabilă, așa încât trista libertate a cărților se datorează unei fatalități sisifice.

Vasile GAVRILAN

De ce nu citesc studenții?

V.G. – student, Facultatea de Istorie și Filozofie, U.S.M., Chișinău.

Ar / aş fi trebuit / putut să folosesc ghilimelele. Pentru titlu. Pentru că întrebarea e, în pofida primei impresii, atât de optimistă și, prin aceasta, atât de străină de convingerile mele, încât s-ar fi impus să mă raportez la ea doar ca la un citat. Pentru că întrebând „De ce nu citesc studenții?“, apare tentația de a crede că citesc toți ceilalți. Că citesc, de exemplu, ziaristii (în afara textelor care trebuie redactate) sau medicii (în afara fișelor medicale și a rețetelor de farmacie), sau profesorii și învățătorii, măcar cei de limbă și literatură (în afara compunerilor și eseurilor scrise de către elevi), sau politicienii (ei, aș!). Poate ar fi cazul să-mi fac curaj și să reformulez: „De ce nu (mai) citesc studenții?”. Dar iarăși nu cred că vor fi citit ei vreodată în asemenea proporții, încât să ne facă a întoarce fețele noastre spre acea perioadă cu o plăcută și nesilită surprindere, trecând peste nostalgii de felul: tot ce „a fost” era mai frumos, era mai sănătos, era mai bine. Era mai bine, zic, să folosesc totuși ghilimelele. Pentru că eu aș întreba, trecând peste constrângerea de a nu molipsi pe cineva cu un pesimism indecent, „De ce nu se citește?”. Și iarăși nu cred că am suficientă convingere să-l antepun pe „(mai)” lui „se citește”. Dar să vedem.

Să zicem că secolul lui Eminescu este un reper în această privință. Atunci pașoptiștii au creat o literatură cu atribut de instituție, una respectată și ascultată. Atunci vreme un articol bine scris într-o foaie serioasă avea înrăurirea în stare a tulbura un oraș întreg sau, dimpotrivă, de a-l domoli, după cum cerea situațiunea. Pentru că oamenii citeau! Era o modă! Răsfoiai gazetele dimineața la o cafea

sau la o țigară, schimbai o impresie la prânz, în pauza de masă (cine o fi avut-o), cu prietenii, colegii sau poate cu străinii aflați în trecere (pentru că era interes, domnule, să se afle ce se scrie!), iar seara, la cină sau după, dezbaterile erau cele mai aprige și decisive, cu toate argumentele și contraargumentele strânse peste zi. Ce vremuri! Acum *Știrile* de la ora 8 seara de la PRO TV în doar jumătate de oră te trec prin toate stările și-ți aduc mai multă informație decât aduna Eminescu, redactor al „Timpului”, într-o zi întreagă de muncă! Te incită, te indignează, te scandalizează, te dezgustă, te plictisesc, pentru ca să sfârșească prin a te liniști că în țară totul e în regulă, străjerii TV veghează la siguranța noastră, așa că „dormi în pace, fie-ți somnul dulce”!

Bun. S-ar putea crede că astăzi televizorul și radioul au luat locul gazetelor. S-ar putea crede că situația presei scrise de la noi este similară, într-o proporție oarecare, cu toate celelalte din vest (la care totuși nu ar trebui să ne raportăm de fiecare dată orbește ca la niște etaloane de o valoare irefutabilă). Prin urmare, aceasta e starea generală a mileniului III și, să recunoaștem, mai de fiecare dată când „mileniul III” este adus ca argument, suntem ușor zdruncinați în convingeri și predispuși spre concesie de teama că ne-a luat-o civilizația pe dinainte și nu mai suntem în stare să ținem pasul cu ea. Poate că da, suntem anacronici, perimați, demodați, inadaptați, încă ne mai încăpățânăm să redactăm și să scriem în reviste și ziare, să le cumpărăm și să le mai citim încă. Poate. (Deși...) Dar când această judecată vizavi de rolul actului de a citi se extinde și asupra cărților, în general, sau a celor de literatură artistică, în special (pe care niciun șef de la serviciu nu te va întreba dacă le-ai citit și nici nu-ți va cere să o faci, pentru că aceasta n-o să-i crească lui profitul și pentru că nici el nu a făcut-o, în cazul în care nu se dovedește a fi și el anacronic, perimat, demodat sau inadapat), atunci nu mai trebuie să-mi fac curaj pentru a afirma oricând, oricui și oriunde că ceva nu e în regulă! – o fac chiar cu suficientă indignare. Da, suntem săraci și, înainte să cumpărăm un volum de 36 de lei de la „Adevărul”, ezitam în fața chioșcurilor de ziare cu gâtul întins spre ghișeu. Ne gândim că poate e mai cuminte să cumpărăm, în schimb, o pereche de mănuși, de exemplu, sau un bec, sau niște baterii pentru telecomandă... (tele!). Adevărul (nu ziarul) este dur și este comod să ne ascundem după el, să zicem că nici măcar „Adevărul” (ziarul), cu toată campania sa, nu ne poate determina să cumpărăm cărți. Poate. Dar să întrebăm altfel: câte cărți din cele 100 le-ai citit, nu cumpărat sau colecționat (mania de a *colecționa* poate fi percepută chiar ca o perversiune, atâta timp cât e vorba doar de o preocupare futilă de a aduna cu religiozitate fiecare număr, de a posedea o bibliotecă, una care să strălucească în celofan)? Cine a luat lista celor „100 de cărți pe care trebuie să le citești” („să le ai” înseamnă, cu alte cuvinte, să scoți banii și să le cumperi – e o tehnică de persuasiune cam indecentă, dar ce este decent în marketing?) și

a purces în căutarea lor pe la biblioteci (e gratuit!) pentru a uzita, cel puțin, de autoritatea „Adevărului”, care e și ea pe degeaba? Anume în răspunsul acestor întrebări se află chintesența articolului nostru.

Dar să revenim la studenții noștri (sau e musai să precizez... de la Litere? hm-hm, și Jurnalism, și Limbi străine? deoarece toți ceilalți nici nu vor afla vreodată că s-a vorbit despre ei aici pentru a merita efortul de a o și face). Așadar, ce și cât citesc literații noștri de mâine, filologi, jurnaliști sau traducători? Sau să începem din capul locului cu „dacă” pentru a scurta drumul până la răspunsul-întrebare „de ce nu...?” cu care am și început, de altfel, această diatribă (mi-ar plăcea să o cred astfel, deși această noțiune impune, imperativ, prezența în context a unor destinatari care să se simtă vizați și să ia, eventual, atitudine, or *studenții noștri nu citesc!*)? În primul rând, pentru că nu există interes. Sau da, există. Cel de a se transfera, de exemplu, la altă facultate (FRIȘPA, Drept) unde, evident, *nu* va mai trebui să citească. Iar despre cei care rămân și *nu mai au încotro, ci trebuie să citească*, apare întrebarea: ce și cum citesc? Un lucru făcut cu de-a sila n-are nicio șansă de a dăinui, ba, dimpotrivă, de cele mai multe ori, are efect invers.

Dar în condițiile implementării Procesului de la Bologna (e o justificare foarte comodă, să recunoaștem), când învățământul se face contra cronometru, niciun profesor nu mai catadicsește a-și întrerupe cursul pentru a medita asupra acestei probleme (hm, împreună cu studenții), pentru că, din clipă în clipă, se va auzi sunetul la recreație. Cu toate acestea, e un lucru firesc ca la fiecare prelegere să se facă apelul timp de un sfert de oră atât de prețios! Sau orarul acesta îmbâcsit de informatică, cultură fizică, psihologie, pedagogie și / sau psihopedagogie!, gender educațional sau cum s-o mai fi numit, limbi moarte, precum greaca veche, care toate nu au nicio tangență practică cu limba și literatura (desigur că au, până și matematicile sunt scrise în română, face-ți loc și matematicilor!). Unde să mai fie loc și timp, de exemplu, a întreba un student – așa cum făcea profesoara mea din liceu – ce ai mai citit (așa, din capul tău) și să-l asculți cum povestește despre lectura care i-a făcut plăcere. Dați-le copiilor să citească! Orice!, la urma urmelor, numai să o facă! Un singur îndemn de a te duce singur la biblioteca cutare (care să nu fie umplută cu literatură de bulevard), pentru a-ți alege după propriul gust orice carte îți pare mai colorată, valorează mai mult decât toate îndrumările doctorilor și profesorilor universitari de apoi. *Consuetudo altera natura est* (Obișnuința e a doua natură). Jos, în școală, se formează intelectualitatea. Un copac crescut strâmb nu se mai poate îndrepta. Universitatea trebuie să vină ulterior pentru a reazeza toate cunoștințele elevului, pentru a alege grâul de neghină, astfel încât studentul să conștientizeze singur valoarea lecturilor sale. Dar, oricum

și oricând, inexpugnabil rămâne un singur și etern principiu: nicio carte citită nu-ți dăunează! Pentru a determina studentul sau omul matur, până în albeața senectuții, să discearnă valoarea unei cărți dintr-atâtea rebuturi literare, să-și însușească facultatea de a selecta sau măcar a solicita recomandarea unei autorități pentru a ajunge la ceea ce numea Pliniu cel Tânăr „a citi mult, nu multe”. Anume copilului trebuie să i se cultive deprinderea de a citi. De acolo, de jos, de cât mai jos. De acolo și de atunci m-a subjugat sacralitatea lecturii, de am ajuns să vorbesc acum despre ea poate cu oarece fanatism. Pentru că știu: actul lecturii valorează mai mult decât orice universitate sau academie! Pentru că știu: o instituție în care s-ar cere lectură, lectură și nimic altceva decât lectură, ar plămădi filologi bine pregătiți, depășindu-i pe rătăciții în cele mai complete și atrăgătoare gramatici care au fost scrise vreodată (dar care încă n-au fost!). Și da, știu, mai presus de toate, că această instituție ar dărui societății, înainte de orice fel de specialiști, oameni. După ce ai citit o bibliotecă, în pofida aparențelor, poți să te apuci liniștit de cea mai indigerabilă matematică. Și da, cred că beneficiile actului lecturii nici măcar până în prezent nu au fost înțelese și apreciate la justa valoare. De aceea mă gândesc la imperioasa necesitate a unui studiu asemănător celor de le auzim câteodată pe la radio sau televizor cum că savanții de la cutare celebră universitate de prin America au descoperit că, de exemplu, o zi de lectură echivalează cu o lună de studii liceale sau că o anume enciclopedie citită echivalează cu însăși diploma de bacalaureat sau, de ce nu, cu o licență de universitate!

Cât despre „Limba Română” și profesorii mei de la Facultatea de Litere? Poate că ar fi cazul să mizez pe programul lor supraîncărcat, pe lipsa timpului de a mai răsfoi acest număr și a-mi descoperi aceste rânduri, deși nu cred să am acest noroc (ba chiar, măcar în privința lor, mi-ar place să știu că... citesc). Pentru că mi-ar fi mai ușor să trec impasibil pe lângă Domniile Lor pretinzând că n-am scris nimic. Altminteri va trebui să le înfrunt indignarea sau nedumerirea ce le-o va fi provocat tonul cuvintelor mele, știindu-mă un student atât de mediocru (mie îmi place mai mult *rebel*, dar aceasta e altă chestiune), care niciodată nu citește *ce* și *când* i se cere. Dar dacă Domniile Lor nu s-au lăsat vreodată interesați *dacă*, *ce* și *cât* citește cutare sau cutare student, în afara listei „cerute de programă”, aceasta e, ziceam, altă chestiune.

Constantin ȘCHIOPU

Interpretarea textului literar: tehnici de creativitate

C.Ș. – conf. univ. dr.,
Facultatea Jurnalism și
Științe ale Comunicării,
Catedra jurnalism, U.S.M.,
profesor-cumulard de
limba și literatura română
la Liceul de Creativitate și
Inventică „Prometeu-Prim”
din Chișinău. Lucrări recente:
*Metodica predării literaturii
române*, Editura Carminis,
Pitești, 2009; *Arghezi, Barbu,
Blaga. Poezii comentate.
Pentru elevi, studenți,
profesori*, Editura ARC,
Chișinău, 2010; *Manuale de
limba și literatura română
pentru clasa a X-a* (coautor
Marcela Vâlcu-Șchiopu),
a XI-a (coautor Marcela
Vâlcu-Șchiopu), a XII-a, liceu
(coautor Mihai Cimpoi), a
IX-a (coautor Vlad Pâslaru).

Interpretarea operelor poetice în procesul predării literaturii în școală este o operație destul de dificilă, dat fiind faptul că poezia, în perioade estetico-literare distincte, comportă o logică deosebită de cea a prozei. „Aplicați poeziei logica după care se conduce proza – afirma distinsul poet și teoretician al simbolismului Alexandru Macedonski – poezia poate fi logică, dar nu mai e poezie. Logica poeziei este nelogică într-un mod sublim.” Diferența fundamentală între poezie și proză trebuie căutată, înainte de toate, la nivel semantic, întrucât „sensul poetic este rezultatul conlucrării, al interdependenței dintre semnificat și semnificat. Iar interdependența este o trăsătură definitorie a structurii, în cazul de față a frazei poetice ca structură ce angrenează, deopotrivă, expresia și sensul” (Grigore Țugu, *Interpretarea textului poetic*, Iași, 1997, p. 26). Prin urmare, natura specifică operei literare lirice conferă un statut aparte și procesului de decodare a mesajului ei. În cele ce urmează ne vom referi la câteva metode și procedee, ce pot fi aplicate cu succes în procesul studierii unei poezii:

1. *Brainstormingul cu mapa de imagini*

Ca metodă de lucru, brainstormingul cu mapa de imagini valorifică asociația mentală a fiecărui elev, stimulează ideile, evită blocajul de orice natură (cognitiv, emoțional). Procedura de aplicare a metodei respective este următoarea:

– După lectura cognitivă a poeziei, se lansează problema în fața clasei (ex.: „Ce realitate descoperă / creează G. Bacovia în poezia *Lacustră*?”);

- Se organizează un brainstorming oral cu clasa (elevii propun diverse variante de răspuns, manifestând o imaginație total liberă);
- Se prezintă clasei o imagine (ex.: *Îngerul călător* de Gustav Moreau);
- Urmează brainstormingul individual (în tăcere) inspirat de imagine. (Fiecare elev notează toate ideile ce-l „asaltează” în urma receptării imaginii, având ca reper întrebările: „Ce sugerează imaginea?”, „Ce idei îți apar privind-o?”);
- Pentru a obține cât mai multe idei, profesorul poate recurge la a doua imagine, asemănătoare cu prima ori total diferită din punctul de vedere al atmosferei create, procedura de lucru fiind aceeași;
- Se formulează concluzia pe marginea problemei enunțate, pornindu-se de la ideile expuse pe parcursul brainstormingului (ex.: „Autorul creează / descoperă în poezia *Lacustră* o realitate care îi strivește orice inițiativă de a intra în contact cu lumea, desființându-l ca individ”).

Menționăm că profesorul, optând pentru lucrul în grup ca formă de organizare a activității elevilor, poate formula chiar din capul locului mai multe întrebări (ex.: „Ce stări trăiește eul liric al poeziei?”, „Care sunt obsesiile eului liric?”, „Care sunt simbolurile poeziei și ce sugerează ele?”, „Ce temă abordează autorul în opera respectivă?”, „Care sunt motivele ce contribuie la realizarea temei?” etc.), fiecărei echipe revenindu-i una dintre ele. Brainstormingul se organizează în baza aceleiași / acelorași imagini. Desigur, profesorul va alege cu mult discernământ imaginea / imaginile care va / vor provoca asociațiile mentale ale elevilor și care-i va / vor ajuta totodată să soluționeze sarcinile de lucru.

2. Jocul figurilor de stil

Este un procedeu care contribuie la dezvoltarea capacităților creative ale elevilor, a imaginației, având la bază asociația și compararea ca operații ale gândirii. Procedura de aplicare a tehnicii respective este următoarea:

- Se propun elevilor termenii-cheie ai poeziei (ex., poezia *Iarna* de V. Alecsandri – iarnă, nori, troiene, fulgi, ploți, întindere, sate, soare, sanie);
- Elevii atribuie fiecărui cuvânt însușiri, acțiuni neobișnuite, obținând astfel sintagme inedite. Pentru a le facilita munca, profesorul le poate oferi următorul model:

iarna (cum este?) ..... , ... , ... , ...
 iarna (ce face?) ..... , ... , ... , ...
 întindere (ce fel de?) ..... , ... , ... , ...
 fulgii sunt asemenea .....

- Se discută, din perspectiva originalității și a conotațiilor, îmbinările de cuvinte formate („Care place mai mult și de ce?”, „Ce semnificații comportă?”);
- Elevii selectează din operă îmbinările de cuvinte în componența cărora intră termenii-cheie cu care au lucrat până în acest moment (cumplita iarnă, iarna cerne, nori de zăpadă, troiene lungi, călătoare, fulgii zbor, plutesc ca un roi de fluturi albi etc.);
- Se compară îmbinările de cuvinte alcătuite de elevi cu cele din text; („În ce măsură s-au apropiat de variantele scriitorului?”, „Care sunt asemănările, deosebirile?” etc.);
- Se descifrează conotațiile sintagmelor atestate în operă, avându-se în vedere ineditul expresiei, forța de sugestie, viziunea autorului asupra celor descrise, stările trăite, materializate în sistemul figurilor de stil.

În alte cazuri, elevii, uniți în grupuri, rezolvă sarcini de lucru diferite, cum ar fi: să găsească epitete pentru termenii-cheie ai operei propuși de profesor (grupul I), să construiască expresii metaforice cu aceiași termeni (grupul II), să alcătuiască comparații (grupul III), personificări (grupul IV). În continuare, procedura de lucru rămâne aceeași: expresiile elevilor vor fi comparate cu ale scriitorului, atestate în text.

3. *Pictura verbală*

Cercetătoarea Eliza Botezatu, în lucrarea *Teoria și metodică compunerii* (Editura Lumina, Chișinău, 1978, p. 158), propune câteva sugestii cu privire la modul de aplicare a procedurii în interpretarea poeziei *Război* de Grigore Vieru. După cum subliniază autoarea, pictura verbală constă în analiza poeziei de o așa manieră, încât elevul ar avea parcă în față pânzele pictate în baza tablourilor desprinse din opera literară. Astfel, în desenul descris elevii vor opera cu noțiuni precum: fundal, prim-plan, plan secund, contururi, tonalități calde / reci, pată de culoare, armonii cromatice, tonuri stinse, compoziție mono- / biplanică, contrastul / asemănarea planurilor, atmosferă, stări sufletești etc.

Interpretând, bunăoară, poezia *Lacul* de M. Eminescu prin intermediul picturii verbale, elevii își vor imagina că au în față trei pânze, acestea corespunzând celor trei tablouri ale operei: a) imaginea lacului, b) idila închipuită, c) consemnarea unei realități triste (trezirea din vis). Întrebările profesorului vor ține tocmai de noțiunile-cheie indicate mai sus. Iată câteva dintre ele: „Ce alcătuieste prim-planul / planul secund, fundalul pânzei întâi / a doua / a treia?”, „Numiți detaliile care compun imaginea lacului, a idilei, a suferindului din iubire”, „Ce culori domină în fiecare dintre aceste planuri?”, „Raportați culorile respective la stările sufletești trăite de eul liric”, „Cum sunt distribuite

culorile și cum contribuie ele la crearea atmosferei?”, „Care este rolul planului secund / al fundalului în transmiterea mesajului?”, „Care sunt petele de culoare ce conferă lumină prim-planului / planului secund / fundalului?”, „Ce tonalități (calde, reci) domină tabloul?”, „Comparați tonurile și atmosfera celor trei pânze. Prin ce se aseamănă / se deosebesc ele?”, „Care este motivul schimbării acestor tonalități de la o pânză la alta?”, „Ce procedeu a utilizat pictorul pentru a scoate în evidență, din punctul de vedere al cromaticii, al stărilor de spirit create, asemănarea dintre pânza întâi și cea de-a doua ori deosebirea dintre pânza întâi și pânza a treia?”, „Intitulați fiecare dintre pânze”. Desigur, întrebările pot continua. Important este ca toate să-i ajute pe elevi să pătrundă în atmosfera poeziei, să înțeleagă specificul compoziției, asemănarea și contrastul planurilor celor trei tablouri, efectul armoniilor cromatice, în special în tablourile întâi și al doilea, rolul detaliilor în transmiterea unei stări de spirit ori a mesajului în genere.

4. *Metoda PRES*

Metoda ajută elevii să-și exprime opinia cu privire la problema abordată în operă, le dezvoltă capacitatea de argumentare. Procedura de aplicare prevede respectarea a patru pași, aceștia fiind scriși din timp pe un poster:

P. – Exprimați-vă **p**unctul de vedere;

R. – Faceți un **r**aționament (judecată) referitor la punctul de vedere expus;

E. – Dați un **e**xemplu pentru clarificarea punctului de vedere;

S. – Faceți un **s**ummar (rezumat) al punctului vostru de vedere.

Acești pași, precum și exemplul-model scris din timp pe un alt poster de profesor, îi vor ajuta pe elevi să-și formuleze mai lesne răspunsurile. Mai jos propunem un posibil model:

„Care este procedeul de compoziție utilizat de A. Suceveanu în poezia *De dragul tău*?”

P. – Procedeul de compoziție utilizat de A. Suceveanu în poezia *De dragul tău* este inelul compozițional.

R. – Conform specificului procedeului în cauză poezia începe și se termină cu același vers, obținându-se astfel o simetrie perfectă și accentuarea unei idei.

E. – „De dragul tău m-am înnorat și-am nins /.../ Păcat de-atâta iarnă ce-ai mințit-o” – acestea sunt versurile inițiale ale poeziei, reluate în finalul ei.

S. – Iată de ce eu consider că procedeul utilizat în poezie este inelul compozițional.

Având aceste două mostre, elevii vor propune următoarea rezolvare a problemei formulate mai jos:

„Cum e resimțită trecerea timpului de către eroul liric al poeziei *Ființa iubitei* de Liviu Damian?”

P. – Trecerea timpului e resimțită de eul liric ca destin implacabil și ca timp al morții inevitabile.

R. – Totul: floare, râu, codru, munte, om este supus forței lui Cronos, care secătuieste, nimicește, destramă.

E – În text pot fi atestate mai multe imagini care sugerează ideea de mai sus: „floarea pălește”, „frunza se trece”, „codrul se-nfioară”, „tata-pământul /.../ cu trecerea anilor vraga și-o pierde”.

S. – Atât raționamentul, cât și exemplele aduse confirmă opinia mea că, în viziunea autorului, timpul înseamnă trecerea inevitabilă a omului prin această lume.

5. Algoritmizarea

Ca metodă de învățământ, ce „angajează un lanț de exerciții dirijate, integrate la nivelul unei scheme de acțiune didactică standardizată” (Sorin Cristea, *Dicționar de pedagogie*, Editura Litera Internațional, Chișinău – București, 2000, p. 12), algoritmizarea ar putea fi contestată de unii profesori-practicieni, mai ales în cazul studierii operelor lirice, tocmai din cauza că activitatea elevilor „urmărește îndeplinirea sarcinii de instruire în limitele demersului prescris de profesor în sens univoc” (*idem*, p. 12). Cu toate acestea, explorarea resurselor metodei, dincolo de limitele caracterului său standardizat, contribuie la însușirea de către elevi a unor scheme de comentariu al operei literare lirice, care, la rândul lor, îi vor ajuta să-și formeze capacități de a elabora treptat propriile scheme aplicabile la diverse texte, în diferite circumstanțe didactice sau extradidactice. Algoritmul de interpretare a unei poezii include o succesiune de operații și anume:

- a) descoperirea elementelor de structură (părți, tablouri, strofe) și a procedeelor de compoziție prin care se formează un întreg (antiteză, paralelism, retrospecție etc.);
- b) relevarea sentimentului dominant (ex., iubirea), a stărilor lirice trăite (ex., regret, fericire, teamă);
- c) consemnarea motivului / motivelor prin care este abordată tema operei (ex., motivul dorului);
- d) identificarea elementelor (a figurilor de stil) care pun în lumină substanța artistică a operei și descifrarea sensurilor lor conotative și denotative;
- e) definirea modului în care se individualizează imaginile artistice (au statut de cuvinte-cheie ale operei, de leitmotiv; sunt plasate la începutul / la sfârșitul versului pentru a atrage atenția etc.);

- f) formularea temei operei (iubirea);
- g) raportarea titlului operei la mesajul ei;
- h) elucidarea viziunii autorului vizavi de problema de viață abordată: (a) iubirea înseamnă suferință; b) iubirea este o energie acapatoare etc.

6. *Jocul didactic*

Înțeles ca „anticipare și pregătire în vederea depășirii dificultăților pe care le ridică viața” (Karl Groos), ca „exersare artificială a energiilor care, în absența exersării lor naturale, devin într-o asemenea măsură libere, încât își găsesc de bușeul sub forma unor acțiuni simulate în locul unora reale” (Spencer) ori ca „spațiu al afirmării puterii și dominației de care copilul se simte frustrat în viața reală” (A. Adler), jocul didactic a devenit pentru mulți oameni de cultură o problemă de meditație importantă, fiind interpretat ca o componentă majoră a existenței.

Poezia, în înțelesul ei original, este mai aproape de joc decât celelalte domenii ale vieții spirituale. Toate dimensiunile poeziei – modelele prozodice (măsură, ritm, rimă), mijloacele poetice (inversiunea, repetiția etc.), formele de exprimare (lirică, epică, dramatică) – își au originea în joc. „Poezia este o funcție ludică. Ea se desfășoară într-un spațiu de joc al minții, într-o lume proprie pe care și-o creează mintea, o lume în care lucrurile au alt chip decât în viața obișnuită și sunt legate între ele prin alte legături decât prin cele logice”, subliniază J. Huizinga în *Homo ludens*. Utilizat, prin urmare, ca tehnică de lucru în procesul de studiere / interpretare a operelor lirice, jocul didactic poate deveni și factor de dezvoltare a capacităților creative ale elevilor, de potențare a calităților lor native. Ținând cont de natura jocului, de atributele (dihotomia joc – muncă, aspectul teleologic, supermotivația, omniprezența satisfacției, eliberarea de conflicte) și categoriile lui (Jean Piaget în lucrarea *La formation du symbole chez l'enfant* clasifică jocurile în: 1. jocuri-exercițiu; 2. jocuri simbolice; 3. jocuri cu reguli), profesorul de literatură le va oferi discipolilor posibilitatea de a se juca, determinând configurarea unui univers al emoțiilor și senzațiilor lor, transferate într-o formă nouă, aceea a propriului text. Cea mai simplă activitate ludică sunt jocurile-exercițiu. Printre acestea se înscriu și următoarele: a) jocul-exercițiu de restabilire a unui cuvânt, a unui vers, a unei imagini pierdute din operă; b) jocul-exercițiu de alcătuire a unui text în baza imaginilor-cheie ale poeziei; c) jocul-exercițiu de creare a unui nou text care să aibă la bază tema și motivele poeziei studiate; d) jocul-exercițiu de alcătuire a unor texte cu diferite tipuri de rimă, picior de ritm, cu măsură variată sau în vers alb. Aceste texte ale elevilor pot fi aplicate, ulterior, în procesul de studiere a operei literare, ele fiind comparate cu cel al scriitorului din mai multe puncte de vedere.

Profesorii preuniversitari Ana și Mircea Petean, în cartea *Ocolul lumii în 50 de jocuri creative*, propun un șir de jocuri de imaginație, utilizate în cadrul cercului literar ori al laboratorului de creație, unele apropiindu-se, într-o oarecare măsură, de jocurile cu reguli.

Pornind de la sugestiile autorilor lucrării, am considerat că mai multe dintre aceste jocuri pot fi aplicate și în procesul de studiere a textului artistic liric. În cele ce urmează ne vom referi la câteva dintre ele.

7. *Ideea migratoare*

Cu ajutorul acestei tehnici elevii, mai ușor, descifrează limbajul conotativ al poeziei, pot folosi cât mai nuanțat resursele limbii, având ca element de comparare propriul text cu modelul literar. Procedeu mai poate fi folosit și în cazul studierii poeziei cu vers alb ori a diferitor figuri de stil.

Procedura de aplicare și regulile jocului respectiv sunt următoarele:

- a) sunt selectați din operă 4-5 termeni, de regulă, cei de bază (ex., ramuri, lac, stele, durere, gând din poezia *Și dacă* de M. Eminescu);
- b) se caută un predicat pentru ultimul cuvânt din acest șir de cuvinte (ex., gândul se înalță);
- c) se deduce ideea din propoziția formată (în cazul nostru e cea de zbor, de înălțare);
- d) se alcătuiesc propoziții noi, dezvoltate, căutându-se alte predicte pentru fiecare dintre celelalte patru cuvinte. În acest caz, vor fi respectate câteva reguli: propozițiile trebuie să exprime aceeași idee (de zbor); fiecare dintre cele patru cuvinte e necesar să i se atribuie un sens figurat (ex., „Ramurile își îndreaptă privirea spre soare”; „Durerea a pătruns în marea lumină” etc.);
- e) se „aranjează” cele cinci propoziții formate într-o anumită ordine, fie la voia întâmplării, fie conform unei opțiuni motivate a elevului („Așa-mi place mai mult”, „Consider că există o mai mare legătură între enunțuri” etc.);
- f) se implică propria subiectivitate: elevul alcătuiește o ultimă propoziție (a șasea) în prelungirea ideii migratoare (de regulă, această propoziție, care poate fi dezvoltată ori nedezvoltată, are statutul unei concluzii);
- g) se intitulează textul creat;
- h) se analizează textele elevilor din punctul de vedere al mesajului și al modului de transmitere a lui;
- i) se compară textele elevilor cu opera literară respectivă din perspectiva mesajului (exprimă același mesaj ori diferite), a relațiilor dintre cei cinci termeni-cheie, cu alte cuvinte, a forței de sugestie pe care ei o dobândesc în urma acestor relații (ex., „Ramurile își îndreaptă privirea...”, „Ramurile bat în geamuri”);
- j) se formulează concluziile pe marginea operei studiate.

8. *Texte calchiate*

Prin acest joc didactic elevii însușesc diferite tipuri de structuri lirice, procedee de compoziție, modalități de exprimare artistică.

Procedura de aplicare este cât se poate de simplă. Elevilor li se propune, atunci când este posibil, scheletul trunchiului textual (fie înainte de studierea operei, fie în procesul de comentariu propriu-zis al ei ori la etapa de încheiere), pe care îl completează conform propriei înțelegeri și sensibilități. Astfel, poezia *Emoție de toamnă* de Nichita Stănescu poate sugera ideea unor texte construite pe următoarea schemă:

A venit toamna, acoperă-mi inima cu ceva,
 Cu....., ori mai bine cu.....
 Mă tem că .....
 că.....
 că.....
 Și-atunci.....
 .....

Având această schemă, elevii vor putea construi fără mari dificultăți un nou text, pe care, în continuare, ca și în cazul ideii migratoare ori al jocurilor-exercițiu nominalizate mai sus, îl vor compara cu opera literară studiată (de pildă, relaționați, din punctul de vedere al semnificațiilor și al modului de exprimare, expresiile: „Acoperă-mi inima cu focul iubirii tale” și „Acoperă-mi inima cu umbra ta”), formulând concluziile de rigoare. Iată și un eventual text ilustrativ creat în baza tehnicii „Texte calchiate”:

A venit toamna, acoperă-mi inima cu ceva,
 Cu-n strop de lumină ori mai bine cu focul iubirii tale.
 Mă tem că n-am să te mai văd, uneori,
 că am să te pierd dintr-o greșeală,
 din a mea greșeală,
 că ai să fugi departe,
 Și-atunci fug și eu, dar fug spre tine, spre sufletul tău.

În concluzie, menționăm că modernizarea procesului de învățământ, în general, și a predării literaturii române, în special, se poate realiza atât prin aplicarea, în actul de interpretare a operei literare, a unor metode, procedee noi de lucru, cât și prin îmbogățirea celor vechi cu noi posibilități de organizare și transmitere a informației. Desigur, din diversitatea de tehnici, profesorul le va alege pe acelea care îi vor ajuta pe elevi să descifreze mai ușor semnificațiile textului artistic.

Anatol EREMIA

Reglementarea și ocrotirea onomasticii românești în Republica Moldova

A.E. – dr. hab., cercetător conferențiar, lingvist, specialist în onomastică. A editat 25 de cărți, cele mai recente fiind *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*, Chișinău, 2006; *Dicționar geografic universal*, Chișinău, 2008; *Localitățile Republicii Moldova. Ghid informativ documentar*, 2009.

Onomastica românească, acest sistem lexical-onimic al limbii române, s-a constituit și a evoluat timp de secole și milenii, fiind condiționat de factori lingvistici și extralingvistici. Fiecare epocă, fiecă etapă de dezvoltare a societății umane a favorizat apariția anumitor categorii de unități onimice. În onomastică și-au găsit reflectare aspecte definitorii din viața materială și spirituală a oamenilor: ocupațiile, tradițiile, obiceiurile, credința. Unele nume proprii geografice și de persoane evocă evenimente, fapte și întâmplări demult consumate, altele redau starea socială, fiscală sau juridică a populației. Numeroase sunt toponimele ce au la bază particularitățile fizico-geografice și naturale ale terenului. Toponimele și antroponimele adesea reprezintă cuvinte și forme rar folosite în prezent sau demult ieșite din uz.

Numele proprii exprimă un anumit conținut, comunică o anumită informație (lingvistică, istorică, geografică etc.). Nume lipsite de sens onimic nu există, după cum nu există cuvinte lipsite de semnificații, fără valoare semantică și funcțională, fără utilizare în vorbirea curentă. Onimicele, numele topice și de persoane, nu pot fi adaptate la o altă limbă, modificate sub aspectul formei sau substituite cu alte nume, la întâmplare, cu orice ocazie, după placul oricui. Deosebit de grave sunt cazurile de scriere și rostire incorectă, de transcriere eronată a numelor proprii dintr-o limbă în alta. Acestea creează confuzii de tot felul, complică și fac imposibilă comunicarea. Onomastica

dispune de legi și legități, de reguli și norme care trebuie cunoscute și aplicate. Or, aceste exigențe și atribuțiuni inerente ale onomasticii, ca disciplină științifică, nu au fost respectate nici în trecut și, în multe privințe, nici astăzi.

În Basarabia, până la începutul sec. al XIX-lea, toponimele și antroponimele românești apăreau scrise oarecum îngrijit, atât în documentele oficiale (hri-soave, catagrafii, cronici, hărți etc.), cât și în lucrările științifice, în operele artistice. Aceasta pentru că numele de locuri și localități serveau în trecut drept repere de orientare pe teren, mărci sigure de hotar între moșii, sate și ținuturi, iar numele de persoane – ca însemne individuale ale persoanelor de orice rang și situație în societate. În continuare, inserăm câteva exemple de scriere corectă a unor nume proprii, excerptate din cele mai vechi documente ale cancelariilor domnești: toponime – *Călinești* (1441), *Cornești* (1420), *Dumești* (1420), *Iurceni* (1430), *Mănești* (1436), *Onești* (1436), *Vrănești* (1429); antroponime – *Barbă* (1436), *Bratu* (1408), *Căliman* (1441), *Ciorbă* (1430), *Crăciun* (1414), *Oancea* (1435), *Petru* (1429), *Ștefan* (1426) [1, p. 51, 67, 93 ș.a.].

Numele proprii erau înscrise corect, cu mici abateri de grafie, și în registrele recensămintelor din sec. XVIII – înc. sec. XIX: *Chișinău*, *Durlești*, *Frumoasa*, *Gotești*, *Greceni*, *Negrești*, *Onișcani*, *Orhei*, *Păhărnicești*, *Sărățeni*, *Strășeni*, *Telenești*, *Vornicești*, *Zârnești*; *Andronache*, *Apostol*, *Barbu*, *Cărăiman*, *Ciobanu*, *Dănilă*; *Ion*, *Petre (Petru)*, *Ștefan*, *Toader* (1774) [2, p. 485 și urm.]. Numele proprii și-au păstrat formele originare, mai mult ori mai puțin conforme, și în documentele statistice din anul 1817 [3, p. 56-83, 120-172]. Aceasta pentru că recenzorii erau în cea mai mare parte români, buni cunoscători de limba română.

Schimbări radicale în acest domeniu intervin în următoarele decenii, mai ales în perioada țaristă, instituită în Basarabia. Autoritățile imperiale impun, la nivel regional și apoi de gubernie, tot felul de impedimente și interdicții în sferile vieții publice. Limba română este strâmtorată și ulterior exclusă definitiv din activitatea administrației, școlii, bisericii. Este interzisă tipărirea cărților în limba maternă. Onomastica este revizuită și ajustată la canoanele limbii ruse. Actele stării civile și de identitate sunt falsificate sub aspect onimic. Numele de persoane românești sunt denaturate ca formă sau, în genere, înlocuite cu altele de sorginte străină. Astfel, antroponimia noastră pierde din originalitate și tradiționalism. Prenumele *Claudia* devine *Клавдия*, *Cozma* – *Кузьма*, *Dumitru* – *Димитруй*, *Ion* – *Иван*, *Petru* – *Пётр*, *Simeon* – *Семён*, *Ștefan* – *Степан*. Și numele de familie sunt deformate și artificial adaptate la modele străine: *Adămiță* – *Адамуца*, *Angheluță* – *Ангелуцов*, *Barbălată* – *Барболат*,

Brăileanu – Браилян, Brănișteanu – Браништян, Căldare – Колдарь, Dohotaru – Доготарь, Olaru – Оларенко, Pârcălabu – Паркалаба, Tâlmăciu – Толмач, Untilă – Унтилов.

De nerecunoscut a devenit toponimia autohtonă: *Александрены, Бельцы, Бутучаны, Ворзарешты, Вулканешты, Глодяны, Единцы, Изворы, Карпиняны, Малаешты, Ниспорены, Оргеев, Сороки, Четырjяны* (pentru *Alexăndreni, Bălți, Butuceni, Vărzărești, Vulcănești, Glodeni, Edineț, Izvoare, Cărpineni, Mălăiești, Nisporeni, Orhei, Soroca, Citereni*). Mai mult, satele nou întemeiate, majoritatea prin colonizare, cu populație strămutată din alte regiuni și gubernii, erau „rebotezate” în limba rusă, denumirile lor fiind marcate prin formativele *-ка, -овка, -евка*. La finele sec. al XIX-lea, numărul acestora atinge cifra de 180, față de 17 câte erau la începutul aceluiași secol.

Ulterior, aceeași politică de modificare și denaturare a onomasticii o practică și noile autorități ale regimului totalitar sovietic. Astfel, formațiile hibride în *-ка, -овка, -евка, -аны, -яны* și *-ешты* s-au înmulțit și au căpătat răspândire generală. În plus, numele de localități compuse au fost totalmente traduse în limba rusă: *Аненii Noi – Новые Анены, Буздуганii de Jos – Нижние Буздуганы, Hăsnășenii Mari – Большие Аснашаны, Larga Veche – Старая Ларга, Negurenii Vechi – Старые Негуряны, Obreja Nouă – Новая Обрежа, Poreștii de Sus – Верхние Понешты, Sărătenii Vechi – Старые Саратены, Ulmul Mic – Малая Ульма etc.*

În scurt timp, de pe harta republicii au dispărut circa 350 de nume de localități, acestea fiind desființate și declarate de autorități ca lipsite de perspectivă (*Bădrăgi, Găvănoasa, Călinești, Eminescu, Mereuți, Munteni, Odaia, Răzoaia, Urziceni* ș.a.) sau pentru că au fost comasate cu alte localități (*Alexăndreni, Berești, Copăceanca, Dănuțeni, Mihăileni, Unteni* ș.a.) – sate strămtorate, supuse dispariției. De aici nefastele migrații ale populației băștinașe în alte ținuturi și în alte țări. S-a promovat astfel, ca și în anii de foamete și ai masivelor deportări ale populației locale în gulagurile staliniste, politica de înstrăinare a țăranilor de pământ, a băștinașilor de meleagurile străbune, ale cărei consecințe se fac simțite până astăzi.

Numai în câteva decenii au fost „rebotezate”, cu nume în spiritul fostului regim, circa 100 de localități. Astfel, *Bălanu* se substituie cu *Малиновское, Denevița* cu *Светлый, Decebal* cu *Новая Татаровка, Dolna* cu *Пушкино, Cuza-Vodă* cu *Димитрова, Geatăna* cu *Красноармейское, Ghica-Vodă* cu *Мичурино, Ialoveni* cu *Кутузово, Mihnea-Vodă* cu *Чапаевка, Șoldănești* cu *Черненко, Traian* cu *Первомайское, Voinescu* cu *Победа*. Unor nume de localități li s-au înlocuit formanții sau li s-au atribuit terminații rusești: *Antonești – Антоновка, Cio-*

Iasi – Чолаковка, *Constantinești* – Константиновка, *Sturzești* – Стурзовка, *Ștefănești* – Степановка, *Volintiri* – Волонтировка.

În arealul toponimic românesc din dreapta Prutului mai circulau nume de localități scrise și rostite corect, în spiritul limbii noastre – *Alexăndreni*, *Arionești*, *Butuceni*, *Sisoara*, *Hârtopul Mare*, *Izvoare*, *Lucești*, *Mlădinești*, *Poiana*, *Sălcuța*, *Troian*, iar în stânga Prutului – *Александрены*, *Арионешты*, *Бутучаны*, *Кокора*, *Большой Гертон*, *Изворы*, *Лучешты*, *Младинешты*, *Пояны*, *Салкуца*, *Трояны*. Au fost denaturate, artificial, pentru a contesta originea lor română.

Urbonimia Chișinăului devenise arena propagandei ideologiei comunisto-bolșevice. Fondul onimic urban a devenit unul revoluționar-militarist: *Армейская*, *Красноармейская*, *Красногвардейская*, *Красного Знамени*, *Кубинской Революции*, *Октябрьская*, *Оружейная*, *Партизанская*, *Пограничная*, *Пугачева*, *Советской Армии*, *Чапаявская* etc. Partea de sud-vest a orașului se transformase într-o nouă Siberie, prin denumirile de tip oriental-asiatic: *Алтайская*, *Амурская*, *Барнаульская*, *Енисейская*, *Новосибирская*, *Омская*, *Томская*, *Уссурийская*.

În antroponimie atestăm aceleași nume și forme infecte: *Аиона*, *Боборуз*, *Дикосарь*, *Калугер*, *Леподат*, *Магура*, *Падурян*; *Иван*, *Пётр*, *Степан*, *Фёдор*, *Фёкла*, în locul numelor autentice românești, tradiționale și corecte: *Aioanei*, *Viburuz(ă)*, *Decusară*, *Călugăru*, *Lepădatu*, *Măgură*, *Pădureanu*; *Ion*, *Petre (Petru)*, *Ștefan*, *Tecla*, lipsind cu desăvârșire principiile și normele de redactare a numelor de persoane.

„Două limbi, două ideologii” și, prin urmare, două sisteme onomastice, complet diferite – unul românesc și altul moldovenesc. Iată „piatra filozofală” a politicii imperiale promovate până nu demult în lingvistica și istoriografia din Basarabia. A fost nevoie de timp, de eforturi susținute, de o luptă perseverentă pentru a demasca falsitatea doctrinei absurde, conform căreia moldovenii, românii basarabeni, ar vorbi o altă limbă, deosebită de cea română, prin urmare trebuind, chipurile, să dispună și de un lexic, și de un sistem gramatical aparte, precum și de o altă scriere, și de un alt complex onomastic – „moldovenesc”. Teoria moldovenismului, după cum se știe, a fost combătută cu dovezi și argumente incontestabile, demonstrându-se că limba vorbită de populația majoritară din Basarabia este cea română, adevăr științific recunoscut astăzi pe plan național și internațional.

Revenirea la grafia latină și adoptarea normelor ortografice unice românești, în istoricul an 1989, au legiferat reglementarea onomasticii naționale pe bază

de noi principii. Au fost elaborate regulile privind ortografierea în românește și transcrierea în alte limbi a numelor proprii geografice și de persoane, fiind concepute noi lucrări științifice și cu caracter aplicativ-practic (dicționare, ghiduri, îndreptare normative).

Problemele reglementării numelor de locuri și localități au fost discutate la cele mai prestigioase foruri publice și științifice: comisii republicane, consilii științifice, sesiuni, simpozioane și congrese onomastice. În acest domeniu au fost adoptate decizii și legi speciale [4]. Conform acestor hotărâri și legi au fost elaborate normele de scriere în limba română și de transcriere în alte limbi a numelor de orașe, comune și sate, pornindu-se de la formele originare, tradiționale și corecte ale toponimelor, de la variantele funcționale consacrate în întreg spațiul geografic românesc. S-au întocmit și s-au editat atlase și hărți geografice în limba română, dicționare și îndreptare normative, inexistente anterior [5; 6].

În paginile revistelor și ziarelor, la radio și televiziune au fost susținute rubrici și emisiuni permanente de cultivare a vorbirii, inclusiv de popularizare a formelor corecte ale onomasticii și toponimiei din Basarabia (A. Eremia, M. Cosniceanu, A. Dumbrăveanu ș.a.): În lumea cuvintelor, Grai matern, Onomastica și normele limbii, Localitățile Moldovei în toponimie și documente istorice, Toponimie și istorie.

În acest fel ne-am debarasat de monstruoasele forme de transcriere în limba rusă: *Бельцы, Бендеры, Каприаны, Джурджулешты, Дондюшаны, Дубоссары, Единцы, Оргеев, Сороки* (pentru *Bălți, Bender, Căpriana, Giurgulești, Dondușeni, Dubăsari, Edineț, Orhei, Soroca*). Multor localități li s-au restabilit denumirile tradiționale: *Dolna, Ialoveni, Sângerei, Șoldănești* etc. Unele sate, ce au fost anterior desființate sau comasate, au obținut statutul de altădată de așezări independente, restabilindu-li-se, în același timp, și vechile denumiri: *Восча, Супцини, Фрăсинеști, Хулубоаиа, Мăгуреанца, Унџеști* etc. Altor li s-au corectat denumirile: *Антонеști, Бувовăț, Ситерени, Кобасна, Нăреști, Офатинți, Стурзеști, Șтефăнеști, Волитирени*, în locul celor de transcriere eronată: *Антоновка, Быковец, Четъряны, Колбасна, Горешты, Выхватинцы, Степановка, Волонтировка*.

Au fost revăzute și urbonimicele localităților din republică. O bună parte de străzi, bulevarde și piețe din Chișinău au revenit la denumirile lor vechi, de până la 1940. Pentru o serie de nume topice urbane au fost precizate formele lor ortografice și de transcriere. Străzilor noi li s-au dat și denumiri noi, moderne, sonore, în corespundere cu tradițiile culturale și datinile strămoșești, ținându-se cont, în același timp, și de particularitățile fizico-geografice și naturale locale [7].

La edificarea acestei opere de cultură și spiritualitate românească au contribuit savanți, scriitori, ziariști, cadre didactice. Aplicarea principiilor de reglementare a onomasticii conform deciziilor și legilor adoptate a revenit echipelor de cercetători din cadrul Institutului de Lingvistică (actualmente Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei, sectorul Onomastică), fostului Departament de Stat al Limbilor, comisiilor specializate republicane și municipale.

Reglementarea onomasticii naționale s-a realizat în urma cercetărilor minuțioase ale surselor documentare (hrisoave, catagrafii, cronici, lucrări cartografice, documente de arhivă etc.) și ale materialelor, anchetelor toponimice efectuate nemijlocit pe teren (în zeci și sute de localități).

Cu părere de rău însă, și astăzi hărțile republicii, publicațiile periodice, documentația oficială abundă în nume și denumiri artificiale, banale, cu forme anacronice, inventate. Actele de stare civilă și de identitate sunt perfectate după principii și metode învechite. Multe probleme au fost soluționate în modul cel mai serios, dar și multe încă își așteaptă soluționarea. Ca obiective de realizare și sarcini de perspectivă se impun:

1. Elaborarea și aprobarea unei *Legi a numelor proprii*, care să stabilească reguli și norme de utilizare corectă a toponimelor și antroponimelor în documentele oficiale, în actele de stare civilă, în lucrările cartografice, în publicațiile periodice. În actele personale e cazul să se renunțe la formula din trei componente *prenume – patronomic – nume de familie*: *Ana Nicolae Florea, Ion Vasile Moraru* (și, cu atât mai mult, la formula străină de nominație personală: *Ana Nicolaeвна Florea, Ivan Vasilevici Moraru*). În toate tipurile de documente sunt anacronice numele și denumirile eronat scrise sau transcrise: *Cojuhari, Dubolari, Rotari; Cagul, Orgheev, Sorochi, Suvorovo, Trușeni*.

2. La o eventuală redacție a *Legii privind organizarea administrativ-teritorială a republicii* ar fi oportună indicarea asupra substituirii simbolurilor onimice ale regimului bolșevic-stalinist: *Сеараевка, Красноармеиское, Дзержинское, Илциовка*. Până astăzi în autonomii mai sunt vehiculate toponimele agrare triumfaliste: denumiri de gospodărie agricole, de întreprinderi și organizații – amprente ale ideologiei vechiului regim – „Авангард”, „Большевик”, „Заря”, „Новая жизнь”, „Победа”, „Светлое”.

3. Din *Comisia pentru reglementarea onomasticii naționale*, recent constituită prin hotărâre de guvern, nu face parte niciun specialist în domeniu, în special antroponimist. De aceea, componența comisiei trebuie să fie revăzută și în fruntea ei să fie desemnată o persoană competentă din domeniul onomasticii.

4. În prezent, certificatele privind autenticitatea și corectitudinea numelor de persoane și a denumirilor de localități sunt eliberate de serviciile de stare civilă și de alte instituții, în cadrul cărora, de asemenea, nu activează niciun onomastician. Cine să confirme, de exemplu, că prenumele *Prângache*, înscris într-un act mai vechi, e identic cu prenumele *Pancratie* dintr-un document mai nou sau dacă ambele nume vizează una și aceeași persoană? Cine demonstrează identitatea unor nume de localități eronat scrise sau transcrise ori înregistrate cu forme de circulație locală: *Carasna*, *Chirgani*, *Chislița*, *Cocora*, *Hageaptula*, *Peștea*, pentru *Carahasani*, *Crihana*, *Câșlița*, *Cucoara*, *Hagiabdul* (azi *Cuza-Vodă*), *Peciștea*? Instituțiile respective nu dispun de informații documentare referitoare la localitățile care au purtat și alte denumiri, acestea de asemenea figurând în diferite documente și acte personale. De informații complexe sub aspect lingvistic, istoric, etnologic, geografic etc. dispune Institutul de Filologie, posesor al *Băncii de date* în toponimie și antroponimie, creată pe baza materialelor anchetelor de teren și din surse documentare. De altfel, pentru certificatele cu pricina se percep taxe exagerate. Să fie acesta un mod de a face business onomastic? E necesară, prin urmare, o redistribuție a funcțiilor și, bineînțeles, a responsabilităților în domeniu.

5. Atlasele și hărțile geografice, precum și unele ghiduri informativ-geografice sunt elaborate și editate astăzi de tot felul de SRL-uri. De aici inovațiile-trăsnit: *Elveția*, statul central-european este poziționat cartografic în Scandinavia, peninsula în nordul Europei (confuzia se datorează similitudinii numelor aflate odinioară în circulație la noi – *Șveția* și *Șvețaria*); *Marea Ciuccilor* și *Peninsula Ciuccilor* sunt traduse greșit în unele hărți, deși în limba română demult sunt acceptate variantele *Marea Ciukotsk* și *Peninsula Ciukotsk*. De precizat că anterior toate lucrările cartografice (atlasele, hărțile) erau redactate și avizate de Institutul de Filologie, de aceea revenirea la practica respectivă de reglementare a onomasticii ar fi o soluție rezonabilă.

6. Deciziile oficiale de altădată prevedeau ca toate modificările în toponimia localităților să fie coordonate cu lingviștii de la Academia de Științe a Moldovei. Probabil că acestea au fost date uitării sau, pur și simplu, sunt neglijate. Și iată rezultatele, doar unul singur menționat aici. O localitate din raionul Fălești a fost denumită oficial *Fabrica de Zahăr*, fiind tradusă literalmente din limba rusă *Сахарный Завод*. Ulterior locuitorii acestui orașel refuzau să ridice certificatele de naștere ale copiilor din cauza mențiunii: „Născut în / la Fabrica de Zahăr”.

Actualmente se impune o reglementare strictă a normelor în domeniul onomasticii, pentru că astfel vom bara calea numelor și a denumirilor artificiale,

banale, străine tradițiilor noastre istorice și culturale. Numai astfel vom contribui real și eficient la restabilirea și protejarea fondului onomastic național.

Bibliografie ■

1. A. Gonța, *Documente privind Istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de locuri*, București, 1990.
2. *** *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea II, Chișinău, 1975.
3. *** *Rospisi zemlevladienia i soslovnogo stroia naselenia Bessarabii po dannâm perepisi 1817 goda*, Chișinău, 1907.
4. *** *Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova* // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 116-118, 30 decembrie 1998.
5. A. Eremia, M. Cosniceanu, *Nume de persoane (Licinâe imena)*, Chișinău, 1974.
6. A. Eremia, *Nomenclatorul localităților din Republica Moldova*, Chișinău, 2001.
7. A. Eremia, *Chișinău. Ghidul străzilor*, Chișinău, 2000.

Lucia CEPRAGA

Importanța limbii latine pentru onomastica economică

L.C. – doctor în filologie, conferențiar universitar la Catedra comunicare economică și didactică, A.S.E.M. A realizat cercetări în domeniul terminologiei economice. A publicat peste 20 de lucrări în culegeri și reviste de specialitate din Republica Moldova și din străinătate.

Autoare a monografiei *Studiu asupra terminologiei managementului economic în limba română* (2006).

Moto: „Vom face pentru limba latină în țară la noi tot ce ne este cu putință”.

M. Eminescu

Dezvoltarea marketingului, inclusiv a limbajului specializat în acest domeniu, a condus la cristalizarea unei adevărate științe legate de marcă: de alegerea, de cultivarea și de exploatarea ei. Cuvântul *marcă* desemnează un produs, un serviciu, o întreprindere. O marcă se distinge prin numele ei. Numele de marcă este doar unul dintre numeroasele elemente distinctive ale acestui ansamblu simbolic, și anume elementul verbal.

Astăzi asistăm la o evoluție nemaipomenită a onomasticii comerciale. De menționat însă că „numele ales sau creat pentru a identifica o marcă sau un produs trebuie să fie ușor de pronunțat, ușor de memorat și nu prea lung: patru, cel mult opt litere, atât recomandă numeroasele agenții care se ocupă de crearea numelor de marcă. El trebuie să fie atractiv și expresiv, iar semnificația lui, inclusiv posibilele conotații, să nu vină în contradicție cu mesajul pe care marca vrea să îl transmită publicului” [1, p. 3].

Onomastica din domeniul economiei pare să fie un compartiment unde fantezia și știința își dau mâna în serviciul comunicării specializate. Dat fiind impactul atât de puternic pe care numele comerciale / de brand îl au asupra publicului, cererea de creații lingvistice ingenioase s-a amplificat până la apariția unei profesii noi: creator de nume de marcă / brand, care practică namingul.

Termenul *naming* (< engl. *name*) se înscrie în lista cuvintelor la modă. Cuvântul *name* „nume” are ca echivalent în limba latină lexemul *nomen*, *-is* „nume”, ce se caracterizează printr-o etimologie multiplă: din *PGmc* (limbile Proto-Germanice), din *PIE* (limbile Proto-Indo-Europene), unde figurează și limba latină [2]*.

Namingul reprezintă procesul de creare a unui nume comercial: nume cu care compania este înregistrată și își exercită activitatea comercială (semnătura comercială a firmei). Expresia „nume de marcă” face referire, de regulă, la numele instituțional (al firmei), în timp ce termenii „marcă”, „brand” – la produsele (articolele) acesteia. Numele de marcă, branduri pot reprezenta:

– **un nume patronimic** (numele fondatorului, inițiale, un pseudonim, un patronimic modificat etc.): *Basarabvin, Cristis, Dina Cociug, Felicia, Vinăria Bostavan, Micușă Stil, Don Taco, Victoria Lux, Ford* (Henry Ford, 1863-1947), *Rolls-Royce* (Charles Rolls, 1877-1910; Henry Royce, 1863-1933), *Renault, Michelin, Daimler, Chrysler* (Walter Chrysler, 1875-1940), *Adidas* (Adolf / Adi Dassler), *Boeing* (William Boeing, 1881-1956), *Woolworth* (Frank Winfield Woolworth, 1852-1919), *Tiffany's* (Charles Tiffany, 1812-1902), *Levi's* (Levi Strauss, 1829-1902), *Procter & Gamble* (William Procter, James Gamble – 1837, Cincinnati, Ohio), *Marks & Spencer, McDonald's, Zepter, Lipton, Harvard* (University), *Hewlett Packard, Saatchi & Saatchi* ș.a.;

– **un nume geografic**: *Moldova Lux, Dacia Hotel, Elat, Milano Café, Napoli, Budapeșt, Grățiești, Brănești, Soroca, Everest, Bucegi, Caraiman, La Dorna, Montblanc* ș.a.;

– **un nume istoric sau mitologic**: *Afrodita, Amazonka, Diva, Bahuș-Dava, Ovidius, Odiseea Tur, Guguță, Luceafărul, Napoleon, Midas, Vampire* ș.a.;

– **o siglă / combinație de litere și cifre**: *JLC, IMC, LG, LM, IBM, BMW, B.U., P&G, HBO, MTV, BBC, 3M, 7 UP* ș.a.;

– **o expresie sau o asociere de nume**: *Alba, Farmacia Familiei, Niagara, Korona, Prima Medica, Delice d'ange, Viorica-Cosmetic, Malldova, Căsuța Noastră, La vache qui rit, Untdelemn de la bunica, SOS Medecin, Milky Way, Uncle Ben's* ș.a.;

– **un cuvânt uzual**: *Hotel Codru, Nis Struguraș, Vacanța* (agenție de turism), *Poveste, Zorile, Licurici, Gemenii, Găinușă, Mansarda, Dialog, Windows, Elle, Carrefour*;

– **un nume artificial** (spre exemplu, *Kodak*, creat în 1888 de George Eastman, 1854-1932);

– **un slogan / o deviză, un neologism, status' names:** *Ca la mama acasă, Hai, noroc!, La plăcinte, La botul calului, La crâșmă, Ice Bravo, Camp Coffee, Gold Dust, Diamond Dyes etc.*

Namingul reprezintă un prim pas în constituirea identității unui brand, relevându-i adeseori intențiile. Rolul unui nume de brand constă în a personifica informații despre ceva, captând atenția consumatorului și influențând deciziile de cumpărare ale acestuia. Dintre numeroasele elemente de identitate verbală și vizuală, numele este cu adevărat indispensabil. Nu în zadar se zice „Un nume bun valorează mai mult decât o avere” (Miguel de Cervantes). Namingul constituie o mare provocare nu doar pentru că reprezintă un proces creativ, emoțional și, în același timp, atractiv, dar și pentru că poate determina eșecul sau notorietatea imediată.

Găsirea unui nume solicită inteligență, educație de specialitate, cultură generală. Or, limba latină (alături de greaca veche) este, înainte de toate, purtătoarea unei strălucite culturi clasice, din care epoca modernă s-a inspirat adeseori, exploatând valoarea ei simbolistică. Latina reprezintă o necesitate nu numai pentru filologi, dar și pentru istorici, teologi, medici, juriști, economiști, mai bine zis, aproape pentru toate categoriile socio-profesionale, care nu se pot dispensa de termenii latini vehiculați în domeniul lor de activitate. Una dintre afirmațiile care nu exprimă o realitate tocmai exactă este aceea prin care se consideră latina o limbă moartă. Limba latină nu trebuie însă judecată exclusiv ca mijloc de comunicare verbală.

Theodor Hristea afirmă că „un vorbitor insuficient familiarizat cu vocabularul esențial și cu structura gramaticală a limbii latine este, într-o măsură mai mică sau mai mare, un om insuficient de cultivat din punct de vedere strict lingvistic” [3].

În actualele condiții socioeconomice, se resimte tot mai acut nevoia unei campanii susținute de cultivare a limbii literare și de promovare a moștenirii lexicale latine, ca matrice de dezvoltare și perpetuare a valorilor culturale și istorice, și de raportare la noile realități ale activității profesionale.

În prezent este în vogă utilizarea, atât în limba de specialitate, cât și în comunicarea colocvială, a lexemelor preluate din limba engleză. În goana după anglicisme însă, în mod evident și aproape sistematic, se pierde din vedere faptul că cei mai mulți dintre termenii tehnico-științifici moderni au rădăcini vechi grecești și latinești, care trebuie bine cunoscute, pentru ca denumirile în a căror structură intră aceste rădăcini să fie corect întrebunțate. (Câteva exemple din domeniul economic: *audit, auditing, clearing, consulting, discount, dividend, factoring, management, service, tender etc.*)

În atenția celor care contestă necesitatea studierii limbii latine, am vrea să amintim că inteligența și cunoștințele de limbă latină i-au fost de ajutor lui August Horch, fondatorul firmei *A. Horch & Cie*, pe care a părăsit-o mai apoi în urma unor neînțelegeri dintre el și Consiliul de Administrație al uzinelor de automobile. Înființând în același oraș, Köln-Ehrenfeld, o a doua întreprindere, August Horch a pierdut litigiul privind numele firmei. Soluția problemei a fost numele său *horch* = „ascultă”, „auzi”, care în limba latină se traduce „audi”. Astfel, la 25 aprilie 1910 noua denumire a firmei Audi Automobilwerke GmbH Zwickau a obținut personalitate juridică, astfel luând naștere noul brand „AUDI” [5].

Atât pe plan mondial, cât și în Republica Moldova există numeroase nume comerciale / de brand preluate din limba latină fie integral (de exemplu: *Cantabile*, *Maximum*, *Nivea*, *Ius.com* etc.), fie parțial, adică prin utilizarea doar a unor elemente (de exemplu: *Aqua de lux*, *Silva Sud*, *Longus-Construct* etc.).

Marca are un caracter subiectiv la nivelul transmiterii informației și își propune să răspundă unor aspirații ale publicului, să promoveze valorile, câteodată contradictorii, ale consumatorilor. Ea încearcă mereu să se legitimizeze și să-l deculpabilizeze pe utilizator, încurajându-l să cumpere. Produsul încearcă să satisfacă o dorință concretă a acestuia, adesea indusă de marcă.

„NAUTICA”, spre exemplu, este o companie producătoare de îmbrăcăminte și accesorii, fondată în 1983. Numele brandului provine din limba latină „nauticus”, ceea ce înseamnă „naval”, despre „aventură, călătorie, acțiune”³.

Un alt nume de marcă, creat de Oskar Tropelowitz, în concordanță cu obișnuința de a denumi produse farmaceutice cu lexeme de origine latină, este „NIVEA”. Astfel, doctorul Oskar Tropelowitz, inspirat de însăși culoarea, aspectul cremei, de un alb imaculat, un alb ca zăpada, a dat numele cremei sale. Acest brand este forma feminină a adjectivului „niveus, nivea, niveum”, care se traduce „alb ca zăpada, pur, candid” [7, p. 436].

Instituțiile financiare de prim-rang, precum ABN Amro și CITI, au fondat un brand pentru o nouă firmă pe piața creditelor ipotecare, care s-a impus ca un proiect provocator și intens anume prin numele de brand *Verida Credit*. *Verida* este un nume ce își trage esența din rădăcina latină a cuvântului *veritas*, care are sensurile „adevăr, dreptate, corectitudine”, fiind construit pe valori precum transparență, originalitate, onestitate [6].

Un exemplu similar este numele *PRO Credit*, în care elementul lexical *Credit* vine din latinescul *creditum* cu sensul „credit, datorie” [7, p. 182].

În Republica Moldova, în ultimul timp, atestăm tot mai multe branduri cu radical latinesc (situație laudabilă) precum: ALBA, APIS, ARBORIS, AUCTORITAS, AVIS, FEMINA, IGNIS, IUS.COM, QUO VADIS, MAXIMUM, TERRA NOVA etc.

Remarcăm că istoria cunoaște exemple când la crearea brandurilor se comit greșeli nemotivate, întâmplătoare, precum este cazul brandului GOOGLE. Acest brand este rezultatul unui cuvânt scris greșit, care, de altfel, exista în dicționare, și anume „Googol”, definind un număr foarte mare, mai exact 10 la puterea 100. Atunci când compania căuta o adresă valabilă pe care să o înregistreze, s-a gândit la un indicator al cantității titanice de informații de pe internet. În prezent, ambele cuvinte se găsesc în dicționare, însă frecvența de utilizare a celui de-al doilea este mai mare [4].

Numele de brand relevă adeseori intențiile unui brand, fiind vorba, mai ales, în cazul acelor unde namingul s-a realizat, ținându-se cont de anumite caracteristici subiective sau obiective pe care acesta ar trebui să le transmită. Astfel, remarcăm și în Republica Moldova prezența unor branduri, în redactarea cărora s-au comis deliberat greșeli gramaticale în cuvântul latinesc, de exemplu: *Aqua unIQa*. În acest nume autorii namingului au scris corect substantivul *aqua*, care se traduce „apă”, dar intenționat au scris greșit adjectivul „*unIQa*”, în loc de „*unica*”, pentru a scoate în evidență combinația de litere *IQ*, în acest fel relevând problema deficitului de iod, soluționată, parțial, de „*Aqua unIQa*”.

Regretabil însă este faptul când, la redactarea unui nume de brand în limba latină (situație valabilă și în cazul altor limbi străine), agenții economici comit erori nemotivate, cauzate de indiferență și de necunoașterea a limbii latine și a civilizației antice. Numele AVICOLA corect ar fi trebuit să fie scris AVICULA, lexemul traducându-se „pasăre mică” [7]. Și mai condamnabilă este situația când în procesul de naming nu se ține cont de concordanța dintre numele de brand și specificul de activitate al unității economice. Numele comercial „LACTALIS-ALBA MOLDOVA” este și el la origine latinesc. Și dacă lexemul „ALBA” este preluat corect din adjectivul *albus*, *alba*, *album* cu semnificația „alb, albă” [7, p. 39], atunci „LACTALIS” credem că a fost împrumutat de la adjectivul latinesc *lacteus*, *lacteal*, *lacteum*, care se traduce „alb, dulce, plăcut ca laptele” [7, p. 391], dar greșit ca formă.

Totuși una e să urmezi recomandările specialiștilor în marketing și să alegi nume care să fie semantic legate de specificul activității (așa cum au făcut „Alba”, „Apis” etc.) și alta e să îi induci în eroare pe clienți prin numele care descrie lucruri străine de activitatea firmei. Atestăm numeroase exemple de nume a căror alegere este mai greu de explicat: „Fortuna” S.R.L. – comer-

cializare mănere, balamale, accesorii, mobilă; *IUS.COM* – centru comercial, care nu știm ce legături are cu latinescul *IUS* ce se traduce „drept, lege, dreptate”.

Drept urmare, ajungem la situații reprehensibile, când numele de brand este o expresie latinească consacrată precum „*ALMA MATER*”**, fiind folosit pentru niște unități comerciale ce vând orice (accesorii pentru telefoane mobile, haine etc.), numai hrană spirituală nu [8].

În raport cu cele menționate, am dori să semnalăm că, cel puțin în materie de vocabular, majoritatea erorilor de exprimare, în general, și de naming, în special, pot fi cauzate de necunoașterea corespunzătoare a limbilor străine, în ansamblu, și a celor clasice, în parte.

Este cert că dacă am cunoaște măcar noțiunile elementare de limbă latină, am reuși să ne exprimăm mult mai corect în limba română, pe care mulți dintre compatrioții noștri o vorbesc și o scriu cu erori blamabile. Theodor Hristea în articolul *Latina și importanța ei pentru realizarea unei exprimări literare* scrie că trebuie să reconsiderăm actuala noastră atitudine față de această limbă așa-zisă „moartă”, a cărei importanță mulți nu o înțeleg, și să impunem și „o mai atentă adevărată a studiului latinei la trebuințele noastre de ordin științific și cultural”.

Este de netăgăduit importanța limbii latine pentru studiul limbii române, al limbilor romanice. „Mai greu este de înțeles, afirmă Th. Hristea, că în afară de lingviști și de filologi, au nevoie de latină multe alte categorii de profesioniști, care nu pot comunica între ei decât recurgând la termenii utilizați în domeniul lor de activitate. Mai ales când aceștia au caracter internațional, ei trebuie folosiți în mod corect, ceea ce nu este întotdeauna posibil fără să li se recunoască rădăcinile grecești sau latinești” [3]. Cu deplină siguranță subscriem acestei afirmații, deși s-ar putea ca unora să le pară exagerată sau lipsită de sens.

În ceea ce ne privește, suntem profund convinși că însușirea latinei ne ajută, pe de o parte, să evităm greșeli de exprimare dintre cele mai diverse, iar, pe de altă parte, să înțelegem multe dintre subtilitățile limbii române contemporane, să dezghiocăm curiozitățile și dificultățile de ordin lexical ale terminologiei, *in globo*, și ale limbajului economic, *in stricto modo*. Efortul este necesar nu doar pentru apropierea valorilor cultural-științifice, dar și în virtutea apartenenței noastre romanice, or, noi „de la Râm ne tragem”.

Referințe bibliografice

1. Dorina Chiș, *Nume de firmă, nume de marcă, nume de produs. Câteva observații* // „Cultură și comunicare.com”, anul I, 2007, nr. 1 // www.culturasicomunicare.com/pdf/chis.pdf
2. Online Etymology Dictionary // www.etymonline.com
3. Theodor Hristea, *Latina și importanța ei pentru realizarea unei exprimări literare* // <http://ebooks.unibuc.ro>
4. www.nautica.com
5. <http://www.123auto.ro/Masini-Noi/Audi/>
6. www.incont.ro
7. *Dicționar latin-român*, Editura Științifică, București, 1962.
8. Virgil Matei, *Dicționar de maxime, reflecții, expresii latine comentate*, Editura Scripta, București, 1998.
9. Registrul Membrilor Camerei de Comerț și Industrie a Republicii Moldova.
10. Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, L1167/30.04.97, MO63/25.09.97

Note

* O.E. *nama*, from P.Gmc. **namon* (cf. *O.Fris. *nama*, O.H.G. *namo*, Ger. *Name*, Du. *naam*, O.N. *nafn*, Goth. *namo* „name”), from PIE **nomn-* (cf. Skt. *nama*, Avestan *nama*, Gk. *onoma*, *onyma*, L. *nomen*, O.C.S. *ime*, gen. *ime-ne*, Rus. *imya*, O.Ir. *ainm*, O.Welsh *anu*).

** ALMA MATER – este o expresie latinească derivată din *Alma mater studiorum*, care se traduce „Mama hrănitoare” (mama care hrănește știința, studiul). Romanii au dat la început acest nume unor zeițe ale vegetației, apoi patriei și, în final, universităților.

Dana-Luminița TELEOACĂ

Particularități morfosintactice ale textului contemporan de rugăciune (I)

D.-L.T. – cercet. șt. III, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București. Doctor în filologie.

Autoare a mai multor articole și studii consacrate terminologiei religioase și limbii textelor bisericesti.

Lucrări în colaborare: *Tratatul de istorie a limbii române, Cultivarea limbii române, Dicționarul etimologic al limbii române, Dicționar de cuvinte și expresii străine* etc.

1. Precizări preliminare

Prin cercetarea de față ne propunem să întreprindem o analiză comparativă a două cărți de rugăciune, una ortodoxă (Rug., 2004), alta catolică (Rug., 1987). Observațiile noastre vizează numai textul propriu-zis al rugăciunii (nu și indicațiile tehnice legate de ritualul rostirii acesteia), din discuție omițându-se, de asemenea, atât pasajele care reprezintă citate din textul biblic (cf. fragmente evanghelice, psalmi etc.), cât și paginile de cateheză (de exemplu, observațiile privitoare la rânduiala spovedaniei, la păcatele omenești etc.).

Catalogarea unui fapt de limbă drept „arhaic” s-a realizat în baza nivelului cult, literar al românei actuale; mai exact, dacă o anumită formă arhaică se utilizează astăzi în limba populară / regională, forma respectivă a fost luată în considerație, punctul nostru de referință nefiind limba populară, ci româna standard. La fel ca și în cazul investigației limbii textului catihetic¹, și în situația de față am urmărit distribuția faptelor lingvistice în ansamblul textului bisericesc, iar nu fragmentar, condiție *sine qua non* pentru delimitarea cât mai obiectivă, în ultimă instanță științifică, a aspectelor care apar în mod constant în textul respectiv, în opoziție cu cele care reprezintă fapte izolate de limbă.

2. Morfologie²

2.1. Substantivul

– forme arhaice de vocativ în *-e³*: „...cântare îngerească strigăm Ție, *Puter-nice:...*” (Rug., 2004, p. 10); „...Hristoase Dumnezeule, *mult-Milostive și mult-Îndurate*” (*ibid.*, p. 18-19); „*Împărate* a toată făptura,...” (*ibid.*, p. 27); „*Atotțiitorule, Cuvinte* al Tatălui,...” (*ibid.*, p. 30); „*Suflete* al meu netrebnic, *suflete* pătimaș,...” (*ibid.*, p. 188);

– marcarea casuală a termenilor unei sintagme în vocativ (situație aproape generalizată în textul ortodox): „*Duhule Sfinte*” (Rug., 2004, p. 37) „*Sfinte îngere*” (*ibid.*, p. 184) ș.a.;

– tipare arhaice cu genitivul: ‘prep. *a* + adj. nehot. *tot* + subst. (+ adj. [calificativ, posesiv]’): „*Împărate a toată făptura,...*” (Rug., 2004, p. 27); „*Dumnezeul puterilor și a tot trupul,...*” (*ibid.*, p. 28); „...spre alungarea *a tot pizmașul*” (*ibid.*, p. 43) ș.a.;

– dativul adnominal (deosebit de frecvent în textul ortodox): „*Sprrijinitor sufletului* meu” (Rug., 2004, p. 42); „...*tămăduire durerilor* celor de multe feluri” (*ibid.*, p. 180); „...*Spicul* cel nearat și de *mântuire lumii,...*” (*ibid.*, p. 181); „*sălaș păcatului*” (*ibid.*, p. 230) ș.a.;

– morfemul personal de Ac. *pe* apare uneori (la fel ca în limba veche⁴) și în fața substantivelor care nu reprezintă nume de persoană propriu-zise: „...născându-te, ai venit să scapi din robie *pe poporul tău*” (Rug., 1987, p. 74);

– substantive cu forme arhaice (sg. *greșală*, pl. *greșale*: formă ce păstrează fonetismul cu [ș] dur muntenesc, specific sec. XVI-XVII, fiind generalizată în textul ortodox): „*Iartă-ne greșalele* ce am săvârșit înaintea Ta...” (Rug., 2004, p. 29; cf. și *ibid.*, p. 52);

– forme arhaice de gen (unele, etimologice) și număr: *pustie* [arh., pop.] / *pustiu*: „...*dreptilor, locuitori în pustie, [...], rugați-vă pentru mine,...*” (Rug., 2004, p. 39); *vremi* / *vremuri*: „*vremi* de ispitire” (*ibid.*, p. 74); *suspinuri* / *suspine*: „...*suspinurile* mi le auzi” (*ibid.*, p. 218);

– păstrarea articolului enclitic la substantiv în condițiile antepunerii unui atribut adjectival și ale postpunerii unui alt atribut, în situațiile în care, în româna actuală, articolului enclitic îi corespunde articolul posesiv genitival. Aspectul menționat poate fi expresia unei declinări a substantivului atât prin „atracție”, cât și prin „conținutul” acestuia (este cazul numelor desemnând „obiecte unice”)⁵: „...*smeritul și netrebnicul robul* tău...” (Rug., 2004, p. 23); „*Pentru rugăciunile Sfinților Părinților* noștri,...” (*ibid.*, p. 253) ș.a.;

– articularea enclitică a unor substantive (care desemnează, în general, nume de divinități, dar și personaje arhicunoscute⁶ vetero, dar mai ales neotestamentare) precedate de prepoziții, dar care nu prezintă determinare: „...ci eu nădăjduiesc în Domnul” (Rug., 1987, p. 31); „...cel ce ai pățimit pentru Hristos și ai luat îndrăzneală către Stăpânul...” (Rug., 2004, p. 39); „Mărește sufletul meu pe Domnul” (Rug., 1987, p. 75); „Primește-mă deci și pe mine, Hristoase, ca pe desfrânata și ca pe tâlharul...” (Rug., 2004, p. 199); „...Carele ai îndreptat pe vameșul și ai miluit pe canaaneanca...” (*ibid.*, p. 223) ș.a.

2.2. Adjectivul

2.2.1. Calificativ

– superlativul absolut⁷: caracteristică textului bisericesc (în speță, cel al rugăciunii ortodoxe) este preferința pentru modalitățile lexicale și lexico-gramaticale de exprimare a acestui grad de comparație: (a) **mult** (la fel ca în unele limbi romanice occidentale, dar și ca în româna veche): „Hristoase Dumnezeu, *mult-Milostive și mult-Îndurate*” (Rug., 2004, p. 18-19); „Stăpânul meu *mult-milostiv*...” (*ibid.*, p. 162); „...*mult-iubitoare* a neamului creștinesc...” (*ibid.*, p. 277-278); (b) **prea** (apare deosebit de frecvent în ambele texte): „...după pilda inimii *preasfinte* a fericitei și pururea neprihănitei Fecioare Maria” (Rug., 1987, p. 11); „...*preasfântul* sacrament...” (*ibid.*); „...*preaputernicele* tale rugăciuni...” (Rug., 2004, p. 23); „... *preacinstitul* tău nume” (*ibid.*, p. 23); „...oile turmei Tale *preaalese*” (*ibid.*, p. 62)⁸ ș.a.; (c) subst. **mulțime** + subst. G: „...**mulțimea** *bunătății* Tale...” (Rug., 2004, p. 36; cf. și *ibid.*, p. 57); (d) structuri în care intră nehot. **tot**: „... cea **cu totul** *nevinovată*” (Rug., 2004, p. 40; p. 242); „...să preamărească **întru tot** *sfânt* numele Tău...” (*ibid.*, p. 78) ș.a.; (e) derivate negative: „...*nemăsurată* milă, *nespusă* și *neajunsă* iubire de oameni...” (Rug., 2004, p. 49) ș.a.;

– regimul sintactic al unor adjective: (a) regim datival (în locul celui prepozițional)⁹: „...*iertător vrăjmașilor* mei” (Rug., 2004, p. 53); „...*viață curată, agonisită mie*” (*ibid.*, p. 172); „...sunt *nevrednic și cerului și pământului*...” (*ibid.*, p. 199) ș.a.; (b) regim prepozițional distinct comparativ cu româna literară actuală: *părtaș de / la*: „...ca să pot fi odată *părtaș de* slava și *de* fericirea voastră” (Rug., 1987, p. 16; cf. și *ibid.*, p. 43).

2.2.2. Pronominal

– adjectivul pronominal nehotărât **tot** „orice”: „...Care luminezi și sfințești pe **tot** omul...” (Rug., 2004, p. 18); „...ca să vindece *toată* neputința și boala” (Rug., 1987, p. 32) ș.a.;

– exprimarea redundantă a posesiei¹⁰: „Luminează-mi mintea **mea**...” (Rug., 2004, p. 31); „...nu pot să-mi ridic capul **meu**...” (*ibid.*, p. 58); „...fiul care **și-a pierdut** pe tatăl **său** preaiubit...” (*ibid.*, p. 83) ș.a.

2.3. Pronumele

– exprimarea emfatică a pronumelui personal cu funcția sintactică de subiect¹¹: „Întru deznădăjduire zăcând **eu**, m-ai ridicat” (Rug., 2004, p. 12); „Am păcătuit și fărădelegile mele **eu** le cunosc” (*ibid.*, p. 58);

– frecvența deosebită (în textul ortodox) a pron. pers. *dânsul*, arhaism morfologic¹²: „...și cu *dânsa* [= frumusețea străină, *n.* – *D.-L.T.*] mi-am rănit inima...” (Rug., 2004, p. 33); „...izbăvește-mă de *dânsele* [de curse, *n.* – *D.-L.T.*]...” (*ibid.*, p. 42); „...și să fugă de la fața *Lui* cei ce-L urăsc pe *Dânsul*” (*ibid.*, p. 42) ș.a.;

– utilizarea aproape generalizată în textul ortodox a pronumelui semiindependent, trăsătură a limbii române din perioada sec. al XVI-lea și al XVIII-lea¹³: „...lumina *cea* neapropiată” (Rug., 2004, p. 18); „...greșala *cea* de voie și *cea* fără de voie” (*ibid.*, p. 22); „...păzitorul meu *cel* sfânt...” (*ibid.*, p. 35) ș.a.;

– pronumele de întărire, utilizat în special la pers. a II-a¹⁴: „*Însuși*, Doamne, primește și rugăciunile noastre...” (Rug., 2004, p. 19); „Atotțiitorule, *Însuși* fiind desăvârșit,...” (*ibid.*, p. 30); „*Însuși*, întru tot Bunule Stăpâne, caută din ceruri...” (*ibid.*, p. 82) ș.a.

2.4. Verbul

2.4.1. Regimul sintactic

– regim prepozițional distinct de cel din limba română literară actuală: „...că nepricepându-ne de niciun răspuns,...” (Rug., 2004, p. 25); „*Milostivește-Te* deci și spre mine...” (*ibid.*, p. 70); „... și întru ajutorul tău cel puternic rugându-mă,...” (*ibid.*, p. 173); „...spre Tine nădăjduiesc” (*ibid.*, p. 210); „Toată nădejdea mea spre tine o pun,...” (*ibid.*, p. 276); a se hotărî **de** + infinitiv¹⁵: „...ca să mă hotărăsc de a nu le mai face [păcatele, *n.* – *D.-L.T.*] în viitor” (Rug., 1987, p. 17); a se învrednici **de** + infinitiv: „...ca să ne învrednicim și noi la învierea noastră de a primi însușirile unui trup mareț” (*ibid.*, p. 88);

– verbe (locuțiuni/expresii verbale, perifraze verbale cu *a fi*, *a face*), construite în limba literară actuală prepozițional, cunosc în textul bisericesc regim datival¹⁶: „...aceia care **mi-au greșit**” (Rug., 1987, p. 6); „...iertare celor ce **Ți-au greșit**...” (Rug., 2004, p. 57, p. 211); „Și lumina fără sfârșit să **le strălucească lor**” (Rug., 1987, p. 32); „...și să mă învrednicească **împărăției** Sale” (Rug., 2004,

p. 41, p. 62); „...și milostiv fii **nouă**,...” (*ibid.*, p. 67, p. 87); „Nu este **lui** mântuire...” (*ibid.*, p. 76, p. 88); „...dobândește-**ne**, te rugăm, ca toți să trăim...” (Rug., 1987, p. 87; p. 89; p. 91); „...să nu mai viez **mie**, ci **Ție**,...” (*ibid.*, p. 227); „...bogăția facerii de bine izvorăște-o **tuturor**” (*ibid.*, p. 258) ș.a.;

– verbe tranzitive construite cu dativul: „Îngerul Domnului a vestit **Mariei**...” (Rug., 1987, p. 12); „...care ați slujit **lui Dumnezeu**...” (Rug., 2004, p. 40, 74); „...ca să-**ți** slujească **ție**” (Rug., 1987, p. 74, p. 83); „Ajută-**mi** cu Sfânta Doamnă Fecioară,...” (Rug., 2004, p. 43, p. 55, p. 258); „Doamne, ca să-**mi** ajuți grăbește!” (Rug., 1987, p. 90); „...și să nu-**mi** răsplătești după faptele mele,...” (Rug., 2004, p. 211, p. 277);

– verbe intransitive „absolute” utilizate prepozițional (aspect izolat în textul ortodox): *a deznădăjdui de ceva*¹⁷: „...nu deznădăjduiesc de a mea mântuire” (Rug., 2004, p. 199);

– verbe construite propozițional (iar nu cu partea de propoziție corespunzătoare acesteia), izolat în rugăciunea catolică: „...dobândește-**ne**, te rugăm, ca toți să trăim...” (Rug., 1987, p. 87) ș.a.

Alte aspecte: preferința pentru pasivul reflexiv, verbe reflexive utilizate activ, forme slabe de indicativ / imperativ / conjunctiv (prezent) cu valoare de imperativ, viitorul cu conjunctivul, arhaisme morfologice etc.

2.5. Adverbul

– *foarte* – utilizat singur, un fapt de limbă arhaic²⁴: „...nu Te mânia pe noi *foarte*, nici pomeni fărădelegile noastre” (Rug., 2004, p. 26, p. 274 ș.a.);

– adverbul interogativ arhaic *au* „oare” utilizat, la fel ca în româna veche, în propoziții retorice negative²⁵: „...*au* doară nu-mi va fi acest pat groapă?” (Rug., 2004, p. 36 ș.a.).

3. Considerații finale

Într-o cercetare recentă²⁶, pe baza unui corpus de lucru reprezentat de două cărți ortodoxe de rugăciune, aveam ocazia de a argumenta lingvistic arhaicita-tea marcată a textului de rugăciune (compartimentul morfosintactic), în special prin raportare la manualul de învățătură creștină. Demersul întreprins în lucrarea de față susține concluzia formulată de noi în studiul anterior, antrenarea, într-o discuție comparativă, a unui text de cult catolic reliefând și mai pregnant caracterul autonom al variantei bisericești actuale ortodoxe (textul de rugăciune) față de varianta literară laică.

Cum s-a putut desprinde din paginile consacrate acestei analize comparative, majoritatea faptelor de limbă inventariate (în număr covârșitor, fenomene lingvistice arhaice, uneori, cu conservări la nivel popular) se regăsesc în textul ortodox. Ba, mai mult, frecvența deosebită cu care acestea continuă să circule în literatura bisericească ortodoxă de astăzi este relevantă pentru pregnanța „arhaicului” în conturarea identității lingvistice a textului bisericesc (ortodox). Reamintim câteva dintre aceste aspecte (este vorba despre fenomene lingvistice absente în textul catolic sau care apar aici mai puțin frecvent, uneori chiar foarte rar): forme arhaice de vocativ în *-e*; tipare arhaice cu genitivul; dativul adnominal; grupările nominale polidefinite; articularea enclitică a unor substantive precedate de prepoziții, dar care nu prezintă determinare; exprimarea redundantă a posesiei; pronumele semiindependent și de întărire; regimul prepozițional distinct al verbelor, raportat la varianta literară laică, ș.a.

Practic, singurele fenomene lingvistice de morfosintaxă care individualizează într-un oarecare grad (printr-o frecvență care totuși nu poate fi considerată remarcabilă) textul catolic sunt: marcarea superlativului absolut cu morfemul *prea-*; utilizarea adjectivului nehotărât *tot* cu semnificația de „orice”; preferința pentru regimul verbal datival în detrimentul celui prepozițional; construirea unor verbe tranzitive cu dativul (toate, aspecte lingvistice bine și foarte bine reprezentate în textul de confesiune ortodoxă).

Note

¹ V. Teleoacă, 2009.

² În abordarea noastră o serie de aspecte morfosintactice vor figura la partea de vorbire pentru care discutăm un aspect lingvistic sau altul (de exemplu, aspecte legate de caz – la substantiv; regimul sintactic al verbului sau al adjectivului – la verb, respectiv la adjectiv etc.).

³ Aspect aproape generalizat în textul ortodox, dar absent în textul catolic.

⁴ În opinia lui Pușcariu (1922, p. 578), generalizarea lui *pre* în româna veche s-ar datora eficacității sale de a distinge între subiect și obiectul direct, restrângerea ulterioară (la utilizarea exclusiv cu nume de ființe) fiind posibilă în condițiile în care confuzia dintre subiect și obiectul direct nonanimat era exclusă. Pentru Densusianu (ILR, II, 37, ap. *Sintaxa*, 2007, p. 121-122), același aspect ar reprezenta o dovadă a nesiguranței traducătorului în folosirea acestei prepoziții-morfem.

⁵ Cf. *Sintaxa*, 2007, p. 78. În literatura de specialitate, pentru situații de genul celor semnalate mai sus, se vorbește despre „grupări nominale polidefinite”, expresie a unui tipar vechi, pierdut, se pare, la sfârșitul sec. al XVIII-lea (v., de exemplu, Croitor, 2009).

⁶ Situație neșemnalată în studii anterioare consacrate acestui aspect (a se vedea Chivu, 1997, p. 7; Dima, 2002, p. 147; Teleoacă, 2009, p. 490).

⁷ Și în textul (ortodox al) rugăciunii, la fel ca și în alte tipuri de texte bisericești, majoritatea formelor de superlativ prezintă calcuri după cuvintele slave (Mihăilă, 1972, p. 245).

⁸ Procedul formării superlativului cu *prea-* este atât de productiv în textul din 2004, încât morfemul în discuție se atașează și la substantive propriu-zise: „...desfrânare și *prea-desfrânare*,...” (Rug., 2004, p. 207)

⁹ A se vedea și regimul sintactic al verbelor cu care se pot pune în relație aceste adjective.

¹⁰ În textul bisericesc, la fel ca în limba veche, construcția cu posesiv dublu exprimat reprezintă o structură gramaticală, iar nu una emfatică, așa cum este în româna actuală (Dindelegan, 2009, p. 181). Studiile de istorie a limbii române au evidențiat pentru perioada veche un proces de atenuare a funcției posesive a adjectivului pronominal posesiv (cf., de exemplu, Șovar, 2010, p. 161-162), aspect ce a permis utilizarea în același context și a cliticului, de altfel singularul „păstrat” de româna literară actuală în construcții care exprimă ideea de „proprietate inalienabilă” (cf. Vasilescu, 2010, p. 262).

¹¹ Gramaticile actuale descriptive și normative consideră neexprimarea subiectului o opțiune nemarcată a uzului și atrag atenția asupra caracterului greșit, superfluu al exprimării subiectului prin pronume personal în alte situații decât cele de emfază sau de contrast discursiv (Vasilescu, 2010, p. 264). În textul rugăciunii, aspectul menționat reflectă nu numai un fenomen arhaic de limbă, ci este, în egală măsură, și expresia unui anumit tip de literatură, în care „retorismul” se constituie ca element fundamental.

¹² În studiile actuale de specialitate, *dânsul* ocupă, de fapt, o poziție intermediară între pronumele personal și cel de politețe (cf. Stan, 2007, p. 297), în condițiile în care în limba veche utilizarea acestui pronume atât ca substitut al numelor caracterizate [+uman], cât și al celor definite [-uman] pledează pentru interpretarea lui drept personal (aspect susținut și de situația lingvistică din textul bisericesc).

¹³ Cf. Iordan, 1983, p. 36.

¹⁴ Aspect care se explică prin faptul că rugăciunea presupune adresarea directă a creștinului către Dumnezeu.

¹⁵ Construcțiile cu verb urmat de infinitiv cu *a* precedat de prep. *de* erau destul de răspândite în sec. XIX, ca urmare a calcului după franceză. Astăzi, acestea sunt abandonate în favoarea construcțiilor cu conjunctivul / supinul (Vasilescu, 2010, p. 253).

¹⁶ Unele dintre aceste complemente indirecte sunt generate de verbe cu regim de dativ, ca în limba veche slavă (ILRLV, 1997, p. 174; v. și Sala, 1997, p. 190, care vorbește în astfel de situații despre calcuri sintactice). Cf. și *infra*, verbe tranzitive construite cu dativul.

¹⁷ Probabil, sub influența regimului sintactic (prepozițional) al verbului antonim de la care s-a derivat (cf. *a nădăjdui în ceva / cineva*).

¹⁸ Densusianu, 1961, p. 248, atribuia această topică a adverbului *foarte* „fie folosirii sale cu sensul «mult», ceea ce îi permitea să fie plasat și după verb, fie construcțiilor slave în care *zělo* este pus după verb”.

¹⁹ V. *Sintaxa*, 2007, p. 279.

²⁰ V. Dana-Luminița Teleoacă, *Arhaic și popular în textul actual al rugăciunii*, comunicare la cel de-al 10-lea Colocviu Internațional al Catedrei de limba română: *Limba română: ipostaze ale variației lingvistice*, București, 3-4 decembrie 2010.

Bibliografie

Surse / Izvoare

1. Rug., 2004 = *Carte de rugăciuni pentru trebuințele și folosul creștinului ortodox*, Tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul B.O.R., Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București.

2. Rug., 1987 = *Carte de rugăciuni* (ediția a VII-a), Arhiepiscopia Romano-Catolică de București.

Studii și articole / Lucrări de referință

1. Vasile Arvinte, în *Biblia de la 1688*, vol. I, Iași, 1998.
2. Gheorghe Chivu, *Civilizație și cultură. Considerații asupra limbajului bisericesc actual*, Editura Academiei Române, București, 1997.
3. Blanca Croitor, *Determiner Spreading in Old Romanian*, în *Grammaticalization and Pragmaticalization in Romanian* (ed. Rodica Zafiu), Editura Universității din București (sub tipar), București, 2009.
4. Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. II, Editura Științifică, București, 1961.
5. Vasilica Silvia Dima, *Elemente arhaice în limbajul bisericesc actual – Molitvelnicul*, în LR, LI, nr. 4-6, 2002, p. 143-164.
6. Gabriela Pană Dindelegan, *Din nou despre dativul posesiv din grupul verbal. Observații asupra limbii române vechi*, în LR, LVIII, nr. 2, 2009, p. 173-182.
7. *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)* [coord.: Ion Gheție], Editura Academiei Române, București, 1997.
8. Iorgu Iordan, *Istoria limbii române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
9. Gh. Mihăilă, *Contribuții la istoria culturii și literaturii române*, Editura Minerva, București, 1972.
10. Sextil Pușcariu, *Despre pre la acuzativ*, în „Dacoromania”, anul II, 1922, p. 566-581.
11. Marius Sala, *Limbi în contact*, Editura Enciclopedică, București, 1997.
12. Mioara Avram, *Sintaxa limbii române în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea* [coord.: Mioara Avram], Editura Academiei Române, București, 2007.
13. Marcela Stan, *Pronumele dânsul în limba română actuală*, în LR LVI, nr. 3, 2007, p. 295-306.
14. Georgiana-Andreea Șovar, *Observații pe marginea flexiunii cazuale a numelor de rudenie în limba română veche*, în *Lucrările celui de al treilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, (București, 20-21 noiembrie, 2009), Editura Universității din București, 2010, p. 161-170.
15. Dana-Luminița Teleoacă, *Aspecte morfosintactice în textul catihetic actual*, în *Lucrările celui de-al doilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, Editura Universității din București, București, 2009, p. 489-501.
16. Andra Vasilescu, *Tendențe în sintaxa secolului al XX-lea*, în „Studii de limba română” (Omagiu profesorului Grigore Brâncuș), Editura Universității din București, 2010, p. 251-275.
17. Magdalena Vulpe, *Repartiția geografică a construcțiilor cu infinitivul și conjunctivul în limba română*, în FD, V, 1963, p. 122-153.
18. Dana-Mihaela Zamfir, *Morfologia verbului în dacoromâna veche (secolele al XVI-lea – al XVII-lea)*, I, Editura Academiei Române, București, 2005.
19. Dana-Mihaela Zamfir, *Morfologia verbului în dacoromâna veche (secolele al XVI-lea – al XVII-lea)*, II, Editura Academiei Române, București, 2007.

Mircea BÂRSILĂ

Însemnări de la Festivalul poezilor din Balcani

Mărturisesc faptul că abia acum, în 2011, am văzut pentru întâia dată orașul dunărean Brăila, unde am ajuns cu prilejul celei de-a V-a ediții a Festivalului poezilor din Balcani, organizat de Consiliul Județean Brăila, Biblioteca Județeană „Panait Istrati” și Filiala Sud-Est a Uniunii Scriitorilor din România.

Despre acest festival, care s-a desfășurat în zilele 30 septembrie și 1 octombrie a.c., în clădirea impresionantă a Teatrului „Maria Filotti”, trebuie spus, din capul locului, cel puțin trei lucruri: 1. din punct de vedere organizatoric, totul a fost ireproșabil (și, în consecință, domnul Dragoș Neagu, directorul Bibliotecii județene și al festivalului de poezie merită felicitările de rigoare); 2. întâlnirea cu scriitorii din Grecia și cei din Moldova de dincolo de Prut (Arcadie Suceveanu, Leo Butnaru și Nicolae Spătaru) și, respectiv, cu cei „de aici” (poeti, prozatori, critici literari) va rămâne pentru mine de neuitat; 3. recitalurile de poezie, lansările de carte (*Dincolo / Dincoace de poezie*, de Ștefania Mincu, *Cafeneaua nevermore*, de Arcadie Suceveanu, și *Fetele din Nikas în lumina zilei mare și albă*, de Monica Vouduri), alocuțiunile pe diverse teme literare și frumosul spectacol oferit de copiii comunității grecești au făcut din acest festival o adevărată sărbătoare spirituală.

Între bucuriile pe care le-am trăit la Brăila se numără și vizitarea Casei memoriale „Panait Istrati” (unde și eu, și Arcadie Suceveanu, și Leo Butnaru,

și Nicolae Tzone am făcut poze cu bastonul, pălăria și geanta lui Panait Istrati), plimbările prin oraș (prea grăbite, din păcate), unde îți încântă privirile arhitectura clădirilor de epocă, monumentele istorice (între care și statuia împăratului Traian), lăcașurile de cult, grădinile publice, cafenelele (unele dintre ele aflându-se în tunelurile folosite cândva de turci), străzile în evantai ce duc spre port și, desigur, fetele cărora, văzându-le, te întrebi în gând, așa, dintr-o grațioasă curiozitate, ce fel de sânge le curge prin vene: de turcoaică sau de grecoaică, de româncă, armeană, evreică, macedoneancă sau – cine știe – de vestiți negustori de altădată ori, dimpotrivă, de vestiți cuțitari?

I-am cunoscut la acest festival (într-o întâlnire particulară!) pe tinerii scriitori brăileni Diana și Cristian Corcan și pe minunatul Stere Bucovală, care ne-a găzduit în două rânduri pe pontonul său, ospătându-ne, în ambianța fluvială a Dunării, cu bunătăți culinare pe bază de șalău și plătică și, desigur, cu vin galben, făcut din strugurii podgoriilor brăilene, bunătăți la care s-au adăugat, ca ingredient, glumele subtile și „proaspete” ale criticului literar Vasile Spiridon și tăcerile „metafizice” ale lui Ioan Es. Pop.

Fără îndoială, Brăila – care era, într-o vreme, al doilea oraș negustoresc din țară (după București) și care a fost, timp de 300 de ani, raia turcească (până la pacea de la Adrianopol încheiată în urma Războiului Ruso-Turc din 1828-1829) – are un aer specific, particular, de la vechile și pitoreștile străzi pietruite la macaralele fără odihnă din port.

Dar să revenim la Festivalul poezilor din Balcani, menționând premiile acordate la această ediție: Premiul „Balcanica” pentru poezie: Ioan Es. Pop (România) și Maria Topali (Grecia); Premiul Opera omnia: Arcadie Suceveanu; Premiul pentru traducere: Elena Lazăr. Juriul festivalului a fost alcătuit din criticii literari Vasile Spiridon (președinte), Radu Voinescu și Nicolae Oprea. Și, în final, o precizare totuși necesară: prezența mea la acest festival s-a datorat intervenției „de ultim moment” a prietenilor Vasile Spiridon și Nicolae Oprea.

La revedere, orașule dunărean, pe care, parafrazând un vers de Tristan Tzara, te asemui unei „luminoase cifre cu capul plin de poezie”.

Mircea BÂRSILĂ

M.B. – Cârciu, comuna Văgiulești, Județul Gorj. Prof. univ. dr. la Facultatea de Litere a Universității din Pitești. Cărți (poezie): *Obrazul celălalt al Lunii* (1982), *Argint galben* (1988), *Scutul lui Perseu* (1993), *O linie aproape neagră* (2000), *Anotimpurile unui cătun* (2003), *Monede cu portretul meu* (2009).

Domnul administrator

Singurătatea – adevărata singurătate – începe abia când îi vezi aieva balegile de vită mare și blândă prin apartamentul cu trei camere. Îi aduci iarbă într-un geamantan vechi, o apă, seară de seară, în cada emailată. Asemenea brațelor unei cruci: lungile coarne cu vârful plesnit ale acestei prezențe pe care nu o vezi decât tu. Îl rogi pe domnul administrator al blocului să te scrie cu două persoane în registrul său, dar acest nemernic, pentru că nu poți să-i spui altfel, se uită la tine pieziș. Îi arăți balegile și el te sfătuiește să te odihnești mai mult sau te invită, condescendent, la o bere. Adevărata singurătate începe abia când îi simți aieva prezența de vită mare și blândă, în apartamentul ticsit cu volume de poezii – mai ales poezii de dragoste. Îi aduci iarbă într-un geamantan vechi și urmărești, până târziu, împreună cu ea, filmele și emisiunile, una mai proastă decât alta, la televizorul așezat pe colț, în sufragerie, între leandrul de la fereastră și tabloul din perete, dăruiat cândva de un amic, și în care un nou Sfântul Gheorghe omoară iarăși balaurul.

Cireșe de mai

O dată la zece ani sunt dezgropați morții
 să mai asculte și ei cucul, pitpalacii, cârsteiul.
 Se află de față preotul – în odăjdii,
 primarul care supraveghează totul din clopotniță
 și polițaiul
 mâncând din caschetă cireșe de mai. În ziua următoare
 are loc o petrecere
 cu măști de animale sălbatice și dansuri licențioase
 în jurul întunericii atârnat, ritualic, în cârlige, la soare;
 o petrecere ce ține până târziu, spre chindie,
 când oamenii se întorc, osteniți, la grijile lor zilnice.
 Mai multe nu știu, pentru că, de fiecare dată,
 în timpul acestei sărbători, eu mă fac tot mai mic
 și trebuie să stau acasă
 unde curcanii meditează cu pași melancolici –
 și vinete mărgele la gât – în ograda pentru păsări.
 Chiar așa: mă fac din nou mic
 și, vreme de câteva zile, la fel ca în adevărata copilărie,
 mă țin de fusta infinită a mamei, seară de seară,
 temându-mă să nu cumva să mă răpească și pe mine soarele
 când o ia, ostenit, în direcția beznelor,
 niște bezne concentrice, din lumea celor dezgropați,
 vai lor, doar o singură dată
 la zece ani, iar printre ei, din păcate, și mama.

În fiecare seară

Puțini, foarte puțini bănuiesc ce înseamnă
 să te culci fericind vrăbiile. Cheia răsucită în ușă
 de două ori, lampa dată la infinitiv
 și lătrăturile de peste noapte: îndepărtatele
 lătrături ale sălbăticiunilor psihopompe.
 Ferice de vrăbii: n-au zei
 și nu le ia niciodată interviuri păianjenul,
 uriașul păianjen în caftan egiptean. Ferice
 de ele: niște firimituri, niște mici ancore
 ținându-mă, în fiecare seară,
 să nu mă arunc pe fereastră – într-un gol și mai mare.
 Lampa dată la infinitiv,

cheia răsucită în uşă de două ori
 şi repetatele coşmaruri cu substrat arhaic, păgân:
 se face că mi s-a furat din nou colivia
 în care îmi țin umbra. Se face că patul în care dorm
 este izbit, toată noaptea, aproape ritmic,
 de găleata unei fântâni. Puțini, foarte puțini bănuiesc
 ce înseamnă să te culci fericind vrăbiile:
 n-au zei și poate nici nu știi că sunt vii
 în această betonieră în care ne învârtește soarele.

O linie aproape neagră

Am început să îmbătrânim: un joc absurd,
 în care ne simțim căutați cu lingura printr-o strachină.
 Și tinerețea pe care trebuie s-o purtăm cu noi peste tot:
 o valiză cu obiecte de toaletă – săpuniera, perișta de
 dinți și crema de ghete.
 Unde-i stratul subțire de ironie
 acoperindu-ne fețele, în anii de altădată, pe întreaga
 durată a somnului? Unde-i luminosul cocoš
 din inima noastră: un cocoš cu mai multe gâturi
 și care se uita, odată cu noi, în oglindă?
 Morții nu sunt nici ei fericiți:
 niște oale cu lapte puse la răcit în zăpadă. Și grohăitul
 stelelor în amurg. Și stratul de rugăciuni tot mai gros
 de deasupra acestei lumi. Între timp,
 florile au devenit și ele ostile, încât rostindu-le numele –
 ghiocel, zambilă, cârciumărese, bujori –
 simțim niște ciudate urzicături de parcă am atinge,
 cu limba, cele două viespi ale unei baterii de lanternă.
 O linie aproape neagră înconjoară întregul.
 Din bezna lui
 sângele aduce leșuri de rațe sălbatice împușcate.

Cel mai apropiat cimitir

Moartea e bună cu noi, până când lucrurile încep să ia,
 într-o zi, o întorsătură neașteptată. Atât de bună,
 încât, multă vreme,
 în mintea noastră înfășurată în foi de varză

cel mai apropiat cimitir este luna.

Tot timpul, gutuiule, de parcă te-ai afla și tu
 în aceeași situație ca mine, tot timpul ți se zbate frunza,
 gutuiule. Aud, uneori, hămăitul puternic, în tindă,
 al unui dulău străin: este tristețea. Se vede un profil femeiesc,
 în noapte, pe ecranul dreptunghiular
 al oglinzii din odaia în care dorm: este tristețea.

O întorsătură neașteptată
 izbește cu pumnul în ușa mea scorojită și chiar și câmpurile
 de grâu sunt ochiurile, câteodată, ale unei ferestre la care stă,
 ca o vrăjitoare, răutatea naturii. Îmi scriu numele
 cu litere de tipar, în apa încă limpede a râului,
 și literele se prefac în mrețe și cleni
 ce se ascund, de îndată, sub răgălii
 sau în mâlul din care se înalță bule de aer
 printre însomnoratele fire ale ierburilor acvatice.

Un drum, pe care n-am mai fost niciodată,
 sforăie, până dimineața, ghemuit lângă mine, în pat,
 iar stelele, gutuiule, stelele logostecele,
 nu mai răsar pentru că s-a sfârșit ziua,
 ci pentru a mă ajuta să mă obișnuiesc, dacă așa ceva se poate,
 cu noaptea: noaptea aceea când întregul pământ
 va fi înghițit de propriul meu lut.

Țuică fiartă cu zahăr și piper

Mocirlă peste tot și mazăgă

în cuiburile de sub streșini – ale rândunicilor –
 se adăpostesc, lipsite de pretenții și fără necesarele
 acte de proprietate, vrăbiile

asemenea locomotivelor învelite în aburi, prin gări:
 dealurile cotropite de cețuri

miroase peste tot a paie arse
 a carne proaspătă de porc sfârâind în tigăi
 și a țuică fiartă
 cu zahăr și piper

Ioan ES. POP

I.E.S.P. – Vărai, Maramureș.
 Cărți publicate: *Ieșire* (1994), *Porcec* (1996),
Pantelimon 113 bis (1999),
Podul, antologie (2000),
Petrecere de pietoni (2003),
Confort 2 îmbunătățit
 (împreună cu Lucian
 Vasilescu, 2004), *Lumile
 livide / The Livid Worlds*
 (traducere de Nathaniel
 Smith, K. Shaver și Ion Crețu,
 2004), *No Exit*, antologie
 (2007), *Unelte de dormit*
 (2011). Numeroase traduceri
 în suedeză, franceză,
 engleză, spaniolă etc.
 Premii: Premiul Academiei
 Române, Premiul U.S.R.,
 Premiul Asociației Scriitorilor
 Profesioniști din România.

mă întorc acasă după ani și ani de umblat prin bucurești

și mă întorc cu o plasă goală în mână
 și iese ea la poartă și îmi zice păi,
 dragul nostru, parcă ai zis că mergi la câștig,
 parcă ziceai că tu, în doi ani, o să câștigi cât alții în
 patru
 și uite că acum n-aduci nimic.

ba, uite, dragilor, chiar nimic am câștigat.
 și aduc atâta nimic acasă cât n-a putut aduna
 nimeni în ăștia doi ani.
 nici n-am putut căra de unul singur atâta
 nimic cât am câștigat.

în urma mea vin carele-ncărcate cu nimic,
 gata să se rupă sub greutate.
 când or să se deșarte toate-n curtea noastră,
 nimeni n-o să aibă atâta nimic ca și noi.

într-un an, doi, o să fie mai căutat decât aurul.
 o să vindem din el numai când va fi la mare preț.
 fiți siguri, dragilor, atâta nimic n-are nimeni.
 doi ani am tot adunat numai cu gândul la voi.

de patru generații, în dosul casei noastre curge

un pârau cu sânge întunecat.
 de ani și ani, tatăl meu îl acoperă cu paie și frunze
 să nu afle vecinii. și tatăl lui îl acoperea și el cu paie
 și frunze
 și poate că va fi rândul meu să-l acopăr curând,
 pentru că nu-i bine să afle vecinii ce curge acolo.

primăvara ne facem și noi că arăm și semănăm,
 ca să pară că suntem în rând cu lumea.
 toamna ne facem că strângem și noi roade,
 ca să semănăm cu ceilalți, să nu se bage de seamă,
 dar de fapt nu facem decât să așteptăm, să
 pândim cine vine la rând, unul din noi
 sigur vine la rând.

ne petrecem ziua urându-l pe cel care va scăpa,
 deși cine scapă scapă doar până la o dată următoare.
 în timpul asta, pe pârâu se scurge o șuviță de
 sânge întunecat, îl acoperim de ani și ani cu paie și frunze,
 nu-i bine să afle vecinii ce curge acolo,
 trebuie să părem și noi în rând cu lumea.

nu știu ce l-a apucat pe tatăl meu să-njuge boii la car

la douăsprezece noaptea, să mă trezească și să-mi spună hai.
 eu după ce mor dorm somnuri lungi. unde, am zis,
 a zis: la șomcuta mare. ce putea să-l mâne pe el
 în miez de noapte tocmai la șomcuta mare,
 la atâta drum de satul nostru? și de ce să nu ia
 autobuzul, dimineața la șase, de ce să umblăm
 patru ceasuri încolo, patru ceasuri înapoi
 cu mersul moale și greoi al boilor noștri?

dacă-i pe-așa, n-o să mă mai prindeți acasă de-acum prea devreme,
 n-o să mă trezesc în miez de noapte pentru o nebunie ca asta.

și-atunci se apropie ea și zice: scoală, dragul mamei, tatăl tău
 tocmai pleacă să te-aducă de la șomcuta,
 du-te să-l ajuți să te ridice,
 de trei zile zaci acolo fără suflare.
 și abia de-au ajuns să ne dea de știre astă seară,
 dragul nostru.

puțină moarte marțea la noi, dar și

puțină viață. fenicienii aduc daruri pe care nu oricine le poate cumpăra.

asta până când oamenilor de pământ ai noștri li se povestește viața oamenilor lor de mare. din clipa aceea, oamenii noștri încep să viseze să cumpere mare și să vândă pământ.

nu întâmplător fenicienii au dispărut trăgând de la o vreme la uscat. nu întâmplător dispar ai noștri cumpărând mare de la feniceni.

și nu se bagă de seamă: o somnolență lentă învăluie lumea noastră și lumea cealaltă, nimeni nu-și mai aduce aminte de nimeni de parcă locuim dintotdeauna fiecare într-o groapă a lui.

la o lună, la un an o dată, cineva vine și își apleacă umbra peste margine și acela credem noi că e dumnezeu. dar e o umbră amenințătoare și mută, care nu face decât să arunce încă o noapte peste această noapte de jos.

peste drum de crâșma unde stau și beau

e biserica. eu și părintele ne pândim de mulți ani. aș vrea să-l slujesc și eu pe dumnezeu dar mi-e teamă. ar vrea și el să bea cu mine dar n-are curajul.

atunci ridică înspre mine crucea cu mânie și mă amenință și atunci ridic și eu înspre el halba cu bere și-l ameninț și bat furios din picioare și se mânie și el și dă îndărătul ferestrelor din picioare și mâini.

poate nu ar trebui să vin duminica la birt chiar de la șapte dimineața, el își începe slujba la nouă. dar la șapte, exact la șapte se furișează și el în altar și începem să ne facem semne.

două ceasuri ne pândim fără-nctare. când începe slujba
 nu mai e același om: le spune alor lui
 vorbe întortocheate, saltă vocea, greșește predica, se întrerupe
 și în tot răstimpul ăsta dă de mai multe ori fuga-n altar,
 ridică perdelele, mă caută și începe să dănțuiască
 și bate cu crucea-ndrăcit către mine.

amenință gata să spargă ferestrele
 și eu mă înfurii atunci și mai grozav și ridic
 halba de bere mai sus și el iar fuge dincolo și le vorbește
 credincioșilor, dar nu rezistă prea mult, își zice
 predica prea degrabă, se grăbește să se descotorosească
 de ei mai devreme, să poată reveni la fereastră.

probabil și în predică vorbește tot de mine și păcatul meu.
 așa cum eu alor mei le vorbesc în birt mereu de el.
 într-o zi vom intra în biserică, cu căpățânile plecate,
 toți noiăștia luați de soartă și dați peste cap
 și părintele o să ne ierte și-o să ne dea binecuvântarea.
 o să facem atunci un chef pe cinste, părinte,
 întotdeauna plătesc eu, poți bea liniștit,
 noi n-avem cui te pârî. și după aia o să ne mutăm să bem la tine,
 o să fie duminică seara târziu, n-o să ne vadă nimeni.

dar încetează să mă mai ameninți, mi-e atât de frică acum
 de cei ce mă amenință cu viața veșnică, părinte.

el călătorea înainte și numai el

vedea întunericul. noi ceilalți
 nici n-am privit vreodată mai departe
 de călcâiele lui. ne fusese destul să vedem
 trandafirul urmei sale pe nisip.

nu l-am întrebat niciodată unde ne ducem deși
 doar el știa încotro sunt plajele, marea sau
 ce trebuia să se afle la capăt.
 n-a vorbit nimănu niciodată. acum
 sparge timpanele muțenia lui.

treziți-vă, geme careva, a
 murit călăuza – dar noi nu.
 la ce ne-am trezi și cu ce-am mai rămâne
 dacă ne-am trezi în întregime?

sunt un bărbat singur. nu-i nicio mândrie în asta. doar sunt

hoarde de nefericiți care umblă și caută
alți nefericiți – numai că între nefericiți și nefericiți
sunt mari praguri de nefericire,

unii au bani mulți, alții au speranțe
deșarte – nu există doar nefericiți de-un singur fel.

iar când, totuși, se unesc,
nefericiții fac revoluții, după care
li se ia totul.

musca de sicriu nu poate fi prea zglobie

locul strâmt o obligă să fie disciplinată ca un soldat.
dar cât de ademenitor și ferice poate fi acest loc
unde se desfată marile miroaturi
și de unde cerul nu se vede niciodată.

îmbătățită de arome, are vreme acum
să cerceteze pe-ndelete sinele locatarului,
năucitor în miasme și inegalabil în descompuneri,
fără grija că va fi descoperită vreodată.

„un degustător rafinat, dar și un sihastru“,
ai zice despre ea atunci când alunecă peste
piftia zoaielor dulci și lăcrimoase din pânțele,
peste mucegaiul diafan de pe falange și gură.
iar când odihnește în bojdeuca de clei din ureche,

ai zice că filozofează și ascultă
eternitatea cum vuieste chiar aici, în aceste
delicatase care încă fermentează.

cum spuneam însă, musca de sicriu
nu poate fi prea zglobie și de aceea
un drum de la cap la picioare poate dura mult, foarte mult,
atât de mult încât la întoarcere
să nici nu-l mai recunoască pe locatar.

dar acuma, ssst! musca de sicriu a ațipit.
mâine o așteapt-o noapte grea.

Nicolae SPĂTARU

N.S. – poet, Chișinău.
 Membru al U.S.M. și U.S.R.
 Cărți publicate: *Întoarcerea
 zeilor* (1992), *Ion și alte
 revoluții* (1996), *Noaptea
 când soclurile își recrutează
 noile glorii* (1998), *Tristețea
 recită din Rilke* (2000), *Cifrele
 în spectacol* (2005), *O zi plină
 de surprize* (2006), *Reportaje
 în culori* (2008).

citirea zidului

rămas intact ca prin minune
 de-a lungul istoriei
 zidul din adâncul curții
 îmi scrie biografia.

are o experiență de viață grozavă
 stăpânește un orizont larg de cunoaștere
 la o bere într-un moment de sinceritate
 mi-a mărturisit
 că unele dintre cărămizile lui
 au făcut sorbona
 că la începuturile carierei sale
 a ocupat posturi destul de importante
 că a avut și mai are rude sus-puse
 iar de la o vreme
 fiind o persoană fără ambiții mari
 a renunțat chiar și la body-guarzi

neamul zidurilor (zicea el!)
 pe lângă faptul că e foarte religios
 mai are și cultul strămoșilor
 fiecare zid se simte obligat și onorat
 să țină la locul cel mai de cinste
 efigia zidului chinezesc

emoționat până la lacrimi
 mi-a vorbit despre valul lui traian
 (sunt veri drepti)
 despre ierihon hebron vatican
 și despre alte ziduri
 care au modelat spre bine fața lumii
 (chipu-i radia o mândrie de stâncă)

discuția devenea tot mai fascinantă
 dar la un moment dat – cerându-și iertare –
 zidul mi-a zis că e ora
 când de obicei
 se retrage la masa de scris

semne

mesajele tale până ajung la mine
 au aproape toate cuvintele șterse
 rămân doar câteva: piatră cuțit uitare șarpe...
 (ordinea e tot timpul alta)
 și abia când le recitești observi consternat
 că *șarpele* după câteva mișcări halucinante pe foaia albă
 cade mort și doar în coadă îi mai zuruie o vreme
 ca un clopoțel
 sahara
cuțitul se înfige adânc în pământ și imediat se sufocă
 în propria-i rugină
piatra se sfarmă în zeci de bucăți
 dar stupoare: părțile se fac mult mai mari
 decât piatra însăși
 cuvântul *uitare*...
 ce-am vrut să vă mai spun?

sunt doar în trecere

sunt doar în trecere te scuzi în fața pietrelor
 și tăcerea lor indulgentă pare pentru moment să-ți facă bine
 sunt doar în trecere îmi beau cafeaua îmi sărut iubita
 îmi notez în grabă câteva gânduri și gata plec
 sunt doar în trecere
 sădesc acest pom îmi mângâi copilul și gata
 sunt doar în trecere (nu se vede?!)
 îmi fumez țigara și-aș dori (dacă se poate)
 să-mi trăiesc iluzia până la capăt
 pentru că este iluzia mea
 uitați-vă ce mult s-a atașat de mine
 rămasă singură sunt sigur că se va pierde
 și e păcat
 așa le spui pietrelor

Emilia DABU

E.D. – poetă, Mangalia.
 Membră a Uniunii Scriitorilor
 din România din 1998.
 Dintre volumele de poezii:
Ne-a mai rămas iubirea
 (2003), *Cetatea iubirii* (2004),
Cheia eternității (2004),
Calea spre lumină, antologie
 (2006), *Cetatea înțelepciunii*
 (2007), *Lumina din Templul*
Cuvintelor (2007), *Însemnul*
Divin (2011). Premiul Uniunii
 Scriitorilor din România
 „Filiala Dobrogea”.

Amintiri mișcătoare

Dacă ai fi știut cum este
 Răstignit să fii de propriul tău gând
 Lumina din clepsidre aprig să doară
 Dacă ai fi știut locul ploilor ruginite
 Ceasurile făcând hore
 Minutele măsurate fiind
 În țipetele ultimelor păsări
 Dacă ai fi știut
 La răscrucile tainelor
 Cifrurile secrete ale vieții
 Printre rugăciuni cu miros de pâine...
 Și firul de iarbă blând crescând printre nori
 Nimic mai important astăzi nu ar fi fost...

Civilizații clonate

De la o vreme, dragostea mea
 Totul se amanetează
 La cozile eternității, răspunsuri
 Nedescifrate încă.
 Oameni de propriile vieți răniți
 De la o vreme, dragostea mea
 Amanetate sunt galaxiile toate
 Imperiul celest, iubirile, speranțele
 Din vitrine amanetate ne privesc
 Trec printre semenii și ei amanetați
 Căsuțe goale poștale
 De propriile nume jefuite
 De la o vreme, dragostea mea
 Se arată și noile civilizații
 Metalizații, auriferii,
 Supersoldații,
 În virtualele realități
 Evoluatii... amanetații... clonații...

Paso-doble

În ochii tăi osândiți
Văzusem infinită așteptarea
Împărtașania de după miezul clipei.
Spre înserarea tainei coborând
Cu pâinea durerii și sarea adevărului
Te-am reasezat la masa începutului
Cădeau cuvintele în ritm de paso-doble
Și liturghia desăvârșirii se întâmplă...

Răzvrătire

Reptile perimate cu lanțuri mari pe bot
Lăsați-mă în pace, iubesc și-atâta tot
Oricât ați fi de veacuri în pulberi îmbrăcați
De cei senini și pașnici ați fost demult uitați
Și chiar călăi de-ați fost zdrobind și ucigând
Voi n-ați ars niciodată măcar un vis, un gând
Zadarnice-nchisori și arme, absurde grele
Voi n-ați distrus măcar o lacrimă de stele
Voi cei căzuți în vraja iluziei absurde
N-ați cucerit măcar un cârd de buburuze
Oricâte cuști barbari ori lanțuri ați clădit
Nimic din ce-i etern, n-ați fost, n-ați ocrotit
Ce arme nefirești ați inventat crezând
Că veți învinge clipa divinului ningând
Reptile perimate cu lanțuri mari pe bot
Nimic n-ați cucerit, iubirea-i peste tot.

Stere BUCOVALĂ

S.B. – poet, Brăila. Prezent în diverse antologii de limba română, albaneză, macedoneană etc. A debutat cu *Oglinda secată* (Editura Junimea, Iași, 2009). Prezent în volumul colectiv *Balcanica* și în traducere în limba macedoneană în *Zvukot na Zborot* (Skopje, 2008), precum și în antologia *Insomnia cuvintelor* (București, 2010). Volumul *După-amiezile unui pian* i-a fost tradus în limba macedoneană (Matija Makedonska, Skopje, 2009).

După-amiezile unui pian

Rareori mai aud un pian prin oraș
Cu după-amiezile curgând pe sub clape
Peste notele-adânci vâslea un luntraș
Întinsele ape

Și tot mai des văd păsări cum se scufundă
În apele verzi din copaci
Luntrașul cârmea încet fără undă
Luntrea cu maci

Rareori trecea peste clapele unui pian
Vârsta mea vârstă necunoscută
Așa cum taie valul ultimul an
Luntrea pierduta

Ploaia din piept

Și ce târziu venise ploaia ce târziu
Și nu ajungeam să-i deschid ușa înaltă
Lunecându-mi prin față nuanța-i de vinețiu
Pe care o schimba mereu cu o alta

Tot mai încet de ea mă apropii
Singurătatea scoate brațul din mine
Încercând să deseneze o parte din plopii
Sub care adăposteam pe oricine

Dar nu voi lua, nu voi lua nimic
Cu mâinile goale am învățat să aștept
Mereu vântul, mereu câte-un pic
Va smulge ploaia din piept

Să mori la Paris

Ce mult mi-am dorit să mor la Paris
În orașul cu iubiri împăiate

Vopsind și ultimul perete din vis
Sub care-am dormit pe-apucate

Ochii cei mari sunt negri mereu
Pe gât ușor o venă se strânge
Se face arc sau un nou curcubeu
Sub care vom sta și vom plânge

Ce mult mi-am dorit să mor la Paris
Într-o zi fie ea și cu ploaie
Frânghia să urcăm din adâncul abis
Împletită din tot mai multe șuvoaie

Târziu coboram dintr-un fruct pârguit
Să-i ducem sămânța prin lume
Cum duce destinul un capăt umbrit
Al zilelor noastre postume

Portul Namuur

Călătorind sub velele toamnei
Am ancorat în portul Namuur.
Aici corabia se leagă de chei
Cum se leagă lumina de stea
Și ochiul de lacrimă
Am coborât mai târziu
Tocmai când luna ridică un decor
Din pânze galbene proaspăt spălate.
Aici în taverne
În izvoarele mici de fum și de șoapte
Am venit să bem împreună
Licoarea
Și să așteptăm
Ca marea să urce soclul de piatră
Și să vorbească.
Bănuiam că ar fi printre noi împlânzitorii de vânturi
Uneori închizându-le-n țarcuri ca pe niște animale de casă
Sau cei care au săpat fântânile
Sfărâmând între buzele lor
Uscata limbă de lut a arșiței trecute sau viitoare
I-am văzut pe cei care și-au pus trupul
Dinaintea focului
Strângându-l la piept ca pe-un fiu

Și pe cei care au smuls din rădăcina izvorului câte-un fir
 Înfigându-l apoi în pământuri neîncepte
 Pe tămăduitorii din țările
 Unde fata morgână
 Mânâncă din aceeași farfurie cu ei
 Se culcă cu ei și cresc copiii împreună
 Târziu sub velele toamnei
 Ancorând în portul Namuur
 Așteptam marea să urce soclul de piatră
 Și să vorbească

Dimineți tot mai reci

Gândurile mele
 Precum anaforul
 Ce trage de trupul zilei
 Ca de-un înecat
 Ochiul meu
 Ca un tăciune
 Ce și-a înghițit flacăra
 Din vremea
 Când încerca să tragă tușa groasă
 Pentru fiecare om
 Și pentru fiecare pâine
 Inima mea
 Ca o hartă
 După care n-ar trebui să mă rătăcesc
 Poartă semn pentru clipă și loc
 Sângele meu
 Ștergarul pe care prietenii și dușmanii
 Mânâncă laolaltă
 Zilele mele
 În același pas și-n aceeași cadență
 Nu știu să fi întârziat vreodată
 Să-mi aducă melancolia
 Cu umbrele ei neîngropate
 Și mereu pe aceeași urmă
 Trecând de arborele genealogic
 Așază lumina ca pe o broboadă
 Pe spatele tot mai rece
 Al dimineților
 Trecute și viitoare

Nicolae Grigore MĂRĂȘANU

Distanța dintre mine și un iepure

Și dintr-odată, între ochii ce fascinează
ai automobilului meu –
a răsărit, ca o stafie, iepurele!

N.G.M. – poet, eseist, Brăila.
Cărți recente de poezie:
Marșea canonului (2001),
Sufletul cântă despre sine
(2002), *Imparele* (2007).

Prezent în antologii.
Traduceri în macedoneană,
indiană, maghiară,
bulgară, sârbă. Deținător
a numeroase și diverse
premier pentru poezie, dar
și al Premiului Internațional
„Steaua de pe cer”, oferit de
Enciclopedia WHO'S WHO
și Registrul Internațional
al Stelelor, Elveția, 2007, în
urma căruia steaua Hercules
se redenumeste cu numele
poetului.

Un duh al strămoșilor mei, mi-am zis,
venit să se scalde în undele fluviului,
răcorit să reintre în digul de oase,
pe care până atunci rulasem pios, în tăcere.

„Accelerează, accelerează!” – îmi striga un gând,
în timp ce (prins între drugii de lumină
ai celor două faruri) iepurele alerga –
ogar deșirat, gâfâind ca un foale puternic.

Și eu, ascultând de îndemnul războinic, acceleram,
împingeam motoarele către turațiile de sus,
acolo unde tăria vitezelor fierbe
și îmbată ca vinul!

Și asemenea unui Mefisto instalat la volan,
hohoteam de plăcere
văzând că distanța dintre mine și iepure se micșora,
revenea către Punctul Dintâi!

Apoi, o bubuitură se auzi în pieptul automobilului
și goana sfârși...

Blestemată idee pe patru roți, mi-am zis
(în timp ce trupul strivit
cu-ai săi ochi sângeranți
mă privea),

nu credeam să aibă mușcătura unei carabine cu lunetă!

Stam și așteptam vesela cegă să muște

Stam la doi pași de invalidul cu barbă,
la pescuit;
acolo unde niciodată nu știi
cine e vânatul și cine – vânătorul.

Stam și așteptam vesela cegă să muște,
când un glas nevăzut îmi strigă:
„Hei,
ți-era prieten morarul prăvălit de pe dig,
în timp ce cu uiumul de-o vară
alerga spre oraș! L-au găsit edecarii
cu volanul mașinii înfipt în piept,
de parcă vrednic ar fi înfipt steagul
într-o cucerită redută.

Știi (a mai zis) fermierul cât plopul,
cel întors de la bal cu tractorul?
Găsitul-l-au cu jumătate de trup sub șenile,
De parcă un lup uriaș îl ținea sub labă”.

Uimit,
m-am întors spre invalidul cu barbă,
cel ce, ca și mine,
aștepta vesela cegă să muște –
să-l cert,
să nu mai îndruge tragice amintiri,
chiar acum, când eu,
așteptând să se ivească ceva din ape,
ieșisem din timp.

Dar, probabil, trecuse un număr de ani,
că în locul vecinului meu,
invalidul cu barbă, îmi făcea cu mâna
o oacheșă, lustruită movilă de oase.

Mi-am văzut mai departe de pripoane
și plute,
așteptând obsedant vesela cegă să muște,
când, ironic, acel glas,
din adâncă uitare de sine-mi,
din nou mi-a strigat:

„Ți-era prieten poștașul,
omulețul glumeț, scurtat de cap
la barieră, în timp ce-alerga
cu tolba plină pe două roți,
să ducă insularilor scrisori!
Fără de cap aleargă umbra lui acum
prin satele ce cresc sub semnul fluviului”.

Stau, deci, cufundat în mine
pe malul ce se ridică drept
ca o sabie
și, mărturisesc, toate astfel se întâmplaseră.
Crucile prietenilor mei
stau mărturie și azi
pe digul vorbitoarelor
fantasme.

Înapoia mea,
insula se învârtește ca o roată de apă,
ceasornic fantastic
măsurând timp după timp,
și eu, răbdător și hipnotic,
încă aștept vesela cegă să muște...

Cherhanale

Cherhanale, redute ale singurătății,
dorul m-aduce la voi ca un cal de căpăstru.
Bun găsit, moruni spânzurați în cârlige,
steaguri de carne fluturând în vânt –
ofrande ale vânătorii pe ape,
dar al mâinilor în care gerul sapă șanțuri
până la os,
bun găsit, șepci slinoase,
șorțuri de gumă și cizme de cauciuc,
putini și butoaie cu știucă la saramură,
fum de mahorcă, bărbi netunse în care
se-ncurcă vântul, sudoare acrie, alcool,
samurzac,
spiriduși tocmiți să-ntărâte nările
cu policrome arome,

*Participanți la festival: Lucian David, Leo Butnaru, Stere Bucovală,
Arcadie Suceveanu, Vasile Datcu și Nicolae Spătaru*

bun găsit, pescăruși-câini cu aripi,
gata să vă luați în gheare
pentru un maț de stavridă.

Cântă cuțitele prin burta nisetruului,
cad securile cu orbire de fulger
pe crupa morunilor,
sună cutii de alămuri cu icrele negre
și-un sârman așteaptă în colț
mila pescarului – un cap de păstrugă.

Cât vă iubesc, cherhanale,
mine de aur ale templului meu,
aurore ale omului născut pe ape,
ale cărui liniști durează cât clipa
dintre două valuri,
în rest viața lui fiind luptă și momeală
a morții prin apă, pradă a leviathanului.

Acolo,
în semiîntunericul de salină,
printre butoaie și budane, un copil iubește
fata atamanului și, de ciudă c-a fost sedusă,

steaua se aruncă în fluviu.
Cât vă iubesc, cherhanale,

mici porturi în care o roză a vânturilor
măsoară anii și un steag la pupă
spune o rugăciune înainte de a pleca pe mare,
domenii ale fluviului și ale mării,
cuibare ale vântului,
cetăți ale iubirilor pătimeșe,
leagăn și mormânt al celui care nu vrea să plece
în singurătatea marilor orașe,
al îndărătnicului blând ca un copil,
al săracului și al neputinciosului,
al celui îndrăgostit de stele căzătoare,
liman al șarpelui de apă,
al broaștei țestoase,
al lișiței și corcodelului
și al anghilei în drumul ei lung
de la Sargasse la Dunăre.

Cât vă iubesc, cherhanale,
faruri luminoase către care navigă corăbiile mele,
ca aisbergurile îmi ieșiți în cale vara
cu adâncile voastre ghețării,
vă deschideți marile colibe de stof
și asemenea lui Iona mă las înghițit
de chitul ce sălășluiește în întunericul din voi.

Într-o zi, știu, voi fi aruncat la un țărm
cu o cherhana unde un om cu privirea
ca marea de senină îmi va spune:
Bine ai venit, străinule, uite, am fript
cinci pești pentru tine, ospătează.

Acum
stau singur pe mal și-aștept să se întoarcă
tovarășii mei din mare; privesc în zare
vântul duce un cal de căpastru
și un fanion spune o rugăciune la pupă
în înserare.

Insomnii

Seara

îi găseam aruncați la maluri
ca pe înecații de trei zile;

noi veneam cu zimbrii înjugați la grijanie
și le trăgeam leșurile din mare;

catargele se înfingeau în nori
și o noapte ploua cu sânge
peste cabestane;

dimineța
întâiul pe țarm găseam pânzele roșii.

Ce corăbii,
ce insomnii!

Abstractul luminos al beznelor homofage

E timpul să te las somnului
spre care ai migrat.
Somnul,
ah, somnul! Punte
ce ne teleportează
în camera albă a visului,
în care pătrunzi prin
imperceptibilă efracție
și în care te întâlnești
cu lumi care au fost demult,
foarte demult
și care nu trăiesc decât
în abstractul luminos
al beznelor homofage. Acolo,

Dacă ajungi,
constați că totul e o lentă mișcare
în imponderabil:
nu există timp,

nici spațiu,
nici sus,
nici jos,
există doar Visul ce ne ține plută
pe apa Acheronului
și există viață fără sfârșit.

Da,
te voi lăsa, somnului
pe care într-atât l-ai ademenit;
că, iată,
fulguie de amurg
și pe coama valului violet
se ivește înotătorul:
la început un punct,
apoi fantasma prinde chip
și certitudinea sporește. Va
atinge țărmul? Salvamari,
salvamontiști,
salvapoeti,
săriți în crupa cailor de foc
și tăiați din goană
ștreangul spânzurătorii!

Că, iată, damnatul
se auto-osândește,
iar călăul moțâie sub trapa
de jos
și-adună capetele în coș.

Luni, 8 februarie 2009

Vasile DATCU

Musafirul

V.D. – inginer, antreprenor, scriitor. Volume recente: *Paznic la ușa nopții* – proză scurtă (2002), *Veșnicia cu patent* – roman (2005), publicat și în bulgară (2009). Editează în calitate de fondator și director, revista internațională „Carmina Balcanica”.

Acum o lună, dis-de-dimineată, în timp ce eram cufundat până la gât în socoteala unor devize, mă trezesc că intră peste mine, în birou, fără anunț prealabil, un bou.

Cu câteva minute mai devreme, auzisem zgomote grele pe scări, dar mi-am închipuit că poate secretara mea și-a cumpărat asfaltieri noi și le face proba, s-o aud eu. Mi-am amintit însă că se învoise pentru niște îndatoriri specifice, iar asociații erau plecați care-încotro. Așa încât, absorbit de hârtiile mele, numai după ce boul reuși să împingă ușa și să pășească înăuntru ca pe îmaș, am realizat singurătatea prezenței mele la serviciu.

Depășind surpriza primelor clipe, am simțit, fără să vreau, un reconfortant val de simpatie față de animal, căci, în lumea în care mă învârt de o bună perioadă de timp, plină de computere, euri și globalineturi, o vietate integral naturală a devenit o adevărată binefacere.

Cred că și boul a trăit un moment emoțional special, pentru că, după ce a împins ușa, luând-o practic în coarne, s-a oprit cu capul îndreptat spre biroul meu, privind magnetizat la ecranul calculatorului. „Perversă mașină”, mi-am zis, de vreme ce până și un animal se proțăpește extaziat în fața ei, înțelegând că apropo de această invenție trebuie să lăsăm gluma la o parte. Dacă până și exemplarul cel mai pur, mai obiectiv și echilibrat al naturii are tresăriri admirative în fața ei, înseamnă că în fibra de constituție a acestei ghidușii tehnologice trebuie să existe, negreșit, ceva de natură cu adevărat necurată.

Cum am obiceiul să-mi privesc cu atenție vizitatorii, îi arunc boului o privire iscoditoare, încercând să-i descos taina vizitei neanunțate.

Părea a fi în etate! Era corpolent – să tot fi cântărit șase sute de kilograme în viu –, avea cap mare, bălțat, cu o pată albă în frunte, păr joian – roșcat, niște buze groase și senzuale, iar ochii aveau ceva special: emanau o inteligență imposibil de exprimat cu mijloacele pe care le avea la îndemână, iar în jurul lor plutea o aură de melancolie aproape solidificată.

Gâfâia! Câteva clipe ne-am privit unul pe altul în adâncul ochilor, realizând că nedumerirea lui nu era mai mică decât nedumerirea mea, ceea ce, chiar așa fiind, n-avea nicidecum darul să mă liniștească.

Totuși, privitul acesta în adâncime îi potoli înaintarea, ba, după câțiva pași, se opri de-a binelea, crăcănând ușor picioarele din față. Începu să dea împăciuitor din coadă. Un aer de mulțumire convențională îi încreți suav botul.

Văzându-l potolit, mi-am continuat liniștit socotelile, nu fără o bucurie răutăcioasă la gândul că, dacă cumva pică un creditor nepoftit să-mi ceară să-i returnez din datorii, până pune el justiția pe mine, pun eu boul pe el!

Lucram cu spor, intrasem deplin în miezul problemelor, aproape că uitasem de prezența patrupezelui, când aud, la nici un metru de urechea mea, un muget profund, adevărat, masculin. Ce rezonanță! Câtă putere! Ce bine e că în țara asta mai trăiesc și boi adevărați, în stare să ne aducă în existență un pic de autentic, căci altfel am fi eșuat cu toții în demagogie și propagandă!

Întorcându-mă spre el, văd că din bot i se preling fire diafane de bale. „Poftește la ceva!”, mi-am zis, deductiv!

Întinde gâtul spre biblioteca din față. O analizează fugar, scuturând din cap de parcă s-ar apăra de obsesia unei muște săcăitoare. Apoi scoate o limbă maiestuoasă și linge amplu cotoarele a cinci cărți de pe raftul de sus. Molfăie satisfăcut.

Pare că vrea să comenteze ceva, dar tace.

Amuzat, caut să reperez cu privirea cărțile respective: *Republica* lui Platon, un album cu pictură barocă, *Revoluția furată* a lui Dumitru Mazilu, *Plumb* al lui Bacovia și *Pagini Aurii*, ultima ediție.

Ce gusturi și pe animalul ăsta!, îmi zic și mă întorc la ale mele.

Rămas fără susținător, boul face câțiva pași de-a-ndăratelea, apoi găsește de cuviință să se trântescă zgomotos cu fundul la ușă și cu capul la mine. După

un oftat în care am recunoscut parcă refrenul unei națiuni întregi, trecu la rumegat.

Pentru a doua oară, m-a cuprins o bucurie răutăcioasă, gândind că cineva ar mai putea să mă deranjeze.

Am lucrat cu spor câteva ceasuri, păzit supereficient de musafirul patruped, până când, pe neprevăzute, m-a tăiat udul!

Întorcând capul spre ușă, am înțeles că mă aflu într-o situație foarte nașpa: boul dormea fornăind și nu părea să realizeze că se află în vizită la altcineva.

Partea proastă nu e că n-am reușit atunci să-l urnesc din loc, ci că n-am reușit să-l urnesc nici până în ziua de astăzi!

Adriana-Maria ROBU

Don Eugenio Coseriu* omagiât pe meleaguri spaniole

A.-M.R. – doctorandă,
Facultatea de Litere,
specializarea lingvistică,
Universitatea „Al. I. Cuza”,
Iași. Autoare a mai multor
articole și lucrări publicate
în reviste și volume.
Participantă la manifestări
științifice și didactice.

Înscriindu-se deja într-o tradiție, cea de-a treia ediție a Congresului Internațional dedicat lui Eugeniu Coșeriu și lingvisticii integrale și-a desfășurat lucrările în perioada 5-7 octombrie la Universitatea din Almería, Spania, cu genericul „E. Coseriu, lingüista entre dos siglos”. Dacă edițiile precedente au avut loc la Aix-en-Provence (Franța, 2007) și la Cluj (România, 2009), grație inițiativei unor discipoli ai Magistrului din țările respective, anul acesta, la împlinirea a 90 de ani de la nașterea marelui lingvist de origine română, congresul a fost găzduit de profesorul Jesús Martínez del Castillo, și el un remarcabil promotor al coșerianismului, care își desfășoară activitatea didactică și științifică la universitatea amintită, în cadrul Departamentului de Filologie Engleză și Germană. Evenimentul de la Almeria încheie practic seria manifestărilor din acest an consacrate lui Eugeniu Coșeriu la Chișinău, Roma, Iași și Bălți (și, probabil, și în alte centre academice din lumea largă). Locul desfășurării congresului a fost, cum nu se putea mai bine, ales la o universitate tânără, într-un oraș turistic (conservând vestigii ale dominației arabe), printre palmieri, pe țărmul Mediteranei, unde viața pare că se scurge destul de încet datorită calmului care îi caracterizează pe spanioli, în general, dar mai cu seamă pe cei din sud, în ciuda rapidității cu care vorbesc.

* Onorabilul titlu de *Don* i-a fost conferit lui Coșeriu de însuși regele Spaniei, Juan Carlos.

Participanți ai celei de-a treia ediții a Congresului Internațional Coșeriu (Almería)

Conferința comemorativ-științifică de la Almería a adunat personalități marcante din domeniul lingvisticii integrale, dintre aceștia unii fiind chiar discipoli coșerieni din prima generație: Kennosuke Ezawa (Tübingen), Jörn Albrecht (Heilderberg), Harald Weydt (Frankfurt), Benjamín García Hernández (Madrid), Wolf Dietrich (Münster), Ana Agud (Salamanca), Johannes Kabatek (Tübingen). Dovada certă a faptului că teoria lingvistică a lui Coșeriu se aplică extrem de profitabil astăzi în toate domeniile din sfera lingvisticii a constituit-o prezența tinerilor profesori și cercetători, elevi ai celor care au avut șansa de a deprinde meseria chiar de la Maestrul de la Tübingen: Óscar Loureda Lamas (Heidelberg), Eugenia Bojoga (Cluj), Emma Tămâianu-Morita (Japonia – Akita), Oana Boc (Cluj), Cristinel Munteanu (Pitești), Araceli López Serena (Sevilla) ș.a.

Deschiderea festivă a congresului din dimineața zilei de 5 octombrie a avut loc într-o sală impresionantă, Auditorio, prin alocuțiunile de bun venit rostite de rectorul universității, de decanul facultății, de șeful departamentului și de energicul organizator, prof. dr. Jesús Martínez del Castillo. Au urmat comunicările în plen susținute de personalități precum: prof. dr. Kennosuke Ezawa și prof. dr. Aurora Salvador (care a citit și comunicarea tatălui ei, acad. prof. dr. Gregorio Salvador, cel mai important reprezentant al lexematicii coșeriene în spațiul spaniol; din motive de sănătate precară, acesta nu a putut participa), care au punctat aportul substanțial al lingvisticii lui Coșeriu pentru evoluția științelor limbajului, evocând, totodată, și momente memorabile din relația lor cu maestrul. Lucrările manifestării au însumat treizeci și una de prelegeri de o oră și treizeci și șase de comunicări de jumătate de oră, care s-au desfășurat simultan pe parcursul celor trei zile, în cadrul a cinci secțiuni:

1) *Semantică, lexicologie și gramatică*; 2) *Lingvistică diacronică*; 3) *Lingvistica textului*; 4) *Limba și epistemologie lingvistică*; 5) *Variație și varietăți lingvistice*. Amintim câteva dintre lucrările extrem de interesante, atât de exegeză, cât și aplicative, care își găsesc astăzi tot mai multe puncte de întâlnire cu cele mai noi tendințe din sfera cercetării limbajului, în ceea ce privește rezultatele obținute, deși fundamentarea epistemologică diferă uneori radical, de vreme ce lingvistica integrală coșeriană își are bazele solide în filozofie și în cea mai deplină tradiție (milenară) a domeniului (o dovadă în plus a clasicității lui Coșeriu, care nu se „demodează”): Benjamín García Hernández (Spania), *La semántica de Coseriu. Innovación y progreso*; Kennosuke Ezawa (Germania), *Die (Sprach-)Norm und das „Sprechen”*; Manuel Casado Velarde (Spania), *La confianza y la sospecha como principios del análisis del discurso*; Óscar Loureda (Germania), *Coseriu y la lingüística del texto (de hoy)*; Johannes Kabatek (Germania), *Intuición y empirismo*; Jörn Albrecht (Germania), *Eugenio Coseriu, la théorie de la traduction et la „traductologie” moderne*; Ana Agud (Spania), *Teoría crítica de la lingüística III*; Harald Weydt (Germania), *Tipo de lenguaje y aprendizaje de idiomas. La larga sombra de Coseriu*; Eugenia Bojoga (Cluj), *Denominaciones específicas de funciones textuales y tipos de textos en rumano, español y ruso*; Emma Tămăianu-Morita (Japonia), *Rethinking Coseriu’s Notion of „Unit of Textual Meaning” (Sinneinheit)*; Jesús Martínez del Castillo (Spania), *La lingüística del decir, hermenéutica del acto lingüístico*; Alberto Zuloaga (Germania), *La lingüística del texto de Coseriu. Una aplicación práctica*; Wolf Dietrich (Germania), *Para una semántica diacrónica estructural y cognitiva*; Oana Boc (România), *Considérations sur les perspectives ouvertes par la linguistique coserienne sur le sens poétique*; Dina Gabriela Vâlcu (România), *A possible concept: the „Individual Significatum”*; Jozseph Marius Nagy (Franța), *L’actualité de la théorie des entours d’Eugenio Coseriu*; Cristinel Munteanu (România), *An ancient forerunner of Eugeniu Coseriu regarding the „collage technique”: (Pseudo) Hermogenes of Tarsus*; Cornel Vâlcu (România), *Life in a bubble: temps, signes, language*; Cristian Bota (Elveția), *L’origine et le développement du concept d’univers de discours*; Araceli López Serena (Spania), *Lo universal y lo histórico en el saber expresivo. La delimitación de modos del discurso, géneros, variación concepcional, tradiciones discursivas y registros en el marco de la lingüística coseriana*; Jorge Wiese (Peru), *Sentido y ámbito. Una apostilla a la teoría de la literatura de Eugenio Coseriu*.

De remarcat prezența masivă a profesorilor și cercetătorilor spanioli, urmată, din punct de vedere numeric, de cei germani. Însă nici prezența românilor nu a trecut neobservată, dat fiind faptul că, din cei peste șaiszeci de participanți la lucrările Congresului, zece au fost români, reprezentând centre universitare din țară și din străinătate: Emma Tămăianu-Morita (Akita), Eugenia Bojoga

(Cluj), Oana Boc (Cluj), Dina Gabriela Vălcu (Cluj), Cornel Vălcu (Cluj), Jozseph Marius Nagy (Tours), Cristian Bota (Geneva), Adriana-Maria Robu (Iași), Delia Cristea (Sevilla), Cristinel Munteanu (Pitești). A fost regretată absența celor mai de seamă reprezentanți români ai integralismului coșerian: profesorul Mircea Borcilă, director al Centrului de Studii Integraliste din Cluj, care a organizat ediția precedentă a congresului la Cluj în 2009, precum și profesorul Eugen Munteanu, traducător al unor lucrări ale marelui lingvist, și, de asemenea, organizator al Colocviului aniversar „Eugeniu Coșeriu” de la Iași și Bălți din vara acestui an.

Pe parcursul desfășurării congresului, a fost deschisă o expoziție cu vânzare de carte inițiată de Editura Ibero-Americana, care a pus la dispoziția celor interesați cărți mai mult sau mai puțin recente din domeniul lingvisticii și, mai ales, ediții în limba spaniolă ale operelor lui Eugeniu Coșeriu și lucrări ale discipolilor și cercetătorilor care continuă doctrina lingvistică a savantului. Încheierea lucrărilor acestui congres de succes (din variate puncte de vedere, începând de la satisfacțiile de natură științifică, până la confortul și buna dispoziție care l-au dominat) a avut loc într-un cadru festiv, marcat de prelegerile reputaților profesori Ana Agud, Johannes Kabatek, Jörn Albrecht și Harald Weydt, care au vorbit de necesitatea de a fructifica la maximum teoria marelui lingvist, dată fiind fundamentarea principiilor acesteia, de care tendințele actuale din sfera cercetării limbajului au mare nevoie. Johannes Kabatek a pus accent pe faptul că cercetările de natură psiholingvistică și neurobiologică, tributare orientărilor empiriste actuale, pot fi ajutate de aparatul conceptual coșerian sau chiar pot fi scoase, astfel, din impas.

A urmat nelipsita discuție pe marginea organizării congresului următor. Participanții au acceptat cu entuziasm propunerea profesorului Vincenzo Orioles, de la Universitatea din Udine (Italia), de a găzdui lucrările Congresului „Eugenio Coseriu” care va avea loc peste doi ani. Întâlnirea memorabilă a coșerienilor adunați la congres s-a sfârșit cu o masă festivă oferită de organizatori la un elegant restaurant tradițional de pe malul mării. Atât la încheierea lucrărilor, cât și la masa de despărțire i-au fost aduse mulțumiri profesorului Jesús Martínez del Castillo, cel care a organizat cu multă dăruire, entuziasm și exigență științifică un congres de neuitat, în care bucuria reîntâlnirii marilor lingviști coșerieni, precum și dorința de cunoaștere a celor mai tineri cercetători au fost constante pe tot parcursul evenimentului.

Eugenia BOJOGA în dialog cu Nelson CARTAGENA

Întâlnirea cu Eugeniu Coșeriu a fost decisivă pentru tot restul vieții mele

E.B. – prof. univ. dr.,
Facultatea de Litere a
Universității „Babeș-
Bolyai” din Cluj, eseistă,
traducătoare. Domeniile de
cercetare: limbile romanice,
sociolingvistica, semantica
lexicală, istoriografia
lingvisticii. Membră a
Societății Internaționale
de Lingvistică Romanică
(Société Internationale de
Linguistique Romane), a
proiectului internațional
„Eugenio Coseriu –
Erfassung und Publikation
unveröffentlichter
Manuskripte” (Universitatea
„Karl Eberhard” din Tübingen,
Germania) etc.

N.C. – prof. dr., Universitatea
din Heidelberg, Germania.

– **Dle Cartagena, Dvs. l-ați urmat pe Prof. E. Coșeriu din America de Sud în Germania. În ce împrejurări l-ați cunoscut pe Coșeriu și ce a reprezentat pentru Dvs. întâlnirea cu el?**

– Întâlnirea cu Prof. Coșeriu a reprezentat un moment decisiv în viața mea. În 1959, când eram student la Universitatea din Santiago de Chile, la secția Filologie Hispanică, s-a organizat un curs de vară la universitatea noastră, fiind anunțată participarea unui profesor tânăr din Uruguay, despre care se spunea că este excepțional. Într-adevăr, Coșeriu a ținut atunci mai multe cursuri interesante: unul despre depășirea crizei structuraliste, altul despre trihotomia *sistem, normă, vorbire*, plecând de la studiul pe care tocmai îl publicase la Montevideo și care îl făcuse deja celebru. Pe mine însă m-au impresionat de la bun început prelegerile sale de istorie a filozofiei limbajului. Prin interpretarea marilor gânditori și încadrarea reflecției acestora în tradiție (din antichitate până la Heidegger), Coșeriu demonstrează existența a două direcții majore conturate în filozofia limbajului: 1. raportul dintre limbaj și esența lucrurilor și 2. problema intersubiectivității limbajului.

– **Prin ce anume v-a fascinat tânărul profesor de 37-38 de ani de la Montevideo?**

– Dincolo de aspectele de noutate absolută a prelegerilor sale, Coșeriu m-a impresionat prin cunoașterea profundă a mai multor limbi. În timpul

prelegerilor reproducea din memorie fragmente din latină, greaca veche, germană, franceză, italiană etc. Am remarcat, de asemenea, caracterul sistematic al predării, creativitatea și extraordinara sa inteligență.

– Aceasta a fost prima întâlnire cu E. Coșeriu. Ce a urmat după aceea?

– După doi ani Coșeriu a revenit în Chile, la Universitatea din Concepción, ținând alte cursuri, la fel de interesante, de data aceasta despre sintaxa funcțională și despre problema corectitudinii idiomatice. M-a copleșit încrederea enormă pe care a avut-o în mine, lăsându-mi manuscrisul cursului despre corectitudinea idiomatică, aflat astăzi în Arhiva „E. Coșeriu” de la Tübingen și la care se lucrează în vederea pregătirii sale pentru tipar. Am avut și manuscrisul despre *Sistemul verbal al limbilor romanice*, pe care l-am păstrat timp de 20 de ani cu mare grijă.

– Cum ați ajuns în Germania?

– După ce mi-am luat licența în Chile, am venit cu o bursă la Universitatea din Bonn, unde Coșeriu era atunci *visiting profesor*. La sfârșitul semestrului însă se va transfera definitiv la Universitatea din Tübingen. Atunci am mai rămas un semestru la Bonn, unde am studiat fonetica împreună cu Harri Meier, după care l-am urmat pe Coșeriu la Tübingen. La scurt timp bursa mea DAAD expirând, am fost nevoit să-i amintesc lui Coșeriu că trebuia să mă întorc în Chile. El însă mi-a sugerat să rămân la Tübingen și a creat un lectorat de limbi și literaturi ibero-americe, primul de acest profil în Germania. În acest context, Coșeriu mi-a dat sarcina să organizez o bibliotecă de literatură hispano-americană la Universitate. Astfel, am mai rămas încă cinci ani, timp în care mi-am elaborat și teza de doctorat.

– Ce-au însemnat pentru Dvs. acești cinci ani petrecuți la Universitatea din Tübingen?

– În ansamblu, această perioadă a fost pentru mine extrem de utilă și productivă. Întâi de toate, condițiile de studiu și de muncă la Universitatea din Tübingen erau excelente. Prof. Coșeriu crease pentru mulți dintre noi posturi de asistenți sau de lectori, astfel încât aveam asigurată o bază materială bună și puteam să ne dedicăm în întregime studiului.

– Apoi v-ați întors totuși în Chile. Ce a urmat?

– Da, dar după câțiva ani am revenit în Germania, însă nu la Tübingen, ci în cadrul unui proiect privind gramatica contrastivă germano-spaniolă, sprijinit financiar de către Ministerul Afacerilor Externe, realizat în colaborare cu Prof. H. Martin Gauger de la Universitatea din Freiburg¹. Apoi, din motive politice, nu m-am putut reîntoarce în Chile și am decis să plec în SUA. Anu-

me în Statele Unite mi-am dat seama pentru prima dată de școala serioasă pe care o făcusem cu E. Coșeriu, de anvergura studiilor mele. În comparație cu alți colegi de acolo, eu aveam o pregătire temeinică de romanist: mă „plimbam” prin întreaga Romanie, aveam cunoștințe ample despre structura și istoria tuturor limbilor romanice, de aceea am obținut relativ ușor un post de profesor la Universitatea din Philadelphia la departamentul de limbi romanice. Însă familia mea ducea dorul Germaniei, voind să ne întoarcem, mai ales că se apropia perioada în care copiii trebuiau să meargă la facultate, iar în SUA studiile universitare erau foarte costisitoare.

Din aceste considerente, ne-am întors pe bătrânul continent, adică în Germania, mai întâi la o *Fachhochschule* – unde a trebuit să încep să lucrez cu limbajele specializate, în sfera limbilor aplicate –, după care am fost invitat la Universitatea din Heidelberg să conduc Institutul de traducere și interpretare de la Facultatea de Limbi moderne.

Abia atunci am reluat unele teme trasate de Coșeriu. Lingvistul sugerase direcția, schițase calea de cercetare și în acest domeniu. În ce privește problema limbajelor de specialitate, aici am aplicat principiul istoricității postulat de Coșeriu. Așa cum Coșeriu s-a ocupat de teoria traducerii la J. L. Vives și a demonstrat importanța specialistului pentru contemporaneitate, eu l-am redescoperit pe Alonso Fernández de Madrigal (1410-1455), care a elaborat cea mai validă teorie a traducerii din epoca medievală, un autor puțin cunoscut chiar și în Spania².

– **În teza Dvs. de doctorat – *Sensul și structura construcțiilor pronominale în spaniolă* – ați aplicat concepția lui Coșeriu referitoare la semnificatul unitar.**

– Teza mea de doctorat, elaborată sub auspiciile Școlii de la Tübingen, tratează principiul funcționalității postulat de Coșeriu.

Se știe că lingvistica tradițională, invadată de pozitivism, scotea în evidență varietatea infinită a limbilor, neglijându-se semnificatele lingvistice unitare. Descompunând funcțiile lingvistice unitare în numeroase funcții condiționate de context, lingvistica tradițională devenea o știință atomistă. Structuralismul, dimpotrivă, se ocupă de semnificatele lingvistice unitare „sistematice”, ignorând diversitatea semnificatelor concrete. În schimb, funcționalismul realist, promovat de Coșeriu, fructifică în egală măsură ambele extreme, cea a funcției unitare și cea a varietății semnificatelor. De aceea nu concepe semnificatul unitar al unei forme ca pe *un* semnificat, ci ca pe o zonă de semnificație, în cadrul căreia se admite, în principiu, o variație infinită, sau ca „semnificat de bază”, ceea ce poate explica diverse tipuri de semnificate contextuale.

Or, aceste principii ale funcționalismului realist le-am aplicat în gramatica limbii spaniole, mai exact la construcțiile reflexive. M-am ocupat de opozițiile *ir / irse, venir / venirse, llevar / llevarse* și cele de tipul *quedar / quedarse*, precum și de construcțiile reflexive non-opozitive, pentru a demonstra că diverse tipuri de semnificate contextuale, care se constată în așa-numitele structuri reflexive, considerate adeseori ca funcții separate sau ca funcții tipice ale acestor construcții, pot fi explicate printr-o funcție unitară de bază – prin funcția de „intransitivitate” a pronumelui reflexiv – și că astfel de conținuturi concrete ca reflexivitatea, pasivitatea, reciprocitatea sau semnificatul impersonal al acestor forme trebuie interpretate ca determinări ulterioare ale funcției sale de bază, condiționate de factori contextuali, lexicali sau extralingvistici. În același timp, am încercat să surprind uzul acestor construcții la nivelul diferențelor diatopice, diastratice și diafazice. Am clasificat diversele posibilități de folosire a construcțiilor investigate în norma limbii și în texte concrete. Pe scurt, am ajuns la concluzia că toate valorile discursive ale așa-numitului reflexiv corespund unuia și aceluiași semnificat unitar, în cazul de față, a morfemului de non-ubicuidad (ubicuitate, omniprezență), concluzie de un real folos...

– În *Prologul tezei Dvs. apare pentru prima dată sintagma Școala [lingvistică] de la Tübingen*, iar cel care o folosește este Coșeriu însuși: „La obra del Sr. Cartagena ha sido realizada de acuerdo con los principios del funcionalismo realista sustentado por la Escuela de Tübinga”³. Acest prolog e destul de elogios și se încheie cu următoarea frază: „Lucrarea dlui Cartagena constituie o realizare extraordinară de interesantă din punct de vedere teoretic și metodologic; o operă valoroasă, pe alocuri chiar deschizătoare de drumuri, iar, din punct de vedere descriptiv, este o contribuție importantă pentru cunoașterea limbii spaniole”⁴. Ce ați învățat de la Coșeriu în timpul elaborării tezei Dvs. de doctorat?

– Unul dintre lucrurile fundamentale pe care noi, discipolii, l-am învățat de la Coșeriu a fost să gândim pe cont propriu. Întâi de toate, am învățat un anumit mod de a problematiza, fiindcă orice descriere lingvistică la prima vedere pare să fie simplă. Cum afirma Coșeriu însuși, el, ca lingvist, nu a făcut altceva decât să spună lucrurile așa cum sunt, urmându-l pe Platon.

E. Coșeriu a fost un Maestru extraordinar în arta retorică, în modul de a expune o problemă, în sistematicitatea sa metalingvistică. Am mai învățat să privesc și în spatele unei afirmații, pentru a estima în ce măsură aceasta poate fi susținută și din ce punct de vedere. De aceea, capacitatea de analiză a lui Coșeriu, exemplificând un model absolut pentru mine ca discipol, constituie modul ideal în care trebuie abordată o problemă. În plus, de la Coșeriu am învățat că faptele de limbă trebuie analizate și descrise doar atunci când există un cadru teoretic adecvat în care lingvistul își poate ordona reflecția. Or,

pentru noi ideile lui Coșeriu au reprezentat și reprezintă tocmai acest cadru referențial care ne permite să ne ordonăm propriile gânduri.

Cât privește teza mea de doctorat, pot spune că E. Coșeriu m-a ghidat aproape patern în elaborarea acestei lucrări. De aceea *Prologul* la care ați făcut referire – dacă e să fim onești – poate fi și un autoelogiu, deoarece de multe ori concluziile mele erau, în realitate, reformulări ale realităților la care profesorul ajunsese cu ceva timp înainte. Coșeriu m-a ajutat inclusiv la structurarea lucrării și a cărții propriu-zise. Dat fiind că am efectuat o muncă empirică enormă, lucrând cu 3.000 de exemple, el mi-a spus: „Dvs. ați găsit exemple pentru toate tipurile semnalate de mine”. Cu alte cuvinte, a sugerat că eu am fost atent la toate modelele pe care el le prevăzuse în teorie, modele pe care eu le-am supus unei verificări în cercetarea empirică.

– În Arhiva „E. Coșeriu” am găsit un catalog cu participanții la cursul special *Comentarii de texte portugheze unde figurează și numele Dvs.* Asta înseamnă că Prof. Coșeriu a predat și limba portugheză?

– Desigur, Prof. Coșeriu a predat și portugheza, demonstrându-ne diversitatea limbilor romanice și prin cursurile sale, nu doar prin studiile sale fundamentale. De altfel, la Tübingen, în primii ani de activitate a lui Coșeriu, se predau toate limbile romanice, inclusiv occitana! Toate limbile romanice erau reprezentate fie prin lectorate oficiale, fie prin contracte temporare prin care anumiți profesori, vorbitori nativi țineau cursuri de limbă în regim de plată cu ora. Coșeriu însuși preda foarte multe cursuri, fără să fie remunerat pentru orele suplimentare. În acest sens, a fost realmente un om-orchestră. E. Coșeriu cânta la toate instrumentele, adică știa toate limbile romanice sub toate aspectele, ceea ce pentru noi era un exemplu viu de inteligență și înțelepciune. Având deci acest avantaj că vorbea și cunoștea toate limbile romanice, el era în stare să interpreteze orice problemă de gramatică sau de semantică. În cursurile sale magistrale de lingvistică generală sau de filozofie a limbajului, Coșeriu aborda cele mai diverse teorii lingvistice, istoria romanisticii, dar și istoria fiecărei limbi romanice. În același timp, ținea cursuri și despre structura fiecărei limbi romanice în parte. Deci, prin propriul său exemplu, Coșeriu ne puna în fața necesității de a studia cât mai multe limbi, de a le cunoaște în mod activ, nu doar pasiv.

– În acest context, ce înseamnă pentru Dvs. Școala lingvistică de la Tübingen?

– Școala lingvistică de la Tübingen înseamnă tot ce am învățat de la Coșeriu: cunoștințele acumulate, multiplele beneficii din activitatea didactică, cursurile și seminariile pe care le-a ținut de-a lungul anilor, cunoașterea concepției sale lingvistice și a grupului de discipoli care s-au dedicat ulterior, fiecare în

parte, unui domeniu particular al edificiului teoretic numit astăzi *lingvistică integrală*. Unii s-au ocupat de gramatică sau de semantică, alții de semiotică sau de traducere. Unii s-au specializat în spaniolă și portugheză sau română și italiană, alții în catalană și franceză sau sardă și occitană. Indiferent însă de specializarea fiecăruia, învățătura⁵ lui Coșeriu este cea care ne definește pe toți și ne unește sub același numitor. Prin urmare, toți reprezentanții acestei școli avem la bază teoria lingvistică a lui Eugeniu Coșeriu, ideile sale servindu-ne, explicit sau implicit, ca bază conceptuală și metodologică în propriile noastre cercetări. Chiar și cei care nu vor să recunoască acest lucru sunt influențați de conceptele coșeriene, de modul său de a interpreta faptele lingvistice.

– Unii au afirmat că anumite volume ale lui Coșeriu au apărut grație discipolilor.

– În ce privește volumele îngrijite / pregătite pentru tipar de discipolii săi nu văd nicio stranietate. Dimpotrivă, și *Cursul de lingvistică generală* al lui F. de Saussure a fost publicat de foștii săi studenți. Chiar dacă E. Coșeriu însuși nu a scris o singură operă monumentală, el a scris atâtea studii și atâtea cărți consistente prin discipolii săi. Faptul că a promovat atâtea elevi ai săi a favorizat multiplicarea operei sale prin intermediul acestora, spiritul lui Coșeriu și teoria sa lingvistică procurându-și continuitatea direct sau indirect.

– E. Coșeriu însuși afirma că anumite aspecte ale teoriei sale au fost dezvoltate de către discipolii săi. Adică, într-un fel le-a lăsat elevilor să ducă mai departe ceea ce el nu a reușit fizic să facă. Aici, la Universitatea din Heidelberg, sunteți coleg cu Jörn Albrecht și cu Jems Lüdtke, alți doi discipoli ai lui Coșeriu.

– Într-adevăr, suntem trei discipoli ai lui Coșeriu care ne desfășurăm activitatea la Universitatea din Heidelberg. În trivaliul nostru comun de la Facultate și de la Colegio de graduados, unde se studiază varianta substandard a limbilor, am coordonat mai multe teze de doctorat. Or, la elaborarea acestor teze deja doctoranzii noștri au aplicat, de fiecare dată, ideile lui Coșeriu, ceea ce a constituit o inovație, deoarece autorii erau, în majoritate, germaniști, slaviști și latiniști, adică nu erau romaniști, și de aceea era neobișnuit ca ei să abordeze aspectele diafazice, diatopice sau diastratice referitoare la variația lingvistică. Tot așa nu exista obiceiul ca varietatea unei limbi să fie abordată la nivel universal, istoric și individual, așa cum se procedează în teoria lui Coșeriu. E o dovadă a ceea ce am făcut împreună noi, cei trei, aici, la Universitatea din Heidelberg, pentru implementarea ideilor lui Coșeriu și a metodologiei sale de descriere a limbilor. Iar discipolii noștri, chiar dacă sunt germaniști, slaviști sau latiniști, au abordat problema varietății lingvistice din perspectiva lingvisticii integrale. În consecință, după ce ani de-a rândul au fost elaborate zeci de teze de doctorat, în prezent am ajuns la o terminologie comună, la o bază teoretică și conceptuală unitară – cea

a lui Coșeriu –, pe care am reușit să o impunem dreptat aici, la Universitatea din Heidelberg, noi, cei trei discipoli coșerieni.

– **În ce vă privește, v-ați ocupat de traducere, domeniu în care ați dezvoltat anumite idei coșeriene.**

– Când am început să mă ocup de traducere, se punea problema în felul următor: ceea ce trebuie transpus din textul original în textul meta nu e atât propoziția / fraza, cum se făcuse în epoca structuralistă, ci tipul de text.

– **Coșeriu afirma că de fiecare dată se traduc texte...**

– Așa este. Accentul principal se pune pe funcția textuală. Dar cum se proceda anterior? Se lua modelul lui Bühler și se vorbea de texte referențiale, expresive și apelative, iar aceste funcții trebuiau traduse în altă limbă. Or, eu am accentuat că E. Coșeriu demonstrase de mult timp că schema lui Bühler este incompletă, că lipsesc alte funcții ale limbajului, de ex., funcția pe care el o numește evocativă. Pornind de la aceste completări, am integrat în domeniul traducerii, întâi de toate, această funcție. Deci am aplicat concepția coșeriană la teoria traducerii și am demonstrat că fiecare dintre funcțiile evocative ale limbajului constituie o problemă de traducere. Prin urmare, în procesul traducerii nu trebuie respectate doar cele trei funcții ale lui Bühler, ci și ceea ce Coșeriu numește funcția evocativă a limbajului în varietatea sa.

Funcția evocativă a lui E. Coșeriu – fie cea a semnelor, fie cea a contextului – *background*-ul cultural, este funcția conotativă a semnului pe care a dezvoltat-o plecând de la L. Hjelmslev și pe care J. Trabant a tratat-o în semiologia operei literare. Or, aceste aspecte au fost explicate foarte bine de Coșeriu în două studii magistrale, mai întâi în *Determinación y entorno*, în care au fost conceptualizate cadrele culturale – de unde am și luat fiecare element pe care l-am dezvoltat ulterior –, apoi în celebra sa *Textlinguistik* (Lingvistica textului), editată de J. Albrecht. Deci contribuția mea ar consta în aplicarea ideilor magistrale din aceste studii la teoria traducerii.

– **Altfel spus, din edificiul complex al lingvisticii integrale Dvs. ați dezvoltat conceptele coșeriene referitoare la traducere.**

– Am aplicat aceste idei fundamentale ale lui Coșeriu la teoria traducerii. Coșeriu a formulat teoria în ansamblu – numită tocmai de aceea lingvistică integrală, pentru că integrează orice aspect al limbilor și al limbajului în general – și conceptele centrale, iar noi, discipolii săi, le-am aplicat în alte domenii ale cunoașterii lingvistice, ale disciplinelor lingvistice.

În ce privește concepția coșeriană despre sistemul verbal, l-am transpus în domeniul gramaticii. Mă refer la prezentarea și descrierea sistemului verbal,

în special a viitorului verbului spaniol. De altfel, un întreg capitol dedicat sistemului verbal din *Nueva gramática de la lengua española* mi-a fost încredințat mie.

– ***Nueva gramática de la lengua española* (2009), coordonată de Ignacio Bosque, include și spaniola din America de Sud, acesta constituind un aspect de noutate absolută.**

– Într-adevăr așa este. Revenind la propriul meu aport referitor la dezvoltarea concepției lui Coșeriu, primul studiu pe care l-am scris se intitula *Sistema, norma y habla del futuro de probabilidad*⁶, adică o aplicare directă, literă cu literă, a trihotomiei coșeriene la sistemul verbal al limbii spaniole.

Denumirea de *futuro de probabilidad español* (viitor de probabilitate spaniol) se raportează în mod normal la o anumită valoare contextuală atât în formele de viitor (de ex., *haré* și *habré hecho*), cât și în cele ale condiționalului (de ex., *haría* și *habría hecho*). Or, eu m-am ocupat de folosirea ipotetică / prezumtivă a timpurilor viitoare, deoarece marca de actualitate a condiționalelor conferă acestora posibilități de referință temporală mai complexe, bunăoară, capacitatea formei simple de a exprima relații de posterioritate atât în domeniul prezentului, cât și în cel al trecutului, ceea ce se extinde și asupra valorilor sale de probabilitate.

– **În studiul *Dvs. Funciones lingüísticas básicas y traducción*⁷ valorificați cu brio concepția lui Coșeriu în acest domeniu.**

– Modelul limbajului ca *organon* al lui Bühler a contribuit în mare măsură la teoria traducerii, însă acest cadru trebuia dezvoltat din perspectiva teoriei actelor de vorbire. Acest model nu lua în considerare o dimensiune funcțională determinantă pentru a înțelege valoarea textelor, definită cu precizie în cadrul glosematicii de către Hjelmslev și, în special, de Johannsen cu numele de *conotație* și pe care Coșeriu a descris-o ulterior – în *Lingvistica textului* – cu multe detalii, înglobând varietățile sale sub numele de evocare, funcție *evocativă* a limbajului (germ. „Evokation”, „evozierende Funktion”), așa cum am menționat deja.

– **Dvs. afirmați că, în cadrul unui text, semnele intră în relații cu unele izolate ale aceluiași text, bazate pe materialitatea sau conținutul lor, cu grupuri sau categorii de semne *in absentia* și chiar cu totalitatea sistemului din care fac parte.**

– Relațiile materiale cu semnele prezente în text corespund, printre altele, fenomenelor cunoscute de rimă, consonanță și aliterație, în care materia sonoră se utilizează pentru a relaționa vocabule, independent de funcțiile lor semantice.

În consecință, cauzează nu doar efecte eufonice, ci, de asemenea, evocări de tot felul. Astfel, nu doar în poezia „elevată”, ci și în jocurile de cuvinte, rima e cea care produce adeseori efecte speciale, în cazul nostru efecte ludice. De exemplu: sp. *¡chupa del frasco, Carrasco!*; *¡Toma Jeroma, pastillas de goma!*, fr. *Tu parles, Charles; Ça colle, Anatole*; germ. *Mach milde, Matilde!*; *Schnell, schnell, Isabel!*

Firește că traducerea adecvată va trebui să considere rima drept criteriu central al invariației și nu numele propriu pentru a produce în text un efect similar; de aceea germ. *Schnell, schnell, Isabel!* va avea în spaniolă echivalentul *¡De prisa, Luisa!*, iar în fr. – *Vite, vite, Brigitte!*

Or, la fel de importantă pentru constituirea sensului textelor sunt relațiile care se stabilesc între semnele unui text și elementele extralingvistice, cum ar fi materialitatea lucrurilor sau cunoașterea pe care emițătorul o are despre aceste lucruri. Apoi semnele funcționează și în relație cu cunoașterea pe care emițătorul o are despre lucruri (obiecte, procese, stări, concepte de tot felul) desemnate prin aceste semne. De exemplu, un tâmplar, un vânzător de licitație și un comunist folosesc aceeași valoare locutivă lexicală a cuvântului *ciocan* – în caz contrar, nu ar fi posibilă comunicarea –, dar acest semn le provoacă fiecareia evocări diferite. Adică, vorbitorii cunosc lucrurile la care se referă prin semnificate interindividuale din perspective diferite și „cadre” specifice pe care trebuie să le determinăm pentru a putea descrie relațiile cu caracter colectiv și individual ale acestora.

În acest context, Coșeriu a stabilit un sistem variat în care cadrele neverbale, cum ar fi situația (imediată), spațiul-timpul discursului; regiunea (zona, domeniul, atmosfera), spațiul în limitele căruia funcționează semnul și contextul extraverbal (fizic, empiric, natural, practic, istoric și cultural) prezintă interes pentru traducere. Coșeriu acordă o mare importanță și contextelor extraverbale culturale pentru traducere.

– Vorbind de traducere, care e locul realiilor în acest domeniu?

– Realitatea extralingvistică, despre care se vorbește în texte și care, de fapt, constituie factorul invariației traducerilor, poate genera dificultăți grave de transfer în cazurile calificate de Kade ca echivalență zero, adică atunci când obiectele sau fenomenele desemnate nu sunt cunoscute de către vorbitorii unei limbi receptoare⁸. În cercetarea așa-numitelor *realii* de către Nida / Taber (1969) și Școala de la Leipzig se tematizează amply această problemă. În general, este vorba de realități care aparțin unor obiecte naturale și culturale, instituții sociale, evenimente istorice de ordin diferit. Soluțiile comune ale traducătorului în aceste cazuri sunt împrumutul, calculul, perifraza, folosirea hiperonimelor și a hiponimelor, pe lângă frecvențele erori de traducere.

Așa-numita echivalență semantică nu e rezultatul unei invariații de semnificat, ci a unei invariații de desemnare. Adică, traducătorul decodifică semnificatele limbii originale pe care le trimite la o realitate la care el, la rândul său, se referă utilizând semnificate proprii limbii receptoare sau chiar împrumuturi din limba originală. Procesul constă mai curând în a se întreba ce se spune în această limbă și nu cum se spune acest cuvânt sau această frază în limba respectivă. Astfel, luarea în considerare a semnificatului în traducere conduce în mod necesar la nivelul vorbirii, la nivelul textelor și al situației de comunicare⁹.

În schimb, *o realie* este un obiect sau un concept care nu există într-o comunitate, întrucât în această colectivitate nu se cunoaște respectivul obiect / fenomen, nu există nici expresia lingvistică pentru a-l desemna. Un exemplu sugestiv în acest sens ar fi germ. *Persilschein*¹⁰, care tradus literal ar însemna „cupon pentru persil”, din care *persil* se traduce „detergent de spălat rufe”, dar care în realitate semnifică „certificat de disculpare”, „certificat ce atestă propria inocență”, denumit de vorbitorii de limba germană *Persilschein* în anii de după cel de-al Doilea Război Mondial.

Cert este că după război, pentru a obține un loc de muncă, era indispensabil un astfel de certificat eliberat de către primarul localității respective. Acest certificat de dezvinovățire / disculpare trebuia să-i „spele” de păcate pe oameni. Și cum acesta „scăpa de vină”, spăla de vină, nemții l-au numit *Persilschein*. Ei bine, G. Grass scrie: „Es war nun mal die Zeit des Zwinkers, der *Persilscheine* und des schönen Scheins” (Die Rättin, 1986, p. 392).

– **Numiți scriitorii cei mai reprezentativi pentru acest fenomen care au creat în limba germană și, respectiv, în limba spaniolă.**

– În contextul realiilor, cei mai reprezentativi sunt și cei mai productivi. Cu cât opera unui scriitor e mai universală, cu atât identificăm mai puține realii. Totuși, pentru proiectul nostru este relevant romanul lui T. Mann *Die Bunderbroks / Buddenbrooks: Verfall einer Familie*, pentru că schițează imaginea foarte reușită a societății de la sfârșitul sec. al XIX-lea. La fel și Heinrich Mann, fratele său, cu romanul *Der Untertan*, în care se descriu relațiile dintre corporațiile germane și societatea burgheză din Germania din epoca respectivă, dar și Erich Maria Remarque, în opera căruia întâlnim un vocabular amplu referitor la tematica războiului. Apoi Vicki Baum cu *Hotel Shanghai* și *Menschen im Hotel*. Dar și Günter Grass, în special cu *Die Blechtrommel*, parte a celebrei *Danziger Trilogie*.

– **Cine ar fi autorii de limba spaniolă?**

– Reprezentativi sunt câțiva autori din America de Sud, ce ilustrează mișcările numite *indigenismo* și tot ce s-a scris cu genericul *novela dela tierra*. În acest

sens, pentru Argentina, de exemplu, este revelatoriu numele lui Ricardo Giraldez cu *Don Segundo Sombra*, pentru Mexic – Marino Suela cu *Los de abajo*, pentru Venezuela, Romulo Gallego cu *Doña Barbara*, pentru Peru – Sanchez Ajeno ș.a.m.d. Aceștia descriu obiceiurile tipice ale popoarelor respective. În schimb, valoroși autori moderni ca, de exemplu, *Juan Carlos Onetti* din Uruguay au puține realii.

Să nu confundăm realiile cu regionalismele, realiile sunt lucruri, fenomene specifice, pentru care nu există cuvinte în limbile noastre europene, dat fiind că nu există nici fenomenele respective.

– **În altă ordine de idei, Dvs. ați editat împreună cu Christian Schmitt, Miscelanea Antverpiensia Homenaje al vigésimo aniversario del Instituto de Estudios Hispánicos de la Universidad de Amberes (Tübingen, M. Niemeyer Verlag, 1992). La acest volum au contribuții doi scriitori celebri: Jaime Silles și Mario Vargas Llosa. Cum ați colaborat cu ei?**

– Acest Institut din Anvers, Belgia, funcționează doar sâmbăta, iar studenții plătesc pentru a putea participa la cursuri. De fapt, este vorba de 4 ore de curs, fiind invitați de către directorul Institutului Jacques de Bruyne 2 conferențieri pentru tratarea unei anumite teme. Nu sunt doar lingviști sau literați, ci oameni de litere în general, adică și scriitori, cum a fost și cazul lui Vargas Llosa. De altfel, J. de Bruyne invită și cinești, reprezentante ale mișcării feministe etc. Eu merg în fiecare an acolo, fiindcă sunt invitat să țin câte o conferință. O dată am fost invitat în același timp cu Vargas Llosa... E interesant atunci când un scriitor se întâlnește cu un om de știință, deoarece ei văd lucrurile în mod diferit, perspectivele celor doi fiind inevitabil diferite.

– **Tot împreună cu Christian Schmitt ați editat un alt volum *La gramática de Andrés Bello (1847-1997). Actas del congreso-homenaje celebrado con motivo del ciento cincuenta aniversario de la Gramática de la Lengua Castellana destinada al uso de los americanos (Bonn, 2000)*.**

– Într-adevăr, am editat volumul dedicat aniversării a 150-a de la publicarea gramaticii lui Andres Bello¹¹. În opinia lui Coșeriu, gramatica lui A. Bello e cea mai bună gramatică dintre toate câte au fost scrise vreodată. Cert este că în *Prologul* gramaticii sale, publicate în 1847, Bello este Saussure *avant la lettre*. La acea vreme, el făcea distincția între istoria limbii și sistemul limbii. Citim în *prolog*: „Vorbirea unui popor este un sistem artificial de semne care se deosebește din mai multe puncte de vedere de alte sisteme asemănătoare”; „Unui idiom nu trebuie să-i aplicăm în mod indistinct principii, termeni, analogii în care se rezumă practicile altui popor. Cuvântul *idiom* indică asupra faptului că fiecare limbă își are geniul său, fizionomia sa proprie, expresiile idiomatice specifice”; „gramatica generală și gramatica unei anumite limbi sunt

două lucruri total diferite: a compara două limbi între ele e cu totul altceva decât a lua în considerare o limbă în ea însăși”.

– **Damaso Alonso era încântat de faptul că Andres Bello s-a referit în gramatica sa la limba spaniolă ca limbă unitară, comună¹². Deși a fost concepută pentru uzul americanilor, *Gramática* sa este o gramatică completă a limbii spaniole.**

– Limba, în viziunea sa, este o „producere și re-producere permanentă”. Dar limba este și un instrument al întregii culturi. Nu întâmplător a insistat asupra obligației de a stimula educația lingvistică a americanilor, idee prezentă în toate studiile sale de gramatică. Misiunea educativă a lui Bello concordă cu concepția sa de gramatică „națională”, cum denumea el gramatica limbii materne.

– **Care ar fi rolul gramaticii pentru vorbitorii care cunosc limba lor maternă la modul practic, adică știu intuitiv cum se vorbește românește, nemțește etc., în viziunea lui Bello?**

– Dacă Gramaticile limbilor străine își ating scopul învățând a vorbi o limbă necunoscută, gramatica limbii materne trebuie să ofere altceva: educarea *bunelor* maniere de vorbire. Bello le autorizează apelând la practica cea mai fiabilă, la limba literară. Gramatica este arta de a vorbi bine și frumos, conform uzului general al oamenilor cultivați. Sensul vorbirii corecte este acela de a vorbi cu artă, ceea ce face diferența între felul de a se exprima al elitelor culturale și limba literară scrisă. Pentru el, a vorbi bine constituie un ideal, iar orice vorbitor trebuie să posede limba literară. Limba elitelor culturale nu e suficient să fie doar exersată / practică, ci trebuie să fie în consonanță cu tradiția literară. În acest sens, Bello vorbește chiar de un comportament lingvistic adecvat al cetățeanului / cetățenilor.

– **Vă mulțumesc, dle Nelson Cartagena.**

Note ■

¹ Este vorba de cele două volume N. Cartagena, H. Martin Gauger, *Vergleichende Grammatik Spanisch-Deutsch. Teil 1 Phonetik und Phonologie. Nominalflexematik. Verbalflexematik. Verbalphrase. Teil 2. Nominal-, Pronominalphrase. Wortbildung. Zusammenfassung der wichtigsten grammatischen Unterschiede. Von Inhalt zu den Formen. Falsche Freunde*, Mannheim, Wien, Zürich, 1989.

² Cf. în volumul N. Cartagena, *La contribución de España a la teoría de la traducción. Introducción al estudio y antología de textos de los siglos XIV y XV* (Madrid, Frankfurt/M, 2009).

³ Cf. Eugenio Coseriu, *Prologo*, în N. Cartagena, *Sentido y estructura de las construcciones pronominales en español*, Eberhard-Karls-Universität zu Tübingen, 1972, p. 9.

⁴ *Ibidem*, p. 11.

⁵ În limba spaniolă *enseñanza* înseamnă și predare, și formare.

⁶ N. Cartagena, *Sistema, norma y habla del futuro de probabilidad español*, în Logos Semantikos. Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu, vol. IV, Madrid, Gredos, Berlin-New York, Walter de Gruyter, 1981, p. 383-394.

⁷ N. Cartagena, *Funciones lingüísticas básicas y traducción* în Boletín de Filología, Universidad de Chile, Facultad de Filosofía y Letras, Departamento de Lingüística y Filología, Tomo XXXIV, 1993-1994, p. 46.

⁸ N. Cartagena, *Funciones lingüísticas básicas y traducción* în Boletín de Filología, Universidad de Chile, Facultad de Filosofía y Letras, Departamento de Lingüística y Filología, Tomo XXXIV, 1993-1994, p. 38.

⁹ N. Cartagena, *Funciones lingüísticas básicas y traducción* în Boletín de Filología, Universidad de Chile, Facultad de Filosofía y Letras, Departamento de Lingüística y Filología, Tomo XXXIV, 1993-1994, p. 39.

¹⁰ Cf. Einen **Persilschein** zu besitzen oder zu erhalten, bedeutet eine weitreichende Erlaubnis, einen Freibrief, um einem lukrativen Geschäft oder einem zuvor moralisch oder rechtlich angezweifelte Interesse nachgehen zu können, în <http://de.wikipedia.org/wiki/Persilschein>

¹¹ Este vorba de N. Cartagena, *La gramática de Andrés Bello (1847-1997)*. *Actas del congreso-homenaje celebrado con motivo del ciento cincuenta aniversario de la Gramática de la Lengua Castellana destinada al uso de los americanos* (Bonn, 2000).

¹² A. Bello, *Gramática: gramática de la lengua castellana destinada al uso de los americanos*, prólogo de Amado Alonso, ediție digitală disponibilă la adresa: http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/04694925499104944157857/p0000002.htm#I_15_

Doina BUTIURCA

Limbajul mâinii – cartea de morală a ființei umane

D.B. – conf. univ. dr.,
Universitatea „Petru-Maior”,
Târgu-Mureș. Domenii de
competență: lingvistică,
terminologie, estetica
sacralității. Ultimele lucrări:
coordonator pentru limba
română, coautor al Proiectului
*Vocabulaire panlatin des
pneumopathies professionnelles*
(Proiect realizat în cadrul
Realiter); coautor și
colaborator la *Dicționarul de
critică și teorie literară. Valori
românești și valori europene ale
secolului XX.*

Limbajul mâinii a fundamentat primul îndreptar de etică a ființei umane pe scara evoluției sale, prima carte de cunoaștere și autocunoaștere și, mai ales, de exprimare a personalității: latinii exprimau starea de mistică înălțare prin „*attingere caelum digito*”; românii își reprezintă sentimentul de absolută beatitudine prin „a fi în al nouălea cer”. Echivalentul latin al expresiei îl regăsim la începutul mileniului III în limba italiană – „*toccare il cielo con un dito*” (a fi în culmea fericirii) etc. Nucleul original al conduitei morale se greșează pe reprezentările oferite de „mână” și „deget” – care au constituit primele modele conceptuale în dinamica evoluției antropologice din câteva considerente:

1. în calitate de denominator semantic prototipic, „mână” are toate condițiile necesare unei expansiuni metaforice:

- are o rețea de elemente structurale: palmă, deget, falangă, braț, cot etc.;
- posedă un potențial de acțiune maxim;
- posedă un potențial cognitiv-semnificativ pentru etapa de început, arhaică a științelor (degetele reprezintă domeniul-sursă al sistemului decimal);
- are două caracteristici care permit definirea condiției ontologice a ființei: opoziția și reciprocitatea;

2. în calitate de „material” empiric, mâna este „se-diul” tuturor experiențelor fundamentale / obiective / concrete, definind o gamă infinită de experiențe observabile, măsurabile, logic trăite etc.

În expresiile idiomatice, sentimentul comuniunii cu universul cunoaște cele mai profunde forme ale trăirii, fără limite artificial impuse între ființa umană și Marele Tot. De aici își trage seva conceptualizarea unui sentiment / a unei atitudini. Strămoșii noștri reflectau asupra relației dintre propria ființă și lume, utilizând în locul termenilor abstracți echivalenții: „limitarea cunoașterii”, „gratuitatea” unui act era definită prin „a căuta marea cu degetul”, iar „credibilitatea”, „integritatea morală” a fost conceptualizată prin „a pune degetele în foc”, „a pune mâna în foc” pentru cineva. Se observă, din exemplele date, cum analogia devine instrumentul fundamental în conceptualizarea noțiunilor ce definesc acest prim nucleu al cunoașterii, iar „deget” – „mână” – pattern-ul conceptual. Numeroase sunt modelele conceptuale dezvoltate de „mână”, însă în studiul nostru ne vom ocupa de două dintre acestea, în mod special (celelalte două au constituit obiectul studiilor noastre anterioare).

Modelul: trăsăturile de personalitate sunt asemenea coordonării / non-coordonării mâinilor – este cvasiuniversal. „Nu știe stânga ce face dreapta” este reprezentarea analogică a lipsei de coordonare. Ideea de neîndemânare, de greșeală se exprimă prin metafore de tipul: rom. „a da cu stângu-n dreptu’”, rom. „a călca cu stângul” etc. Modelul metaforic al gândirii liniare trimite la experiența fundamentală a ființei umane – experiența „stângii”: eng. „left brain thinking” (gândire lineară, cauzală, simbolică, logică); eng. „a left handed compliment” (compliment cu conotație negativă sau nefavorabil unei persoane) etc. Atributele specifice unui „domeniu-sursă” cum este lateralitatea stângă sunt relevante pentru reprezentări ale emoționalului.

Utilizând metaforele lateralității, vorbitorul a abandonat sensurile denotative, existente, de altfel, în foarte puține contexte (în enunțuri de tipul: Îl doare mâna. Merge spre dreapta / stânga!) și a menținut valorile metaforice ale „stângii” (partea slabă, fără valoare). „Stânga” ilustrează orientarea univocă a ființei sociale spre categorii / tipare culturale etc.

Modelul cognitiv: identitatea ființei umane este aceea a mâinii pe care o utilizează în activitățile sale – este relevant în antroponomastică, deși după numărul metaforelor incluse este puțin productiv. Este o relevanță dată fie de relația omului cu istoria, fie de memoria unei istorii personale etc. [am evidențiat într-un studiu anterior una dintre sferile semantice ale acestui model: „le Gaucher” (*Dictionnaire Historique de la Langue Française*)].

Modelul metaforic: legile interacțiunii umane sunt asemenea relațiilor dintre mâna dreaptă și mâna stângă – este cel mai productiv, după numărul metaforelor incluse în expresiile indo-europene. Sistemul polimorf de reprezentări ale interacțiunii este organizat după un model binar, contrastiv, de tipul im-

plicare-neimplicare: lat. „manum non vertere”; rom. „a nu mișca un deget” / rom. „a da o mână de ajutor” (mai ales în legătură cu verbele „a da”, „a cere”, „a solicita”, „a fi”), port. „dar a mão à”; engl. „not to lift a finger” / engl. „a helping hand, a lift” (o mână de ajutor) etc.

Există în limba franceză numeroase metafore somatice referitoare la ideea de ajutor, ale căror „domenii-sursă” sunt „main”, „pied”: fr. „prêter la main” (aider, favoriser, soutenir); „être entre de bonnes mains” semnifică împrejurarea că cineva poate beneficia de ajutorul unei persoane experimentate și responsabile. Expresia datează din secolul al XIII-lea, când era cunoscută în varianta „tomber en bonne mains”. În Evul Mediu francez se utiliza enunțul „se tirer une épine du pied” unde mai mult decât nivelul lingvistic interesa ideea că cineva a depășit o mare dificultate. „Un coup de main” este reprezentarea conceptului de ajutor concret („...de façon ponctuelle”) oferit de bunăvoie sau printr-o înțelegere prealabilă. Expresia datează de la începutul secolului al XIX-lea și s-a impus ca metaforă a mâinii-ajutor, în relațiile interumane. „Main-forte” este consemnată de Enciclopedia franceză ca datând din secolul al XV-lea, când desemna aportul adus de justiție și de forțele publice pentru menținerea ordinii. În secolul care urmează, sintagma apare contextual, în expresii ca „tenir main forte” având sensul de „venir en aide à quelqu’un”. Forma actuală „prêter main forte” datează din secolul al XVII-lea. La sfârșitul secolului XX metaforele ajutorului funcționează într-o rețea complexă a valorilor sociumane: fr. „enlever à quelqu’un une épine du pied”, „donner un coup de main”, „prêter main forte”, „tendre la main” (a oferi ajutorul) etc.

Modelul cognitiv: calitățile / defectele ființei umane sunt echivalente calităților / acțiunii mâinilor – însumează un ansamblu de submodele, care se referă la:

- abilitate, pricepere, cu precădere în limbile română și portugheză: rom. „mână de maestru” (foarte abil), port. „mão de mestre”; rom. „a avea mână ușoară” (a fi priceput); rom. „mână de fier”, port. „mão de ferro”;
- stângăcie: fr. „deux mains gauches”;
- generozitate: rom. „a avea mână largă”, port. „ser mãos largas” (a fi generos);
- risipă: rom. „a lua cu o mână și a da cu alta”; rom. „a fi mână spartă”;
- încredere: rom. „a fi mâna dreaptă”, port. „ser braço direito”;
- trăsături fizice: rom. „o mână de om” (foarte mic);
- capacitatea de a îndruma și de a educa: rom. „a duce de mână”, rom. „a-i pune stiloul în mână”;
- sentimente general-umane: rom. „a se ține de mână”, rom. „a strânge mâna cuiva”, rom. a sta „mână-n mână”;

– dezamăgire / regret: port. „ficar a chupar no dedo”, rom. „a rămâne sugând din deget” au sensul de a nu primi recompensă pentru un lucru făcut, a rămâne dezamăgit;

– pierdere: port. „escapar por entre dedos” și echivalentul românesc „a scăpa printre degete”. Expresiile sunt utilizate cu sensul de a pierde ceva ce părea garantat;

– slăbiciunea omenească: port. „pôr o dedo na ferida”, it. „mettere il dito sulla piaga” rom. „a pune degetul pe rană” sunt expresii utilizate contextual, cu sensul de „a arăta” punctele slabe / slăbiciunile, „a atinge” punctele vulnerabile;

– regret / căință: fr. „se mordre les doigts”, rom. „a-și mușca degetele”, expresii utilizate cu sensul de „a se căi amarnic”;

– interdicție: arătătorul – degetul lui Jupiter – este un deget imperativ și demascator, înzestrat cu atribute supraindividuale. Cu el îndepărtăm pe cineva (rus. „указать кому-либо на дверь” – a arăta cuiva ușa), tot așa cum, cu mișcări repetate, chemăm pe cineva, îi indicăm locul unde să rămână. Pe o arie extinsă a Europei funcționează o regulă a moralei comportamentale: interdicția de a arăta cu degetul spre o persoană, spre un lucru – gestul atrăgând în mentalitatea arhaică mânia zeilor. Este o credință pe care o regăsim într-o expresie a poporului rus: „Не указывай на чужой двор пальцем, не указали бы на твой вилами” (Nu arăta cu degetul o casă străină, să nu îndrepte alții furcile spre casa ta). În Anglia este interzis gestul de a arăta cu degetul o corabie care pleacă în larg / o persoană etc. din teama de-a nu se abate asupra lor nenorocirea;

– valoarea simbolică / pragmatismul: *pollex digitus* (Caesar), policar – degetul mare (pentru triburile bambara era simbolul puterii); *index digitus* (Horatius) / *salutaris* (Suetonius) – degetul arătător (degetul stăpânului vorbirii; simbolul vieții pentru populațiile dogon); *medius digitus* (Quintilianus), *infamis sau impudicus* (Martialis); *medicus digitus* (Plinius) sau *medicinalis* (Macrobius) – degetul mijlociu; *minimus digitus* (Plinius) – degetul mic;

– capacitatea de creație, în sens larg, fie că vorbim despre creația concretă sau abstractă, fie de cea obiectivă sau subiectivă: lat. „portus manu facti” (Cicero) – rom. „porturi create de mâna omului”; „mea manu scriptae litterae” (Cicero) – rom. „scrisoare scrisă cu mâna mea”; fr. „mettre la main à la pâte”, fr. „à voir avec leurs mains” etc.;

– iminență: port. „estar a dois dedos de” (a fi la două degete de...) – a fi foarte aproape de ceva, echivalentul expresiei din limba română „a fi la un pas de...”;

– libertate: rom. „a avea mână liberă”;

– limitare a libertății: rom. „legat de mâini și de picioare”; port. „estar de mãos e pés atados”; rom. „cu mâinile legate”, port. „estar de mãos atadas” etc.;

– agresivitate: fr. „en venir aux main” (a se încăiera), rom. „a-i veni pe mână”;

– defecte: împrejurarea concretă a „ascunderii” naive a unui obiect în mână (făptașul imaginându-și că astfel îl poate însuși fără a fi văzut de cei din jur) – s-a folosit pentru exprimarea ideii de „a fura”, în expresii ca: fr. „faire main basse”, rom. „a avea mână lungă”; port. „meter a mão”, rom. „a pune mâna pe ceva” etc. Această ultimă expresie este o moștenire latină. Cicero utiliza schema conceptuală „manus adhibere vectigalibus” [cf. „adhibere” – „a apropia ceva de ceva / a aplica / a pune” și „vectigalibus” (cf. vectigal, alis) – dare, dijmă; încasări de stat; tribut impus unui neam învins] cu sensul de „a pune mâna pe dări / a le fura”. Redistribuind formele verbale, limbile romanice mențin echivalențele propuse de modelul latin. Expresiile circulă paralel cu alte enunțuri metaforice: rom. „a avea degete lungi”, „a avea lipici la degete”. Diastratic și diacronic, metaforele conceptuale ale defectelor umane au o dinamică aparte care ar merita un studiu separat.

– început și sfârșit al manifestării: rom. „a trage prima mână”, rom. „a lăsa din mână” (cu sensul de „a începe”, respectiv „a termina o treabă”).

– justiție: de la începuturile istoriei, omul a utilizat un cod lingvistic încărcat de metafore comportamentale și juridice, cvasispecializate. În Evul Mediu francez, datorită faptului că anchetele privind vinovăția unei persoane se anunțau lungi și dificile, se prefera ca acuzații să fie supuși unei încercări numite „le jugement de Dieu” (sinonim cu *ordalie*, n.f.). Metafora care domina jurământul în practicile indo-europene (la celți, germani, perși, slavi etc.) trimite la cea mai răspândită probă – cea a focului – pe care o regăsim în majoritatea modelelor judiciare: fr. „mettre sa main au feu”; it. „mettere la mano sul fuoco”; sp. „poner la mano en el fuego”; port. „meter a mão no fogo”; rom. „a pune mâna-n foc” – folosite cu sensul de a garanta pentru ceva / cineva; pe lângă expresia echivalentă – „Seine Hand ins Feuer legen” – se utilizează în limba germană contemporană sintagma „das öffentliche Urteil”, în traducere – „judecată deschisă în fața comunității”; în Serbia circulă expresia „stavio bih ruku u vatru”: „a pune mâna în foc pentru cineva – a fi convins de dreptatea, de cinstea acestuia, a garanta pentru el; reflectă, indirect, vechiul obicei de a pune la încercare vinovăția / nevinovăția cuiva pe baza efectelor produse de arsuri când acesta lua în mână un fier înroșit în foc sau (în Occident) băga mâna într-o mănușă de fier...” (Dumistrăcel, 2001, p. 138). Mâna este însemn regal, simbol al dominației, al puterii. Diacronic și diastratic, s-au dezvoltat expresii ca „mâna justiției”, „a da pe mâna justiției”. În Evul Mediu „mâna justiției” era metafora monarhiei franceze. În limba română circulă expresia „a da pe mâna justiției”. Sunt utilizate în diferite perioade istorice expresii ca: „a cădea în mâinile cuiva”, „cu sceptrul în mână”, „a da pe mâna cuiva”, „în mâinile inamicilor”. Diacronic, expresiile indo-europene dezvoltă în limba

română numeroase variante resemantizate ale metaforei focului, care depășesc sfera semantică a mâinii, menținându-se în alte registre ale somaticului: „a lua foc cu gura”, „a mânca foc și pară”, „a se jura de-i lua gura foc” (Iorgu Iordan, 1942, p. 48-49) etc.

În propensiunea spre cunoașterea și asumarea exhaustivă a lumii, omul a extins clasele de reprezentări – grație analogiei – de la dimensiunea emotivă a ființei sale la sferele cognitivului și ale voliționalului, la voința de manifestare în istorie etc. În Roma antică, degetele exprimă voința, fiind implicate în acte simbolice cu un caracter predominant social: de pildă, „*tollere digitum*” însemna pentru Cicero „a ridica degetul” la licitații sau la votare. În raport cu celălalt, mai ales în contextul unei confruntări directe, lupta continuă până ce unul dintre combatanți „ridică degetul”. Limba latină creează pe acest suport conceptual expresia recunoașterii de a fi învins: „*pugnare ad digitum*”. Sunt semnificații care se extind, printr-un șir de corespondențe, în cultură și mentalitate.

Bibliografie

1. Angela Bidu-Vrânceanu (coord.), Claudia Ene, Silvia Săvulescu, Alice Toma, *Lexic comun / lexic specializat*, Universitate de București, 2002.
2. Stelian Dumistrăcel, *Până-n pânzele albe*, ediția a II-a, revăzută și augmentată, Institutul European, Iași, 2001.
3. Wilhelm von Humboldt, *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității*, versiune românească, introducere, notă asupra traducerii, tabel cronologic, bibliografie și indici de Eugen Munteanu, Editura Humanitas, București, 2008.
4. Claude Lévi-Strauss, *Mythologiques*, vol. I, *Le cru et le cuit*, Plon, Paris, 1998.
5. Iuliu Zanne, *Proverbele românilor*, vol. I-X, Editura Librăriei Socec, 1895-1912.

Surse

1. A. Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxândoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, București, 1977; ediția a II-a, sub titlul *Dicționar de științe ale limbii*, București, 2001.
2. Gheorghe Guțu, *Dicționar latin-român*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Humanitas, București, 2003.
3. *Grand Larousse encyclopédique* (XX Siècle), Paris, 1960-1964.
4. Petit Larousse, *Dictionnaire encyclopédique pour tous*, Librairie Larousse, Paris, 1967; 1970.

Stere BUCOVALĂ

Prin artă suportăm mai ușor timpul

Inițiind la Brăila o colecție de pictură ca o modalitate de valorificare a operelor unor artiști plastici, participanți ai taberelor de creație din Delta Dunării, care ilustrează prezentul număr al revistei „Limba Română”, am simțit o dublă motivație. Prima ține de încercătura spirituală (avem nevoie cu toții de aceasta pentru a trece mai ușor prin timp și mai ales prin timpul de astăzi). A doua este de sorginte materială și se poate realiza plenar dacă reușești să aduci în fața șevaletului pe cei care vor dura în timp. Acesta este pariul pe care îl face orice organizator de tabere de pictură.

Tentația de a deține și amplifica permanent colecția nu a fost o pură provocare, ci un act premeditat. Înainte vreme trăia un bun prieten al meu pe nume Mantzu. Am vrut să organizăm împreună tabere de pictură în Delta Dunării, însă Dumnezeu a vrut să-l ia mai înainte dintre noi și astfel am continuat singur proiectul. Mare colecționar prietenul meu domnul Mantzu.

Lucrările care compun micul meu patrimoniu, îmi permit această afirmație, se prea poate din exces de modestie, nu știu dacă vor avea valoare în timp. Bineînțeles că eu asta îmi doresc.

Totuși, cel puțin, un lucru mă satisface în privința receptării: cei mai mulți dintre așa-ziii vizitatori sunt tot pictorii, prin care, aș vrea să cred, creațiile intră pe o undă a dialogului elevat. Se întâmplă și cu celelalte arte, de altfel, este vorba chiar de un fenomen general. Artele sunt gustate, în cea mai mare parte, de cei care le realizează.

Încă nu putem vorbi despre beneficiile imediate sau concrete ale vizitatorilor, ale autorilor și ale lucrărilor din simplul motiv că nici nu au fost luate în calcul, întrucât la această oră colecția nu a căpătat dimensiunea și valoarea care să ne confere libertatea de a trăi numai din aceasta.

Dacă ne-am gândi la un efect mai rapid, sigur că aceste lucrări ar avea o soartă mai bună „locuind” într-un muzeu. Ar fi avut „un rol” măcar în Brăila, unde le-am fi expus cu bucurie, având spațiu pentru asta. Sunt orașe în lume unde muzeele investesc cu generozitate în sălile destinate picturii contemporane. În cazul de față, sigur, nu i-ar fi costat nimic pe cei care se ocupă de promovarea artei aici.

Ca în cazul oricărui colecționar, perspectiva unei astfel de investiții ține mai mult de întâmplare. Nu știi ce poate să-ți aducă ziua de mâine. Ea poate veni cu o lucrare la care să nu speri, sau când aștepți ceva cu adevărat să nu se-ntâmple. Oricum, hazardul joacă un rol important. Hazardul creează chiar perspectiva. Paradoxul funcționează. Iar noi sperăm la un paradox care să facă parte dreaptă valorilor artistice. Surpriza și speranța îmi alimentează verva de colecționar, iar la această îndeletnicire care-mi ușurează mișcarea sufletului nu voi renunța.

**Fascinația
Dunării**

Lucrări din colecția
lui Stere BUCOVALĂ

Emil Cojocaru, Căsuța tropicală

Dmitri Botnari, Faleza

Dmitri Botnari, Șalupe

Mihai Cârstea, Iarna

Emil Cojocaru, Soarele Dunării

Vasile Gaiță, *Compoziție*

*Mariana Preda, **Plajă cu femeie***

Emil Cojocaru, Lagună

Vasile Gaiță, Cai

Simion Ciumeică, Câmp cu flori

Sorin Adam, *Peisaj. Dumăre*

Cozmin Movilă, *Vas cu flori*

Ilie Chioibaș, Diptic (II)

Mihai Cârstea, Peisaj

*Lucia Juncu, **Cocoși***

Simion Ciumeică, Peisaj

Ana BANTOȘ

Nicolae Mătcaș, *îmblânzitorul de cuvinte**

A.B. – conf. univ., Catedra literatura universală și comparată, Universitatea de Stat din Moldova. Doctor habilitat în filologie. Direcții de cercetare: literatura română, literatura universală și comparată, teorie literară. Publicații recente: *Reabilitarea autenticului*. Culegere de articole și studii critice, Chișinău, 2006; *Deschidere spre universalism*. *Literatura română din Basarabia postbelică*. Monografie, Chișinău, 2010.

Nicolae MĂTCAȘ (27.IV.1940, com. Crihana Veche, jud. Ismail), filolog, poet, publicist, prof. univ., om politic. Este fiul Anei (născută Boghean) și al lui Gheorghe Mătcaș, țărani. A urmat clasele primare și școala medie (liceul) în satul natal. Este licențiat al Facultății de Istorie și Filologie a Universității de Stat din Chișinău (1962). Studii postuniversitare de doctorat în domeniul lingvisticii matematice, structurale și aplicate la Universitatea de Stat din Leningrad (Sankt Petersburg) (1964-1967), sub îndrumarea romanistului Rajmund Piotrowski, care a fost unul dintre susținătorii luptei de emancipare a românilor basarabeni în perioada revenirii la grafia latină și la limba de stat. Doctor în filologie cu teza „Lexicul și morfologia publicisticii moldovenești în comparație cu lexicul și morfologia celorlalte stiluri funcționale dacoromane” (1967). Asistent la Universitatea de Stat din Chișinău (1962-1964). Conferențiar (1967-1972), decan (1967-1970), șef de catedră (1980-1993) al Facultății de Litere a Institutului Pedagogic (actuala Universitate Pedagogică) „Ion Creangă” din Chișinău. Redactor-șef al ziarului „Tânărul învățător” (1980-1990). Doctor honoris causa al Universității „Al. I. Cuza” din Iași (1993) și profesor honoris causa al Universității din București (1994). Membru al Societății de Științe Filologice din România. În calitate de ministru al Științei și Învățământului din Republica Moldova, în guvernele Druc, Muravschi, Sangheli (1990-1994), a contribuit esențial la reformarea structurii învățământului, restabilind învățământul liceal, a introdus studiul cursului integral de literatură română și a celui de istorie a românilor, a instituit grupe ale minorităților cu predare în limba lor maternă în instituțiile de învățământ existente, deschizând, concomitent, și instituții noi de învățământ, a renunțat la

* Articol elaborat în cadrul proiectului „Valorificarea identităților culturale în procesele globale”, inițiat de Academia Română.

școlile mixte, la caracterul obligatoriu de studiere a limbii ruse, a creat posibilitatea instruirii grupurilor etnice majoritare în limba lor maternă, paralel cu învățarea limbii de stat și a limbii străine, a întreprins o serie de măsuri (unificarea programelor și a planurilor de studii, crearea de colective comune de autori din România și Republica Moldova, calificarea profesorilor pe bază de probe pentru ocuparea diverselor grade didactice etc.) pentru sincronizarea învățământului din Republica Moldova cu învățământul românesc și, prin acesta, în cel european. În 1991, împreună cu profesorul Ion Dumeniuk și jurnalistul Alexandru Bantș, ctitorește revista „Limba Română” din Chișinău. A publicat mai multe volume axate pe probleme de lingvistică și sociolingvistică: *Introducere în lingvistică* (în colab.), Chișinău, 1980; *Lingvistica generală* (în colab.), Chișinău, 1984; *Coloana infinită a graiului matern*, Chișinău, 1995; *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul*, Chișinău, 1998; *Elemente de ortografie și ortoepie ale limbii române*, Chișinău, 1990. Este unul dintre autorii îndreptarului *Norme ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române* (1990). Este autor și coautor, redactor și corector de manuale, lucrări cu caracter metodic, ediții didactice. Colaborează cu articole și poezii la „Limba Română”, „Glasul Națiunii”, „Patria tânără”, „Literatura și Arta”, „Viața satului”, „Limba Română” (Chișinău), „Arcașul” (Cernăuți), „Oginda literară”, „Dacia literară”, „Poezia”, „Contemporanul – Ideea europeană”, „Paradox”, „Dacoromania” ș.a.

SCRIERI: Lucrări științifice: *Introducere în lingvistică* (în colab.), Chișinău, 1980; *Lingvistica generală* (în colab.), Chișinău, 1984; *Coloana infinită a graiului matern*, Chișinău, 1995; *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul*, Chișinău, 1998; *Elemente de ortografie și ortoepie ale limbii române*, Chișinău.

Volume de versuri: *Surâsul Giocondei*, București, 1997; *Trenul cu un singur pasager*, București, 1998; *Azur*, Timișoara, 2002; *Câte-s visele, multele...*, București, 2003; *De-a alba-neagra*, București, 2006; *Roată de olar. Sonete*, București, 2008; *Vernale ploi*, București, 2009; *Un câmp minat, urcușul. Sonete*, București, 2010.

Repere bibliografice: Constantin Tănase, *Incoruptibilul*, „Literatura și Arta”, 1989, 30 mart.; Mihai Vicol, *Amintiri cu fantoma românizării*, „Moldova suverană”, 1991, 6 febr.; Anatol Ciocanu, *Floarea de Lotus a unei conștiințe neîngenuncheate*, „Glasul Națiunii”, 1998, 25 febr.; Leo Bordeianu, *Cuvântul Cuvânt al lui Nicolae Mățaș*, „Limba Română”, 1998, nr. 5; *Am fost mulți care n-ar trebui să fie dați uitării...* (N. Mățaș în dialog cu Gh. Budeanu), „Flux”, 1999, 15 ian.; Ion Ciocanu, *Nicolae Mățaș, însetat de sublim*, în cartea: Ciocanu I., *Zborul frânt al limbii române*, Chișinău, 1999; Alexandru Bantș, *Un incoruptibil avocat al limbii române*, „Limba Română”, 2010, nr. 3-4; Larisa Ungureanu, *Un român ancestral*, „Limba Română”, 2010, nr. 3-4; Vlad Pâslaru, *Nicolae Mățaș, profesorul, savantul, ministrul*, „Timpul”, 2010, 16 apr.; Mihail Dolgan, *Un poet de talent și un remarcabil sonetist: Nicolae Mățaș*, „Literatura și Arta”, 2010, 29 apr.

Personalitate marcantă în lumea universitară, științifică și în viața social-politică și culturală a Republicii Moldova, a militat, împreună cu profesorul universitar Ion Dumeniuk, pentru renașterea națională a românilor basarabeni, ambii fiind prezențe notorii la radio, TV și în presă, în marea bătălie pentru limbă și alfabet. Rămas fără mijloace de existență, după ce o perioadă de timp (1994-1995) activează ca redactor la revista „Limba Română”, Nicolae Mățaș, în 1995, pleacă la

București, unde, la propunerea lui Liviu Maior, ministrul de atunci al Educației Naționale a României, va ocupa funcția de expert superior la Direcția României de pretutindeni, funcție pe care o deține până la pensionare (2007). În 1998 îi apare lucrarea *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul*, în care, pe bază de argumente istorice și științifice irefutabile, respinge falsurile „moldoveniștilor” privind istoria limbii și a poporului român din Basarabia.

Publică volumele de versuri: *Surâsul Giocondei* (1997), *Trenul cu un singur pasager* (1998), *Azur* (2002), *Câte-s visele, multe...* (2003), *Coloana infinitului* (2003), *De-a alba-neagra* (2006) *Roată de olar. Sonete* (2008), *Vernale ploi* (2009) și *Un câmp minat, urcușul. Sonete* (2010), cărți ce întregesc biografia unei personalități deosebite, căreia i-a revenit un rol extrem de dificil în perioada renașterii naționale a românilor basarabeni. Trecut prin malaxorul sovietic, el este unul dintre puținii servitori basarabeni onești până la capăt ai neamului său împătimit. Mobilul interior al preocupărilor sale de ordin liric poate fi citit chiar în prima poezie a primului volum publicat, pe care i-o dedică confratelui său, profesor lingvist și personalitate publică, Ion Dumeniuk: „De m-a prinde vreun dor de-al cocorilor zbor, / Îmbrăcat ca ascetu-n târsână, / Îmi voi pune-n boccea o baladă și-un nai / Să mă aline-n limba română”.

Dincolo de limbajul marcat de un metaforism, oarecum obișnuit, se citește dorul imens de un prieten pe care l-a pierdut și al cărui chip îl recuperează cu ajutorul limbii pentru care au luptat cot la cot. Nicolae Mătcaș a reușit să transmită spiritul de prietenie și solidaritate ieșit din comun ce i-a unit și îi unește pe acești doi lingviști și mari patrioți și după ce Ion Dumeniuk a trecut în lumea celor drepți. Nicolae Mătcaș cultivă o poezie ale cărei versuri curg armonios, asemenea unui râu, care, deși arată așa ca acum un secol, poartă în albia sa o altă „încărcătură”, căci nu te poți scălda de două ori în apa aceluiași râu. În apele râului constituit din versurile celor nouă cărți de poezie, câte a publicat până în prezent Nicolae Mătcaș, se împletește un spirit olimpic cu unul impetuos, stăpânit cu o energie bărbătească. Nicolae Mătcaș, „îmblânzitorul de cuvinte”, trăiește într-o generoasă dăruire, care vine dintr-o lume tradițională, dintr-o comuniune spirituală a omului cu elementele naturii, o lume populată cu *sora-rândunea*, *dalbe flori de tei*, *tril de ciocârlie*, în care personajul se dedă sentimentului de admirație față de frumusețea lumii, a vieții: „Soare, frățioare, și tu, soră lună, / Din fuior de raze-mi împlețiți cunună. / File de poveste, fată din Arzrum, / Mă-mbătați ca vinul la o crâșmă-n drum”.

Exponent și apărător al basarabenilor nedreptățiți, Nicolae Mătcaș se descoperă pe sine ca poet, înainte de toate din perspectiva unei conștiințe care a cunoscut suferința. Dorința de a-și limpezi sufletul și de a trăi descătușat este determinantă în descoperirea târzie a patimii versului. El scrie o poezie preacără, al cărei

ton confesiv direct nu necesită a fi comentat, cu alte cuvinte, nu alimentează o critică avidă să-și etaleze cunoștințele despre noile teorii în materie de literatură. Sedus de frumusețile lumii, ale vieții, captat de formularea simplă, creând o poezie obiectivistă, el se apropie de poezia tradițională, transformând faptul cotidian, obișnuitul într-o poezie antidot la viața searbădă. E o poezie care tinde să facă din fiecă clipă trăită o sărbătoare, personajul liric posedând taina bucuriei de a trăi, o taină pe care o întrupează în frumoasa valahă sau Mona Lisa, femeia visată când decent, când naiv, uneori ca pe o poveste sau un cuvânt, al-teori „developându-se” sub forma contrariilor. E o modalitate de a esențializa viața la limita romanței, în care simplitatea, aproape naivă, refuză să fie luată ca atare. Convertit la modul modern, elanul ce se vrea romantic, oricât ar părea de straniu, este cel care salvează situația în texte devenite texturi (vezi poezia *Imperisabilă, impenetrabilă*). Nicolae Mățaș se înscrie în rândul celor care exprimă viața, optând contra denaturării ei. *Parcul, câmpia, livada de vișini și mere domnești*, peisajul nocturn în care luna pogoară secerând întunericul nopții se cer „văzute cu inima”. Dincolo de sursa ce ține de un cotidian obișnuit, autorul atrage atenția asupra statutului omului de creație capabil să se hrănească din resursele culturii universale – Joyce, Horațiu, Dante, Esenin, dar și din cele ale neamului (în poezii precum *Bărbății Moldovei, Masa Tăcerii, Pasărea măiastră*). Alături de personaje românești istorice reale, precum Horia, Cloșca și Crișan, stau figurile mitologice antice emblematice: Prometeu, Zamolxe, Orfeu, Procust, Dedal, Penelopa, Heracle, Artemis, Fedra, Tantal, Prozerpina, Zeus, Afrodita, Ulysse, Minos, Parce ș. a. Întâlnim trimeri la cei mai importanți scriitori din literaturile lumii, dar și la scriitorii români, inclusiv cei basarabeni, Ion Druță, bunăoară, scriitorul ale cărui lucrări au avut, în anii șazeci-șaptezeci, o influență majoră asupra cititorilor basarabeni, deschizându-le calea spre conștiința de sine ca neam. Anume la acest Druță face trimitere poetul Nicolae Mățaș și nu la autorul Druță din anii '90, care și-a derutat cititorul optând pentru un moldovenism circumspect. „Dialogul” intertextual este unul viu, dinamic, antrenant, în calitate de adresant intervenind, la un moment dat, „resemnata pe veci Vasiluță” și Păvălache din piesa *Casa mare* de Ion Druță sau Ruța din *Păsările tinereții noastre*, – parcă pentru a demonstra că scrierile lui Ion Druță, percepute astăzi de unii doar din vârful peniței, au marcat, într-o anumită perioadă, peisajul literar și mentalitatea românului basarabean. Trăind într-o lume modernă, fără a-și renega o anume ținută tradițională (sau chiar tradiționalistă), autorul concepe strategii în cheie romantică, metaforismul, mitizarea fiindu-i „instrumente” la îndemână. Tentat de mitizare, în sensul pe care îl cunoaștem de la Blaga, cel preocupat de revelarea misterului, Nicolae Mățaș va tinde în versurile sale să exprime minunea vieții, care e proiectată, de cele mai multe ori, în starea de îndrăgostire și în dorința de regăsire și de stăpânire, de asumare

a matricei stilistice, din care nu vor lipsi numele notorii ale basarabenilor. Va lua mai multe motouri din creația lui Grigore Vieru, de exemplu, la ale cărui versuri se va raporta în repetate rânduri, nu întâmplător, căci va urma un făgaș liric, similar celui vierean, alimentat din străvechea concepție orfică a creației, potrivit căreia poezia se îngemănează cu cântecul. Astfel, „descoperirea” poeziei pentru Nicolae Mătcaș are semnificația autodescoveririi prin intermediul melosului ca stare supremă a vieții, în care impulsul senzual se vrea controlat de tonul marcat de o anume solemnitate. Nicolae Mătcaș, omul, se percepe altfel prin intermediul autocunoașterii cu ajutorul artei scrisului în graiul lăuntric, cu care se asociază poezia, semnificând și dialogul cu veșnicia. Evocarea chipului mamei, care s-a stins la doar 22 de ani, viitorul autor rămânând orfan de mic copil, se înscrie și ea în același context. Dar singurătatea lui Nicolae Mătcaș nu este austeră, de schimnic, ci una care se vrea împărtășită, producând cuminecarea, total absentă în modul de viață modernist. Dacă ar fi să căutăm un arhetip al poeziei sale, acesta aparține universului rural. Patima libertății, a unei libertăți cucerite de basarabeni în anii '90, pune stăpânire pe universul poetic al lui Nicolae Mătcaș, căruia miracolul i se revelează, mai cu seamă, în starea de îndrăgostire. Dragostea, „strop din lumina creată în ziua dintâi”, este filtrată printr-un subiectivism asumat, printr-o sinceritate dezarmantă a protagonistului trecut de prima tinerețe și care nu-și face iluzii, dar, în ciuda acestui fapt, își aureolează sentimentul de iubire și pe cea care i-l inspiră: „S-ar putea, pentru unii sau alții, să nu fii/ nici Soare-răsare în zori și în noapte nici Lună-asfinte, / dar, pentru mine, tu ești și rămâi / un strop din lumina creată în ziua dintâi, / mai sfântă decât, laolaltă, în ceruri, iubirile sfinte, / dragoste-cântec” (*Cântec-descântec*).

Neliniștea e provocată, în această situație, de căutarea febrilă a termenului de comparație într-un univers nelimitat care derutează prin vastitatea întinderii sale între sacru și profan, ipostaza copilăriei intersectându-se cu cea a bărbăției, iar ipostaza maternității interferându-se cu cea a feminității. Luată în plan general, poezia lui Nicolae Mătcaș reflectă nu atât dragostea ca atare, cât starea de îndrăgostire, adolescentină, întâlnită, între alții, și la Nicolae Dabija, autorul primelor două volume de versuri, *Ochiul al treilea* și *Apă neînceptută*, cel evocând iubirea din perspectiva valorilor sacre: „Haidem, iubita mea, la Căpriana, / Acolo să îți spun cât te iubesc”, scria el.

La rândul său, Nicolae Mătcaș va opta pentru un traseu similar în versuri precum: „Să mergem la Botoșani, la Eminescu, / Acolo să îți spun, iubito, cât te iubescu”.

Convertit, chipul femeii adorate este cuvântul mult căutat, iubirea fiind inventată aidoma unui basm: „Tu nu ești, dragă, decât un cuvânt, / Întâi te caut, apoi te vrăjesc, te descânt, / Pe urmă te cânt, / Când nu te găsesc, / Te născocesc. // De fapt, cuvântul e cel care mă farmecă. Vraja lui / Mă poartă pe-aripile basmului”.

Încercările iubirii sunt și ele întruchipate în dialogul sau disputa dintre cuvinte, dispută în care autorul își asumă cuvântul „răzeș de la șes”: „Și-al meu intră-n horă, răzeș de la șes, / Om mândru și demn și la vorbă ales, / El însă nu cumpără și nici nu vinde / Podoabe de aur și saci de merinde...” (*Tu*).

Într-o lume care pare că și-a pierdut sensul, autorul, mergând pe urme blagiene, caută resursele mitizării. Este prezent în versurile sale un personaj care trăiește un sentiment de adorație față de un segment de viață netrăit. Acest „segment” acoperă, inclusiv, dorința de a-și reprimă sentimentul de copil nedreptățit, căruia i-a fost răpită, de o moarte precoce, mama. Neîmpăcarea este echivalentă cu un acut disconfort psihologic, pe care poetul va căuta să-l recompenseze, ca, de altfel, și pe sentimentul unei vieți netrăite. Însă există în versurile lui Nicolae Mățaș și un sentiment de însuflețire erotică a vieții. Această atmosferă e dominată de ideea de rod, vernale ploi energizând universul liric, în care contează trăirea plenară, omul fiind destinat împlinirii.

Iulian BOLDEA

Ion Pop. Caligrafii și reverii

I.B. – prof. univ. dr. la Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș. A colaborat cu mai multe articole la „Kindlers Literatur Lexikon” (Metzler, Stuttgart / Weimar, 2009). Ordinul „Meritul pentru învățământ”, în grad de Ofițer, 2004. Este conducător de doctorat, redactor-șef al revistei „Studia Universitatis «Petru Maior». Philologia”, redactor la revista „Vatra”, membru în colegiul de redacție al mai multor reviste de cultură. Dintre volumele publicate: *Scritori români contemporani* (2002), *Poezia neomodernistă* (2004), *Vârstele criticii* (2005), *Istoria didactică a poeziei românești* (2005), *Poeți români postmoderni* (2006), *Teme și variațiuni* (2008).

E dincolo de orice îndoială că poemele lui Ion Pop trădează ceva din vocația critică a autorului prin spiritul livresc care le animă, prin mobilul autoreferențialității și prin detenta imaginativă austeră, în beneficiul amplitudinii meditative de care se resimt aceste versuri cu tăietură fermă, cu deschidere spre idei, cu reverberații afective oarecum diminuate. Nu întâmplător, Al. Cistelean remarca modul în care poetul se transformă dintr-un „prizonier al convenției” într-un „rentier” al acesteia.

Chiar dacă nu lasă impresia că poemele sale ar fi tributare modelor și modelelor curente într-o anumită etapă a poeziei românești, totuși Ion Pop găsește, cu fiecare volum publicat, modalitățile optime de racordare la sensibilitatea cititorului, dovedind prin aceasta, cum s-a mai observat, o capacitate incontestabilă de reînnoire a timbrului liric, de revitalizare a inspirației și de reficționare a toposurilor predilecte. De altfel, temele obsedante, recurente în poemele lui Ion Pop sunt timpul, copilăria, jocul, relația instabilă dintre convenție și revoltă, reflexele mitice ale realului etc. Nicolae Manolescu observa, pe drept cuvânt, că „poetul e un caligraf, concis și pregnant, dotat cu un foarte fin umor al ideii”.

Un portret sugestiv al lui Ion Pop ne oferă Petru Poantă: „Poet în critică și critic în poezie, Ion Pop este un ingenuu inhibat de universul cărților. Existența sa pare un ceremonial desfășurat după un cod anume, în care naturală nu-i decât pudibonderia. Un melancolic, în fond, omul își

regizează până și spontaneitatea, punând un convenționalism manierat, dar și ușor amuzat în toate gesturile sale. Prudent și migălos, provocându-și uneori manifestări de efuziune, subminându-și, altădată, cu o ironie simpatică ingenuitatea, galant din timiditate și din nevoia de a fi sociabil, sobru din ambiția discretă de a impune respect, pur din lipsa complicațiilor sufletești, Ion Pop are un singur «viciu», acela al literaturii; un «viciu» superior, fără îndoială, care este însă o deprindere, în ordinea creației, o provocare”.

Unul dintre exegeții de ultimă oră ai poetului, Alex. Goldiș, constată în textele lui Ion Pop „retorica egală, stinsă, «cuminte», în opoziție aproape programatică cu desfășurările grandilocvente ale șaizeciștilor. Dacă se poate vorbi de un anume patetism în poezia lui Ion Pop, atunci acesta este mocnit, atent filtrat prin autoironie. Un aer de resemnare plutește peste imaginarul unui eu pregătit să-și trădeze la tot pasul limitele, eșecurile (deopotrivă individuale și ale firii) sau doar neîndemănările și micile stângăcii cotidiene”.

Primele volume publicate de Ion Pop, *Propuneri pentru o fântână* (1966) și *Biata mea cumițenie* (1969), circumscriu un univers de sorginte blagiană, în care propensiunea spre elementaritate este transpusă într-un peisaj citadin, iar tema cuvântului sau cea a dezrădăcinării eului sunt articulate într-o ambianță ce nu refuză prozaismul sau resursele referențiale ale cotidianului, într-o ambianță scripturală ce îl alătură pe Ion Pop de alți reprezentanți ai generației sale.

Gramatică târzie (1977) și *Soarele și uitarea* (1985) sunt volume în care imersiunea în imaginar capătă accente livești tot mai pronunțate. Cuvântul devine o temă obsedantă, atât din perspectiva referențialității, cât, mai ales, a autoreferențialității. Poemul însuși, al cărui mecanism e demontat cu grație lucidă, are însușiri revelatorii, asumându-și o vocație exorcizantă: „În colțul de sus al ferestrei / văd frunze de nuc tremurând / în boarea amiezii / și-o pană de graur căzând. // Tot ce pot face pentru ea / e s-o notez aici, să-i prind în vârful / creionului, în negrul de cărbune, / puținul aur: / poate c-o s-o fac să cadă mai încet” (*Moment*).

În *Gramatică târzie*, poetul oscilează între simbolizare și ingenuitate, cultivând reveriile de aspect ritualic și reprezentările ceremonialice, precum în această înscenare grațioasă a erosului: „Cum să te iubesc, cum să te pot iubi, / În fața unei ferestre, mereu, / Pe tine, ce stai / Sub ochiul tuturor lucrurilor? / De-acolo văd bine inima ta / Precum un ou străveziu și curat / Al păsării străine, / În cuibul de frig dintre frunzele / Matei priviri / De-acolo – / Și firele pânzei în care ești / Pe negre depănători înfășurându-se, / Fuse goale, ce-așteaptă / Și sângele tău. / Atât de nemișcat e vârtejul, / Atât / De netulburat /

Se naște / Spațiul”. Efectul de livresc al poemelor din această carte se întretaie cu sondajul în infrarealitate, realizat cu scopul de a detașa din elementaritatea prozaică boarea de mister și de neștiut a lucrurilor umile.

Amânarea generală (1990) și *Elegii în ofensivă* (2003) marchează, poate, o revanșă a referențialității: poetul e mult mai atent la detaliile realului, tratate însă, adesea, în grila teatralității, uneori cu o ironie atinsă de un ușor sarcasm („Când s-au trezit cu un pumn în gură, / mulți dintre ei / au amuțit pe vecie. // Alții însă / au fost fericiți. / Au găsit totuși / un os de ros / pentru dinții lor / de lupi tineri”). Reverberațiile livrescului nu sunt lipsite de accente etice subiacente, care conferă versului o tăietură decisă și, în același timp, riguros-axiomatică: „Pe obraji mă ardeau încă urmele pietrei, / din bărbia zdrelită se mai prelingea câte-un strop negru, / iar eu vorbeam deja, inspirat, despre intertextualitate, despre felul / cum versul, mâncând versuri, nu se îngrașă totuși, / ci, asimilând creator, produce un sânge nou”.

Elegii în ofensivă, cu un titlu situat sub semnul paradoxului oximoronic, cuprinde versuri în care sensibilitatea ultragiată a eului liric se repliază în amintirea cu contururi livrești, din care însă nu lipsesc ecourile unei naturi cvasibucolice sau nevoia unei geometrizări a afectelor, a unei asceze a trăirilor derulată dintr-o perspectivă carteziană („După cincizeci de ani nu poți fi / decât poet postmodern. E un gând / care mă consolează cumva / și-mi explic și de ce / îmi revin în minte, cu o mare îngăduință, / florile albe ale salcâmilor, banca înnegrită, / fânul de curând cosit. / După încă o lectură a poemului *Falduri* de Ion Barbu, / m-am hotărât, în sfârșit, / să-mi încerc și eu norocul / și să mă geometrez”). Multe dintre versuri au alura unei arte poetice *in nuce*, epurată însă de orice didacticism: „Ah, poezie pentru foarte puțini, / viața a mea, / cum, tot așa, / pentru foarte puțini / îmi va fi și moartea”. Reflexivitatea, dimensiunile simbolice sau tenta de parabolă a versurilor, toate acestea sunt relativizate de o conștiință autoironică a condiției umanului sau a transcendenței, prin care chiar sacralitatea este interogată sub spectrul unei instanțe parodice ce nu exclude dialogul intertextual: „Cum te vei fi simțind, Doamne, Dumnezeule, cerc cum ești, / cu atâtea centre peste tot / și cu circumferințele nicăieri? (Să fii și Tu o piatră aruncată-n apă?)” (*Psalm*). Interesant e modul în care poemele lui Ion Pop intră într-un dialog fecund cu marile texte ale lumii, într-un orizont intertextual prin care contaminările și interferențele culturale sau livrești își dovedesc din plin viabilitatea și sensul constructiv ce configurează simbolică unei memorii poetice din care transpar interogații, semnificații și meditații asupra lumii și a textului ce o încorporează. Iată de ce cotidianul dezvăluie, dincolo de aparențele banale, resursele de originalitate, dimensiunile simbolice și mitice.

În volumul *Litere și albine* (2010), Ion Pop subliniază, înainte de toate, imperativul nevoii de ordine, de echilibru și de construcție raționalizantă. Viziunea poetică traduce un echilibru fragil: între angoasă și înseninare, între zgomot și armonie, între dizarmoniile fenomenalității și utopiile muzicale ale poeziei. Volumul poate fi privit și ca o sumă de „exerciții de supraviețuire” sau de „înseninare”, prin care existențialul e transpus în ecuația reculegerii și a contemplației, accidentele fenomenalității sunt retranșate în relieful sinelui poetic, iar angoasa își atenuează rezonanța afectivă. Situat între viață și text, eul liric cunoaște subterfugiile și dilemele acestei paradoxale alăturări, prin care biografia e alimentată de ficțiune, iar livrescul și existențialul se întrepătrund („un fel de emblemă, foarte poetică, / a comunicării, să-i zicem viscerale, dar și inefabile, / dintre viață și text, drept care / a și fost aleasă apoi / pentru coperta cărții mele *Viață și texte*”). În același timp, viața însăși e citită / deconstruită sub forma unui text, printr-o hermeneutică ce extrage sensurile unei existențe agonice din perimetrul unei lumi carnavalești („Mă recitesc, sunt, iată, – / atât de deștept și de inventiv, – / ce de ars combinatoria, / ce de subtilă hermeneutică, / ce de construcție, deconstrucție! // Când nu voiam, de fapt, să vă spun / decât / că sunt un biet om / care moare încet / printre atâtea chermeze și dănțuiri”).

Al. Cistelean are dreptate să scrie că „*Litere și albine* e un volum ce stă sub semnul sancțiunii, un volum de exerciții cotidiene de «înseninare» și acomodate”. Reacția la elementele mundanului, asumarea realității sub spectrul gravității și al unei etici subliminale pune în chestiune însăși alcătuirea precară a lumii, cu sensurile ei dezafectate, cu ritmurile dereglate și cu metamorfozele ei neliniștitoare. O prezență recurentă în acest volum este ideea evaluării realității prin reversul ei, cultura. Ficțiunea sau, pur și simplu, resursele ordonatoare ale instrumentelor intelectului sunt cele care induc o stare de armonie și de securizare a ființei într-un univers marcat de aleatoriu, în care absurdul și ambiguitatea se infiltrează insidios și tenace. Desenul cu amprentă tragică și autoironică, în același timp, din poemul *Cactus* expune, în fond, poziționarea eului față de propriile limite, față de propriul său destin, conștiința efemerului și a fragilității propriei condiții.

Consemnarea suferinței, a durerii, a revelațiilor rânii, conjugată cu spasmele singurătății („Iată și ora / când nicio durere / nu mă mai doare. / O oră în care / printre atâtea singurătăți / nu mă mai simt singur”) e însoțită, în cele din urmă, de o conciliere cu propria condiție și cu elementele firii, care conduce și la o regăsire a spiritului contemplativ, la recuperarea seninătății („Ca de un centru risipit / în pulberi de lumină, / abia mai pâlând, și-ntr-un târziu, / de-atâta luminoasă osteneală / uitând încet, uitându-se în toate, / în aur

tot și pentru totdeauna”). Desprins de somațiile bolii și de avatarurile unui destin ce stă sub semnul unei istorii declinante, eul își regăsește forța de a-și exorciza spaimile și angoasele într-un discurs ce textualizează printr-o retorică subtilă teroarea existențială, discurs care „se crispează el însuși de durere pe măsură ce transcrie, fie direct prin notații, fie prin evaziuni metaforice sau asociative, condiția sau situația concrete” (Al. Cistelecan). Există însă aici și versuri care circumscriu o postură marcată de religiozitate, de hieratism, de grație a sacralului („În clipa asta, mă simt, / Doamne, atât de ușor – / e ca și cum Cineva / ar fi izbutit, în sfârșit, / să prindă acel vânt cu năvodul. // Îi va fi trebuit mult, – firele / sunt atât, atât de subțiri, găurile / ca largi ferestre, / cât ușile pot fi, deschise toate. // Dar, iată, a stat o dată și vântul, / stau crengile, frunzele stau, / poți și tu auzi albinele nevăzute / lucrând pentru Fagure. / Ca o sudoare de-argint / întârzie roua-n ierburi. // Se pare că Acela-i obosit, iar eu / mă odihnesc acum de truda lui”).

Carte în care „fostele rugăminți se preschimbă în rugăciuni”, *Litere și albine* cuprinde, cum scria Dan Cristea „poeme îndeajuns de misterioase, cu mijloace care țin de subtilitate și rafinement, de bun gust și de simț al nuanțelor”, într-o tonalitate elegiacă și ironică, prelucrată prin filtrul unei memorii livrești de cea mai bună calitate. Poezie hrănită „din apolinice înfiorări, din neliniști geometrizate”, cum scrie Mircea A. Diaconu, lirica lui Ion Pop ni se revelează atât din perspectiva registrului livresc al imaginarului, cât și din unghiul unei ironii ce relativizează ceremoniile limbajului, redându-le o statură afectivă reculeasă și deloc arbitrară, dimpotrivă, articulată sub specia unei raționalități asumate plenar, codificată în grila memoriei culturale recuperatoare.

Diana VRABIE

Ionel Teodoreanu, prozatorul-poet al copilăriei și adolescenței

D.V. – dr. conf. univ.,
Universitatea „Alec Russo”,
Bălți, Catedra literatura
română și universală.
Autoarea volumelor
Cunoaștere și autenticitate
(Premiul Didactica al
Salonului Internațional de
Carte, Iași, 2009), *Literatura
pentru copii* (Premiul
Ministerului Educației al
Salonului de Carte pentru
copii, Chișinău, 2010).

Prozator de largă circulație în perioada interbelică, alături de Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu – mari romancieri ai timpului său, Ionel Teodoreanu are totuși, printre aceștia, un destin singular.

Născut la 6 ianuarie 1897, în „dulcele Târg al Ieșilor”, cum avea să-și numească orașul de baștină, în familia lui Oswald Teodoreanu, avocat de prestigiu la Iași, politician cu preocupări gazetărești, și a Sofiei Musicescu, fiica celebrului compozitor de muzică religioasă, Gavriil Musicescu, pianistă și profesoară de armonie la Conservatorul din Iași, Ionel Teodoreanu s-a format într-un mediu intelectual care i-a favorizat evoluția ulterioară, mediu care l-a dat literaturii române și pe Păstorel Teodoreanu (fratele mai mare Alexandru) ca poet epigramist și prozator. La sugestia unchiului său, Laurențiu Teodoreanu, evocat în romanul *La Medeleni* sub numele de Herr Direktor, viitorul scriitor urmează primele două clase primare la școala germană de la Pitar Moș din București.

După ce acoperă spațiile albe ale mai multor caiete cu poeme în proză, aforisme, versuri, schițe și povestiri, pe care le păstrează în mare taină, Ionel Teodoreanu, la îndemnul lui Demostene Botez, se decide să publice în paginile revistei „Însemnări ieșene”, în anul 1919, mai întâi proza *Bunicii*, în care își exercitase stilul, apoi o serie de scurte poeme în proză, adunate sub titlul *Jucării*

pentru Lily. În perioada debutului are șansa să-l cunoască pe reputatul critic de la „Viața Românească”, G. Ibrăileanu, dar și pe scriitorul M. Sadoveanu și poetul G. Topârceanu. Va rămâne legat, ca și fratele său, Păstorel Teodoreanu, de grupul adunat în jurul revistei „Viața Românească”.

Prin *Ulița copilăriei* (1923), scriere ce a întrunit aprecierea unanimă a criticilor, marcând debutul strălucit al unui scriitor, mai mult poet decât prozator, Ionel Teodoreanu își afirmă talentul, originalitatea și preferința pentru eroii-copii sau adolescenți, dovedindu-se un fin cunoscător al sufletului pueril și un veșnic îndrăgostit de copilărie. Autorul adoptă o formulă scriitoricească inedită, în care epicul este puternic dublat de lyric, critica literară vorbind chiar de o „rătăcire a poetului în roman” (Șerban Cioculescu). În această ordine de idei, Pompiliu Constantinescu, care ulterior își va tempera elanul față de stilul lui Ionel Teodoreanu, menționa: „Bucuriile mărunte, alternarea între vis și realitate, născocirea suferințelor imaginare și voluptatea amăgitoare a iluziei ce plutește peste proza cotidiană, *poezia unică* dintr-o etapă a vieții și-au găsit în d. Ionel Teodoreanu pe cel mai distins poet în proză al generației actuale”.

Anticipând ulterioara evoluție romanescă a scriitorului, *Ulița copilăriei* constituie, în ansamblu, un pre-text al *Medelenilor* sau, în accepția lui Ibrăileanu, „preludiile Medelenilor”, una dintre cele mai frumoase cărți despre copilărie și adolescență, surprinse pe fundalul unei Moldove tihnite, senine și idilice. Trebuie să menționăm că trecerea de la nuvelă la roman, în cazul lui Ionel Teodoreanu, s-a produs lin, fără accidente, lucrându-se în același material al gamelor lirice, dar înglobând vechile achiziții într-o mișcare epică mai largă. Ciclul este valoros prin „creația de atmosferă patriarhală într-un cadru de opulență” (D. Micu), prin poezia copilăriei și a neliniștilor inerente pierderilor ei, a descoperirii erosului.

Copilăria, adolescența și „zorii maturității” (P. Constantinescu) formează substanța trilogiei: primul volum, *Hotarul nestatornic* (1925), constituie o monografie sensibilă și amplă a copilăriei, al doilea, *Drumuri* (1926), evocă labirintul adolescenței, iar al treilea, *Între vânturi* (1927), este dedicat intrării în maturitate.

La Medeleni a fost definit de criticul Mihai Ralea drept „primul roman important al generației maturizate în timpul Primului Război Mondial”, reprezentând „fresca mării burgheziei rurale moldovenești”. Deși a apărut între anii 1925-1927, opera reflectă societatea patriarhală moldovenească de la începutul secolului al XX-lea. Însuși autorul invocă motivațiile care au stat la baza scrierii: „*La Medeleni* e titlul unei trilogii de romane închinată evoluției unei generații de moldoveni a căror copilărie a început pe vremea demodată a val-

sului și a căminului patriarhal și a căror tinerețe, după ce s-a înfruptat din Marele Război, a reînceput în ritmurile jazz-band-ului.” Prin acest roman, Ionel Teodoreanu prefigura două universuri diferite, în care eroii își vor consuma destinele – unul eminamente patriarhal, cu discrete tușe orientale, făcut „din lene, din glumă, din romantism” (Mihai Ralea), și altul modernist, sincron cu cel occidental, reprezentat de preocupările sportive ale tinerilor, de pasiunea pentru cinematografie, automobile, lux, aspecte valorificate ulterior intens în romanele reprezentative ale lui Camil Petrescu și în ciclul *Halippilor* al Hortensiei Papadat-Bengescu.

La data apariției, *La Medeleni* a constituit o mare surpriză, aducând un element de originalitate în abordarea temei, în recrutarea eroilor, în scrutarea sufletelor aflate la hotarul dintre copilărie și adolescență. Trilogia reprezintă, în ansamblu, epopeea unei educații sentimentale, în centrul căreia se află trei protagoniști: Dănuț, Olga și Monica, care pendulează, așa cum afirma Mihai Ralea, între vis și senzualitate, ceea ce le procură o trăire euforică, descoperind frumusețea naturii și a vieții. Eroii acestui univers sunt urmăriți de la vârsta cea mai fragedă, când jocul rămâne principala preocupare, până în pragul adolescenței și al maturității, opera putând fi considerată, din această perspectivă, un adevărat *Bildungsroman*.

În *Hotarul nestatornic*, primul volum al trilogiei, sunt reactualizate atât elementele de bază ale vieții românești de la țară, în varianta ei de viață la moșie, cât și cele ale mitului copilăriei eterne. Această lume țărănească este veche, arhaică chiar, dar maiestuoasă și plină de lumină, prelungindu-și traseul coerenței imanente spre fireasca unitate cu întregul cosmic. Ea este nutrită de valori imuabile, care îi conferă o armonie profund idealizată, transformând-o mai degrabă într-o fantasmă. Intuiția subtilă a prozatorului surprinde autoritatea reală a acestui cosmos – în persoana lui moș Gheorghe, vizitiul boierului, protectorul copilăriei de ieri și de azi. Acesta le oferă copiilor, la modul absolut, iluzia dominării debordante a întregului univers. Lumea copilăriei descrisă de Ionel Teodoreanu nu cunoaște umbre, asperități, conflicte maladive, ci provoacă o neistovită fascinație, seducând prin atmosfera fericirii, dar și prin învăluirea în cascade de metafore, care creează o *metarealitate* sub semnul inefabilului. Efuziunile lirice și plâsmuirea poetică, plăcerea dialogului viu și a asociațiilor torențiale estompează adesea filonul narativ în favoarea unor desfășurări scenice văzute minuțios, a unui stil direct, liricizat.

Dincolo de virtualitățile lirice în care sunt surprinse realitățile unui univers paradisiac, în primul volum se conturează caracterele în formare ale copiilor care își petrec cele mai frumoase clipe din viață într-un cadru bucolic. Perso-

najele-cheie plonjează în apele unei fantezii idilice, îmbibate de un farmec desuet, care oferă lumii ce se schimbă regretabil de repede o iluzie de echilibru. Astfel, Dănuț, unul dintre eroii trilogiei, descins din micul univers al familiei Deleanu, este un tip prin excelență reflexiv, interiorizat și timid, dar voluntar și tenace, având vocația scrisului. Această pasiune îi va fi încurajată de confesorul său literar, Mircea Balmuș, care îi inoculează ideea datoriei de a construi „echivalentul literar al Medelenilor”. Romantic incurabil, cu imaginația fecundă, aflat mereu „în război” cu sora sa, Olguța, contemplativul Dănuț se visează, rând pe rând, Robinson Crusoe, trăindu-și singurătatea pe o insulă uitată, sultan fioros, care-și pedepsește sora pentru că a tăiat ața zmeului, cavaler viteaz, care-și salvează sora de la pericole închipuite. Când situațiile din viața reală contravin înțelegerii și aspirațiilor sale, el apelează la personajul preferat Ivan Turbincă, care înfundă în traista sa magică toți dușmanii vizibili și invizibili, reinstalând ordinea dorită. Eroii se pliază atât de firesc lumii plămuirilor fantasmagorice, încât un eveniment din contemporaneitate (războiul ruso-japonez din 1904) le oferă un bun prilej de transfigurare: unul dintre frați devine amiralul rus Potemkin, iar celălalt – amiralul japonez Kami-Mura. Fantezia debordantă a copilului avid să scoată lumea din tiparele unei existențe comune nu cunoaște limite. Mai mult chiar, înclinația spre joc și vocația metamorfozării devine însemnul și celor maturi (aflați în preajma copiilor), care acceptă legile universului infantil, copilărindu-se.

În timp ce Dănuț e înclinat spre reverie, plonjând într-o realitate imaginată, Olguța se distinge prin luciditate băiețească, fiind tenace, răzvrătită, deșteaptă și autoritară, un adevărat „drac îngeresc”. Olguța vrea să reducă viața reală la o lume a ei, pe care s-o domine după propriile dorințe. De aceea se angajează în discuții cu cei maturi de la egal la egal, îl șicanează permanent pe fratele ei pentru a-și impune „personalitatea”, exasperează slugile prin malițiile ei exuberante, dar denotă o afecțiune aparte pentru moș Gheorghe.

Mai puțin un personaj viabil și mai degrabă o verigă de legătură între cei doi frați, Monica, o rudă mai îndepărtată a acestora, rămasă orfană la vârsta de 10 ani și trecută sub tutela familiei Deleanu, se caracterizează prin bunătatea nativă, feminitatea diafană și cumințenia unei zâne coborâte din basme. Tributară unor principii morale rigide, candidă și supusă, Monica nu-și poate manifesta personalitatea, fiind eclipsată de cei doi frați.

Universul celor trei copii este tutelat de tatăl, bonomul Iorgu Deleanu, și mama, pianista talentată Alice. Calmul domestic de la moșie este tulburat din când în când de zgomotul produs de automobilul unchiului Herr Direktor, de sunetele pianului la care cântă profesoara Olguței, de rumoarea ce străbate

de la bucătărie, unde „mama Maria”, memorabila bucătăreasă obeză, împreună cu slugile Anica și Profira, exploatează simțurile olfactive. Cadrul social pestriț este completat de țărani de pe moșie (moș Gheorghe, Oțăleanca, fiul ei Gheorghită).

Convingerea autorului este că tipul de viață socială patriarhal-moldovenească este cel mai în măsură să conserve „candorile edenice” ale copilăriei, însă cum s-a observat pe bună dreptate, *La Medeleni* nu evoluează în logica unui roman realist „angajat” în realitatea socială, căci *medelenismul* nu e ancorat în experiența socioistorică a unei clase în declin. „E un stil de viață, după cum bine sugerează Paul Cernat, strâns legat de experiența unor vârste ale *marilor vacanțe* (copilăria, adolescența, prima tinerețe) aflate la «hotarul» dintre două epoci istorice. E, totodată, o emblemă a intimismului familial, pe care chiar și lumea comunistă autohtonă l-a conservat, până la un punct”.

Estompând granița dintre real și fantastic, împletind visul cu realitatea în asemenea măsură, încât cititorul glisează imperturbabil pe modul de a gândi și de a simți al copilului, *Medelenii* reprezintă o lume a fericirii, pentru că aici, și la vârsta respectivă, pentru eroi totul e posibil și realizabil. Lumea copilăriei, de o reală finețe, proiectează, astfel, un univers intim și provincial, contactul tinerilor cu realul fiind protejat de maturii familiei. Iluzia paradisului domestic va fi destrămată odată cu plecarea lui Dănuț, ca elev intern, la București, departe de „mediul moldovenesc”, dar și cu plecarea în neființă a bătrânului țaran-vizitiu, ocrotitorul *medelenilor*. Departe de casă, Dănuț suportă drama înstrăinării de paradisul familial, iar Olguța trăiește experiența dramatică a morții unui bunic divinizat. Zorii triști ai limitelor copilăriei prefigurează, frenetic, sfârșitul prematur al Olguței, dar și istoria de peste douăzeci de ani a *Medelenilor*.

Așa se face că *Hotarul nestatornic* constituie, în esență, a doua monografie importantă dedicată copilăriei în literatura noastră. Asemănător lui Creangă, dar într-un alt registru narativ, Ionel Teodoreanu creează o atmosferă mustind de ingenuitate, un univers bine conturat, cu legi și dimensiuni proprii, în care nasc și se edifică destine. De aici și explicația titlului: *Hotarul nestatornic*.

Prin plonjarea în adâncul mister al sufletului copilăresc, prin redarea sugestivă a unei atmosfere poetice originale, precum și prin substanța organică conținută, întâiul volum se prezintă ca o operă de valoare durabilă, organizând, într-o formă mai obiectivă, indeciziunea sufletului infantil. Nici un alt volum – din cele care urmează – nu exprimă atât de pregnant personalitatea creatoare a scriitorului, care reconstituie imaginativ copilăria și adolescența, cu un realism liric spectaculos, unic în literatura română. Deși au existat numeroase

încercări de a identifica în trilogia dată propria biografie a autorului, Ionel Teodoreanu s-a opus cu vehemență acestui biografism pedestru. Într-o conferință intitulată „Cum am scris *Medelenii*” și al cărei manuscris se păstrează la Muzeul Literaturii Române, scriitorul încerca să dărâme legenda autobiografismului *Medelenilor*, mărturisind că, de fapt, în momentul conceperii trilogiei nu era sedus de amintirea unei copilării și adolescențe consumate, ci „de imaginația creatoare, de minciuna estetică, de voluptatea ei”. Cu toate acestea, numeroși critici, printre care și P. Constantinescu, au încercat să identifice, drept unică sursă a trilogiei, filonul autobiografic, fapt care l-a determinat pe autor să revină, cu diverse prilejuri, asupra acestor aspecte, precizând că „Eroinele *Medelenilor*, Olguța și Monica, nu-s surorile mele; n-am avut niciodată surori. Moșia *Medelenilor*, în care și în jurul căreia gravitează acțiunea, nu este și nici n-a fost moșia părinților mei. Nimeni din neamul meu n-a fost proprietar de pământ. Singura moșie care a aparținut cuiva din neamul meu nu este o moșie de pământ arabil, ci o moșie de hârtie tipărită”.

Fără a fi deci de sorginte strict autobiografică, lumea *Medelenilor* este totuși extrem de reală, eroii sunt „vii”, iar gesturile lor – veridice. Liricul are un aspect halucinatoriu, dar nu reduce posibilitatea de obiectivare a paginilor din roman. Chiar și anecdoticul se topește în efuziunile lirice, străbătute de fiorul nostalgiei, provocat de trecerea inexorabilă a timpului.

Cu cel de-al doilea volum al trilogiei, *Drumuri*, eroii cărții întră deja în etapa adolescenței și trăiesc din plin toate bucuriile și neîmplinirile vârstei. Protejați de averile strămoșilor, Dănuț și Olguța studiază la cele mai bune școli. După absolvirea Dreptului, Dănuț va fi susținut în carieră de tatăl său, care încearcă să-i obțină un doctorat și o catedră. Cunoaște tribulațiile erotice, specifice vârstei, consumându-și elanurile adolescente în relațiile pasagere cu disponibilă servitoare Sevastița, cu mediocra, dar apetisanta Rodica, cu Ioana Pallă, Adina ș.a. Detașându-se de febrele erotice și maturizat de conștiința sa estetică, Dănuț descoperă, într-un final, frumusețea interioară a Monicăi, fata care îi apare în toate visele ca un simbol al purității, nutrind de acum încolo o iubire constantă, interiorizată. Simfonie a adolescenței, cel de-al doilea volum vizează trecerea copilului-zeu într-o altă ipostază, în care urmează să își afirme propria substanță.

Capitolul final din volum, *Tânărul romancier*, relevant sub specia estetică a cărții, pune în evidență imaginea personajului-scriitor a lui Dănuț, înainte de utilizarea convenției de către Anton Holban în *O moarte care nu dovedește nimic* (1931) și *Ioana* (1934). Aspectul acesta a fost trecut cu vederea de către criticii literari, deși strategia abordată este una, eminentă, modernă. Auto-

rul inventează pretexte literare, care permit discutarea unor probleme esențiale privind arta narativă, condiția personajului sau tehnica literară, definindu-și astfel optica: „Poem și roman, mereu suprapuse. Contopire de viață și basm. Să aibă lectorul mereu impresia miracolului posibil, ca în epocile evanghelice, și totuși acțiunea să fie situată în realitatea contemporană”. Romancierul privește cu ochi de critic tehnicile narative și le discută în interiorul scrierii în manieră gidiană. Mai având de parcurs o distanță considerabilă până la tehnica *romanului în roman*, Ionel Teodoreanu creează un personaj care, asemenea lui Sandu, personajul holbanian, lucrează la un roman, formulând diverse reflecții și sugestii referitoare la arta narativă și urmărind să fie verosimil. Așa cum Irina i se releva lui Sandu – „inesizabilă dintr-un motiv contrar: truda mea de a o explica în întregime și de a arunca asupra ei toată lumina de care sunt în stare” – și Dănuț se teme că „n-o poate plagia sau reconstitui” pe sora sa, că ar putea părea chiar „neverosimilă”. Totodată, ea îi apare lui Mircea, „mentorul literar” al lui Dănuț, drept *personajul-pivot*: „Olguța numai va da romanului energia realității. Fără Olguța, romanul tău e o poezie în proză, o altă *Troiță*, mai mare ca dimensiune”.

Unul dintre cele mai impresionante personaje feminine din galeria literaturii noastre, Olguța impregnează viața tuturor cu inteligența ei acidulată, relevându-și natura deosebită – de copil și de zeitate, în același timp –, făcând să graviteze în juru-i lumea întreagă. Considerând că, în pofida lirismului, Ionel Teodoreanu ar fi „unul dintre cei mai puternici și mai puțin subiectivi creatori”, G. Ibrăileanu prețuia în arta acestuia tocmai creația de personaje, îndeosebi feminine, estimând că „Olguța e tipul de femeie cel mai reușit din literatura noastră și un tip tot atât de reușit ca și ale lui Caragiale”.

Universul Medelenilor din acest volum mai este populat de Puiu, Tonel, enigmaticul Vania, familia Balmuș, Herr Director, care trăiesc aici ca într-o revărsare de auroră, savurând din plin farmecul aceluia patriarhalism romantic din mediul moldovenesc de altădată.

În *La Medeleni*, romanescul anunță o problemă mai degrabă de stil, relevând o întreagă concepție despre literatură, care ar trebui să conțină, în accepția scriitorului, altceva decât reflectarea frustă a vieții cotidiene. Având efectul unei impresionante explozii epico-lirice, romanul reflectă concepția estetică a autorului.

Dacă Ion Creangă, la o distanță de 50 de ani, evoca în celebru-i op epopeea „copilăriei copilului universal” (G. Călinescu), Ionel Teodoreanu, în romanul *La Medeleni*, ne oferă epopeea *adolescenței adolescentului universal*, rămânând, înainte de toate, un poet al acestei frenetice etape de existență. În acest sens,

Mihai Ralea aprecia că „redarea psihologiei vârstei de optsprezece ani de către Ionel Teodoreanu e unică în literatura noastră și, prin adâncimea ei, se poate considera comparativ cu marile literaturi occidentale”.

Între vânturi, al treilea volum al trilogiei, surprinde evoluția personajelor despărțite deja de copilărie și aflate într-un incert hotar dintre adolescență și zorii unei maturități responsabile. Dănuț, după inițierea erotică bucureșteană în compania experimentatei Adina Stephano, o redescoperă pe Monica ca singura lui muză. La rândul ei, Olguța se îndrăgostește de Vania Dumșa, un văr mai vârstnic, cu o biografie aventuroasă, găzduit în mai multe rânduri de familia Deleanu.

Paginile meditativ-lirice ale lui Dănuț și recitalul Olguței din Chopin, Beethoven ori Bach adună efluviile iubirii lor într-o expresivă simfonie. Satisfacțiile în plan sentimental le sporesc energiile pentru cizelarea talentului lor literar și muzical și pentru îmbrățișarea unor profesii cu tradiție în familie: Dănuț devine avocat, după exemplul tatălui, iar Olguța se lansează în cariera didactică, asemenea mamei.

Tragedia Olguței însă – factorul de echilibru al acestui univers paradisiac – va transforma întreaga acțiune a *Medelenilor* într-o cruce așezată pe mormântul unei lumi apuse. Moartea Olguței, ca singurul final verosimil al trilogiei, după mărturisirea autorului, a fost redactată cu încrâncenată durere („Olguța trebuia să moară. Scriam dimineața, după-amiază, apoi mă plimbam singur printre brazii munților. Până atunci scrisesem repede. Câștigasem viteza de final... Știam sfârșitul. Îl aveam în mână. Totuși nu îndrăzneau... Mă revoltam în fața morții acelei fete care-mi ținuse tovărășie patru ani de viață. Eu, omul, aș fi vrut s-o scap de moarte, și – nu puteam. Moartea ei era ca un destin antic, mai presus de dorința mea”). Astfel, confirmarea unei boli incurabile (cancer la sân) de către medicii parizieni o va determina pe descendenta Fiței Elencu și a lui Barbu Dumșa să se sinucidă, refuzând tratamentul paliativ și asistarea neputincioasă la degradarea fizică lentă. Finalul neașteptat lasă în sufletul cititorului nostalgia ireversibilității edenului pierdut, amplificată de dramele protagoniștilor. Intensitatea trăirilor acestor personaje oferă substanță volumului, diluat prin episoade accidentale, insignifiante, cum ar fi relatarea excesivă a primului proces susținut de Dan Deleanu, cu desfășurarea tuturor pieselor unui proces de viol, vizita la cabaret, cu descrieri nemotivate, alocuțiunile elogiioase la adresa Iașilor etc.

Ultima vacanță la Medeleni anunță destrămarea universului existențial în care s-au format eroii și conturarea celui scriptural – cu efect compensator –, avându-l ca protagonist pe Dan Deleanu, care urmează să salveze Medelenii „de la piere”, devenind rapsodul lor.

Volumul relevă imagini literare inedite ale Basarabiei grație unui nou personaj inserat în firul principal al narațiunii încă din finalul volumului precedent, Vania Dumșa, descendent al străvechii familii boierești Dumșa, poposit în Iași din Basarabia natală. Vania își face apariția în casa familiei Deleanu în mod neașteptat, condiția lui de refugiat politic (este condamnat la zece ani de detenție, în Siberia) incomodează gazdele, cu deosebire pe Alice Deleanu, care îi oferă o ospitalitate cordială, lipsită de căldura unei prietenii bazate pe raporturile de rudenie.

Cu acest prilej, autorul va contura, ușor sarcastic, o controversată imagine a societății basarabene după Unirea din 1918. Profilul acestei provincii este schițat prin intermediul câtorva impresii de călătorie ale Olguței în Bălți, unde iubitul ei se adăpostise la sfârșitul lui iulie 1922, în așteptarea definitivării unor formalități notariale. Tânăra îndrăgostită descoperă aici o comunitate amnezică, înstrăinată și abrutizată, ce își salvase, după un secol de dominație străină, numai instinctele primare. Desprins din această societate basarabeană a sfârșitului de secol al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, când procesul integrării boierimii românești în spiritualitatea Rusiei Țariste părea a se fi încheiat prin aderarea la ideologiile socialiste, revoluționare, singurele aflate în corespondență cu aspirațiile lor naționale, Vania va reprezenta „mentorul spiritual” al Olguței. Astfel, ea îi însușește preferințele lui artistice, familiarizându-se cu operele lui Kipling, Anatole France și François Villon. Tot Vania îi descoperă frumusețea muzicii ruse, fredonându-i, într-o manieră inconfundabilă, partitura operi Boris Godunov. Ea îi acceptă și opiniile despre Șaleapin și Ibsen, artiști care exprimau cel mai relevant sentimentul de răzvrătire față de destin și nevoia de singurătate, de retragere a insului din lumea mediocră.

Finalul romanului consemnează refuzul lui Vania de a accepta compromisuri: conștient de diferențele de vârstă și idealuri dintre el și Olguța, el nu se prezintă la întâlnirea stabilită, de unde ar fi plecat amândoi spre America. Ultima lui scrisoare, primită și citită de Monica după dispariția Olguței, va confirma neîncrederea în viitorul lor comun.

Un „tolstoit în creația vieții umane prin bogăția și minuțiozitatea detaliului realist și prin puternica evocare a atmosferei în care circulă personajele” (G. Ibrăileanu), Ionel Teodoreanu reușește prin această trilogie să surprindă în manieră inconfundabilă psihologia infantilă și adolescentină, dincolo de o oarecare localizare și temporalizare a imaginarului.

Îndemn sublim la transfigurarea magică a universului provincial, *La Medeleni* rămâne, înainte de toate, „romanul unei educații sentimentale” (N. Manolescu), reprezentând, totodată, o tentativă de evadare discretă dintr-o lume anostă, în care Ionel Teodoreanu nu putea să afle niciun punct de contact acceptabil pentru delicata sa sensibilitate.

Dorin CIMPOEȘU

De ce românii nu trebuie să uite anul 1812

D.C. – prof. univ. dr. în istorie, Academia „Al. I. Cuza”, București, autor, printre altele, al volumelor *Guvernarea de centru-dreapta în Basarabia (Republica Moldova) 1998-1999* (2009); *Restaurația comunistă sovietică în Republica Moldova* (2008); *Republica Moldova, între România și Rusia* (Premiul Salonului Internațional de Carte, Chișinău, ediția a 19-a, 2010). Specialist în Istoria contemporană a României, inclusiv a Basarabiei (1918 – prezent), profesor de Istoria contemporană a românilor și Istoria instituțiilor românești contemporane.

În istoria poporului român există date foarte importante, precum 1812, 1859, 1877, 1918, 1940, 1947 și 1989, adevărate repere istorice, care nu ar trebui uitate de niciun român, oriunde s-ar afla și indiferent de grijile zilnice ale acestuia.

Anul 1812 a marcat tragic istoria unei părți a teritoriului locuit de români, Basarabia, lăsând probleme majore pentru evoluția acesteia din următorii două sute de ani.

Prin așezarea lor geostrategică, voievodatele românești, Transilvania, Moldova și Țara Românească, au fost obiectul poftelor expansioniste ale unor imperii hrăpărețe, precum cel habsburgic, cel țarist și cel otoman.

Moldova a fost jinduită dintotdeauna de țarii ruși, încă de la Petru cel Mare, intrând în toate planurile imperialiste de cuceriri spre Apus ale acestora. Incursiunile trupelor țariste pe teritoriul ei au fost intensificate către sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor, culminând cu războiul ruso-turc din 1806-1812, încheiat cu Pacea de la București. Deși a avut un rezultat indecis, războiul a provocat urmări dramatice pentru o parte a populației românești din Moldova, după sfârtecarea trupului acesteia, prin înțelegerea dintre cele două imperii. Astfel, partea de Est a Moldovei, cuprinsă între Prut și Nistru, cunoscută, ulterior, sub numele de Basarabia, a intrat, în mod forțat și brutal, în componența imperiului țarist.

Din acel moment, pentru românii basarabeni a început un adevărat calvar, un drum al Golgotei, care durează de 200 de ani. În cei 22 de ani, cât s-au aflat la sânul Patriei-mamă, România Mare, nu s-a reușit ștergerea profundelor urme ale rusificării, ale deznaționalizării și ale înstrăinării românilor din Basarabia.

Destinul acestora avea să fie mult mai aspru și incomparabil mai dur odată cu reocupările Basarabiei, prima dată în 1940, iar a doua oară în 1944, de către trupele regimului criminal comunist de la Moscova. Românii basarabeni au fost supuși de către bolșevici unui program sistematic de atrocități, orori, înfometare și crime, care au însoțit comunizarea forțată a Basarabiei.

În timpul celor 45 de ani de regim totalitar sovietic, obiectivul major al Moscovei a constat în schimbarea identității românești a populației majoritare din noul stat unional, creat în mod artificial pe teritoriul Basarabiei ocupate. Propaganda sovietică, ideologia de partid și „istoricii” de serviciu ai regimului dictatorial comunist au reușit să *mancurtizeze* o mare parte a populației românești majoritare, să-i șteargă memoria identitară și să-i inoculeze ideea că aceasta ar forma un alt popor, respectiv „*poporul moldovenesc*”, total diferit de națiunea română.

Dovada elocventă că politica Moscovei a reușit în acest demers este faptul că neadevărul istoric grosolan a fost înscris în prima *Lege fundamentală* a noului stat Republica Moldova, succesori al celui unional sovietic, constituit, de asemenea, în mod nelegitim pe teritoriul vechii Basarabii, fără consultarea populației printr-un referendum democratic. Mai mult, această eroare istorică nu s-a înlăturat nici după douăzeci de ani de la proclamarea *Independenței*, ceea ce dovedește o dată în plus că Basarabia se află încă sub ocupație rusească, iar desprinderea de imperiul sovietic, în 1991, a fost doar formală.

Dependența de piața, gazul și de alte surse de energie rusești, jocurile politice ale coloanei a 5-a filoruse și rusofone, amestecul brutal al Moscovei în buna desfășurare a scrutinelor electorale generale din Basarabia, tergiversarea *sine die* de către Rusia a reglementării definitive a diferendului transnistrian, însușirea de către Chișinău a tezei sovietice false privind așa-zisa refacere a integrității teritoriale a țării prin revenirea Transnistriei la Republica Moldova (căreia nu i-a aparținut decât în perioada sovietică, în mod ilegal – n.n.), acordarea, în mod tacit, a unui statut privilegiat limbii ruse în detrimentul celei române, oficiale, precum și practica liderilor „moldoveni” de a merge cu căciula în mână la Poarta muscală sunt tot atâtea argumente ce probează că *ocupația rusească* în Basarabia continuă și în zilele noastre.

Iată de ce românii nu trebuie să uite niciodată acel an fatidic 1812. Și aceasta până când adevărul nu va fi repus în drepturile sale firești și până când românii basarabeni nu vor învăța o dată pentru totdeauna să trăiască pe propriile picioare și să-și ia soarta în propriile mâini.

Pentru ei, mai mult ca pentru oricare dintre români, este de foarte mare actualitate îndemnul din discursul Regelui Mihai I, rostit în plenul Parlamentului României, la 25 octombrie 2011, potrivit căruia „nu putem avea viitor fără a respecta trecutul nostru”.

Datoria noastră sfântă, a celorlalți români, este de a-i susține pe românii basarabeni, ca și pe cei bucovineni, hotineni, și de a le respecta vrerea de a trăi, fie laolaltă cu națiunea română căreia îi sunt parte pe vecie, fie separat, dar întotdeauna cu demnitate, credință de neam și dragoste de Țară.

Ion VARTA

Recrutări a 59.500 de români basarabeni din R.S.S. Moldovenească la munci forțate în perioada 26 august – 4 noiembrie 1940

I.V. – doctor în istorie, șef Secție istorie modernă a Institutului de Istorie, Stat și Drept al A.Ș.M. Autor a peste 20 de cărți, între care: *Asasinările în masă din R.A.S.S.M. în perioada Marii Terori (1937-1938)*, 828 p., vol. I, Chișinău, 2010; *Deportările în masă din R.S.S. Moldovenească din 5-9 iulie 1949*, 918 p., vol. I, Chișinău, 2011.

Instaurarea unui regim feroce de ocupație în teritoriile din stânga Prutului, în iunie 1940, a avut consecințe dezastruoase pentru populația din acest spațiu românesc. La 28 iunie 1940 începea un lung calvar al românilor de la est de Prut, care, nici până astăzi, nu este elucidat în toată amploarea sa de către istoriografia românească. Un aspect investigat superficial este și cel cu referire la recrutarea la munci forțate a sute de mii de români basarabeni și bucovineni, dintre care mulți au murit în Siberia, regiunea Ural și Kazahstan din cauza eforturilor extenuante, a condițiilor vitrege de trai, a frigului, a vestimentației și încălțămintei neadecvate, a subnutriției, a mediului antiigienic și a epidemiilor.

În mai mult de două luni (26 august – 4 noiembrie 1940), structurile sovietice de ocupație (Comitetul Central al Partidului Comunist [al bolșevicilor] din Moldova și Consiliul Comisarilor Poporului al R.S.S. Moldovenești (în continuare: C.C.P.) au adoptat trei hotărâri cu privire la recrutarea a 59.500 de persoane din localitățile rurale ale R.S.S. Moldovenești, unde majoritatea covârșitoare a populației era românească. O atare stratagemă a regimului comunist de ocupație nu poate fi calificată altfel decât o politică premeditată de pulverizare a elementului românesc din teritoriile dintre Prut și Nistru, cu scopul de a diminua ponderea acestuia în raport cu grupurile

minoritare rusolingve. Prezența masivă a populației românești într-o regiune limitrofă cu „lumea capitalistă”, pe care regimul bolșevic intenționa să-o distrugă „din temelii” și, cu atât mai mult, într-o regiune disputată cu România, din care fusese amputat acest teritoriu, era apreciată de Moscova ca un real pericol și din perspectiva unui eventual război cu „imperialismul mondial”, pe care liderii comuniști îl considerau inevitabil. Conducerea U.R.S.S. era de părere că aceasta putea să se manifeste într-un posibil război ca o coloană a cincea, ce ar fi putut lovi din spate, punând în dificultate armata roșie. Strămutările de proporții ale populației, deportările în masă din regiunile de frontieră erau considerate măsuri preventive eficiente din perspectiva unei iminente ciocniri cu țările din „lagărul capitalist”, din care făcea parte și România.

La 9 iulie 1940, la nici două săptămâni de la raptul teritoriilor românești din stânga Prutului, Consiliul Economic de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului al U.R.S.S. adoptă hotărârea nr. 39, ce prevedea „recrutarea de către Comisariatul Poporului pentru industria carboniferă a 20.000 de muncitori din localitățile rurale ale Basarabiei”. Astfel, la 26 august 1940, C.C. al P.C.(b) din Moldova, împreună cu C.C.P. din R.S.S.M., decid mobilizarea a 20.000 de muncitori pentru industria carboniferă din U.R.S.S. Paradoxal, dar muncitorii sunt recrutați din mediul rural, unde, după cum bine se cunoaște, oamenii practică munca pe câmp, fiind departe de îndeletnicirea mineritului. Tergiversarea punerii în aplicare a acestei hotărâri, cu aproximativ o lună și jumătate, ar putea avea mai multe explicații. Principala era, se pare, lipsa unor structuri administrative în teritoriul recent anexat, care ar fi putut onora această sarcină deloc ușoară. Decizia cu privire la constituirea consiliilor executive județene a fost adoptată la 8 iulie 1940 (Arhiva organizațiilor social-politice a Republicii Moldova (în continuare: AOSP RM), Fond 51, inv. 1, dosar 1, f. 11), iar constituirea Partidului Comunist (al bolșevicilor) din Moldova, în baza organizației regionale de partid din fosta R.A.S.S.M. și a C.C.P. al R.S.S.M., în baza C.C.P. al ex-R.A.S.S.M. au fost consemnate la 14 august 1940, în cadrul ședinței Biroului Politic al C.C. al Partidului Comunist al bolșevicilor din toată Uniunea (*Ibidem*, f. 16).

Și, întrucât îndeplinirea deciziei de recrutare la munci forțate a celor 20.000 de români basarabeni întârzia, executorii din capitala noii pseudostatalități moldovenești, „ctitorită” de Stalin la 2 august 1940, în urma celor trei amputări succesive – a nordului și sudului Basarabiei, precum și a celor 8 raioane dintre cele 14 ale R.A.S.S.M., prin hotărârea lor din 26 august, au dispus noilor structuri de partid și administrative (județene și raionale) să ducă la bun sfârșit, fără întârziere, acest prim episod dramatic din nenumărate altele ce urmau să se producă – cel cu privire la „smulgerea” a zeci de mii de persoane

inocente din satele basarabene, pentru a fi transformați în sclavi ai secolului XX, cu toate consecințele cumplite ale unui atare destin. Întreaga operațiune urma să se încheie până la 1 octombrie 1940, adică în decurs de o lună (*Ibidem*, dosar 3, f. 3). Pentru a asigura reușita unei asemenea inițiative într-un termen record, s-a dispus ca președinții comitetelor executive județene și secretarii comitetelor județene de partid să întreprindă toate măsurile necesare pentru îndeplinirea obiectivului propus. Astfel, în regim de urgență, aceștia urmau să remită sarcini concrete conducerii raioanelor din cele șase județe și să asigure o mediatizare amplă a campaniei de recrutare prin intermediul presei periodice, radioului, adunărilor și cinematografele. Respectiva hotărâre prevedea, în plus, ca în cadrul ședințelor consiliilor executive județene să fie examinată, periodic, desfășurarea operațiunii, luându-se, de fiecare dată, decizii concrete, menite să-i asigure succesul. Consiliile executive județene erau obligate să informeze cu regularitate Consiliul Comisarilor Poporului al R.S.S.M. despre modul de executare a hotărârii. Președinții comitetelor executive județene și secretarii comitetelor județene de partid, „în virtutea importanței acestei sarcini”, purtau o răspundere personală pentru executare. În conformitate cu decizia în cauză, redactorii ziarelor județene și raionale erau obligați să relateze cu regularitate despre importanța operațiunii și despre modul în care se desfășura în teritoriu. (Informații privind numărul de persoane strămutate din fiecare județ vezi în *Ibidem*, f. 43-44.)

La două săptămâni după adoptarea deciziei din 26 august 1940, autoritățile sovietice de ocupație decid să recruteze un nou contingent numeros de basarabeni pentru munci în minele de cărbune, pe șantierul de construcții și în industria siderurgică a U.R.S.S. De data aceasta era vorba de 36.500 de basarabeni, supuși mobilizării din zona rurală a celor șase județe ale R.S.S.M. – Bălți, Soroca, Orhei, Chișinău, Tighina și Cahul. Noua hotărâre a C.C. al P.C.(b) din Moldova și a C.C.P. al R.S.S.M., adoptată la 10 septembrie 1940, se numea: „Despre recrutarea muncitorilor din județele R.S.S. Moldovenești pentru industriile carboniferă și cea siderurgică, precum și pentru construcții” (*Ibidem*, dosar 6, f. 13), ca urmare a unei decizii luate de către Consiliul Economic de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului al U.R.S.S. din 28 august 1940. Cele mai multe persoane condamnate la recrutare proveneau din județul Tighina (Bender) – 10.250 de oameni. Clasamentul era continuat de județele Orhei, cu 7.250 de persoane, apoi județul Cahul – cu 7.000, județul Soroca – cu 6.000, județul Chișinău – cu 5.000 și Bălți – cu 1.000 de oameni. (Despre numărul de persoane recrutate din cele șase județe și repartizarea lor pe sectoare vezi: dosar 6, f. 13-14.)

În decurs de doar 5 zile de la data emiterii acestei hotărâri, adică până pe 15 septembrie 1940, urmau să plece primele garnituri de tren, cu primul contingent numeros de români basarabeni – 8.000 de persoane: dintre care 6.000 aveau ca destinație șantierele de construcție, iar 2.000 – uzinele siderurgice. Al doilea contingent important – de 14.000 de persoane – avea să părăsească Basarabia la 1 octombrie, adică în 20 de zile de la emiterea hotărârii cu pricina, dintre care 12.000 trebuiau să ajungă pe șantierele de construcții, iar 2.000 – în secțiile cu furnale ale uzinelor siderurgice. Și, în sfârșit, ultimele eșaloane vor lua la bord 12.000 de basarabeni, care aveau ca punct de destinație șantierele de construcții din partea răsăriteană a imperiului sovietic.

Hotărârea din 10 septembrie mai stabilea instrucțiuni concrete Căilor Ferate Chișinău, printre care obligațiunea de a asigura cele trei comisariate unionale cu suficiente garnituri de tren, adaptate pentru „transportarea pe calea ferată a muncitorilor”.

Responsabil pentru supravegherea îndeplinirii prevederilor respectivei hotărâri a fost numit vicepreședintele C.C.P. al R.S.S. Moldovenești, Fiodor Iliynsky (*Ibidem*).

La 4 noiembrie 1940 C.C. al P.C.(b) din Moldova, împreună cu C.C.P. din R.S.S.M., adoptă a treia hotărâre cu privire la recrutarea unui nou contingent de locuitori din spațiul rural al teritoriului proaspăt încorporat în imperiul sovietic. De data aceasta era vorba de 3.000 de basarabeni din trei județe din zonele de nord și centru ale R.S.S.M. – Bălți, Soroca și Orhei, câte o mie din fiecare județ, mobilizați de către Comisariatul Poporului pentru construcția uzinelor de hidroliză și de sulfat-spirit (*Ibidem*, dosar 13, f. 17). Respectiva hotărâre îi obliga pe secretarii comitetelor județene de partid și pe președinții consiliilor județene executive să efectueze o verificare minuțioasă a modului de recrutare a forței de muncă, pentru a nu admite implicarea „unor persoane nesănătoase fizic și a minorilor” (*Ibidem*). Acest avertisment nu era deloc întâmplător: în primele două mari recrutări au fost strămutate multe persoane cu handicap fizic, dar și minori, categoriile de persoane cele mai expuse multiplelor pericole. De fapt, nu acest aspect interesa autoritățile comuniste din R.S.S.M., ci faptul că transportarea minorilor și a persoanelor cu handicap la asemenea distanțe era inutilă și păguboasă, deoarece respectivii erau ineficienți la locul de muncă și, din punct de vedere fizic, nu puteau face față volumului mare de lucru pe care îl solicitau responsabilii de pe șantierele de construcții sau din uzine.

Cel de-al patrulea document demonstrează cu prisosință dezastrul provocat de aceste politici antiomane. Actul, spre deosebire de celelalte, nu are o paternitate dublă, ci una singulară, fiind opera Biroului Comitetului Central al

Partidului Comunist (b) din Moldova. La ședința acestui organism din 29 noiembrie 1940 a fost examinată chestiunea cu privire la modul de desfășurare a „recrutării organizate a forței de muncă din Moldova pentru industria U.R.S.S.”. Au fost audiate mai multe persoane responsabile de îndeplinirea sarcinii de mobilizare a basarabenilor pentru șantierele de construcții, mine-rit și la întreprinderile industriale (*Ibidem*, dosar 19, f. 63).

În consecință, s-a constatat că verificările cu privire la modul de îndeplinire a hotărârilor C.C. al P.C.(b)M și C.C.P. al Moldovei din 26.VIII, 10.IX și 4.XI-1940 referitor la mobilizarea organizată a forței de muncă pentru industria U.R.S.S. „se execută total nesatisfăcător (de fapt, dintre cele 77.000 de persoane planificate au fost trimise 56.356 de persoane)”. (În acest context, trebuie să precizăm că primele trei hotărâri, la care ne-am referit, prevedeau recrutarea a 59.500 de persoane și nu a 77.000, după cum se menționează în procesul-verbal.) Erau vizați, mai ales, secretarii comitetelor județene și raionale ale P.C.(b)M, dar și liderii locali de partid, și împuterniciții comisariatelor poporului (*Ibidem*, f. 63-64).

Liderii comuniști, delegați la Chișinău în iunie 1940, au fost nevoiți să constate că întreaga operațiune de recrutare a românilor basarabeni din perioada 26 august – sfârșitul lui noiembrie s-a soldat cu un eșec lamentabil. În textul hotărârii se menționa că „o atare metodă păguboasă de selectare a cadrelor a avut drept consecință revenirea, în Moldova, în perioada dintre 9.X și 28.XI.1940 a 5.110 persoane din rândul celor trimiși pe șantiere și în mine” (*Ibidem*). Revenirea acestor norocoși acasă, în Basarabia, a însemnat că întreaga populație din acest teritoriu a aflat, în scurt timp, adevărul despre condițiile infernale în care erau obligați să muncească persoanele recrutate, ceea ce a determinat ulterior ca românii basarabeni să opună rezistență față de politicile promovate de autoritățile sovietice de ocupație: refuzul de a fi recrutat sau fuga în masă din regiunile cu pricina.

Pentru a redresa, cât de cât, starea de lucruri în acțiunile de recrutare și pentru a evita, pe viitor, noi evadări ale persoanelor aduse pe șantierele, la întreprinderile și în minele din Siberia și regiunea Ural, Biroul C.C. al P.C.(b) din Moldova a întreprins o serie de măsuri. Astfel, secretarii comitetelor județene și raionale ale P.C.(b)M, președinții comitetelor executive județene și raionale erau obligați să nu admită nicio lacună „în munca de recrutare a forței de muncă” și să garanteze executarea „întocmai a deciziilor C.C și al C.C.P. din Moldova cu privire la mobilizarea organizată a forței de muncă”. Aceștia erau coordonați de comisarul poporului pentru Controlul de stat, Andrei Butko, și procurorul republicii, Serghei Bondarciuk. Pentru garantarea unei operativități în activitatea de mobilizare a forței de muncă în județe și raioane și a „sporirii responsabilității îm-

puterniciților” se recomanda comisariatelor populare unionale reducerea „personalului excesiv al subdiviziunilor împuterniciților”. Comisariatului poporului pentru ocrotirea sănătății din R.S.S.M. i se sugera „să asigure, prin intermediul subdiviziunilor sale județene și raionale, o verificare medicală minuțioasă a persoanelor recrutate pentru munci în industrie, neadmițând trimiterea unor persoane inapte pentru munca fizică”. Autoritățile comuniste de la Chișinău au formulat, pe final, o solicitare către C.C. al P.C.(b) din toată Uniunea prin care acesta „să oblige Comisariatul poporului pentru industria cărbunelui, Comisariatul poporului pentru industria petrolului, Comisariatul poporului pentru construcții, Comisariatul poporului pentru industria siderurgică să adopte măsurile necesare pentru crearea condițiilor de statornicire la locurile de muncă a muncitorilor sosiți din fosta Basarabie”. Este evident că aceasta însemna înăsprirea măsurilor de supraveghere a persoanelor recrutate, pentru a diminua sau chiar a exclude evadarea acestora, pentru a împiedica răspândirea informației veridice despre ororile prin care le-a fost dat să treacă, periclitând, în felul acesta, succesul autorităților sovietice de ocupație în desfășurarea viitoarelor campanii de recrutare a românilor basarabeni (*Ibidem*).

HOTĂRÂREA

CONSILIULUI COMISARILOR POPORULUI R.S.S. MOLDOVE-NEȘTI și a COMITETULUI CENTRAL al P.C. (b) din MOLDOVA

din 26 august 1940

„Despre recrutarea muncitorilor pentru industria cărbunelui din U.R.S.S.”

În conformitate cu hotărârea Consiliului Economic de pe lângă C.C.P. al Uniunii R.S.S. nr. 39 din 9.VII.1940 „Despre recrutarea de către Comisariatul Poporului pentru Industria Cărbunelui al U.R.S.S. din localitățile rurale ale Basarabiei a 20.000 de muncitori”, Consiliul Comisarilor Poporului al R.S.S. Moldovenești și C.C. al P.C.(b)M DECID:

1. Recrutarea să se efectueze pe județe, în ordinea următoare:

Bălți – 4.000 de persoane; Bender – 3.000 de persoane; Cahul – 3.000 de persoane; Chișinău – 3.000 de persoane; Orhei – 3.000 de persoane; Soroca – 4.000 de persoane.

2. A obliga președinții comitetelor executive județene și secretarii comitetelor județene ale P.C.(b) din Moldova să adopte măsurile necesare pentru asigurarea executării în fiecare „voloste” a sarcinii privind recrutarea muncitorilor nu mai târziu de 1 octombrie 1940, populația fiind anunțată pe larg despre recrutarea muncitorilor prin intermediul presei periodice, radioului, adunărilor, cinematograferilor.

3. În ședințele comitetelor executive să fie examinat, cu regularitate, modul de desfășurare a recrutării muncitorilor și să fie adoptate măsurile concrete, necesare pentru îndeplinirea acestei sarcini.

4. Având în vedere importanța acestei munci de recrutare a muncitorilor pentru industria carboniferă, răspunderea personală pentru îndeplinirea respectivei activități să le revină președinților comitetelor executive județene și secretarilor comitetelor județene de partid.

5. Redactorii publicațiilor periodice republicane, precum și ai ziarelor județene și de „voloste”, să asigure mediatizarea sistematică a importanței și a desfășurării recrutării muncitorilor pentru industria carboniferă.

6. Direcția subdiviziunilor miliției R.S.S. Moldovenești, în decurs de trei zile din momentul recepționării de la responsabilii Industriei carbonifere a documentelor [persoanelor recrutate din R.S.S.M.], să perfecteze permisele de reședință pentru muncitorii recrutați pentru raioanele unde se află respectivele întreprinderi.

7. Direcția căilor ferate Chișinău, în baza cererilor reprezentanților Industriei carbonifere, să pună la dispoziție la timp garnituri de tren, adaptate pentru transportarea pe calea ferată a muncitorilor.

8. Comisarul poporului pentru comerț, tov. Akimov, să asigure centrele de concentrare a muncitorilor cu gherete cu produse alimentare și cu apă fierbinte, iar pentru garniturile de tren să fie distribuite produse alimentare pentru întreaga călătorie.

9. Comisarul poporului pentru ocrotirea sănătății, tov. Babanov, să asigure rapida examinare medicală a muncitorilor ce urmează să fie trimiși la întreprinderi, iar garniturile de tren să fie suplimentate cu personal medical.

10. Comitetele executive județene să informeze Consiliul Comisarilor Poporului al R.S.S.M. despre modul cum se execută această directivă.

11. Controlul asupra executării acestei hotărâri se încredințează locțiit. președ. C.C.P. a R.S.S.M., tov. Fiodor Iliytsky.

Președintele Consiliului Comisarilor Poporului al R.S.S. Moldovenești
(semnătura) /Konstantinov/

Secretarul C.C. al P.C.(b) din Moldova (semnătura) /Borodin/

(scris de mână: Gosplan (semnătura indescifrabilă) Tuturor Comitetelor județene ale P.C.(b)M (11)

A.O.S.P., Fond 51, inv.1, dosar 3, f. 43-44

**HOTĂRÂREA
CONSILIULUI COMISARIILOR POPORULUI R.S.S. MOLDOVE-
NEȘTI și a COMITETULUI CENTRAL al P.C. (b) din MOLDOVA**

10.IX.1940

„Despre recrutarea muncitorilor din județele R.S.S. Moldovenești pentru industriile cărbunelui, extracției minereurilor și cea a construcțiilor.”

În corespundere cu hotărârea Consiliului Economic de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului U.R.S.S. din 28 august 1940, Consiliul Comisarilor Poporului al R.S.S. Moldovenești și C.C. al P.C.(b)M AU DECIS:

1. Ca o completare a hotărârii Consiliului Comisarilor Poporului al R.S.S. Moldovenești și C.C. al P.C.(b)M din 27 august, nr. 55, să se efectueze o recrutare suplimentară a muncitorilor în județele R.S.S.M. în următoarea formulă:

Pentru Comisariatul Poporului pentru industria carboniferă din județul Bălți – 1.000 de persoane; județul Soroca – 1.000 de persoane; județul Orhei – 1.750 de persoane; județul Bender (Tighina) – 1.750 de persoane.

Pentru Comisariatul Poporului pentru industria construcțiilor din județul Soroca – 5.000 de persoane; județul Cahul – 7.000 de persoane; județul Orhei – 5.500 de persoane; județul Chișinău – 5.000 de persoane; județul Bender (Tighina) – 4.500 de persoane.

Pentru Comisariatul Poporului pentru industria siderurgică din județul Bender (Tighina) – 4.000 de persoane.

2. A-i obliga pe președinții comitetelor executive județene și pe secretarii comitetelor județene de partid să asigure îndeplinirea sarcinii de recrutare a muncitorilor în următoarele termene:

Pentru Comisariatul Poporului pentru industria carboniferă – 1 octombrie*.

Pentru Comisariatul Poporului pentru construcții – către 15 septembrie 6.000 de persoane; către 1 octombrie – 12.000 de persoane; către 15 octombrie – 13.000 de persoane.

Pentru Comisariatul Poporului pentru industria siderurgică – către 15 septembrie 2.000 de persoane; către 1 octombrie – 2.000 de persoane.

3. Comitetele executive județene și comitetele de partid județene, în regim de urgență, să indice „volostile” și satele în care recrutarea să se efectueze doar pentru un singur comisariat (Comisariatul Poporului pentru industria cărbunelui, Comisariatul Poporului pentru construcții, Comisariatul Poporului pentru industria siderurgică). Populația să fie amplu informată privind recrutarea muncitorilor prin intermediul presei periodice, radioului, adunărilor, cinematografelor.

4. Direcția căilor ferate Chișinău se obligă ca, în baza solicitărilor prezentate de către reprezentanții Comisariatelor Poporului pentru industria carboniferă, pentru construcții, pentru industria siderurgică, să furnizeze la timp garnituri de tren, suficient de bine utilizate pentru transportarea muncitorilor.

Președintele Consiliului Comisarelor Poporului R.S.S. Moldovenești (semnătura) /Konstantinov/

A.O.S.P., Fond 51, inv.1, dosar. 6, f. 13-14

* În documentul original nu este precizat numărul persoanelor ce urmau a fi recrutate către 1 octombrie 1940 din R.S.S.M. pentru acest comisariat. De asemenea, numărul persoanelor ce urmau a fi mobilizate în comisariatul pentru construcții este greșit.

** Ca ipoteză: se pare că Hotărârea nr. 55 din 27 august 1940 este o transcriere a actului adoptat la 26 august. Nu excludem faptul că în textul publicat la 27 august conducerea comunistă de la Chișinău să fi operat niște schimbări eronate ale cifrelor inițiale și, în felul acesta, s-a ajuns la cifra de 77.000 de persoane recrutate.

STRICT SECRET

DESPRE RECRUTAREA FORȚEI DE MUNCĂ DIN R.S.S. MOLDOVENEASCĂ

Pentru Comisariatul Poporului pentru construcții al U.R.S.S.

/Hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului al R.S.S. Moldovenești și a C.C. al P.C.(b)M din 4 noiembrie 1940/

A-i obliga pe secretarii comitetelor județene ale P.C.(b) din Moldova și pe președinții consiliilor executive județene să asigure recrutarea forței de muncă din județele R.S.S. Moldovenești pentru Comisariatul Poporului pentru construcții al U.R.S.S. pentru construcția uzinelor de hidroliză și de sulfitspirt, după cum urmează:

Bălți – 1.000 de persoane; Soroca – 1.000 persoane; Orhei – 1.000 persoane.
Total: 3.000 de persoane.

A obliga secretarii comitetelor județene ale P.C.(b) din Moldova și pe președinții consiliilor executive județene din județele Bălți, Soroca și Orhei să asigure o supraveghere strictă a recrutării forței de muncă pentru a nu admite mobilizarea unor persoane cu handicap fizic și a minorilor.

Președintele Consiliului Secretarul C.C. al P.C.(b)M R.S. Moldovenești
/Konstantinov/ semnătura   semnătura /Borodin/

Cu cerneală este scris: tov. Alioșin, consiliilor județene Bălți, Soroca, Orhei (39)
A.O.S.P., Fond 51, inv.1, dosar 13, f. 17

PARTIDUL COMUNIST (al bolșevicilor) din MOLDOVA COMITETUL CENTRAL

Procesul verbal nr. 16, punctul 17, din 29 noiembrie 1940

Despre mobilizarea organizată a forței de muncă din Moldova pentru industria U.R.S.S.

Au fost audiați: tovarășii Salăi, Mukamel, Monastârski, Lemeșenko, Stolinski, Soloviov, Șarov, Seidin, Borodin.

S-A DECIS:

În urma verificărilor s-a stabilit că hotărârile C.C. P.C.(b)M și C.C.P. al Moldovei din 26.VIII, 10.IX și 4.XI-1940 despre mobilizarea organizată a forței de muncă pentru industria U.R.S.S. se execută total nesatisfăcător (dintre cele 77.000 de persoane planificate au fost trimise pentru industrie 56.356 de persoane).*

Secretarii comitetelor județene și raionale ale P.C.(b)M nu au acordat o importanță politică acestei măsuri deosebit de însemnate, s-au eschivat de la coordonarea respectivei acțiuni, nu au verificat activitatea împuterniciților pentru mobilizarea forței de muncă și, în consecință, în echipele împuterniciților pentru mobilizarea forței de muncă ale unor comisariate ale poporului au pătruns elemente străine și dușmănoase.

Împuterniciții comisariatelor poporului, încredințând misiunea de racolare unor persoane neverificate și care nu inspirau încredere, au admis recrutarea în rândul muncitorilor, care urmau să fie trimiși pe șantiere și în mine, a bătrânilor, bolnavilor, minorilor și a altor persoane inapte pentru munca fizică. O atare metodă păguboasă de selectare a cadrelor a avut drept consecință revenirea, în Moldova, în perioada dintre 9.X și 28.XI.1940 a 5.110 persoane din rândul celor trimiși pe șantiere și în mine. Părăsirea samavolnică a locurilor de muncă constituie o consecință a faptului că șefii de șantiere și mine nu erau pregătiți pentru primirea muncitorilor ce soseau din f.[osta] Basarabie și nu le-au creat acestora condiții de muncă. (Stritrest nr. 29, nr. 44 și altele)

C.C. al P.C.(b) din Moldova DECIDE:

1. A obliga secretarii comitetelor județene, raionale ale P.C.(b)M, președinții comitetelor executive județene și raionale să elimine, în regim de urgență, lipsurile menționate în munca de racolare a forței de muncă pentru industrie și să asigure executarea deciziilor C.C și al C.C.P. din Moldova cu privire la mobilizarea organizată a forței de muncă.

A încredința C.C.P. al Moldovei să supună unui control riguros efectuarea acestei activități de către comitetele executive raionale și de către împuterniciții comisariatelor poporului.

2. A însărcina comisarul poporului pentru Controlul de stat, tov. Andrei Butko, și procurorul republicii, tov. Serghei Bondarciuk, să verifice activitatea împuterniciților comisariatelor poporului și a organizatorilor muncii de racolare a forței de muncă în raioane și sate pentru ca persoanele care s-au făcut vinovate de o atitudine iresponsabilă și criminală față de misiunea încredințată să fie trase la răspundere.

3. În scopul asigurării operativității și sporirii responsabilității împuterniciților pentru activitatea de recrutare a forței de muncă în județe și raioane, a reducerii personalului excesiv al subdiviziunilor împuterniciților, să-i oblige pe împuterniciții comisariatelor populare să solicite comisariatelor revizuirea acestor subdiviziuni și a personalului.

4. A obliga Comisariatul poporului pentru ocrotirea sănătății din Moldova să asigure, prin intermediul subdiviziunilor sale județene și raionale, o examinare medicală minuțioasă a persoanelor recrutate pentru munci în industrie, neadmițând trimiterea unor persoane inapte pentru munca fizică.

5. A solicita C.C. al P.C.(b) din toată Uniunea să oblige Comisariatul poporului pentru industria cărbunelui, Comisariatul poporului pentru industria petrolului, Comisariatul poporului pentru construcții, Comisariatul poporului pentru industria siderurgică să adopte măsurile necesare pentru crearea condițiilor de statornicire la locurile de muncă a muncitorilor din f.[osta] Basarabie.

Secretarul C.C. al P.C.(b) al Moldovei (semnătura) (Salogor)

A.O.S.P., Fond 51, inv.1, dosar 19, f. 63-64

* Se pare, totuși, că cifra de 77.000 de persoane, mobilizate din R.S.S.M. pentru munci forțate, în perioada 26 august – 4 noiembrie 1940, este imprecisă. Numărul exact al românilor basarabeni, sechestrați de autoritățile sovietice de ocupație în perioada 26 august – 4 noiembrie pentru munci în regiunea Ural și în Siberia, este de 59.500 de persoane.

Ludmila COADĂ, Svetlana SUVEICĂ

Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa

L.C. – dr. conf. univ., Facultatea de Istorie și Relații Internaționale, ULIM. A publicat monografia *Zemstva Basarabiei: aspecte istorico-juridice* (2009). Preocupări științifice: organizarea administrativă a Basarabiei în perioada țaristă, tranziția post-sovietică și politica externă a R.M., a statelor post-sovietice ș.a.

S.S. – dr. conf. univ., Facultatea de Istorie și Filozofie a U.S.M. Autoare printre altele a volumului *Basarabia în primul deceniu interbelic (1918-1928): modernizare prin reforme* (2010). Coordonează *Istoriografie și politică în estul și vestul spațiului românesc* (2009).

În anul curent, la Editura Cartier, în Colecția „Cartier istoric”, a văzut lumina tiparului volumul colectiv, coordonat de Sergiu Musteață și Igor Cașu, *Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa*, publicat cu sprijinul Programului Est-Est: Parteneriat fără Frontiere al Fundațiilor Soros Moldova și Soros România.

Scierea și editarea volumului au fost impulsionate de două evenimente produse în anul 2010. Primul ține de crearea, prin Decretul președintelui-interimar de atunci, M. Ghimpu, la 14 ianuarie a aceluiași an, a Comisiei de studiere și apreciere a regimului comunist totalitar din Republica Moldova, ai cărei membri și-au propus atât studierea trecutului și a regimului comunist, cât și formularea unor recomandări în vederea condamnării acestuia, fapt materializat parțial prin studiile incluse în volumul recenzat. Cel de-al doilea eveniment ține de desfășurarea la Chișinău, în luna mai 2010, a conferinței internaționale organizate de către Asociația Națională a Tinerilor Istorici din Moldova, în cadrul proiectului „Democrație după Totalitarism: lecții învățate

în 20 de ani”, cu suportul Programului Est-Est: Parteneriat fără frontiere al Fundațiilor Soros-Moldova și Soros România. Majoritatea autorilor de studii inserate în proaspătul volum au prezentat comunicări, împărtășind experiența de cercetare, și au dat apreciere regimului totalitar din țările pe care le-au reprezentat.

Vidul creat de absența unei declarații oficiale referitoare la condamnarea regimului totalitar comunist – necesară pentru prezentul și viitorul încă incerte ale Republicii Moldova, în condițiile persistării unei dependențe tacite față de trecutul comunist – este complinit de studiile specialiștilor în domeniu, care îndeamnă la asumarea trecutului totalitar prin contestarea regimului comunist. Acesta este și mesajul coordonatorilor cărții care, în Cuvânt introductiv, caracterizează regimul comunist din fosta R.S.S.M. – instaurat prin forța armelor și promovat prin teroare și propagandă – drept unul inuman, represiv, responsabil de acte de genocid și de suferința provocată societății moldovenești (p. 7-12). Făcând referință la o serie de acte internaționale ca: Rezoluția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei privind condamnarea crimelor comise de regimurile comuniste totalitare, din 25 ianuarie 2006, Rezoluția Parlamentului European despre conștiința europeană și totalitarism, din 2 aprilie 2009, Rezoluția Adunării Parlamentare a OSCE, „Reunificarea Europei divizate: promovarea drepturilor omului și libertăților civile în regiunea OSCE în secolul XXI”, din 2 iulie 2009,

Lansarea volumului la Timișoara

Sergiu Musteață și Igor Cașu observă necesitatea conformării Republicii Moldova recomandărilor făcute de acestea, subliniind că doar astfel va fi posibilă o distanțare de trecutul comunist totalitar, iar statul va progresa pe calea democrației.

Volumul colectiv este structurat în două părți. Prima parte reflectă *experiența* țărilor ex-socialiste în studierea și condamnarea regimului comunist. Cea de-a doua vizează *studierea* regimului comunist în Moldova.

Primul compartiment al lucrării conține șaisprezece studii scrise de specialiști – istorici, arhiviști, politologi și nu numai – dintr-un șir de state ale spațiului ex-sovietic și / sau ex-socialist, dar și din Marea Britanie și Statele Unite ale Americii, adunate sub genericul *Experiența țărilor ex-socialiste în studierea și condamnarea regimului comunist*. Articolele abordează istoria și experiența comunistă a șase state – România și Bulgaria, Estonia și Lituania, Cehia și Slovacia – care au luat atitudine față de trecutul lor totalitar. Acest capitol se deschide cu un studiu semnat de Vladimir Tismăneanu, profesor de la Universitatea din Maryland, intitulat *Comunismul de la Marx și Lenin la viața de apoi*. Calificând comunismul drept o doctrină economică radicală, morală, socială și culturală, autorul punctează doi factori care au fundamentat-o: rolul privilegiat al partidului și transformarea revoluționară a naturii umane. Studiul excelează printr-o abordare temeinică a conceptelor despre comunism, a viziunilor lui Marx asupra comunismului, a condițiilor în care gândirea politică a lui Marx a fost revizuită de către Lenin, care a instaurat în Rusia un sistem autoritar, bazat din start pe violență și represiune împotriva oricărei forme de opoziție – trăsături preluate și intensificate ulterior de către Stalin, care a transformat U.R.S.S.-ul într-un stat polițienesc (p. 13-16).

Urmează un grupaj de documente ce vizează statele baltice, mai cu seamă Lituania și Estonia. Primul dintre acestea, *După comunism: identitate și moralitate în Țările Baltice*, scris de Leonidas Donskis, consemnează că după prăbușirea Uniunii Sovietice în statele baltice identitatea și moralitatea au devenit elemente primordiale ale existenței lor politice (p. 26).

Cel de-al doilea articol din această subdiviziune, intitulat *Politica identitară și integraționistă în Estonia, trecut, prezent și viitor*, autor Uve Poom, menționează că una dintre cele mai semnificative lupte postcomuniste din Estonia a fost cea a integrării comunităților estofone și rusofone, cu precădere din cauza modului diferit de a interpreta istoria recentă a regiunii. Politica integraționistă și identitară din Estonia își are rădăcinile nu altundeva decât în epoca sovietică, fiind alimentată de politica de atunci a Kremlinului prin care se încuraja influxul masiv de oameni născuți în afara Estoniei, în principal etnici ruși, numărul cărora a

crescut în consecință de la 8% înainte de cel de-al Doilea Război Mondial până la 30% în 2000. În acest context, Uve Poom conchide că identitatea colectivă influențează atât relațiile interetnice la nivel social, cât și purtătorul de identitate la nivel personal, constatând că reușita unei politici identitare ar putea fi garantată numai prin abandonarea identității din trecutul sovietic. Ca soluție de viitor pentru cazul Estoniei, autorul sugerează favorizarea contactelor directe dintre reprezentanții comunităților etnice și orientarea acestora spre identificarea valorilor comune ce i-ar putea apropia (p. 78-84).

În studiul cercetătorului Aigi Rahi-Tamm, *Cu privire la investigarea represiunilor sovietice în Estonia*, sunt descrise condițiile în care a început discutarea în societatea estoniană a subiectului deportărilor și arestărilor, dar și acțiunile întreprinse în această direcție de la așa-numita perioadă judiciară, în timpul căreia represiunile au fost evaluate din punctul de vedere al crimelor împotriva umanității, la cea a publicării memoriilor și până la etapa cercetărilor științifice propriu-zise. Aceste demersuri au fost posibile grație accesului nestingherit la arhive după anularea interdicției pentru fondurile speciale de documente din perioada Republicii Estonia și după deschiderea treptată, din toamna anului 1991, a fondurilor arhivei Partidului Comunist al Estoniei. Interesul societății estoniene pentru trecut și pentru cunoașterea victimelor ocupației – atât sovietice, cât și germane – a adus la crearea unui șir de centre de cercetare și comisii pentru investigarea politicilor represive, printre care comisia instituită în 1990 de către Academia de Științe a Estoniei, Comisia de Stat a Estoniei cu privire la examinarea politicilor de represiune, creată în 1993 de către Parlament, Centrul de cercetare a perioadei sovietice, constituit în 1996 pe lângă Arhivele Statului, Muzeul Ocupațiilor de la Tallinn, deschis în 2003 cu sprijinul fundației Kistler-Ritso, creată în SUA în scopul promovării cercetării istoriei contemporane estoniene, Comisia Internațională pentru investigarea crimelor împotriva umanității, convocată în 1998 de către președintele statului etc. (p. 52-57). Activității acesteia din urmă îi este dedicat și studiul cercetătorilor Meelis Maripuu și Meelis Saueauk, intitulat *Comisia Internațională din Estonia pentru investigarea crimelor împotriva umanității (1998-2008) și noi perspective* (p. 70-77). Autorii consemnează condițiile în care s-a creat comisia și componența acesteia, accentuând asupra misiunii comisiei de a stabili în termeni clari instituțiile și numele celor care au comis crime împotriva umanității în Estonia (p. 72-76).

Un alt grupaj de articole reflectă experiența comunistă a fostei Cehoslovacii și constituie rezultatul cercetărilor unor specialiști din Cehia și Slovacia. Primele două articole, semnate de Matej Medvecký și, respectiv, Pavel Navratil, aduc în prim-plan activitatea forțelor de securitate și importanța studierii ar-

hivelor securității. Studiul lui Matej Medvecký, *Forțele securității de stat din Cehoslovacia înainte și după lovitură de stat comunistă din februarie 1948*, analizează, concomitent cu ascensiunea la putere a comuniștilor și impactul influenței Uniunii Sovietice asupra Cehoslovaciei, evoluția instituției securității din Slovacia de la momentul creării noilor organe ale „Securității Naționale” în 1945, a Serviciului de Informații Politice până la desprinderea acestora de autoritățile naționale slovace și centralizarea lor, în 1949, la nivelul întregii Cehoslovacii. Importantă în această ordine de idei apare și schimbarea rolului instituției Securității de Stat, care în perioada „democrației populare” a fost instrumentul-cheie pentru ascensiunea Partidului Comunist la putere, iar după lovitură de stat din 1948 devine instrument de control și represiune, răspândind teamă și teroare și fiind responsabilă de săvârșirea a numeroase crime și organizarea de procese monstruoase (p. 87-94).

Articolul lui Pavel Navratil din Cehia, *Procesul de accesare a documentelor de arhivă ale serviciilor de securitate comunistă din Cehoslovacia*, se concentrează pe măsurile întreprinse de autoritățile cehoslovace și, ulterior, cehe în scopul deschiderii pentru cercetare a fondurilor de arhivă a securității, în condițiile în care, la sfârșitul anilor '80, serviciile de securitate încercau să distrugă documentele existente care atestau crimele și fărâdelegile comise în trecutul apropiat. Accesul la arhive este reglementat legislativ de câteva legi, printre care Legea lustrăției, adoptată de Parlamentul cehoslovac în 1991, Legea cu privire la desecretizarea dosarelor întocmite în perioada activității Serviciilor Securității de Stat din 1996, modificată în 2000, Legea cu privire la arhive din 2004, care deschide accesul nelimitat la toate materialele de arhivă ale serviciului de securitate cehoslovace de până la 1 ianuarie 1990 (p. 94-99).

Articolul istoricului Vladimir Tolz, *Recepționarea posturilor de radio străine în Uniunea Sovietică și reacția Kremlinului*, bazat pe surse inedite, precum „Buletinul de uz intern al informațiilor despre străinătate al T.A.S.S.” și „Date informative ale Agenției Telegrafice a Uniunii Sovietice adresate C.C. al P.C.U.S., Sovietului Miniștrilor U.R.S.S.,” subliniază că interesul Kremlinului față de reflectarea evenimentelor în mass-media occidentală își are începuturile în anii postbelici, Stalin urmărirea personal cu atenție informațiile transmise de către acestea, interesat să afle reacția occidentalilor la politica sa antisemită, dar și modul în care era percepută imaginea lui peste hotare (p. 112-113).

Un loc aparte în volumul recenzat îl ocupă studiile despre România – șase la număr – primul dintre acestea, *Interogând trecutul. Câteva reflecții asupra studiului de după 1990 al comunismului din România*, este semnat de profe-

sorul Dennis Deletant din Marea Britanie, care analizează detaliat perioada comunistă din România, direcția și producția istoriografiei românești la acest capitol de după 1990 (p. 122).

Instituțiile de investigare a trecutului totalitar constituie subiectul textului semnat de Cristian Vasile, *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste și accesul la arhivele comunismului românesc*, în care autorul analizează componența, activitatea, realizările și dificultățile cu care s-a confruntat Comisia creată de președintele Băsescu în aprilie 2006. Scopul acesteia a fost de a „elabora o sinteză științifică privind instituțiile și metodele care au făcut posibile abuzurile și crimele regimului comunist din România de la înființarea sa și până la Revoluția din decembrie 1989”, dar și de a scoate Arhivele Naționale din subordinea Ministerului Administrației și Internelor etc. Comisia, așa cum relatează cercetătorul Cristian Vasile, a beneficiat de acces privilegiat la Arhivele Naționale, dar „în niciun caz unul complet”, în condițiile în care unele dosare au fost ascunse. Membrii Comisiei li s-a îngăduit accesul la dosarele de cadre ale membrilor partidului, inclusiv al lui Iliescu. Comisia a întâmpinat dificultăți în accesarea arhivelor Ministerului Sănătății, Institutului Național de Statistică, Arhiva Serviciului de Informații Externe, arhivele ecleziastice (p. 201-214) etc.

Activitatea membrilor Comisiei pentru analiza dictaturii comuniste din România, văzută prin prisma relațiilor acestora cu arhivele, constituie un subiect aparte de cercetare, reflectat în studiul Alinei Pavelescu, *Reconcilierea posttotalitară cu trecutul pe tărâmul istoriei publice – relația dintre arhiviști și istorici din România*, scopul căruia este de a oferi o explicație rezistenței opuse de Arhivele Naționale și de mai mulți arhiviști români comisiei, datorată modului diferit în care cele două categorii își reprezintă și asumă rolurile sociale. Prima concluzie a autorului ține de „indispensabilitatea reconcilierii profesionale dintre arhiviști și istorici”: arhiviștii au nevoie de istorici pentru a „putea organiza un lobby eficient în favoarea recunoașterii publice a identității lor profesionale și a promova către palierul politic nevoia de investiție materială în administrarea eficientă a arhivelor”, iar istoricii – de arhiviști pentru „a înțelege mecanismele care au dus la păstrarea sau distrugerea documentelor”. Cea de-a doua concluzie denotă că „reconcilierea între arhiviști și istorici ar trebui să preceadă orice strategie publică de memorizare a comunismului, astfel încât ambele profesii să poată fi actori cu statut egal în acest efort” (p. 190-199).

Începuturile schimbării: istoriografia românească în perioada 1990-2000 (noi teme, noi tendințe, noi generații de istorici) este titlul unui material, scris de eseis-

tul și criticul literar Smaranda Vultur. Teme precum rezistența anticomunistă, deportările, colectivizarea etc. devin subiecte de cercetare. De rând cu acestea câștigă poziții și istoria regională, inclusiv Transilvania, istoria politică, tematica identității care integrează și subiecte de gender, studiile de imagologie europeană, dar și cele din domeniul relațiilor internaționale și diplomație etc.

Grupajul studiilor despre România se încheie cu două contribuții despre politica statului în domeniul colectivizării și, respectiv, al mobilizării tinerilor în organizații de masă. În primul caz, este vorba despre studiul lui Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii în România: scenarii ideologice*, însoțit de un set de documente semnificative pentru înțelegerea problematicii abordate. Autorul amintește despre tendința statului românesc de a se alinia modelului politicii agrare impus de U.R.S.S.-ul care ocupase statele Europei de Est și despre faptul că proprietatea latifundiară a țăranilor a constituit pentru comuniști un important obiect al bătăliei politice. Deși liderii comuniști au negat un timp posibilitatea declanșării unei campanii de colectivizare a agriculturii, la începutul anului 1948 aceștia s-au reorientat spre a evidenția necesitatea cooperării ca mod de organizare a producției agricole. În martie 1949 s-a dat startul colectivizării care, deși a demarat lent, s-a finalizat violent din cauza metodelor adoptate, asemănătoare cu cele din U.R.S.S. (p. 216-237). În cel de-al doilea caz, se evidențiază studiul lui Adrian Cioflâncă, *Rolul Uniunii Tineretului Comunist din România în angrenajul totalitar*, în care autorul pune accentul pe istoricul apariției și funcționării Uniunii Tineretului din România, autodizolvării ei și creării unor alte organizații de tineret, printre care s-a numărat și Uniunea Tineretului Muncitoresc. Aceasta din urmă a „înghițit” în 1949 – printr-un congres de unificare – toate celelalte organizații existente la acea dată și și-a fixat drept scop, în cadrul întrunirii, mobilizarea tineretului în realizarea planurilor de stat în industrie și agricultură, în educarea generațiilor noi în spiritul marxism-leninismului, în lichidarea analfabetismului etc. (p. 266-305).

Partea întâi a culegerii se încheie cu articolul lui Nikolai Vukov, *Trecutul privat prin lentile postcomuniste: monumentele de istorie națională din Bulgaria după 1989*, în care autorul trece în revistă principalele tendințe în reprezentarea și interpretarea monumentelor de istorie națională din Bulgaria după 1989, făcând referire și la monumentele ridicate în perioada comunistă și la cele edificate în perioada de tranziție. Vorbind despre epoca comunistă, N. Vukov afirmă că pe parcursul anilor de după 1944 a existat o tendință vizibilă de a confisca tradiția istorică națională și a o contopi cu cea a luptei sociale și antifasciste, iar personalitățile și evenimentele de importanță națională căpătau valoare în dependență de modul în care reflectau și confirmau ideile celor

aflați la putere. Spre deosebire de timpurile comuniste în care se ridicau monumente în onoarea foștilor demnitari comuniști, soldaților sovietici, participanților la rezistența antifascistă, în anii care au urmat după 1989, cu excepția monumentelor victimelor regimului comunist înălțate în mai multe orașe, multe monumente au fost dedicate tuturor „celor căzuți pentru Bulgaria” și aceasta în principal pentru a evita disensiunile în societate (p. 307-317).

Cel de-al doilea compartiment al cărții, intitulat sugestiv *Studierea regimului comunist în Moldova*, cuprinde 13 studii întocmite de istorici din Republica Moldova, în cea mai mare parte membri ai Comisiei de studiere și apreciere a regimului comunist totalitar. Acestea, variate prin abordarea metodologică și prin conținut, încearcă reconstituirea unor pagini extrem de importante ale istoriei ținutului în perioada sovietică, dar și analiza unor concepte și termeni, a modului în care a evoluat punctul de vedere al istoriografiei sovietice, precum și a problemei memoriei colective și a moștenirii regimului comunist.

Studiul istoricului Octavian Țăcu oferă o retrospectivă a evoluției „moldovenismului” sovietic și a politicilor identitare ale U.R.S.S. în R.A.S.S.M. și R.S.S.M. în perioada anilor 1924-1991. Autorul observă, pe bună dreptate, faptul că astăzi nu putem discuta despre construcția identitară a Republicii Moldova fără a analiza modul în care a fost impus în acest spațiu geografic și social „moldovenismul” – „o politică de stat în R.A.S.S.M, R.S.S.M și U.R.S.S. care a avut ca idee fixă cultivarea unei distinctivități politice, etnice, istorice, culturale și lingvistice între populația românească din R.S.S. Moldovenească și cea din restul României” (p. 334). Autorul analizează diferențele, dar și similitudinile în promovarea politicilor naționale în Republicile Baltice, Ucraina de Vest, Belorusia de Vest și R.S.S.M., subliniind în cel din urmă caz fenomenul edificării unei „națiuni” aparte. „Moldovenismul” sovietic este privit din mai multe perspective: ca expresie a teoretizării comuniste și a „revoluției mondiale”, a dimensiunii imperiale din perioada comunistă și ca rezultat al „acțiunii afirmative” a U.R.S.S. – termen intrat în uzul internațional cu sensul de „acțiuni de delimitare a teritoriilor naționale, indigenizare lingvistică, creare și promovare a elitelor locale, precum și acțiuni în vederea promovării unui federalism pan-unional”. Acțiunile continue întru instituirea și promovarea „moldovenismului” aveau drept componente esențiale teroarea și represuniile, antiromânismul, rusificarea și sovietizarea, acestea fiind, de asemenea, în strânsă conexiune cu „modernizarea” comunistă și „ingineria socială” sovietică, afirmă O. Țăcu. Ținând cont de impactul puternic al politicilor promovate asupra situației de astăzi din Republica Moldova, autorul sugerează necesitatea găsirii unui consens în vederea conviețuirii armonioase a celor atașați de identitatea „moldovenească” și cea românească.

Studiul semnat de Ion și Tatiana Varta este dedicat Marii Terori din anii 1937-1938. Filoromânismul era considerat un cap serios de acuzare pentru transnistrienii care încercau „trecerea clandestină a frontierei în Basarabia, întreținerea corespondenței cu rudele apropiate, chiar și cu cele de gradul întâi, aflate pe malul drept al Nistrului” (p. 387), de rând cu acuzația de spionaj în favoarea României. Pe lângă cadrul general extrem de complex al represiunilor din anii 1937-1938 în țară și în regiune, autorii prezintă și studii de caz care șochează prin tragediile personale, dar și prin pedantismul și sângele rece al călăilor.

În studiul semnat de cercetătorii chișinăuieni Gheorghe Negru și Mihai Tașcă, este dezvoltat subiectul Marii Terori din R.A.S.S. Moldovenească, aducându-se detalii inedite despre „operațiunea culăcească” și „operațiunea română”, care au reprezentat direcții esențiale ale represiunilor politice din R.A.S.S.M. la finele anilor '30 ai secolului trecut.

Cercetătoarea Viorica Olaru-Cemârtan oferă o retrospectivă a celor trei valuri de deportări din Basarabia care s-au derulat de-a lungul anilor 1940-1941 și 1944-1956, acestea devenind, de altfel, un fenomen constant pe parcursul perioadei sovietice. Autoarea subliniază că deportările au urmărit scopul de a elimina orice formă de opoziție politică, economică și socială, anihilarea din regiunile de frontieră a „coloanei a cincea”, lichidarea clasei chiaburimii și înăbușirea spiritului religios al populației. Indiferent de criteriul selectării victimelor – politic, social sau confesional –, deportările au avut un impact de masă cu caracter social, economic și psihologic. Acestea au constituit un mecanism de intimidare și distrugere a spiritului de rezistență în rândul populației, pe de o parte, și de stopare a dezvoltării firești a națiunii majoritare române din Basarabia, pe de altă parte, context în care se impune abordarea aspectului moral al deportărilor, așa cum majoritatea celor deportați nu au fost restabiliți pe deplin în drepturi, iar problemele ce țin de restituirea averilor, plata daunelor morale, dar și confortul moral al deportaților necesită rezolvare (p. 466).

Istoricul Aurelia Felea prezintă rezultatele unei cercetări originale și utile, în care pune față în față memoriile și sursele oficiale despre foamea din Basarabia din anii 1946-1947. Exercițiul de coroborare a surselor oficiale cu memoriile epocii „permite reconstituirea, în linii mari, a procesului unui imens transfer de bunuri și de valori, dinspre satul moldovenesc spre stat și invers” (p. 496). Concluzia autoarei este că drama foamei nu a periclitat conservarea valorilor morale și a elementelor de cotidian ale satului basarabean, care a înglobat memoria traumatizantă a majorității sătenilor suferinzi de pe urma acestui fenomen.

Studiul Elenei Postică aduce în vizorul publicului analiza „Rezistenței armate în R.S.S.M. în primii ani postbelici”. Printre susținătorii rezistenței s-au numărat persoane din diverse categorii sociale ale populației: lideri locali, ostași ai Armatei Sovietice, țărani, intelectuali, studenți, doar că „acțiunile relativ izolate și solitare ale formațiunilor de rezistență din Basarabia le-au diminuat șansele de izbândă în confruntarea cu organele sovietice de forță, cu o capacitate militară net superioară”. La rândul lor, participanții la rezistență – „chiaburi”, „sectanți”, „dezertori”, „repatriați” – , dar și simpatizanții acesteia, erau supuși unei represiuni colective sistematice, mulți dintre aceștia fiind condamnați la ani grei de pușcărie. Deși formele și acțiunile de rezistență au variat în intensitate, documentele de arhivă demonstrează că rezistența anticomunistă s-a manifestat permanent pe parcursul întregii perioade sovietice (p. 498-512).

Cercetătorul Igor Cașu, unul dintre editorii volumului de față, continuă tematica rezistenței anticomuniste de după congresul XX al P.C.U.S. din 1956 și până la mijlocul anilor 1980. În baza dosarelor din arhiva KGB, deschise pentru cercetători odată cu instituirea Comisiei de Studiere și Apreciere a Regimului Comunist Totalitar, autorul conturează chipul opozanților politici ai regimului – indezirabilii și disidenții –, care „exprimau atitudini explicit antisovietice și anticomuniste sau manifestau anumite comportamente stigmatizate de regim” (p. 520). Studiile de caz permit reconstituirea mecanismelor și a etapelor de persecuție a cetățenilor care exprimau, implicit sau explicit, atitudini de nemulțumire și ostilitate față de regim, pe de o parte, și evaluarea actelor de curaj și demnitate morală și națională, pe de alta.

De aspectele istoriei sociale a Moldovei sovietice s-au preocupat cercetătorii Nicolae Enciu și Sergiu Chircă în studiul *Inegalități sociale în Moldova sovietică* (p. 563-599). Autorii subliniază faptul că „trăsătura fundamentală și distinctivă a socialismului sovietic a fost egalitarismul, dorința de nivelare a diferențelor prin intermediul statului, care constrânge, doboară și domină”, așa încât și populația din R.S.S. Moldovenească, de rând cu alte republici unionale, a fost supusă unor ample procese de transformare socială. Proprietatea a fost centrul de gravitație al schimbărilor sociale radicale la sat, lichidarea proprietății prin impunerea forțată a colectivizării, comasării gospodăriilor agricole și etatizării proprietății cooperatist-colhoznice, a însemnat implicit distrugerea valorilor materiale și morale care formează integritatea individului și a societății. În perioada „de la voluntarismul hrușciovist la stagnarea brejnevistă”, locuitorii R.S.S.M. au fost supuși experimentelor economice, strămutărilor forțate în alte regiuni ale U.R.S.S., constrângerii în drepturi sociale și etnice, fapt care a dus la statornicirea unui dezechilibru demografic și etnic semnificativ, discriminarea și exploatarea femeilor și copiilor, sărăcirea populației rurale.

Istoricul Ludmila Tihonov a cercetat mecanismele represiunilor statului împotriva religiei și bisericii (p. 599-646). Este evident că lupta regimului comunist împotriva cultelor a purtat un caracter constant pe parcursul întregii perioade sovietice. Autoarea subliniază faptul că politica antireligioasă a avut drept consecință distrugerea locașurilor sfinte și condamnarea fețelor bisericesti, precum și nimicirea expresiilor de morală etico-religioasă în rândul populației. S-a înregistrat o diminuare substanțială a numărului de credincioși, pe de o parte, precum și reducerea interesului față de religie a membrilor societății, forțați să răspundă cerințelor educației ateiste, pe de altă parte. Cu toate acestea, materialul faptic cercetat probează net existența unei rezistențe religioase individuale și de grup, manifestate atât de fețele bisericesti, cât și de enoriași.

Istoricul Sergiu Musteață și sociologul Petru Negură au realizat un studiu care explică interconexiunea dintre procesele de îndoctrinare, sovietizare și rusificare prin învățământ în R.S.S.M., precum și impactul complex al acestora pentru societatea moldovenească. Analiza cadrului normativ este urmată de evidențierea trăsăturilor politicilor educaționale din R.S.S.M., ca alfabetizarea, eficientizarea structurii sistemului educațional, modernizarea tehnico-științifică a școlii. Fără îndoială, era necesară o alfabetizare în masă a populației rurale, doar că acesta și alte obiective educaționale aveau la bază principiile ideologice. Programele școlare erau un factor de îndoctrinare ideologică constantă, cele la științele sociale, inclusiv istorie, și bazele statului și dreptului sovietic fiind cele mai politizate. O atenție sporită este acordată analizei standardelor și a conținuturilor manualelor școlare, care în perioada sovietică au servit drept mijloc eficient al propagandei de partid, apelând la „stereotipuri menite să insuflă frică și ură față de «dușman», interpretări denaturate și concluzii politizate. Educarea direcționată a profesorului care, la rândul său, urma să realizeze formarea lui *homo sovieticus*, făcea parte din mecanismele unui sistem educațional care asigura continuitatea și viabilitatea regimului. Autorii conchid că restructurarea sistemului educațional din Republica Moldova încă nu a luat sfârșit, iar „moștenirea comunistă în acest domeniu continuă să-și manifeste recidivele” (p. 646-675).

Despre cum a fost inventat „punctul de vedere al istoriografiei sovietice asupra istoriei naționale” aflăm din studiul cercetătorilor Demir Dragnev și Pavel Parasca (p. 676-717), care explică cu lux de amănunte intercalarea discursului politic în scrierile istorice, elaborarea din partea organelor de partid a direcțiilor științifice de activitate, rolul instituțiilor de profil, în general, și al persoanelor, în particular.

Istoricul Anatol Petrencu analizează toponimia bolșevică, observând că „Republica Moldova se prezintă în fața omenirii ca o rezervație a bolșevismului triumfător” (p. 717). În cea mai mare parte a raioanelor Republicii Moldova există localități, numele cărora ne reamintesc de așa-numitele „realizări” ale poporului moldovenesc din perioada pe care unii o consideră și astăzi ca fiind cea mai înfloritoare din istoria Moldovei.

În sfârșit, contribuția istoricilor Igor Șarov și Andrei Cușco la înțelegerea moștenirii regimului comunist reprezintă un studiu complex care are drept scop evaluarea relației dintre trecutul comunist și prezent. S-a produs oare la noi o „schimbare a atitudinii față de trecut”, pentru a utiliza cuvintele lui Pierre Nora?, se întreabă autorii, reflectând asupra faptului că trecutul rămâne un „câmp deschis” pentru interpretări, iar „memoria colectivă” se contopește încă cu percepția istorică. Până în prezent discursul politic în spațiul public este marcat de așa-zisa „competiție simbolică”, susțin autorii studiului, iar istoriografia din Republica Moldova – de competiția pentru obiectivitate. Trecutul trebuie să fie asumat, devenind „un rezervor de sens și un vector moral al prezentului”, conchid I. Șarov și A. Cușco.

Volumul *Fără termen de prescripție* invită la comparație, și aceasta cel puțin din două perspective: a regândirii trecutului prin prisma cunoașterii experienței regimului comunist în diferite spații geografice ale Europei Centrale și de Est, precum și a evaluării rolului diverselor instituții și comisii în procesul cercetării și elaborării unor concluzii definitive privind consecințele regimului comunist pentru societate.

De rând cu implicațiile științifice și educaționale, publicarea volumului *Fără termen de prescripție* trebuie să aibă și valențe politice, fiind, fără îndoială, un apel la continuarea cercetărilor trecutului totalitar și un semnal clar pentru autoritățile statului care nu se grăbesc să condamne regimul comunist.

Dumitru ACU

Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român – ASTRA *150 de ani de la înființare*

D.A. – prof. univ. dr.
Între 1989 și 2010 a fost
succesiv șef de catedră
(Discipline fundamentale
și cultură tehnică generală,
Matematică), decan
(Facultatea de Științe),
director de departament
(Matematică), Universitatea
din Sibiu. Este membru
al unor prestigioase
societăți de specialitate,
naționale și internaționale.
Din decembrie 1989,
vicepreședinte, iar din
1992 – prezent, președinte
al Asociațiunii ASTRA.
Director al publicației „Foaia
poporului”.

*„De la început Asociațiunea a fost
și a lui Șaguna și a lui Șuluțiu și a sibienilor
și a blăjenilor, și a uniților și a neuniților.
Și aceasta alcătuiește însușirea ei de căpetenie și cea mai
scumpă... Unde desbină legea, unește cartea, lumina.”*
Nicolae Iorga, 1905

Adunarea Națională a românilor din Transilvania, din 3-15 mai 1848, de pe Câmpia Libertății de la Blaj, a hotărât nu numai abolirea definitivă a robiei economice în care era încătușat poporul român, ci și a celei spirituale. Astfel s-a conturat premisa privind obținerea drepturilor de orice fel, printre care și acela, foarte important, de a înființa asociații culturale. După potolirea mișcărilor revoluționare, majoritatea cărturarilor români au simțit nevoia unei colaborări și conlucrări mai strânse pe tărâmul cultural, considerând că numai prin efort comun vor putea contribui la luminarea poporului și la ameliorarea bunăstării lui materiale.

Avram Iancu, Simion Balint și Ioan Sever Axente, prefectii legiunilor care au luptat în Munții Apuseni în cursul revoluției pașoptiste, în 1852 au fost recompensați cu 2.500 fl, drept despăgubire pentru daunele suptate în anii 1848-1849, iar aceștia, având suflete mari, pe măsura vitejiei lor, au donat banii pentru înființarea unei „asociații literare române”.

Simion Balint
1810-1880

Avram Iancu
1824-1872

Ioan Sever Axente
1821-1906

De la început s-au format două tabere: unii doreau înființarea unei societăți literare, alții susțineau fondarea unei universități românești, ambele având ca scop luminarea românilor ardeleni și nu numai.

După opt ani de frământări și dezbateri, în aprilie 1860, Ion cavaler de Pușcariu, corespondent în Țara Oltului al „Telegrafului Român”, a scris un articol în care a susținut necesitatea înființării unei reuniuni „pentru cunoașterea literaturii române și pentru cultura poporului român, care să se adune, în tot anul, o dată la Brașov, apoi la Săcele, la Zărnești, la Făgăraș, la Sibiu, la Rășinari, la Săliște, la Hațeg și așa mai încolo, unde s-ar găsi niște quartine modeste pentru confluenții reuniunii, apoi om trece și la Lugoj, Lipova, Arad și mai pe urmă, la Cernăuți și Suceava” – insistând să fie creat un „fond pentru o bibliotecă română, muzeu român ș.a.”. Acest articol generează aderența și a altor cărturari ardeleni la ideea creării unei asemenea reuniuni care să traseze direcții în dezvoltarea culturii române în Ardeal (de exemplu, Ioan Russu, profesor la Blaj).

La 1 mai 1860, Ion cavaler de Pușcariu revine în paginile „Telegrafului Român” cu un nou articol, având același titlu, în care se arată calea juridică de urmat de către români pentru întemeierea unei societăți culturale românești. El sugerează un program organizatoric și un nume posibil al viitoarei asociații: „Noi formăm o societate transilvană, pe care o putem numi, de exemplu, pentru literatura română și cultura poporului român sau numai pentru cultura poporului român”.

La 10 mai 1860, un număr de 176 de cărturari români, în frunte cu mitropolitul greco-catolic al Blajului, Alexandru Sterca Șuluțu, și episcopul ortodox, Andrei Șaguna, au adresat principelui Lichtenstein, guvernatorul Transilvaniei, un apel prin care au cerut să se îngăduie reprezentanților românilor să se adune la Sibiu spre a discuta constituirea unei societăți culturale. După abile și repetate demersuri diplomatice, la 12 iulie 1860, Șaguna primește un

răspuns prin care i se cere statutul societății, măcar în proiect, deoarece el – guvernatorul – nu poate încuviința „constituirea unei societăți cu tendințe exclusiv naționale”, fără a cunoaște explicit planurile și intențiile celor ce o vor făuri. Cu prilejul lucrărilor Comisiei filologice, numită de guvernul de la Viena (nr. 2559174 / 20 aprilie 1860), desfășurate în perioada 2-6 octombrie 1860, Andrei Șaguna îi roagă pe Timotei Cipariu, George Barițiu și pe Ioan Pușcariu să alcătuiască câte un proiect de statut pentru viitoarea asociație. Confruntând proiectele de statut ale celor trei colaboratori, el va întocmi un proiect ca anexă la noua petiție din 4 decembrie 1860, prin care se revenea asupra doleanței românilor de a întemeia o societate culturală a lor. În proiectul de statut se insistă asupra ideii „că membrii acestei Asociațiuni pot fi de orice religie și nație”. Prin adresa din 31 ianuarie 1861, trimisă de către episcopul Andrei Șaguna, guvernatorul Transilvaniei acceptă „înființarea unei reuniuni spre înaintarea literaturii și culturii poporului român, apoi spre pregătirea agriculturii și industriei”. Se mai cerea ca statutul să fie definitivat și aprobat de instanțele superioare. După avizul favorabil de la guvernator, Andrei Șaguna a convocat la Sibiu, în zilele 9-11 noiembrie 1861, pe toți cei 176 de români care au semnat petiția din 10 mai 1860, în scopul finalizării statutului societății. Acesta este definitivat și retrimis spre aprobare. Răspunsul este primit la 6 septembrie 1861 și este favorabil. La aceeași dată, Andrei Șaguna adresează tuturor românilor o „Conchemare” pentru a participa la Adunarea de Constituire a Asociațiunii Astra, din 23-26 octombrie (4-7 noiembrie) 1861, la Sibiu. Ca prim președinte al Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român este ales marele episcop, cel care a dus greul înființării Asociațiunii, iar în primii ei ani de existență s-a luptat din răzputeri pentru punerea ei pe baze trainice.

De fapt, clericul încă de la inaugurare a văzut-o, asemeni lui Ion cavalier de Pușcariu, ca o societate culturală a tuturor românilor: „Asociațiunea are o problemă pe cât de nobilă, frumoasă și unică în felul său astăzi în întreaga noastră națiune din toate părțile..., pe atât de serioasă și grea, pentru că cere o perseverență de fier și un sacrificiu din inimă”. Andrei Șaguna, acest „începător a toate”, cum îl caracteriza Ioan Slavici, a condus destinele Astei între anii 1861 și 1867, creionându-i drumul spre veșnicie și lăsându-ne drept testament, în 1864, cuvintele profetice: „Să nu lășăm, domnule Barițiu, ca să apuie Asociațiunea noastră, să o susținem cu toate brațele, încât dacă s-ar întâmpla să pierdem toate celelalte drepturi la câte năzuim, să rămânem cu acest mijloc comun de cultură a limbei și a spiretelor, zelul nostru pentru Asociațiune să nu scadă”. La Adunarea Generală de la Deva (1874), mitropolitul a rostit frumoasele cuvinte-testament: „Ideea înființării Asociațiunii nu numai că e măreață, dar trebuie să o considerăm ca o inspirație divină, purceasă din înfrumusețarea părintească de a nu da peirei un popor ales”.

Andrei Șaguna
1809-1873

Mitropolitului Șaguna îi urmează în scaunul de președinte al Asociațiunii Vasile Ladislau Pop (1867-1874), jurist, profesor de matematică la Liceul din Blaj (1842-1845) și, ulterior, vicepreședinte al Guvernului Transilvaniei. În timpul președinției sale se înființează revista „Transilvania” (1868), organul de presă al Astrei. Pentru V. Ladislau Pop, „cultura poporului este întrebarea care trebuie să ne cuprindă toată atențiunea, tot cugetul și toată grija noastră”. Credincios acestui program, distinsul om de cultură accentuează la fiecare manifestare a Astrei: „Domnilor, numai lumina, numai cultura ne poate mântui”.

Cel de-al treilea președinte al Astrei a fost Iacob Bologa, care a deținut această funcție între două lungi perioade de vicepreședinție, 1870-1875 și 1877-1888.

El a fost inițiatorul înființării despărțămintelor (filialelor) Asociațiunii, la Adunarea Generală de la Șomcuta Mare, în 1869. A trudit mult și cu folos la fondarea Școlii civile de fete de la Sibiu (1886). Pentru el Asociațiunea a fost ca o fiică. Trecând la cele veșnice, a lăsat urmașilor testamentul: „Rogu-vă, aveți grijă de Asociațiune și tinerele sale institute”.

Între anii 1877-1887 în fruntea Astrei a strălucit figura eruditului filolog și istoric Timotei Cipariu, care considera Asociațiunea „un reazim al naționalității române”. Canonicul blăjean este unul dintre autorii proiectelor de constituire care au stat la baza statutului Asociațiunii în 1861. Tot lui îi datorăm și înființarea bibliotecii Astrei (1861/1862).

Adunarea Generală de la Abrud (1878) „prin alocuțiuni, cu o generală însufletire” a ales ca președinte pe cel care 27 de ani a fost secretarul prim (ales în 1861) și „sufletul Asociațiunii” – George Barițiu. În cei cinci ani (1888-1893) pe care i-a mai trăit, George Barițiu a consolidat și desăvârșit ființa Astrei, limpezindu-i programele și rostul. În 1891 el spunea: „De nu ar mai fi făcut nimic românii în 1860 spre dezvoltarea și consolidarea vieții lor naționale, posteritatea tot le-ar fi datoare cu recunoștință pentru înființarea Asociațiunii. Existența și activitatea Asociațiunii transilvane au vibrat deși fără multă paradă și așa numite reclamuri în tot corpul națiunii din toate țările locuite de români, ea a fost un bold spre a înființa și în alte părți spre aceleași scopuri diverse societăți sau reuniuni”.

Succesorul lui Barițiu este profesorul și canonicul blăjean Ioan Micu Moldovan (1893-1901), sub președinția căruia Astra a ieșit din hotarele Transilvaniei, ținându-și prima adunare generală în Banat, la Lugoj, în 1896. Tot de președinția lui sunt legate cele două hotărâri de importanță națională: edita-

rea primei Enciclopedii Române (1895) și înființarea Casei Naționale a Asociațiunii Astra la Sibiu (1897). Despre Asociațiune el a spus: „Între fructele acestei însuflețiri este și întreprinderea aceasta, pe cât de nobilă și frumoasă, pe atât de grea. Nobilă și frumoasă, pentru că reuniunea noastră tinde a dezvolta limba și literatura poporului nostru, și a lăți în sânul lui cultura”.

Alexandru Mocsonyi de la Föen, deși bolnav, acceptă la vârsta de 60 de ani funcția de președinte al Astrei, deoarece pentru el „asociațiunea este expresiunea unității și solidarității noastre pe tărâm cultural”, iar „lupta pentru cultură (pentru cultura adevărată, care nu poate fi decât națională) nu este altceva decât lupta pentru existența națională”. În timpul președinției lui Mocsonyi (1901-1904), activitatea Asociațiunii a înflorit – s-a încheiat elaborarea Enciclopediei Române în trei volume (1898-1904) și a început construirea Casei Naționale (1903). Un rol important în finalizarea acestor două proiecte remarcabile ale Astrei l-a avut Corneliu Diaconovici, secretarul I al Asociațiunii.

De la Mocsonyi președinția Asociațiunii a fost preluată de Iosif Sterca Șulțiu, prietenul și biograful lui Avram Iancu. Acesta are fericita ocazie ca, în timpul președinției sale (1904-1911), să se inaugureze Casa Națională a Astrei de la Sibiu și să se înființeze Muzeul Asociațiunii, în 1905. Crezul său național patriotic l-a exprimat prin cuvintele: „Noi nici că intrăm în raiu, dacă nu putem intra ca români, cu limba și legea noastră strămoșească”.

Sufletistul profesor brașovean Andrei Bârseanu preia conducerea Astrei într-un moment plin de avânt, anul sărbătoririi la Blaj a 50 de ani de existență a Asociațiunii (1911). Valtoarea Primului Război Mondial va fi resimțită inevitabil și de Astra. Este meritul președintelui ei, care nu numai că i-a salvat existența, dar i-a dirijat și activitatea benefică pregătirii Marii Uniri de la 1918. El este

21 aprilie 1990, Sibiu. Participanții la Adunarea Generală a Asociațiunii Astra

autorul versurilor frumosului imn al Astrei, pe muzica lui Iacob Mureșianu. Lui Andrei Bârseanu îi datorăm și una dintre cele mai veridice caracterizări făcute activității Astrei: „E adevărat, lucrarea cea mai veche a Asociației noastre nu e o lucrare ale cărei efecte să se poată vedea și simți imediat, că este mai mult o lucrare mărunță, de multe ori nebăgată în seamă, dar care s-ar putea asemăna cu picăturile unei ploii călduțe de vară, care cad încet, domol, dar care fac ca sămânța aruncată în pământ să încolțească, să crească și să aducă rod”. Profesorul Bârseanu moare în 1922. În semn de omagiu pentru cel dispărut, astriștii hotărăsc ca un an de zile postul de președinte să rămână vacant.

În 1923, la Adunarea Generală de la Timișoara, a fost ales ca președinte al Astrei Vasile Goldiș. În toate luările sale de cuvânt el va recomanda tuturor să lupte pentru solidaritatea neamului. Întreaga activitate și-a desfășurat-o sub deviza lui Iisus: „Toată împărăția ce se dezbină întru sine se pustiește și toată cetatea sau casa ce se dezbină întru sine nu va sta”. Sub președinția sa a fost înființată Astra basarabeană și s-a organizat o amplă manifestare memorială națională cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la nașterea lui Avram Iancu (1924). Cu această ocazie a fost reamenajat mormântul eroului de la Țebea și s-au inaugurat Casa Națională de la Țebea, bustul eroului și placa comemorativă de la Baia de Criș, Casa Națională și Muzeul lui Avram Iancu din Vidra și Crucea de pe muntele Găina. Tot în timpul președinției lui Vasile Goldiș s-au deschis: Muzeul Unirii din Alba Iulia (1929), Conservatoarele de muzică Astra de la Brașov (1930) și Sighet (1935) și s-au organizat școlile țărănești.

În anul 1930, sub auspiciile Astrei, la Sibiu a avut loc primul Congres Cultural Național al Asociațiunii, supranumit „primul parlament cultural al țării” (D. Gusti), având ca scop unificarea și modernizarea modalităților de abordare a mijloacelor de activitate culturală.

După 1930, Vasile Goldiș se îmbolnăvește și nu mai poate părăsi Aradul. Astfel, în 1932 se acceptă demisia celui care vedea înfăptuită solidaritatea neamului românesc numai „când vor stăpâni dreptatea, cinstea, morala și omenia”. Cât de adevărate sunt și astăzi aceste înțelepte și profetice cuvinte!

Adunarea Generală de la Deva (1932) a ales ca președinte pe profesorul clujean Iuliu Moldovan. „Neamul – în opinia profesorului Iuliu Moldovan – este o comunitate de sânge, tradiții, spațiu și destin... Individul este încadrat în familie și neam prin sânge, tradiție și destin. Aceste legături nu le poate rupe nimeni decât rupând legile firești”.

În perioada președinției sale (1932-1947) au fost create noi școli țărănești și a sporit activitatea organizației pentru tineri „Șoimii Carpaților” (înființată la inițiativa lui Iuliu Hațieganu, în 1928). Pentru eficientizarea activității Astrei a inițiat consfăturile anuale sau bianuale cu președinții de despărțăminte.

2006, Blaj. Monumentul ridicat în memoria lui Eminescu

Anul 1947 aduce în fruntea Asociațiunii pe vrednicul și înțeleptul episcop orădean Nicolae Popoviciu. Acesta a avut puțin timp la dispoziție ca prin activitățile astriste să aline suferințele morale, fizice și spirituale lăsate de cel de-al Doilea Război Mondial. În 1948, comuniștii îl înlătură abuziv de la conducerea Astei, episcopul ajungând să plătească cu viața pentru curajul de a se fi opus desființării Asociațiunii. Ceea ce n-au reușit guvernele maghiare cu toate eforturile depuse, au reușit comuniștii români: desființarea Asociațiunii prin Decizia 12054 / 31 decembrie 1948 a Ministerului Artelor și Informațiilor și prin Hotărârea nr. 399 / 14 aprilie 1950 a Consiliului de Miniștri.

În perioada anilor 1948-1960, s-au întreprins acțiuni de subminare a activității Astei și, în general, a culturii naționale. Totuși spiritul Asociațiunii nu a murit niciodată, a ars mocnit sub cenușa inconștienței guvernanților, pentru a izbucni triumfător și tot mai puternic pe măsură ce conjunctura social-politică a permis-o. Au început să se elaboreze lucrări de grad didactic, să se publice materiale despre activitatea Asociațiunii și chiar să se vorbească despre însemnătatea ei în istoria românilor. Astfel, cărturari ca Vasile Curticăpeanu, Paul Abrudan, Victor Grecu, Matei Pamfil, Mircea Avram, Dan Mârza și mulți alții au început să pună în valoare bogăția spirituală a operei astriste. În 1961 la Târgu Lăpuș a fost reînființată Astra lăpușneană de către inimosul cărturar Valentin Bilț.

Între 29-31 august 1986, la Sibiu și Săliște, a avut loc sesiunea „125 de ani de la înființarea Astei” cu participarea Prezidiului Academiei Române, în frunte cu președintele Academiei, Radu Voinea, și a Î.P.S. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, Crișanei și Maramureșului.

Un rol important în conservarea și perpetuarea spiritului Asociațiunii l-a avut Biblioteca Astra, care, cu toate că a trecut prin diferite reorganizări și restrucurări, a rămas în Casa Centrală a Asociațiunii, continuând să iradiază în suflelele celor care-i călcau pragul idealurile astriste.

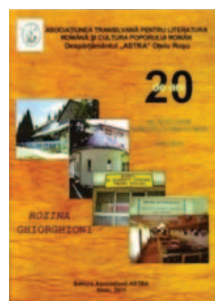
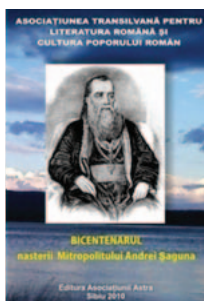
La începutul anului 1990, vechii aștriști și intelectualii mai tineri, care cunoșteau activitatea Astei, au reactivat Asociațiunea. Flacăra astristă s-a reaprins aproape simultan în mai multe localități din toată Țara (Dej, Orăștie, Blaj, Arad, Brașov, Sibiu, Năsăud), încât la 21 aprilie 1990, după 47 de ani de anonimat, la Sibiu a avut loc Prima Adunare Generală. Cu acest prilej a fost ales ca președinte al Astei pr. prof. univ. dr. Dumitru Abrudan. Cu blândețea și înțelepciunea sa, în cei doi ani de președinție, a contribuit la refacerea prestigiului Astei.

La Adunarea Generală de la Dej (1992) este ales ca președinte subsemnatul, Dumitru Acu, onoare cu care am fost reinvestit în 1994 (Arad), 1998 (Blaj), 2002 (Brașov - Săcele), 2007 (Lipova).

Multiplele realizări ale Astei, din 1990 până în prezent, – ridicarea a peste 40 de monumente (Turnu Roșu, Dej, Blaj, Năsăud, Cristeștii Ciceului etc.), dezvelirea a zeci de plăci comemorative, înființarea de biblioteci (Criuleni, Sângiorgiu de Pădure), tipărirea de cărți (peste 200), reviste (14), organizarea de festivaluri, concursuri, simpozioane, tabere, acordarea de burse și ajutoare și multe altele – definesc Asociațiunea drept societate culturală, în continuă căutare a noi mijloace de acțiune, adaptate noilor vremuri, având ca scop principal păstrarea și întărirea solidarității românilor prin cultură.

Ca și în trecut, forța Astei rezidă în despărțăminte (53 în țară, 14 în Republica Moldova, 5 în Serbia și 2 în Ucraina) și în membrii ei (peste 8.000). Mulți dintre aceștia fac o adevărată muncă de apostolat pentru apărarea și dezvoltarea culturii naționale.

Celor care afirmă că nu mai este nevoie de Astra aș dori, mai întâi, să le amintesc că la sărbătorirea a 130 de ani de la înființarea Asociațiunii, în 1991, academicianul Ștefan Pascu afirma: „După cum Academia Română nu și-a pierdut rostul, renăscând asemenea păsării Phoenix, tot astfel nici Astra, re-

Aurelian LAVRIC

Minoritatea moldo-română din Ucraina: probleme actuale și perspective de supraviețuire

A.L. – conf. univ. dr., Catedra relații internaționale, Facultatea Relații Internaționale, Științe politice și Administrative, U.S.M.

Comunitatea etnică moldo-română din Ucraina este a treia etnie ca număr, după comunitatea ucraineană și după cea rusească. La ultimul recensământ, din 2001, numărul etnicilor moldo-români a fost de aproximativ 410.000 de persoane. Neoficial, numărul conaționaliilor noștri poate fi estimat la 500.000, luând în considerare faptul că s-a observat o scădere cu 27%, față de cum arăta pronosticul mediu, din numărul românilor care se identifică drept moldoveni. Acest lucru se întâmplă din varii motive: asimilarea lingvistică – „dorința de a se naturaliza” (aceștia declarându-se de etnie ucraineană); instruirea copiilor în limba etniei dominante; tendința de a-și schimba statutul social; micșorarea sporului natural¹. Principalele regiuni în care conviețuiesc românii în Ucraina sunt: Odesa: 123.751 de moldoveni și 724 de români; Cernăuți: 114.555 de români și 67.225 de moldoveni și Transcarpatică: 32.152 de români². În total în Ucraina s-au înregistrat 150.989 de români și 258.619 moldoveni, care împreună constituie 409.608 persoane.

Pericolul cel mai mare căruia i se supune comunitatea românească din Ucraina este cel al asimilării, adică renunțarea la identitatea românească (moldovenească – în nordul și sudul Basarabiei, precum și în zonele de peste Nistru și de peste Bug). Acest proces avansează cu pași rapizi, întrucât în prezent tot mai mulți părinți de etnie română

își înscriu copiii în clase cu predare în limba ucraineană, pentru ca aceștia să poată studia la o facultate în regiunea în care locuiesc. Învățământul superior în Ucraina, inclusiv în instituțiile de învățământ din orașele Cernăuți, Odesa și Ujgorod, se desfășoară în limba ucraineană. La singura facultate unde se poate studia în limba română – cea de Filologie, secția Română – jumătate din cursuri se țin în ucraineană, cu justificarea autorităților din domeniul învățământului că acest fapt este în avantajul studenților, deoarece astfel absolvenții se vor putea angaja la dorință (sau la nevoie?) și în școli cu predarea în limba ucraineană – vor avea mai multe opțiuni în ceea ce privește angajarea în câmpul muncii. Cei care vor să se înscrie la Facultatea de Filologie, secția Română, a Universității de Stat din Cernăuți, trebuie să susțină examene la limba ucraineană și la istoria Ucrainei în limba ucraineană. Pe de altă parte, cetățenii ucraineni care obțin diplome de studii în România și Republica Moldova cu mari greutăți le pot echivala / nostrifica: trebuie să achite taxe mari și să susțină examene suplimentare în limba ucraineană, inclusiv la limba ucraineană.

Pentru soluționarea acestor probleme înainte de toate este necesară instituirea unui dialog româno-român, între românii din cele două state românești – România și Republica Moldova, pe de o parte, și dintre acestea și comunitatea românească din Ucraina, de cealaltă parte. Bucureștiul și Chișinăul nu susțin minoritatea românească (moldovenească) din statul vecin, așa cum Ungaria susține minoritatea maghiară din Transcarpatia (151.500 de persoane)³. În localitatea Beregovo activează un Institut pedagogic cu predarea în limba maghiară, care pregătește profesori pentru școlile cu predare în limba maghiară din regiunea Transcarpatică, unde conviețuiește minoritatea maghiară, și care este susținut de statul maghiar.

Atunci când o parte a unei etnii este pe cale să își piardă identitatea culturală – în primul rând limba maternă – trebuie făcut totul pentru asigurarea condițiilor în care minoritatea etnică să supraviețuiască din punct de vedere cultural. Dacă în zece ani românii care se identifică drept moldoveni au scăzut cu 20,5% (17.294) în regiunea Cernăuți (la recensământul din 2001 în comparație cu datele recensământului din 1989), înseamnă că minoritatea moldo-română din Ucraina este într-o situație dificilă. Aceste 20,5% nu au emigrat în Republica Moldova, în România sau în alte țări. O explicație a scăderii bruște ar fi faptul că 20,5% au renegat identitatea etnică a părinților lor, pentru a putea să se afirme în cadrul societății ucrainene. Dacă pentru a-ți obține drepturile firești în Ucraina trebuie să renunți la identitatea etnică și culturală (așa cum fac părinții moldo-români din satul Coteleu (Koteleva), raionul Noua Suliță, care vorbesc cu copiii lor preșcolari în limba ucraineană – „pentru ca să le fie mai ușor atunci când vor merge la școală” cu predare

în limba ucraineană), atunci situația nu este una dintre cele mai bune pentru minoritatea moldo-română, care locuiește pe teritoriul său istoric, unde s-a format ca etnie, aflat în prezent între granițele statului ucrainean.

În luna februarie 2011 am făcut un sondaj în regiunea Cernăuți. În chestionarul „privind sondarea opiniilor persoanelor ce fac parte din comunitatea moldo-română de pe teritoriul istoric moldovenesc – regiunea Cernăuți (actualmente în Ucraina)” figurau următoarele întrebări:

1. Considerați că minorității moldo-române din regiunea Cernăuți (de pe teritoriul istoric moldovenesc) îi sunt respectate drepturile privind păstrarea și folosirea limbii materne în societate, a tradițiilor și obiceiurilor? Dacă „Nu”, ce trebuie schimbat pentru îmbunătățirea situației?
2. Susțineți ideea cererii de a fi acordat statutul de limbă oficială / de stat limbii române în regiunea Cernăuți, unde locuiește pe teritoriul său istoric comunitatea moldo-română?
3. Ce trebuie să întreprindă Guvernul Republicii Moldova pentru ajutorarea comunității moldo-române de pe teritoriul istoric moldovenesc – regiunea Cernăuți?
4. Ați susține ideea creării unei formațiuni teritorial-administrative autonome, în care să intre localitățile populate de comunitatea moldo-română din raioanele Storjineț, Adâncata, Herța și Noua Suliță, cu centrul în orașul Herța, în care să fie înființată o universitate cu predare în limba română?
5. Ați susține ideea efectuării unui schimb de teritorii între Republica Moldova și Ucraina, în urma căruia localitățile populate de ucraineni din Republica Moldova (în special cele din stânga Nistrului) să revină la Ucraina, iar localitățile populate de comunitatea moldo-română din regiunea Cernăuți să reintre în componența statului moldovean?

Au fost chestionate 25 de persoane din raioanele Storjineț, Adâncata, Herța și Noua Suliță. Majoritatea respondenților au declarat că „obiceiurile și tradițiile sunt respectate, iar limba română nu”, susținând ideea acordării statutului de limbă oficială limbii române în zonele unde locuiesc românii. La a treia întrebare, printre altele, respondenții au menționat necesitatea literaturii artistice, a popularizării științei în limba română, atât a operelor scriitorilor români, cât și universali, manuale, cărți pentru copii, opinând că „ar trebui să se manifeste un interes mai mare față de ceea ce se întâmplă aici, să se țină o legătură mai strânsă cu noi”; „Să ni se acorde mai multă atenție, să nu ne lase de izbeliște, să se intereseze de ce suferă minoritatea noastră”; „Să ni se aperse interesele, să putem merge la rudele noastre în Moldova fără pașapoarte”; „Relațiile între

România și Republica Moldova să fie asemenea cu cele dintre Germania și Austria (să fie recunoscută o limbă – română – și o comunitate – română); „Să ni se acorde sprijin în crearea și organizarea unor societăți culturale ale comunității moldo-române; să ni se explice drepturile, să se informeze masele – oamenii nu știu că au drepturi”; „Relații colegiale, schimb de experiență”. La a patra întrebare 21 de respondenți au răspuns că susțin ideea creării unei unități teritoriale moldo-române în cadrul statului ucrainean.

La a cincea întrebare 10 respondenți au declarat că sunt de acord cu un schimb de teritorii între Ucraina și Moldova (un respondent a explicat că este în favoarea acestei idei deoarece „nu putem studia la universități [în Ucraina] în limba română”, 5 au răspuns „nu”, 2 au răspuns „da, dacă e posibil”, 2 au răspuns „Da, dar nu cred că e posibil”. Unul a răspuns că „Ucraina nu va ceda”. Doi respondenți s-au arătat sceptici cu privire la o asemenea posibilitate, fără să răspundă cu „da” sau „nu”: „Dar oare e posibil așa ceva?”; „Să se ajungă la referendum și atunci voi răspunde”. Cineva a spus: „Nu știu. Nu am fost niciodată în Moldova”. Alte răspunsuri au fost: „Eu nu cred că este real”, adăugând totuși „50/50” și: „În momentul de astăzi, mai mult *nu* decât *da*”.

Din aceste răspunsuri putem deduce dorința conaționalilor noștri de a fi ajutați de România și Republica Moldova. Mai întâi este necesar un dialog al autorităților de la București și Chișinău cu autoritățile din Ucraina privind îmbunătățirea situației românilor înstrăinați. Deși în acordul româno-ucrainean semnat în 1997 de președinții Emil Constantinescu și Leonid Kucima era prevăzută crearea unei universități multiculturale, în care să funcționeze facultăți cu predarea în limba română, această prevedere nu a fost implementată. În cadrul unei discuții la Kiev, pe data de 25 mai 2011, cu vicepreședintele Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, deputatul Radei Supreme a Ucrainei, Ion Popescu, originar din satul Pătrăuți de Jos, raionul Storojineț, regiunea Cernăuți, la întrebarea „De ce nu este realizat proiectul înființării unei universități multiculturale la Cernăuți?”, acesta a invocat lipsa de resurse financiare din partea statului ucrainean. „Dacă România și Republica Moldova s-ar implica cu sprijin financiar, o instituție de învățământ superior cu predarea în limba română ar putea fi creată în Ucraina”, ne-a comunicat Ion Popescu. De asemenea, la nivel interguvernamental trebuie soluționate problemele legate de echivalarea diplomelor: anularea taxelor (care sunt foarte mari), a obligației de a susține unele examene în diverse centre universitare din Ucraina, pentru echivalarea diplomelor. Procesul de la Bologna, din care fac parte atât România și Republica Moldova, cât și Ucraina, prevede recunoașterea reciprocă a diplomelor obținute în statele parte la proces.

Statele românești ar trebui să se implice în vederea asigurării dezvoltării economice și culturale a comunității românești. Euroregiunile Prutul de Sus și Dunărea de Jos au fost concepute ca un cadru de activitate în comun și a colaborării comunităților din România, Republica Moldova și Ucraina (regiunile Cernăuți și Odesa), care de-a lungul secolelor au conviețuit, fără granițele actuale. Cu regret, cooperarea transfrontalieră rămâne a fi una mai mult formală din cauza dificultăților în elaborarea proiectelor. Odată cu aderarea României la Uniunea Europeană a fost creat Programul Operațional Comun România – Ucraina – Republica Moldova 2007-2013. Acesta primește finanțare europeană în perioada vizată prin intermediul Instrumentului European de Vecinătate și Parteneriat. „Programul își propune crearea unei punți de legătură între cele trei state partenere, cu scopul susținerii comunităților din zonele de frontieră în găsirea unor soluții comune la problemele similare cu care acestea se confruntă”⁴. Prin intermediul acestuia, autoritățile locale și alte organizații din zonele de frontieră sunt încurajate să colaboreze în vederea dezvoltării economiei locale, a rezolvării anumitor probleme legate de mediul înconjurător și pentru întărirea pregătirii pentru situații de urgență. Inițiativa își propune să promoveze, de asemenea, o mai bună interacțiune între comunitățile din zonele de graniță. Comisia Europeană oferă o sumă de 126.718.062 € pentru Programul Operațional Comun România – Ucraina – Republica Moldova 2007-2013. Cele trei state partenere trebuie să participe prin cofinanțare cu 11.404.628 €. În total, bugetul programului pentru perioada 2007-2013 este de 138.122.690 €. Totuși, foarte puțini au reușit să acceseze din aceste fonduri – prin cele două birouri, de la Suceava și Iași, – din 2010, de când a început finanțarea efectivă. Autoritățile ar trebui să acorde mai multă asistență potențialilor beneficiari prin informare și consultații cu privire la elaborarea de proiecte.

Ajutorul acordat de autoritățile României și Republicii Moldova ar trebui să vizeze în egală măsură domeniul culturii și educației. Lipsa de clase cu predare în limba română în unele localități cu populație mixtă, insuficiența literaturii clasice în biblioteci, a literaturii didactice în școli (chiar dacă în Ucraina nu pot fi utilizate manuale care nu au aprobat Ministerului Învățământului de la Kiev) – denotă lipsa unor relații firești între românii din România și Republica Moldova și cei din Ucraina.

Tratatul româno-ucrainean, semnat în 1997 de președinții Emil Constantinescu și Leonid Kucima, a stârnit multe nemulțumiri, iar unii intelectuali ai comunității românești din Ucraina l-au calificat drept un act de trădare față de românii din teritoriile istorice românești, aflate în prezent în cadrul granițelor statului ucrainean. Nu înțelegem de ce partea română nu a negociat și inclus

în tratat unele clauze care să ajute comunitatea românească. Este cunoscut faptul că Tratatul de la Trianon, semnat la data de 4 iunie 1920 în Palatul Marele Trianon de la Versailles între Puterile Aliate învingătoare în Primul Război Mondial (16 state aliate, inclusiv România) și Ungaria, în calitate de stat succesor al Imperiului Austro-Ungar, stat învins, prevedea, de exemplu, posibilitatea creării autonomiei teritoriale pentru minoritatea maghiară în Transilvania. Cred că românii din regiunea Cernăuți ar putea să solicite statutul de limbă oficială pentru limba română în regiunea Cernăuți. În Finlanda, datorită insulelor Aland populate de suedezi și care aparțin actualmente Finlandei, limba suedeză este a doua limbă de stat pe întreg teritoriul finlandez. Dacă propunerea privind acordarea statutului de limbă de stat limbii române în regiunea Cernăuți ar putea părea exagerată pentru comunitatea ucraineană din regiune, poate fi examinată posibilitatea creării unei unități teritorial-administrative care să includă raionul Herța și localitățile românești din raioanele Storojineț, Adâncata și Noua Suliță, în care limba română să aibă statut de limbă oficială. În Republica Moldova există două exemple similare: Unitatea teritorială autonomă găgăuzească și raionul Taraclia – populat de comunitatea bulgărească.

Intellectualitatea bucovineană și fruntașii săi din perioada dominației austriece au pledat activ pentru un statut de autonomie a Bucovinei în cadrul imperiului⁵. În „Promemoriul la Petiția Țării Bucovina din anul 1848”, printre cele 9 puncte (în care figura și separarea Bucovinei de Galiția, argumentându-se din punct de vedere istoric dreptul Bucovinei de a deveni provincie autonomă) se mai menționa că „limba română trebuia să pătrundă în școlile naționale, în administrație și în dieta provincială”⁶. În document se mai menționează că „trebuia asigurată libertatea de circulație între Bucovina și Principatele dunărene”⁷. Astăzi revendicările din 1848 sunt de actualitate: limba română nu este folosită în administrația regiunii și în consiliul regional. Totuși, după deceniile de ocupație sovietică, am constatat, în sânul comunității moldo-române, fie o stare de indiferență față de problemele etniei lor, fie o stare de frică. Pe de altă parte, am observat o dezbinare a societăților culturale românești de la Cernăuți. În plus, mai există și divizarea în două grupuri etnice – moldoveni (populația din raionul Noua Suliță, regiunea Cernăuți, și din sudul Basarabiei, regiunea Odesa) și români (populația din raioanele Herța, Storojineț și Adâncata). Acestea nu contribuie la rezolvarea problemelor minorității, căci numai prin unirea eforturilor pot fi obținute rezultate notabile. Din păcate, populația românească din regiunile Cernăuți și Odesa nu-și cunoaște suficient drepturile (în primul rând cele constituționale), este dominată de un soi de frică atunci când vine vorba de revendicarea drepturilor și este dezbinată în interior. Această realitate face

ca perspectivele supraviețuirii sale ca etnie (ca minoritate etnică) în Ucraina să fie mai puțin optimiste.

Lipsa din programa școlară a obiectului Istoria românilor conduce la situația în care conștiința națională românească (inclusiv moldovenească – în raioanele în care conaționalii noștri se identifică drept moldoveni – mai ales în Noua Suliță, Reni, Sarata, Tatarbuniar ș.a.) devine tot mai atrofiată. De aceea observăm în prezent un fenomen în care părinții își dau copiii în școli / clase cu predare în limba ucraineană. Sunt tot mai dese cazurile când părinți din satele românești solicită înființarea de clase cu predare în limba ucraineană în școli care de la începutul ocupației sovietice și până în prezent au fost cu predare în limba română, astfel școlile sunt ucrainizate⁸. Ei explică această opțiune a lor prin dorința ca după absolvirea școlii copiilor lor să le fie mai ușor să studieze în instituțiile de învățământ superior din Ucraina – în care studiile se desfășoară în limba ucraineană, dar și pentru „ca să nu mai rădă ucrainenii de români pentru că nu cunosc limba ucraineană sau pentru că o vorbesc rău”, mi-a spus Ludmila Neaico, directoarea școlii cu predare în limba română din satul Ropcea, raionul Storojineț, regiunea Cernăuți, acolo unde, de la 1 septembrie 2011, a fost creată o clasă cu predare în limba ucraineană, la solicitarea unui grup de părinți de etnie română (clasa are 8 elevi). Deși Constituția Ucrainei prevede dreptul minorităților etnice de a studia în limba maternă inclusiv la nivel universitar, din cauza necunoașterii acestui drept, minoritarii români se supun procesului de ucrainizare, în loc să ceară, în calitate de plătitori de impozite în bugetul de stat al Ucrainei, să li se creeze o universitate cu predare în limba română. În urma examinării situației conaționalilor noștri din Ucraina, am identificat câteva măsuri care trebuie să fie luate urgent și pe care le voi expune punctual:

1. Se impune crearea unei instituții de învățământ superior în limba română sau transformarea Universității din Cernăuți din una monoculturală în una multiculturală, în conformitate cu prevederile Tratatului ucraineano-român din 1997.
2. În relația Ucraina – Republica Moldova ar fi binevenită o simetrie, de acum înainte, în ceea ce privește deschiderea de școli cu predare în limba maternă (sau transformarea celor existente, care sunt cu predare într-o altă limbă decât cea maternă, în școli cu predarea în limba maternă a etniei locuitoare în localitate).
3. Dotarea bibliotecilor școlare cu manuale, literatură artistică și de alt gen.
4. Schimburi de experiență între profesorii care predau în limba română în Ucraina cu colegii lor din România și Republica Moldova.

5. Echivalarea / nostrificarea diplomelor de studii obținute în România și Republica Moldova de către cetățenii Ucrainei, fără ca posesorii acestora să fie nevoiți să achite taxe și să susțină alte examene.

6. Deschiderea în localitățile locuite de români a unor librării cu carte românească, așa cum, de exemplu, minoritatea maghiară din România dispune de asemenea librării.

7. Deschiderea unor posturi de radio și televiziune care să emită în limba română în zonele unde locuiește minoritatea românească din Ucraina, a unui teatru în limba română la Cernăuți sau Herța, a unei filiale a Institutului Cultural Român la Cernăuți sau Herța.

8. Elaborarea, semnarea și implementarea unui acord privind micul trafic între România și Ucraina, în vederea obținerii dreptului de a traversa granița ucraineano-română fără vize (eventual, fără pașapoarte, pe baza buletinelor de identitate) de către românii din Ucraina (ei locuiesc în raza a 50 km de la graniță).

Pentru păstrarea identității românești în teritoriile istorice românești din Ucraina este nevoie de eforturile conjugate ale autorităților și societății civile din România și Republica Moldova, precum și ale minorității moldo-române din Ucraina, care trebuie să acționeze în vederea păstrării identității etnice, inclusiv să ceară respectarea drepturilor stipulate atât în Constituție, cât și în alte legi.

Note ¹ Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *Românii din Ucraina între trecut și viitor*, Editura Primus, Oradea, 2010, p. 42, 61.

² *Ibidem*, p. 48.

³ *Ibidem*, p. 39.

⁴ http://ro-ua-md.net/index.php?option=com_content&view=article&id=190&Itemid=226, 9.06.2011.

⁵ Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774-1918). Aspecte etnodemografice și confesionale*, Editura Civitas, Chișinău, 2003, p. 136, 142, 178, 234.

⁶ *Ibidem*, p. 135.

⁷ *Idem*.

⁸ Aurelian Lavric, *În Nordul Bucovinei procesul de ukrainizare a școlilor românești ia amploare*, http://www.arena.md/?go=news&n=3220&t=În_Nordul_Bucovinei_procesul_de_ukrainizare_a_școlilor_românești_ia_ amploare, 22.06.2011.

Ioan C. POPA

Chestiunea identitară în Basarabia sau de ce moldovenii sunt români

I.C.P. – absolvent al Facultății de Filozofie, doctorand la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității București, membru al Uniunii Ziariștilor Profesioniști, fost consilier diplomatic la Chișinău în perioada 2000-2004.

„Balcanii și Europa” este tocmai genul de publicație de care chioșcurile de ziare și reviste din Chișinău duc lipsă. Designul modern și atractiv, politica editorială echidistantă, axată pe dimensiunea istorică, economică, socială, culturală a relației dintre subiecții circumscriși în denumirea revistei, corelată cu imperativul actualității, îi definesc prezența ei în cadrul mass-mediei autohtone ca fiind imperioasă, cu atât mai mult cu cât Basarabia (de ieri și de azi) figurează constant în paginile sale. Drept mărturie servește și articolul dlui Ioan C. Popa Chestiunea identitară în Basarabia sau de ce moldovenii sunt români din nr. 116, septembrie, pe care îl reproducem.

Itată câteva titluri de rubrici și articole din nr. 117, octombrie, pentru schițarea unei impresii generale asupra specificului revistei „Balcanii și Europa”: Evaluări – interviu cu ES Marek Szczygiel, Ambasadorul Republicii Polone la București; Istorie și actualitate – Din nou despre „chestiunea romă”; Din arhivele anilor '46-'47; Confluențe – Din vâltoarea ultimei conflagrații mondiale; Economic – Nordul, o poveste de succes / Sudul, în cifre alarmante; Documentar – Mecanismele democrației europene, un răspuns solicitat de către „cititori ai revistei noastre provenind din diferite zone, dar mai cu seama din Republica Moldova” ș.a. Zoe Petre, Eugen Uricaru, Vasile Leca, Victor Ionescu, Corneliu Vlad, Octavian Andronic – colaboratori permanenți ai revistei, Andreea Răcănel – secretar general, iar Carol Roman – directorul general, scriitor și clasic al publicisticii de peste Prut. De-a lungul vieții a activat în calitate de comentator de politică externă, a realizat anchete internaționale cu nume notorii precum Indira Gandhi, George Gallup, Art Buchwald, Agatha Christie ș.a., iar fecunda sa creație literară include, printre alte titluri: Răscruci de milenii, Misterele Revoluției Române, Bulă, mon amour, Războiul unui inocent sau Să te încrezi în vise, o carte de memorii pe care Domnia Sa a lansat-o de curând.

Revista „Limba Română”

Foarte curând, în 2012, se vor împlini 200 de ani de la alipirea de către Rusia țaristă, în 1812, a teritoriului dintre Prut și Nistru, parte integrantă a

Moldovei istorice, numită un an mai târziu, în 1813, Basarabia, prin extensia denumirii unei regiuni restrânse purtând însemnele unei vechi familii de domnitori români.

Nicolae Titulescu a considerat întotdeauna că raptul Basarabiei a fost rezultatul unei complicități ruso-turce la violarea unui contract de drept internațional, care nu poate fi recunoscută ca sursă de drept. Anexarea Basarabiei deschidea, în fapt, o dispută multiseculară între români și ruși, ale cărei ecouri nu s-au stins nici astăzi. O situație specială a avut sudul Basarabiei (județele Cahul, Izmail și Bolgrad), care, între 1856-1878, a fost restituit Principatului Moldova și, respectiv, Principatelor Unite (România, din 1862). De 20 de ani, Basarabia, lipsită de părțile de nord și de sud (trecute abuziv în componența Ucrainei), dar cu o *compensație* în stânga Nistrului (regiunea transnistriană), sub denumirea oficială Republica Moldova, este un stat independent.

O evoluție sinuoasă. În primii ani de după anexare, autoritățile țariste au tratat cu moderație populația din Basarabia, respectând în linii generale limba, tradițiile, datinile și obiceiurile statornicite din vechime pe aceste locuri. Trep-tat însă, presiunile pentru asimilarea moldovenilor au cunoscut o accentuare aproape continuă, Basarabia fiind transformată în gubernie.

În pofida dificultăților, moldovenii și-au păstrat conștiința identității lor românești, procesul de redeșteptare națională înregistrând o amplitudine deosebită în contextul destrămării Rusiei țariste și al preluării puterii de către bolșevici. Acest fapt a făcut posibilă proclamarea Republicii Democratice Moldovenești (1917), iar un an mai târziu votul istoric al Sfatului Țării pentru unirea cu România.

După reocuparea Basarabiei de către sovietici, mai întâi în 1940-1941, dar mai ales după 1944, presiunile vizând comunizarea, deznaționalizarea și ștergerea conștiinței identității etnice și culturale a românilor basarabeni au cunoscut o amploare nemaîntâlnită. Au fost reluate și reactivate cu vigoare deosebită tezele din perioada Rusiei țariste, precum și metodele nefericite, cu consecințe tragice, experimentate în perioada stalinistă în fosta Republică Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (R.A.S.S.M.), din stânga Nistrului (1924-1940), când au fost inventate o nouă limbă (moldovenească) și un nou popor (moldovenesc), diferite de limba română și poporul român.

„Chestiunea basarabească” – în centrul divergențelor ideologice sovieto-române. Desecretizarea unor documente de arhivă bine ascunse până acum ochiului public ne dezvăluie faptul că, lună de lună, pe zeci de pagini, liderii comuniști de la Chișinău, de multe ori complet străini de aceste locuri, informau conducerea de la Moscova despre „denaturarea grosolană în R.S. România a

evenimentelor istorice legate de problemele formării și dezvoltării poporului moldovenesc, de statalitatea sa, de relațiile ruso-române și sovieto-române” (Document *strict secret* din 26 mai 1976). Se insinua publicarea de lucrări „care conțin o falsificare premeditată..., se demonstrează unitatea deplină a popoarelor moldovenesc și român” (Document din 14 martie 1978). Nici turiștii români care vizitau R.S.S. Moldovenească nu scăpau tirului critic al ideologiei sovietice: acestora li se reproșa că „încearcă adeseori să demonstreze identitatea popoarelor moldovenesc și român, a limbilor și culturilor lor, caracterul ilegal al alipirii în 1812 a Basarabiei la Rusia..., subliniază săcâitor apropierea lingvistică dintre popoarele moldovenesc și român, comunitățile lor, chipurile, de neam, etnică și statală” (Document *strict secret* din 26 decembrie 1978). Ambasadorul sovietic la București, V. I. Drozdenko, informa și el centrul despre materiale tipărite în România „în care sunt expuse voalat pretențiile teritoriale față de Uniunea Sovietică și se întreprind tentative de a pune la îndoială legitimitatea apartenenței de stat a unei părți a teritoriului R.S.S.M. și Ucrainei la U.R.S.S. Chestiunile respective au o importanță mai degrabă politică decât istorică” (Document *strict secret* din 12 martie 1980).

Nici în *epoca Gorbaciov* lucrurile nu au cunoscut o evoluție sensibil diferită în *chestiunea basarabeiană*, în pofida măsurilor de liberalizare și transparență inițiate de acesta. Trebuie arătat clar, se sublinia într-un document emis de Biroul CC al Partidului Comunist al Moldovei, la 19 august 1986, că „destinul istoric al poporului moldovenesc este indisolubil legat cu dezvoltarea și consolidarea statului sovietic”, iar pentru contracararea calomniilor antisovietice se cerea „a folosi pe larg pregătirea pentru sărbătorirea (în 1987, n. – I.C.P.) a 70 de ani ai Marelui Octombrie, a 150 de ani ai alipirii Basarabiei la Rusia, a 120 de ani ai nașterii lui V. I. Lenin”.

Este interesant de remarcat și faptul că liderii sovietici invocau frecvent teoria marxist-leninistă în sprijinul poziției lor, deși era binecunoscută formularea lui Marx („Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea...”, cu referire la Basarabia), iar Engels afirma despre același rapt că „aici avem de-a face cu o cucerire prin forță a unor teritorii străine, cu un jaf”. La rândul său, Lenin nu făcea distincție între moldoveni și români, iar într-o lucrare devenită clasică, publicată în 1914 și republicată la Moscova în 1945, el susținea dreptul la autodeterminare al popoarelor asuprite din Imperiul Rus, constatând și faptul că multe dintre acestea (inclusiv basarabienii) care trăiesc în regiunile periferice „își au dincolo de granița cooriginari, care se bucură de o mai mare independență națională (este destul să amintim fie și granița de Vest și cea de Est a statului, Finlandezii, Suedezii, Polonezii, Ucrainenii, Românii)” (V. I. Lenin, *Despre dreptul națiunilor la autodeterminare*, Editura în limbi străine, Moscova, 1945, p. 18).

Disputele privind aspectele identitare – „o problemă serioasă a Moldovei”. Fără îndoială, după destrămarea U.R.S.S. și proclamarea independenței Republicii Moldova, procesul de renaștere națională a cunoscut progrese notabile. Cu toate acestea, chestiunea identitară a moldovenilor basarabeni nu a fost pe deplin tranșată, iar confuziile continuă să fie întreținute sistematic în rândul unei importante părți a populației, cu impulsuri mai mult sau mai puțin vizibile din afară.

Resuscitarea confuziei identitare în privința limbii și originii moldovenilor a stârnit nedumeriri și din partea diplomaților occidentali de la Chișinău. Într-un mesaj de rămas bun, fostul ambasador american în Republica Moldova, doamna Pamela Hyde Smith (evocată și într-un număr anterior al revistei „Balcanii și Europa”), le spunea studenților de la Universitatea de Stat din Moldova: „Nu înțeleg de ce unii numesc limba vorbită de majoritate limbă moldovenească, în timp ce toată lumea știe că este limba română... Nici măcar nu văd ca oamenii să fie de acord asupra semnificației de moldovean, care pentru unii înseamnă etnic român, iar pentru alții semnifică o încercare în stil sovietic de a construi aici o etnie distinctă... Eu consider că lipsa sentimentului de identitate ca cetățean al țării este o problemă serioasă a Moldovei”.

Dificultățile renașterii naționale și ale redobândirii conștiinței de sine, după o îndelungată perioadă de totalitarism ucigător, sunt încă multiple și complicate. Pe de o parte, așa cum afirma poetul Grigore Vieru, „ceea ce ni s-a luat nouă, românilor din Basarabia, adică sufletul, graiul, obiceiurile și istoria, nu pot să crească la loc peste noapte”. Pe de altă parte, pentru anumite cercuri politice, din Republica Moldova și din afara ei, a intrat în practica obișnuită să militeze pentru reactivarea unor vechi stereotipuri privind așa-zisul *pericol românesc* și pentru repudierea limbii române văzută ca o amenințare la adresa statalității moldovenești. În 2003, la Chișinău, a apărut un *Dicționar Moldovenesc-Românesc* (autor Vasile Stati); în noiembrie-decembrie 2006, săptămânalul „Comunistul” de la Chișinău publica un amplu serial intitulat *Cum minoritatea etnică română românizează majoritatea etnică moldovenească*; în numărul din 11 mai 2011, cotidianul „Moldova Suverană”, aservit Partidului Comunistilor, publica un interviu în care Ivan Bodiul, fostul lider comunist al Moldovei Sovietice timp de 22 de ani, stabilit acum la Moscova, continua să susțină că „cel mai important rol în procesul lichidării statalității moldovenești îi revine României”. El le reproșa urmașilor săi comuniști o slăbire a activității pe „frontal ideologic”, ce poate duce la „distrugerea suveranității statului” și la „subminarea influenței Rusiei în Moldova”. Bodiul mai afirma că Republicii Moldova îi trebuie o „uniune europeană cu Rusia și alte țări din spațiul post-sovietic”.

Și presa democratică basarabeană remarcă „o resurrecție periculoasă a spiritului revanșard rusesc”. Aflăm astfel că Sanctitatea Sa Kiril, Patriarhul Moscovei

și al Întregii Rusii, și-a anunțat o vizită canonică în Republica Moldova, în prima parte a lunii octombrie a.c. Cunoscutul editorialist basarabean Constantin Tănase semnala cu îngrijorare în ziarul „Timpul”, din 13 mai 2011, că „Rusia se comportă în Moldova ca în timpul Operațiunii Iași – Chișinău. Astfel, la Chișinău, rușii nu serbează Ziua Biruinței asupra fascismului, ci își marchează dominația asupra acestui teritoriu, care este pentru ei nu numai o zonă de cultură și spiritualitate pravoslavnică, ci și una de politică rusească”.

Dar nu toată lumea din Republica Moldova privește spre trecut. A fost reconfortant să-l aud în această vară pe un mai vechi prieten, Theodor Magder, evreu român din Basarabia, care se pregătește să împlinească în octombrie 90 de ani, spunându-mi cu seninătatea specifică vârstei: „Sunt bucuros că m-am născut român și, iată, pot muri tot român. Nimeni nu știe prin câte am trecut. Limba mea este româna. Eu vorbesc, gândesc și simt românește. Trebuie să-ți iubești limba, să simți că-i a ta, și numai a ta. O limbă are la baza ei mari jertfe umane, morale și materiale. Merită s-o cunoști și s-o iubești”. Un alt prieten, expert la Parlamentul Republicii Moldova, îmi spunea, la rândul său: „Dacă îți cunoști limba, îți cunoști și țara căreia îi aparții!”.

Articol preluat din revista „Balcanii și Europa”,
nr. 116, septembrie 2011.

Traian ICHIM

Lidia Lipcovscaia – figură marcantă a teatrului liric basarabean

T.I. – doctorand, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei. Dirijor, Opera din Brașov. Profesor asociat la Facultatea de Muzică a Universității „Transilvania”, Brașov (2004-2007). Autor a numeroase articole și lucrări consacrate muzicologiei.

În peisajul reprezentanților de vază ai artei interpretative basarabene, în calitate de remarcabil înaintaș al genului lirico-dramatic, considerat un „produs” al teatrului muzical din Basarabia, se distinge figura sopranei Lidia Lipcovscaia, personalitate de excepție de la începutul veacului trecut, care a dus faima meleagurilor noastre în lumea întreagă, Basarabia fiind, de altfel, dintotdeauna o „pepinieră de vocaliști, care au evoluat pe cele mai mari scene ale lumii”.

Răsfoind presa vremii, memoriile unor iluștri artiști sau chiar culegând din amintirile unor martori, încercăm să surprindem caracterul polivalent al acestei personalități.

Lidia Lipcovscaia, nume emblematic pentru opera basarabeană, de-a lungul unei cariere relativ îndelungate – debut în 1900, la vârsta de 16 ani, la Sankt Petersburg, în *Rigoletto* de G. Verdi și spectacolul de adio *Manon* de Massenet, în 1937 – se impune cu o activitate artistică de nivel mondial. Artista a cântat la Milano, Torino, Londra, Paris, Stockholm, Viena, Monte Carlo, Praga, Hamburg, Berlin, Moscova, Roma, Montréal, Budapesta, Tokio, București, Cluj, în majoritatea teatrelor spaniole, în cele ale Americii de Sud și ale Australiei etc. Un palmares impresionant de roluri principale (62 la număr) le-a interpretat pe cele mai mari scene din întreaga lume. În plus, profesoara Lidia Lipcovscaia a îndrumat și a format pleiade de cântăreți în Basarabia, România sau Beirut, mulți dintre ei ajungând vedete inter-

naționale, precum Tamara Ciobanu, Garbis Zorbian, Arta Florescu sau Virginia Zeani.

Celebra cântăreață de operă, soprană de excepție și profesoară talentată, Lidia Lipcovscaia s-a născut la 28 aprilie 1884, în familia profesorului Iakob Lipcovschi, în satul Babin, județul Hotin. Calitățile sale vocale au fost apreciate de la o vârstă fragedă. În luna august 1896 Lidia Lipcovscaia este admisă la Gimnaziul de fete „Mariinsky” din Kameneț-Podolsk. La scurt timp după înscrierea în corul bisericesc al gimnaziului, localnicii remarcaseră timbrul său care suna ca un cristal. După absolvirea

gimnaziului, în anul 1901, se înscrie la Conservatorul Imperial din Petersburg (1903-1906), unde studiază canto cu profesoara N. A. Irețkaia.

Anii de studii, fructificarea talentului, dar și munca asiduă au dat roadele așteptate: proaspăt absolventă a Conservatorului, Lidia Lipcovscaia, la invitația Direcției Teatrelor Imperiale, debutează pe scena celebrului Teatru „Mariinsky” cu partițiunea Gildei din opera *Rigoletto* de G. Verdi. Debutul a avut loc în luna aprilie 1906 și deja în luna mai tânăra interpretă semnează un contract cu această instituție. După un an petrecut la Teatrul „Mariinsky”, Direcția Teatrelor Imperiale îi oferă Lidiei Lipcovscaia o bursă de studii în Italia, unde se perfecționează la „Scala” din Milano, studiind repertoriul de *belcanto* cu dirijorul Vittorio Vanzo.

În urma neînțelegerilor cu direcția teatrului, în anul 1909, pe data de 19 aprilie, Lidia Lipcovscaia pleacă la Paris, unde își începe, de fapt, faimoasa carieră internațională.

În anul 1911, după succesul din America și Europa, artista semnează un contract de doi ani cu Direcția Teatrelor Imperiale, devenind iarăși pentru un an solistă în trupa Tetruului „Mariinsky”, apoi în anii 1914-1915 – solistă a Teatrului muzical-dramatic din Petersburg. În această perioadă interpreta cântă alături de: Feodor Șaleapin, D. Smirnov și Baklanov la Sankt Petersburg; este invitata lui S. Deaghilev la Paris în cadrul „Stagiunilor rusești”; susține turnee la teatrele din Boston, Chicago și New York, unde are ocazia să cânte în mai multe spectacole alături de cunoscutul tenor Enrico Caruso. La unul dintre concertele susținute pe scena „Metropolitanului”, și anume

La Bohème de G. Puccini, surpriza serii a fost chiar prezența compozitorului în sală.

În urma evenimentelor din anul 1917, Lidia Lipcovscaia părăsește Rusia.

Începând cu anul 1920, după numeroasele turnee prin întreaga lume, se întoarce în fiecare an acasă, unde susține o serie de concerte și spectacole în orașele și satele din Basarabia.

Un important capitol din viața sa a fost legat de România, în special de capitala acesteia. În memoriile sale, Lidia Lipcovscaia își amintea despre București: „Eram atrasă de acest oraș, în primul rând, datorită primirii călduroase cu care am fost întâmpinată la opera română; în al doilea rând, fiind născută în Basarabia, mă simțeam la București ca acasă”. Chiar de la primele spectacole pe scena operei române publicul bucureștean a aclamat-o cu mare entuziasm și admirație. Spectacolele cu Lidia Lipcovscaia pe scena lirică din București erau adevărate evenimente, având întotdeauna titulatura de spectacole extraordinare. Lidia Lipcovscaia a fost atrasă de acest oraș și de opera română din București, unde avea mulți prieteni și admiratori, fără a exclude acele tinere voci pe care le-a format și îndrumat doamna Lipcovscaia. Mulți dintre tinerii cântăreți, ghidați în ale muzicii de Domnia Sa, ajung prim-soliști la cele mai faimoase teatre de operă din lume. Tradiția și școala Lidiei Lipcovscaia, dar și personalitatea sa puternică au lăsat o amprentă călăuzitoare în arta lirică românească.

Era o onoare să cânti alături de Lidia Lipcovscaia, de aceea mulți dintre foștii colegi de scenă nu ezită să amintească cu drag de soprana Lidia Lipcovscaia în memoriile lor sau în articolele de specialitate. Mezzosoprana Maria Snejiņa, primadonă a Operei din București, alături de care a cântat în mai multe reprezentații, își amintește în cartea sa de memorii despre ziua în care a cunoscut-o pe Lidia Lipcovscaia: „...atunci ne-a vizitat pentru prima dată marea cântăreață Lidia Lipcovscaia, coloratură cu renume mondial. Ea a cântat la noi spectacole în mai multe reprize. La 18 noiembrie 1924 a cântat în *Lakmé* de Delibes cu tenorul Romano Ciaroff, în rolul lui Gerald, cu basul George Folescu, în rolul lui Nilakantha, și cu mine, în rolul Malicăi (...).

Ce putem spune despre Lidia Lipcovscaia? Recunoașterea ei pe plan mondial probează valoarea acestei minunate cântărețe. De exemplu, numai la „Metropolitan House” a cântat șapte ani de-a rândul, după care a revenit în Europa, unde și-a continuat strălucita-i carieră. Afară de dulceață în glas, gingășie în mișcări, joc inteligent și grațios și școala superioară de canto avea și un fizic foarte plăcut. Era creată pentru roluri de coloratură, vocea ei mică confirmând că nu e întotdeauna nevoie de o voce mare ca să faci carieră mondială”¹.

Primul contact cu publicul din România s-a produs în august 1924. Ziarul „Rampa” scria: „Celebra cântăreață Lidia Lipcovscaia, sosită la Chișinău să-și viziteze părinții, a susținut acolo două concerte, care i-au adus un mare succes. Din Chișinău artista pleacă într-un turneu prin Țările Baltice și la Varșovia. Trecând prin Sinaia, a susținut și acolo două concerte”. Același ziar mai relatează că: „La primul concert al său a fost puțin public, deoarece numele său nu era foarte cunoscut publicului din România, concertul având totuși mare succes. În schimb, al doilea concert a fost un adevărat triumf, fiecare lucrare din program fiind bisată de mai multe ori la cererea publicului, concertul terminându-se mult după miezul nopții”².

După succesul răsunător pe care l-a avut Lidia Lipcovscaia la Sinaia, Opera din București semnează un contract cu artista pentru o serie de spectacole în stagiunea 1924-1925.

După spectacolul *La Traviata* de G. Verdi, din 2 decembrie 1924, „Rampa” publică un articol semnat de L. Kar, în care autorul relatează că: „Jocul de scenă patetic, expresia intensă și gesturile de o sculpturală armonie fac din Lidia Lipcovscaia una dintre cele mai distinse figuri artistice ale epocii”³.

Muzica trecută prin personalitatea sa apare ca transfigurată în toată măreția ei și, deși Lidia Lipcovscaia își pune întotdeauna pecetea propriei firi uriașe pe tot ceea ce cânta, ea păstrează totuși un respect absolut pentru gândirea compozitorului. Se pare că această considerație a fost reciprocă în cazul colaborării sale cu compozitorul Jules Massenet. Într-un alt articol din același ziar prestigios „Rampa”, 26 noiembrie 1924, intitulat *Ce părere avea Massenet despre Lidia Lipcovscaia*, semnatarul dezvăluie următoarele: „Ziarele, relevând triumful nemaipomenit obținut vineri seara la Opera Română de dna L. Lipcovscaia, sunt unanime în a arăta că celebra primadonă a fost «ideală» în acest rol.

Având ieri ocaziunea de a foileta un album de autografe celebre, care aparține divinei artiste, am dat peste o scrisoare a lui Jules Massenet, scrisoare care sună astfel: «Ma chère petite, / Quand j'ai composé Manon, vous n'y étiez pas encore née, ou en tout cas, je ne vous connaissais pas. Mais, en composant Manon, j'ai certainement rêvé de vous, Massenet».

Apoi compozitorul a revăzut toată partiția Thais, pentru dna Lipcovscaia”.

Peste ani cronicarul „Rampei”, Al. Petrovici, oferea detalii extrem de interesante despre evoluția minunatei artiste pe scenele românești, menționând că „Dintre toate cântărețele străine care s-au perindat în ultimii zece ani pe la noi, e fără îndoială că Lidia Lipcovscaia a cântat cel mai mult și e aceea care s-a bucurat de simpatia publicului”⁴.

În multiplele sale interviuri Lidia Lipcovscaia spunea că vocea umană este o forță cu ajutorul căreia poți influența omul, ajungând la cugetul și sufletul fiecărui. Marea artistă reușea să abordeze lucrurile de o manieră aparte. Trecea totul prin filtrul sufletului său, dar și prin mintea și gândirea sa.

Stilul inconfundabil se caracteriza prin faptul că reușea să transmită prin forța vocii sale sentimente profund umane. Ea intră în pielea personajului, identificându-se cu gândurile, sentimentele, stările sufletești pe care acesta le trăiește. Lirica sa este una feminină, fără sentimentalism, plină de contradicții ale vieții. Personajelor tragice reușea să le insuflă tandrețe și lirism, viața ei fiind plină de muzică. Lidia Lipcovscaia spunea că fiecare spectacol de operă, chiar dacă are caracter convențional, trebuie să pară foarte firesc, „ca și viața însăși”. În altă ordine de idei, înainte de a lua o decizie asculta mai multe păreri, încercând să înțeleagă punctul de vedere al fiecărui. Modestia era, în opinia Domniei Sale, una dintre principalele calități ale creatorului, în special ale cântărețului.

Soprana Lipcovscaia face parte din generația marilor cântăreți și animatori care au pus suflet din sufletul lor pentru a aduce publicului magia artei lirice. Cântăreața a avut unul dintre acele glasuri generoase, naturale, cum rareori întâlnești chiar și în țara *belcanto*-ului, Italia, și care îmbină caracterul liric bogat și robust cu o extraordinară ușurință pentru vocalizare. Arta sa cucerea auditoriul prin eleganța suplă, sonoritatea magnifică, puritatea stilului și, mai ales, prin farmecul negrăit și de o comunicativitate extraordinară, care se degaja din cântul său. Tehnica vocală de o puritate ireproșabilă, sonoritatea de o frumusețe copleșitoare și de un farmec unic, jocul elegant totdeauna captivant și de cel mai bun stil – iată calitățile celei care, pe bună dreptate, poate fi considerată privighetoarea Basarabiei.

„Cântatul dnei Lipcovscaia se caracterizează prin timbrul cristalin extraordinar al vocii sale, prin strălucirea interpretării și prin prezența sa încântătoare. Această extraordinară soprană ajunge cu o mare lejeritate la cele mai acute sunete posibile și deopotrivă la cele mai grave sunete de mezzo, la care poate doar visa o mezzosoprană, și atunci ne întrebăm dacă nu cumva există vreun truc și am auzit două cântărețe diferite?”⁵, scria revista „Theatre” despre potențialul vocal și interpretativ al celei care, punându-și aptitudinile și întreaga energie de muncă în slujba artei lirice, a servit rodnic cultura vocală basarabeană, reprezentând-o cu cinste pretutindeni unde a activat cu nesecată pasiune.

Din anul 1924, publicul din Basarabia, în special cel de la Chișinău, a avut ocazia să se întâlnească mai des cu L. Lipcovscaia. Numele ei apare pe afișele de concert și ale spectacolelor de operă. Unul dintre acestea anunța: „...la 27 august 1925, cu concursul celebrei artiste Lidia Lipcovscaia se va juca *La*

Traviata, operă în trei acte de G. Verdi. În distribuție L. Lipcovscaia (Violetta), I. Gorski (Germont), N. Nagacevski (Alfredo) etc.” Printre rolurile interpretate de solistă în Basarabia este și cel al Margaretei din opera *Faust* de Ch. Gounod, totodată este prezentă în mai multe concerte alături de cunoscutul tenor N. Nagacevski.

Din păcate, cronicile rămân singurele documente care recompun evenimentele din epocă, oferind totodată o imagine mozaicată a opiniilor și a preferințelor unor comentatori a căror semnătură o vom regăsi, decenii la rând, în cotidiene și reviste de prestigiu, având deci avantajul unor posibile comparații între generațiile de soliști care au strălucit pe scena Operei în prima jumătate a veacului XX. Nouă însă, celor de astăzi, ne rămâne doar posibilitatea de a ne raporta la cele scrise în paginile vremii, precum și la amintirile publicate de câțiva dintre artiștii de seamă, chiar dacă nu întotdeauna exista o concordanță de păreri sau de date referitoare la un anume moment sau personaj al lumii muzicale. Dar poate că tocmai acest aspect determină o imagine mai colorată asupra vieții teatrului liric (și nu numai) privită prin prisma subiectivității percepției.

Este binecunoscut harul pedagogic al Lidiei Lipcovscaia, Domnia Sa reușind să instruiască și să binecuvânteze mai multe generații de interpreți lirici, unii dintre aceștia au ajuns adevărate stele ale teatrului liric internațional. Profesoara Lipcovscaia a predat canto la Conservatorul din Paris, Conservatorul din București, Conservatorul Municipal din Chișinău (1936-1940), Conservatorul de Stat din Chișinău (1940-1941), mai târziu și la Conservatorul din Beirut.

Fără îndoială că o istorie a teatrului liric a deceniilor de la răspântia veacurilor XIX-XX, va consfinți contribuțiile pe care le-au adus artei interpretative românești și europene artiștii marilor scene ale lumii veniți de pe meleagurile mioritice. Zeci de cântăreți născuți în Basarabia au demonstrat decenii în șir valoarea talentelor românești pe scenele Operelor din Cluj, București, Milano, Moscova, Sankt Petersburg, New York, etc. În constelația acestei pleiade se numără nume sonore ca cel al sopranei Anastasia Dicescu, al mezzosopranei Eugenia Lucezarscaia, al basului Constantin Ujeicu, al tenorului Nicolae Nagacevski, al sopranei Lidiei Lipcovscaia, al tenorului Giacomo Borelli (Simion Zaic), al baritonului Sigismund Zaleski, al basului Grigorie Melnic, al sopranei Elena Ivoni, al sopranei Elena Basarab (Berezovschi), al mezzosopranei Eugenia Babad-Cioculescu, al sopranei Lidia Babici, al tenorului Nicolae Diducencu, al basului Lev Radzivilovschi, al mezzosopranei Zina Radzivilovschi, al baritonului Iakob Gorski și ale multor alora. Explicația rezidă, probabil, în resursele talentului liric de sorginte națională.

Note

- ¹ Dan Smântânescu, *Portrete și autoportrete, cântăreți români*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1974, p. 239.
- ² „Rampa”, nr. 2046 din 22 august 1924.
- ³ L. Kar, *Cronica muzicală. Traviata cu Lidia Lipcovscaia*. În: „Rampa” din 5 decembrie 1924, p. 4.
- ⁴ Al. Petrovici, *Cronica muzicală. Opera Română: Bărbierul din Sevilla cu Lydia Lipkowska*. În: „Rampa”, nr. 4472 din 12 decembrie 1932, p. 4.
- ⁵ Revista „Theatre”, februarie 1908.

Bibliografie

1. P. Арабаджиу, *Судьба примадонны: Воспоминания и документы о жизни и творчестве Л. Я. Липковской*, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1989, 228 p.
2. P. Арабаджиу, *Очарованная песней: страницы жизни и творчества Л. Я. Липковской*, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1977, 195 p.
3. S. Buzilă, *Enciclopedia interpreților din Moldova*, Editura Museum, Chișinău, 1999, 496 p.
4. E. Ciomac, *Pagini de cronică muzicală: 1915-1938*, Editura Muzicală, București, 1967, 384 p.
5. M. Cosma, *Opera în România, privită în context european*, Editura Muzicală, București, 2001, 368 p.
6. Г. Чайковский, *Знаменитые певцы Молдавии*, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1975, 62 p.
7. A. Dănilă, *Opera din Chișinău*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2005, 282 p.
8. A. Dănilă, *Lidia Lipcovscaia*, în „Arta-2004”, Chișinău, Anuarul Institutului Studiul Artelor al Academiei de Științe a Republicii Moldova, p. 199-200.
9. A. Dănilă, *Opera Молдовы*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2008, 470 p.
10. A. Dănilă, *Opera basarabeană*, Editura Enciclopedică Gh. Asachi, Chișinău, 1995, 123 p.
11. A. Florea, *Opera Română (primul deceniu)*, Editura INFO-TEAM, București, 2001, 247 p.
12. A. Florea, *Opera Română (al doilea deceniu)*, Editura INFO-TEAM, București, 2002, 379 p.
13. S. Gavrilă, *Emanoil Ciomac. Pagini de cronică muzicală*, Editura Muzicală, București, 1980.
14. E. Marinescu, *Portrete și siluete din lumea operei*, Editura Muzicală, București, 1983, 261 p.
15. L. Predescu, *Enciclopedia „Cugetarea”*, București, 1940, 960 p.
16. D. Smântânescu, *Portrete și autoportrete: cântăreți români*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1974, 432 p.

Mihail Gh. CIBOTARU

Petrovici*(De ce și-a pus capăt vieții?)*

M.Gh.C. – prozator, publicist, dramaturg și om politic. Ministru al Culturii (1994-1997). Redactor-șef al revistei „Moldova” (1975-2005) și al revistei „Luceafărul” (1999-2003).

Autor al mai multor volume, între care *Cu legea pre lege călcând* (1991), *Eclipsa* (2005), *Ministru poți să și nu fi* (2007), *Ispite teatrale* (2007), *Sârjoaca* (2008). Membru al Uniunii Scriitorilor și al Uniunii Jurnaliștilor din Republica Moldova.

Așa-i ziceam, de la un timp, și noi, colegii de redacție, de altfel, buni prieteni. Acest „de la un timp” înseamnă de când ne devenise șef, aproape suprem. Adică redactor-șef adjuncț.

Se cerea, conform statutului, să-i zicem pre numele deplin, potrivit tradiției înrădăcinate la noi, de la '44 încoace... Simțeam însă o incomoditate, o barieră de ordin moral, aș spune, să ne adresăm cu Pavel Petrovici. Dar, ca și până atunci, simplu, colegial, ca de la egal la egal, – Pavel, Pavlușa sau chiar Păvălaș – nu-i puteam spune. N-aveam dreptul. Nu știu cine dintre colegi i-a zis Petrovici. Și pentru noi așa a rămas – și la serviciu, și în afara lui – la petreceri sau la pescuit, unde adesea mergeam împreună. Așa continui să-i zic – în gând, la întâlnirile imaginare cu el – de mai bine de 24 de ani (17.II.87), de când nu mai este printre noi. De atunci am discutat în repetate rânduri cu prietenii, cu fiecele și ginerii dumnealui, cu regretata lui soție. Am scris despre el, i-am recitat unele poezii (straniu lucru, dar, poate, și firesc – aceleași versuri dobândesc parcă noi sensuri...). De altfel, mi s-a întâmplat ca, în acest răstimp, să-l văd în vis doar de două ori – prima dată, cu jumătate de an în urmă și, a doua oară, acum o săptămână. Ce o fi însemnând oare? I s-o fi făcut dor de mine? O fi existând, într-adevăr, o lume și dincolo?

Ultimul vis mi s-a șters din memorie imediat ce m-am trezit. Atâta mi-a rămas: l-am văzut. Îmi amintesc însă în detalii cel dintâi vis. Se făcea că urcam pe o scară de lemn, cam îngustă, de la parterul unui imobil la etajul unde se aflau câteva bi-

rouri. De îndată ce am ajuns sus, l-am văzut, din spate, pășind spre una dintre ușile închise. L-am strigat „Petrovici”, s-a oprit brusc, parcă surprins de glasul auzit, și, abia după câteva clipe, privi spre mine ciudat, fără să scoată vreun sunet. Eu amuțisem, încremenit la capătul scării. Apoi se îndreptă negrăbit spre ușa din fața lui, pe care o deschisese cam straniu, cu toată statura – fruntea, pieptul, genunchii, nu cu mâna – și dispăru de parcă l-ar fi înghițit cineva. Așa m-am și trezit fără să fi făcut un pas din capul acelei scări...

De atunci, nu știu cum se face, dar tot mai des mă duce gândul la el, și iar mă surprind că-l întreb, că-i reproșez: „Petrovici, ce ți-a venit, de ce-ai făcut-o? De ce nu te-ai destăinuit? De ce nu ne-ai cerut ajutorul? De ce ai hotărât să rămâi de unul singur față în față cu durerea, revolta sau cu trădarea celor în care ai crezut, pe care i-ai considerat buni prieteni? Sunt sigur, n-ai făcut-o din frică! Sau – cu atât mai mult – din lașitate! N-ai fi putut suporta zâmbetul lor nefiresc, înjositor, de învingători? În sfârșit, au ajuns să te insulte public?! Ei și? Până la urmă toate trec, toate se năruie în hăul timpului. Iar viața, dragă Petrovici, viața, precum știm, ni se dă o singură dată, orice s-ar spune. Nimeni nu revine de dincolo”.

...viață, viață... Ce facem noi cu ea?! Și ce face ea cu noi?!!

...arunc o otheadă îndărăt peste jumătate de secol și mai bine, când l-am văzut pentru întâia oară. Era pe la sfârșitul lui '55 sau începutul lui '56. Eram student la Universitate și pe lângă Facultatea de Filologie funcționa un cenaclu literar, la ședințele căruia ne îndemnam pașii și noi, cei câțiva studenți de la anul întâi sau doi, tentați să ispitim în taină condeii și hârtia... În acea seară aveau loc discuții destul de vioaie pe marginea unui manuscris de versuri al studentului Axentie Blanovschi. Dirija discuția poetul Liviu Deleanu. În afară de studenții universității, cunoscuți nouă, participau și studenți de la Institutul Pedagogic „Ion Creangă”. Printre ei era și Pavel Boțu. Mi-a atras atenția prin replica dată unui vorbitor care îi reproșa autorului că face abuz de pronume personale: „Parcă le găsim din belșug și în poezia lui George Coșbuc. Dar, ca să vedeți, calitatea artistică nu e adumbrită”. Mi-am întors privirea către cel cu vorba istețită: un tânăr scund, cu fața rotundă, smolită, luminată de doi ochi negri, mari, cu privire pătrunzătoare, încrunțată parcă, și părul ca pana corbului. Atunci nu bănuiam că peste câțiva ani îl voi reîntâlni la redacția ziarului „Moldova socialistă” și că-mi va deveni unul dintre cei mai apropiați prieteni.

În toamna anului 1959, când am intrat în serviciu la „Moldova socialistă”, am dat cu ochii de dânsul și, deși nu știam nici cum îl cheamă, m-am bucurat, oricum, că îl revăd, că voi fi coleg de redacție cu el. Probabil, mi-a surprins privirea, căci mi-a surâs amical, urându-mi „bun venit” în „brigada de șoc”. Mai târziu aveam să aflu că redactorul Petrea Darienco intenționase să adune

la redacție o echipă de tineri care, într-adevăr, să constituie „brigada de șoc” a colectivului...

Dintre toți tinerii selectați cu multă pricepere și adevărat fler ziaristic cel mai operativ și mai dăruit s-a dovedit a fi Pavel Boțu. Reportajele, schițele, apoi și materialele lui umoristice (era responsabil de rubrica satirică Undița) nu aveau nevoie de redactări. Foarte curând a fost avansat în postul de șef de Secție cultură, literatură, învățământ, apoi și în cel de redactor-șef adjunct. În toamna lui '65, la numai 32 de ani, este ales în fruntea Uniunii Scriitorilor din Moldova, unde s-a aflat timp de douăzeci și unu de ani și patru luni. Adică până a plecat „benevol” și din funcție, și din viață. De la acea întâmplare tragică nu numai pentru familia Boțu, nu numai pentru familia scriitoricească pe care a dirigit-o și îngrijit-o cu pricepere, ci și pentru întregul nostru neam oropsit s-au scurs aproape douăzeci și patru de ani. Dar și până azi mai circulă fel de fel de vorbe și versiuni despre acel tragic caz, neelucidat oficial (probabil, în mod intenționat...). Conform informațiilor pe care le dețin aș face unele presupuneri, pe care mă simt obligat demult să le scriu pe hârtie (parte dintre ele le-am și împărtășit deja), mai ales că cele două vise în care mi s-a arătat Pavel Boțu nu mă lasă în pace, îndemnat fiind să nu mai trăgănez. Căci, cine știe, poate după mine venise și s-o fi răzgândit în ultima clipă...

Deci ce aș avea de spus în momentele de meditație, dar și de analiză, pe marginea tragediei întâmplate?..

Zvonuri... Zvonuri... Zvonuri... Suntem un popor bun la zvonuri. S-au iscat și unele mai continuă să dănuie și azi în jurul tragicului caz Boțu. Dar, straniu lucru, nu prea se avântă nimeni, chiar nici dintre cei obligați s-o facă, să le cerceteze, să pronunțe odată și odată adevărul care, de fapt, nu e atât de misterios, precum încearcă unii să demonstreze. De ce oare?

Zvonurile, de orice speță, urmăresc, în cele din urmă, unul dintre cele două scopuri: fie să se facă auzit adevărul, fie, dimpotrivă, să camufleze, să strânguleze acel adevăr, așa cum se întâmplă și în cazul Boțu.

Am să argumentez. Mă îndeamnă, sau chiar mă obligă s-o fac acea privire lungă, mută, dar care exprima ruga sau poate revolta (legitimă!) a poetului din primul meu vis. Privire care mă urmărește aproape neîncetat.

O mică, dar necesară digresiune. Cu un an înainte de ultimul congres la care Boțu avea să fie reales în postul de prim-secretar al conducerii Uniunii Scriitorilor, bunul meu prieten mi-a făcut o propunere care nu numai m-a surprins, ci m-a șocat: să vin la lucru la Uniune, în calitate de secretar la proză (cei doi secretari erau poeți). Am refuzat categoric. Nu era pentru mine acel post. Îmi dădeam destul de bine seama că nu eram persoana potrivită să diriguiesc

un sector atât de important al literaturii noastre. Mai cunoșteam și specificul muncii la respectiva instituție: aveai de a face cu scriitori de diferite vârste, cu fel de fel de ambiții, orgolii, unii fiind chiar scandalagii. Mă simțeam destul de bine la revista „Moldova” – colectiv bun, aveam timp și pentru creație – de ce să-l caut pe dracul?! M-a privit insistent și acuzator. De fapt, stătea la îndoială – să-mi dezvăluie adevărul sau să se lase păgubaș.

Eram prieteni vechi. Mi-a spus – până la următorul congres mai era un an de zile – că el nu mai vrea să rămână în acel post. L-a înștiințat și pe Simion Cuzmici Grosu. Acela, bineînțeles, s-a interesat pe cine-l recomandă în locul său.

Nu știu și nici nu vreau să aflu de ce se oprise la candidatura umilei mele persoane. Mă simțeam confortabil la revista „Moldova”, unde-mi cunoșteam obligațiile și eram în stare să le fac față, așa că i-am spus prietenește și hotărât: te rog, găsește pe altcineva. Atâția jinduiesc acel post. Eu nici cu forța nu vin. Dacă însă ai să stăruie asupra investiției mele, să știi că ți-ai pierdut pentru totdeauna unul dintre cei mai sinceri și mai fideli prieteni, precum știi prea bine că îți sunt...

M-a privit îndelung, probabil surprins, sau poate confuz, sau chiar supărat că nu-l înțeleg, nu-i simțeam starea în care se afla, că mă feream, adică refuzam să-i fiu un necesar sprijin într-un moment decisiv al activității și, cum s-a dovedit mai apoi, chiar al vieții sale. Era acea privire mută, dar chemătoare, strigătoare chiar. Asemeni celei din penultimul meu vis... Păcat că atunci nu am pătruns în esență... Nu știam că la Uniune câțiva colegi de breaslă, pe care i-a ajutat să-și editeze cărțile sau să fie angajați în serviciu, acum prind a-l săpa pe ocolite.

Bunăoară, în articolele de critică literară ce reflectau starea literaturii din republica noastră, publicate frecvent în „Literaturnaia Gazeta”, se întrevădeau anumite pretenții și chiar învinuiri la adresa conducerii Uniunii Scriitorilor. Poate că unele dintre ele erau obiective, proprii întregii literaturi sovietice din acea perioadă. Dar Boțu le percepea ca îndreptate împotriva propriei persoane. Pe atunci eu însumi nu observam acest lucru. Venise Gorbaciov la cârmă, începea „perestroika”, deci se putea vorbi deschis și pe larg și despre exigențele impuse în activitatea noastră literară. Abia mai târziu mi-am dat seama (când am aflat unele detalii) că Boțu a sesizat prea bine acel adevăr camuflat...

De exemplu, doleanța ca Ion Druță să apară cu câteva volume la editura noastră a provocat un conflict personal cu neînduplecatul prim-secretar al CC-ului republicii, tovarășul Bodiul, și a ajuns la Moscova, la autor, absolut denaturat: operele druțiene ar putea fi publicate, dacă n-ar fi împotriva Pavel Boțu...

Mai apoi s-a trecut și la acuzații directe. La o adunare închisă de partid un coleg de breaslă, care, prin creațiile sale, nu se prea deosebea cu nimic de cei

„obișnuiți”, și-a permis să-l atace în mod brutal, cu insinuări insolente și – lucru nemaipomenit – nimeni dintre cei prezenți nu s-a repezit să-i dea ripostă obraznicului. Reieșea că provocarea fusese pusă la cale din timp. Doar Andrei Lupan s-a arătat revoltat de cele întâmplate. Îmi imaginez starea psihologică a lui Pavel Boțu în acea situație. Colegii, alături de care a lucrat pe parcursul mai multor ani, cu unii ieșind la pescuit, la vânatoare, cu alții participând la evenimente literare și culturale, au luat apă în gură... și s-a ridicat să-i ia apărarea doar cel cu care polemiza mai mult decât cu oricine în probleme dificile, sensibile...

De agravarea în continuare a situației create am fost, într-un sens, vinovat și eu. Vorba e de un caz delicat, în stare să provoace suspiciuni, controverse în atmosfera scriitoricească, pe care prim-secretarul Uniunii Scriitorilor a încercat să-l evite. Avea loc înaintarea candidaturilor la Premiile de Stat pentru anul 1986. Așa s-a întâmplat că la publicistică erau doi pretendenți, ambii buni prieteni cu Pavel Boțu. Dar din partea Uniunii putea fi înscris doar unul. Și Boțu a decis să nu recomande pe nimeni. Pe mine m-a propus redacția revistei „Nistru”, cu Arhip Cibotaru în frunte, și comitetul raional Florești (despre localitatea Vărvăreuca din acel raion era volumul cu pricina, *Sârjoaca*). Pe celălalt pretendent nu l-a înaintat nimeni. Și intrigile, care ne caracterizează, nu întârziău să apară...

Celălalt coleg de breaslă, un mai vechi prieten decât mine cu Pavel Boțu (se vorbește că s-o fi luat cândva chiar frați de cruce), după cazul Premiilor de Stat, în calitatea sa de persoană de încredere a săptămânalului unional literar „Literatura Gazeta”, nu îndrăznesc să afirm că ar fi organizat, însă nici n-a diminuat avalanșa de materiale critice neîntemeiate și cu o mulțime de scorneli și bănuieli la adresa Uniunii, deci și a primei ei persoane – Pavel Boțu. În acest context, administrația Uniunii a decis să intervină cu un protest argumentat contra revistei „Literatura Gazeta”, dar și Uniunii Scriitorilor din U.R.S.S., fiecare dintre membri formulându-și propria opinie pe marginea temei problemei. Aceste scrisori n-au fost expediate prin poștă, ci transmise personal de către unul dintre secretari. Dar, lucru straniu, nicio reacție nu a avut respectiva publicație scriitoricească.

Într-o zi, la început de februarie '87, mă sună Petrovici și mă întreabă dacă am citit articolul cutăruia din „Literatura Gazeta”. Îl citisem, bineînțeles. „Și ce părere ai?”, se interesează. Zic ceea ce gândeam, fără a bănui dedesubturile. E cam drastic, mă rog, stilul autorului. Și adaug: „Bine că se mai vorbește pe plan unional și despre problemele noastre literare”. Sunt întrebat: „Și concepția că literatura sovietică moldovenească e scrisă cu un deget apăsător pe o singură clapă?!”. Afirmăție categorică a unui coleg de breaslă, autor de proză și piese de teatru...

Era amărât Petrovici. Mai ales că articolele cu pricina, departe de a fi obiective, echilibrate, erau semnate de către unii dintre colegii săi apropiați, cu care se întâmplase, pe parcursul anilor, să împartă și bucurii, și greutăți.

La începutul lui februarie 1987, înainte de a pleca la Moscova la manifestările ce urmau să se desfășoare în legătură cu împlinirea a o sută cinczeci de ani de la moartea tragică a lui Pușkin, mi-a telefonat și, printre altele, m-a prevenit că, imediat ce vine de la Moscova, mergem la „Ghiuju” și facem o beție de câteva zile, să ne îmbătăm și noi o dată criță. „Ghiuju” era un vechi și bun prieten al nostru, șef de gospodărie în satul său natal din raionul Orhei. Adevărul e că pe Petrovici nu-l văzusem niciodată beat. Ba chiar nici pilit, deși se întâmpla să întrecă uneori „măsura”. Dar eram curios să-l văd barem o dată beat... Din păcate, însă aceasta n-a avut să se întâmple. În ziua când știam că s-a întors, așteptam să mă sune și să ne vedem, dar se instalase o ceață deasă prin părțile noastre de câteva zile, așa că înțelesesem că nu ne mai pornim pe așa timp la „Ghiuju”... Pe la amiază îi dau un telefon acasă. Una dintre fiice îmi spune că taticu e plecat de dimineață la serviciu. Telefonul din birou nu-mi răspunde. Iar către seară soția mă sună și, cu voce schimbată, tremurândă, mă întrebă dacă am auzit zvonul despre Petrovici. „Care zvon?!”, o întreb nerăbdător. „Că s-ar fi împușcat...”, îmi răspunde cu același tremur în vocea-i năboită de lacrimi. „Prostii!!!”, îi strig în receptor. „Liniștește-te, Petrovici nu e dintre acei care să facă așa ceva!”

Nu zăbavă, mă pomenesc cu Arhip Cibotaru în birou. Mă întrebă de la ușă: „Ai auzit?!”. Rămăsesem pentru o clipă mut, dar, probabil, expresia feței spuse totul. Ne-am repezit unul spre altul, ne-am îmbrățișat și am izbucnit într-un plâns nestăpânit, zguduindu-ne. Vasăzică, zvonul nu era zvon... E realitate. Cruntă și neverosimilă. Din ce cauză oare a făcut-o?! De ce nu ne-a sunat, nu s-a plâns, n-a cerut ajutor?! Sau barem să mi se destăinuie?!

Nu știam, nu puteam bănuși. De una, însă, eram convins: că ceea ce-a făcut n-a fost nici din frică, nici din lașitate.

Detaliile aveam să le aflu, rând pe rând, mai târziu. Atunci doar discuții nefondate. Care mai de care mai surprinzătoare, pe de o parte, pur și simplu, neverosimile, pe de alta – totuși posibile... Dacă s-a ajuns la un asemenea final tragic. Ba că ar fi fost implicat într-un scandal financiar legat de Casa de creație aflată în construcție, ba că i s-ar fi retras legitimația de deputat, inclusiv carnetul de partid, din cauza anumitor greșeli admise în activitatea sa de prim-secretar al Uniunii Scriitorilor din Moldova. Atunci mi-am amintit de discuția noastră care avusese loc acum doi ani și ceva, când îmi mărturisise că nu mai vrea să rămână la Uniune. Că îl atrage munca de creație. Că demult îl urmărește ispita de a scrie un roman. „Nu, nu voluminos ca ale voastre”, ac-

centua pe un ton cam ironic. „Va fi un roman modest ca volum, dar destul de amplu ca mesaj și conținut...”

Și azi unii pun la îndoială faptul că poetul a murit punându-și capăt zilelor. Că cică ar fi fost împușcat de o mână străină... Se vehiculează vechi și noi „argumente”. Printre acestea e chiar și locul unde s-a săvârșit fapta. Se zice că era imposibil să-și fi parchat acolo automobilul. Că nu s-a găsit la fața locului niciun fel de documente personale. Am fost la fața locului. Am aflat atunci mărturia celor doi milițieni care reacționaseră la auzul împușcării, venind și găsindu-l pe cel răpus de glonț încă în zbatere în spatele propriului automobil, pe capota căruia îi zăceau și documentele, inclusiv legitimația de deputat...

De ce totuși poetul a procedat astfel? Cele aflate cu timpul, în plus argumentul că, de-a lungul anilor de prietenie sinceră, fără obligații, ajunsese să-l cunosc îndeaproape, îmi permit să concluzionez, cel puțin pentru mine: actul săvârșit a fost ca un strigăt împotriva celor ambițioși, dornici să-l vadă dărâmat la pământ. Cel puțin îngenunchat: „Nu, n-o să aveți parte de asemenea plăcere!”

Parcă-l văd sosit la Moscova la acea comemorare a marelui poet rus, intrând nerăbdător la „Literaturnaia Gazeta” și întrebând, nedumerit: „Ce se întâmplă, fraților? Oare literatura sovietică moldovenească, din întreaga Uniune, are cele mai multe păcate?! Pentru noi nu mai există scriitori ca Andrei Lupan, Ion Druță, Grigore Vieru, Victor Teleucă, Arhip Cibotaru, Spiridon Vangheli?!”. Rămâne descumpănit când redactorul-șef adjunct ridică a scuză sau a neputință din umeri și rostește: „Democrația, Pavel Petrovici! Democrația! Acesta-i abia începutul. La ora actuală avem încă douăsprezece materiale critice despre situația de la Uniunea Scriitorilor din Moldova. Despre starea *de facto* în care se află procesul literar de la voi...”

O fi văzut, probabil, printre acele materiale, numele autorilor. O fi descoperit, poate, și acea scrisoare colectivă semnată de opt sau zece colegi de breaslă. O fi rămas, îmi imaginez, stupefiat. Dar șocat mai ales când a observat că printre scrisorile de protest din partea conducătorilor Uniunii Scriitorilor din Moldova lipsea cea care urma să ajungă și la „Literaturnaia Gazeta”, și la conducerea Uniunii Scriitorilor din U.R.S.S.

Îmi imaginez starea lui de spirit atunci când a constatat documentar că e trădat de unii dintre cei mai apropiați colegi de breaslă și de serviciu.

În cadrul acelei ceremonii de comemorare a lui A. S. Pușkin, Pavel Boțu a acordat un scurt interviu televiziunii centrale. L-am privit cu toții. Totdeauna era un interlocutor surprinzător, activ, inspirat, cu imagini poetice cuceritoare, chiar și în discuțiile obișnuite. Căci, de regulă, conversația era animată de expresia chipului, de privirile-i pătrunzătoare, de unele gesturi, fapt ce te făcea să-l ascuți mereu cu interes, indiferent de subiectul abordat. De această dată

însă văzui un alt Pavel Boțu. Privirile-i erau coborâte în pământ. Vocea monotonă, inexpressivă, abia deslușită. Nicio mișcare, niciun gest. Mi-am zis atunci în sinea mea – iată cum un poet retrăiește tragedia unui coleg de breaslă, chiar și la o distanță de un secol și jumătate... Cum puteam intui că în acele clipe îl frământau sentimente-limită legate de viața sa? Iată, Pușkin nu și-a cruțat-o în clipa când a fost nevoit să-și apere onoarea, principiile sale morale, esența propriei sale vieți... Dar cum să procedeze el, Pavel Boțu, în contextul realității în care s-a pomenit... Să se facă a nu observa nimic? Să păsească mai departe cu indiferență – fie ce o fi, importantă e sănătatea, viața liniștită? Sau...

A preferat acest „sau”. Avea nevoie de un sprijin oricât de mic. Fie și de niște banale cuvinte de încurajare. Căci în viață există ieșiri neașteptate din cele mai întortocheate hățșuri, din cele mai întunecate labirinturi. Avea nevoie de un paratrăsnet care să-l ferească de pericolul aproape inevitabil, fatal. L-a sunat pe bunul său prieten care-i tradusese în rusă o parte din creația sa, binecunoscutul poet, prozator și eseist rus Vladimir Solouhin. L-a invitat să ia masa împreună. Acela a refuzat și la amiază, și seara, când propunerea a fost repetată cu insistență. Când m-am întâlnit întâmplător mai târziu cu ilustrul scriitor, mi-a mărturisit cu o sinceră durere că de moartea tragică a lui Boțu e vinovat, într-o anumită măsură, și el. Și mi-a povestit că fusese invitat la un păhărel de coniac moldovenesc. Zicea cu vădit regret că nu-și poate ierta acel răspuns, aproape hazliu într-un fel, când își imaginează acum starea în care se afla prietenul... „I-am spus, zicea cu o mahnă vădită în glas, că iată, afară e timp plos, urât, iar aici, acasă, la călduț, lucrul merge bine. Nu mă rup de la masa de scris. Lăsăm, dragă Pașa, pentru altă dată. Că nu se mântuie nici coniacul moldovenesc și nici viața...” După o pauză lungă, a respirat adânc și a conchis cu durere și vinovăție: „Iată, ăsta e cruntul adevăr: coniacul moldovenesc nu s-a terminat. Pe când viața... Mă tot întreb, ori de câte ori îmi amintesc de acel caz – de ce n-am lăsat naibii scrisul și n-am alergat la chemarea prietenului?... Trebuia să-mi dau seama că e ceva serios la mijloc, dacă mă suna a doua oară. Căci nu era dintre acei care să-și deranjeze prietenii dintr-un moff oarecare. Sunt vinovat și eu că azi nu-l mai avem printre noi pe Pașa Boțu...”

O fi având dreptate. Întâlnirea cu prietenul avea, cu siguranță, să clatine acea decizie care, la acel moment, probabil, nu era definitivă.

Decizia finală o fi luat-o în drum spre casă. În calitatea sa de deputat i se punea la dispoziție un compartiment confortabil la tren, zis „S.W.”, prevăzut pentru o singură persoană. Aproape douăzeci și patru de ore rămas de unul singur, doar cu gândurile, cu frământările, cu întrebările la care nu era în stare să găsească răspunsuri adecvate. Căci în față i-o fi apărut, rând pe rând, colegii de breaslă, unii de serviciu, alții chiar prieteni. De această dată – trădători. Primul la care s-a gândit o fi fost cel mai vechi prieten al său cu care se luase cândva frate de

cruce, pe care-l susținuse nu numai moral, atunci când căzuse în dizgrație la *vlasti* pentru niște povestiri (bune!) cu tentă, dar și cu patimă națională. Da, nu-i recomandase cartea de publicistică la Premiul de Stat. Poate că a fost o greșală. Să zicem... Totuși n-a interzis altora s-o înainteze. Doar el, în calitatea sa de conducător al Uniunii Scriitorilor, n-a preferat pe altul în defavoarea vechiului prieten. De ce o asemenea supărare preschimbată în ură și dezlănțuită cu înverșunată răzbunare?! Și acei autori de articole critice, țipătoare... și colegul de lucru căruia i-a fost încredințată misiunea de a expedia scrisorile de protest... De ce și-a retras propriul răvaș? S-a speriat de avalanșa de tablete ostile, care formau deja o adevărată campanie furioasă, subiectivă, dar amenințătoare, periculoasă chiar, pentru conducerea Uniunii Scriitorilor din republică?! Și scrisoarea, cu semnatarul ei... De unde și, mai ales, de ce atâta ură sprijinită pe un asemenea fals?! Doar se află în acest post mai bine de douăzeci și unu de ani! Ei bine, a insistat vreodată să-l aleagă neapărat pe el? Nu, tot ei, acești semnatori înfuriați, l-au votat. Acuma de ce-l insultă? De ce-l vor îngenunchea, umilit? Cine va avea curajul să-i ia apărarea? Cine îl va susține dacă și cel mai temerar și mai umilit critic literar, Vasile Coroban, a executat „cu brio” comanda CC-ului de a-l defăima cu argumente false, cu afirmații și concluzii încărcate de neadevăr și ură. Da, atunci au intervenit colegii de la Moscova. Cei de la noi au tăcut. Precum au tăcut și la cea adunare de partid de la Uniune, la care s-a pronunțat argumentat doar Andrei Lupan... Se va reperi cineva de astă dată să-i ia apărarea? Cine va fi, dacă va fi? Iarăși același Lupan și mai cine? Pentru că nimeni dintre acei semnatori de articole la „Literaturnaia Gazeta” și ai acelei scrisori ticăloase nu se va încumeta să-și revadă poziția. Dimpotrivă, vor jubila, ca niște adevărați biruitori... Nu! Nu le va oferi prilejul. Decizia a fost categorică. Căci nu și-a urmat calea la Chișinău, unde îl așteptau toți ai săi cu masa pusă. Inclusiv fiica Nadina cu soțul Volodea, care locuiau la Dubăsarii Vechi și aveau o casă la sol cu o bojdeucută în care poetul își aranjase o odăiță cu un pat, un scaun, o măsuță și o etajeră pentru cărți. Când se întâmpla să treacă pe la Dubăsarii Vechi și să poposească la ai săi, se închidea în cămăruța lui să mai lucreze cu condeiul în mână pentru o bucată de zi sau de noapte. Uneori se oprea acolo după vânătoare – fie de rațe, fie de iepuri sau chiar de mistreți. Adora mai mult atmosfera de echipă, decât însuși vânatul. Îl „corupsese”, bineînțeles, și pe ginere, care-și cumpără o armă de calitate, găsindu-i un ungheraș chiar în cea odăiță „de creație” a poetului, unde nimeni nu avea acces în lipsa stăpânului.

Acum își aminti de cea armă și că fiica împreună cu ginerele sunt la Chișinău, îi așteaptă sosirea. Mă îngrozește faptul că, în starea de bulversare psihică în care se afla, uitase și de cele trei fiice pe care le iubea atât de mult, și de draga lui soție, și de nepoțica la care ținea ca la ochii din cap, dar și de propria viață... Știa, arma îl așteaptă. Ajuns la Bender, luă un taximetru și porni spre Dubăsari. În sat, rugă șoferul să oprească la poartă, asigurându-l că revine imediat.

Intră în odăița sa, băjbăie în ungherul cu pricina, dar arma nu-i. Dibui și pe alături, poate că ginerele o fi lăsat-o în alt loc. Dar tot atunci îi aude glasul ginerelei din pragul ușii deschise: „Care umblă acolo în puterea nopții!?”

Nu rămăsese la Chișinău. Era proaspăt ales președinte de gospodărie în altă localitate și, pentru că a doua zi la ora cinci dimineața trebuia să fie la cârmuire, reveni acasă. În plus, după ultima vânatoare, el însuși nu-și dădea seama de ce nu-și lăsă arma la locul ei, în bojdeucă, ci o luă în casă...

Rămăseseră ambii surprinși de această stranie, neașteptată întâlnire. „Eu sunt... Am venit să-mi iau niște cărți... Niște hârtii...”, răspunse cu voce seacă, schimbată... Era încă un motiv de a renunța la decizia luată.

Achită taximetristului pentru călătorie, își luă valiza și, intrând în casă, o întrebă pe fiica sa: „Aveți ceva de băut?”. Aceasta se întrebă în gând de ce nu a ajuns la Chișinău.

Nu observasem de-a lungul anilor, de când îl cunoșteam, să fi suferit de patima beției. La petreceri nu refuza să închine un păhărel împreună cu toții. Dar niciodată nu s-a simțit ispitit de păhărel. Acum o întreba pe fică nu de mâncare, ci de băutură. Aveam și eu să-mi amintesc mai apoi, aflând de toate acestea, că, înainte de plecarea sa la Moscova, mi-a spus: „Când vin, mergem la «Ghiuju» să facem o beție, să nu ne trezim trei zile...”. De atunci, vasăzică, simțea nevoia unei descărcări sufletești. Căuta și acum, aproape de miezul nopții, să-și verse amarul... Să fi știut fiica, ginerele ce e în sufletul lui, ce se întâmplă cu tăticul lor în acele clipe... Dar Pavel Boțu, pe cât era de vesel, de comunicativ, de prietenos, de săritor la nevoie, pe atât era de retras, tăcut, atunci când venea vorba de problemele personale.

Deci fiica i-a răspuns că nu au în casă nimic. Vinul îl țineau în beciul vecinului și-i era incomod să-l deranjeze la acea oră târzie. O va face dimineața... „Toată noaptea, mărturisirea mai târziu fiica, l-am auzit trebăluind pe la lavoar, cum bea direct de la robinet și cum își tot răcorește obraji”. Observase că avea buzele arse. Poate o fi avut febră, se gândea fiica. Dimineața îi va propune ceva.

Dimineața însă s-a grăbit să plece împreună cu ginerele. În aceeași dimineață paznicul de la biserica de peste drum a întreat-o pe fiica lui Boțu cine e bărbatul care a înnoptat la ei, căci pe la o bucată de noapte l-a observat prin cimitirul din curtea bisericii, tot oprindu-se ba la o cruce, ba la alta. De parcă ar fi căutat ceva...

Și atunci, și acum mă întreb: ce căuta? Locul potrivit unde să-și curme viața? Sau poate încerca să găsească firul de legătură cu Domnul, să-i ceară, poate, tărie sau iertare pentru fapta ce urma s-o comită? Sau poate voia să mângâie la

despărțire vârfurile ierbii care se ițeau de sub lințoliul de zăpadă? Să șoptească ultima rugăciune într-un anturaj creștin, pe care aproape întreaga-i viață conștientă a fost nevoit să-l ocolească...

Cine știe... Rămâne doar să presupunem... Parcă-i văd acea privire din vis. Și nedumerită, și acuzatoare parcă...

Derutat, mă întreb de ce până acum unii mai cred că ar fi fost răpus de glonț străin? Și, în același timp, îl dau uitării... Îmi amintesc de rușinoasa zi de comemorare a poetului cu prilejul celor șaptezeci și cinci de ani pe care i-ar fi împlinit în vara lui 2008.

În cadrul așa-zisului jubileu de nouăzeci de ani de la fondarea organizației noastre scriitoricești, nu s-a spus niciun cuvânt despre Pavel Boțu. De fapt, nici despre alții nu s-a prea vorbit, ci s-au înmânat câteva premii, s-a dat o masă destul de copioasă sărmanilor scriitori înfomețați și răblăgiți de trista realitate și cam atât. Iar în broșurica editată cu acel prilej despre perioada 1965-1987 (cât timp s-a aflat Pavel Boțu în fruntea Uniunii) se pomenesc doar congresele la care dumnealui era ales conducător. Nimic despre procesul literar, despre Casa Uniunii Scriitorilor sau Casa de creație pentru edificarea cărora s-a zbătut atâta, nimic despre zecile de apartamente pe care le-a obținut, deloc ușor, pentru confrății săi scriitori. Nimic... Un fel de câmp pustiu pe care continuă să tălăzuiască strania și suspicioasa versiune a acelei împușcături a nu se știe cui țintită în ceafa poetului... La Adunarea Generală a scriitorilor din 29 octombrie 2010 am îndrăznit să aduc vorba de președintele Boțu. Și am propus – Casa Scriitorilor să poarte numele lui Pavel Boțu. Unii au aplaudat. Alții s-au încruntat. Deocamdată, atât.

Mărturisesc că, personal, regret foarte mult faptul că până în prezent nu există un premiu anual care să-i poarte numele, precum și un bust.

Iată... dragul meu Petrovici, ce gânduri mă bântuie de când mi te-ai arătat în vis... De când m-ai sfredelit cu privirea ta plină de taină, dar și atât de grăitoare. Mă iartă, dragul meu confrate, pentru îndrăzneala de a te fi deranjat, pentru că și azi încerc să retrăiesc clipele cele mai grele ale vieții tale...

30.11.2010

P.S. Am scris acest eseu nu numai pentru a face lumină asupra unor fapte și circumstanțe peste care timpul își lasă amprente, ci și pentru a aminti înțeleapta constatare a strămoșilor noștri: omul e tare ca fierul și fragil ca oul...

Andrei VIZIRU

Țâpova – cea învăluită de mistere și legende

A.V. – scriitor, publicist, artist fotograf. Redactor-prezentator la Radio Moldova. Autor a două cărți: *Autograf pe cer și suflet* (Editura Augusta, Timișoara, 2002) și *Șapte ani de acasă sau cele șapte minuni ale copilăriei* (Chișinău, 2004).

Acest loc pitoresc și plin de enigme, mă refer la mănăstirea rupestră Țâpova, aflată acum în reconstrucție, este o veritabilă atracție pentru turiști și pelerini. Se spune că aici își duceau viața, cu secole în urmă, primii creștini, dar și printre primii locuitori din spațiul pruto-nistrean. Deși în această privință mai sunt necesare investigații suplimentare, un fapt cunoscut cu certitudine este că Țâpova mustește de istorie și de civilizație veche. De exemplu, vestita bisericuță în piatră este locul în care s-a cununat Ștefan cel Mare și Sfânt cu Maria Voichița, soția domnitorului. O altă legendă despre mănăstirea rupestră de la Țâpova spune că în aceste locuri s-a sfârșit viața poetului mitologic grec Orfeu, iar mormântul lui se află într-o nișă de la poalele cascadei, putând fi recunoscut după o lespede de piatră cu șapte găuri.

Intrare în Mănăstirea rupestră Țâpova

Acest loc retras de ochii lumii a fost, până în anii '40 ai secolului trecut, un centru monastic vestit, cu o bibliotecă bogată, care, spre regret, a dispărut între timp. „Sute de ani, după spusele ierodiaconului Eustafie, tot aici se întâmplau adevărate miracole la vestita icoană făcătoare de minuni, care s-a păstrat în altar până la închiderea mănăstirii și despre care nu se știe acum nimic.”

Reconstrucția actuală a bisericii din stâncă se efectuează conform proiectului din 1826, dar, din lipsă de fonduri financiare, finalizarea acestuia rămâne sub semnul incertitudinii. Pe de altă parte, persistă un risc major ca nu cumva cei ce o reconstruiesc să introducă, precum se obișnuiește la noi, zorzoane de prisos, astfel încât acest autentic monument de istorie și religie să aibă aspectul altor mănăstiri restaurate în grabă sau al unor kitchuri ordinare.

Mănăstirea rupestră de la Țâpova, săpată în piatră de calcar, se află lângă satul cu același nume din raionul Rezina și este inclusă în cele mai prestigioase cataloage și prospecte turistice din Europa. Adevărul este că atât acest locaș, cât și canionul Țâpova cu peisaje inedite constituie unul dintre cele mai frumoase și atractive locuri din Republica Moldova și nu numai. ...Problema e însă calitatea proastă a drumului ce duce la acest obiectiv turistic și istoric de importanță deosebită.

Mănăstirea Țâpova

Vasile GAVRILAN

Chișinău – 575

Cam pe unde se intersectează astăzi străzile Albișoara și Pușkin, loc în care de curând a fost dezvelită „Piatra de temelie a Chișinăului”, „un sat anume Chișinăul, pre Bâcu, în ținutul Lăpușnei cu mori în Bâcu” își începuse expansiunea pe cele șapte coline împrejmuitoare, asemenea Romei, *urbs aeterna*, și avea să devină cel de-al doilea mare oraș românesc, după București. Prima mențiune a „târgușorului Chișinău” cu „puțină importanță” – după Dimitrie Cantemir – se regăsește într-o danie din anul 1436 a domnitorilor Ilie și Ștefan, în care se precizează hotarul moșiei unui boier Vancea „lângă Bâc de cealaltă parte, pe valea care se găsește în fața Cheșeneului lui Acaș”. De atunci s-au scurs 575 de ani, prilej cu care vineri, 14 octombrie, de hramul orașului, a avut loc un șir de evenimente culturale, culminat cu tradiționalul concert din Piața Marii Adunări Naționale. Despre târgușorul de altădată, edilul actual al urbei, Dorin Chirtoacă, a afirmat zilele acestea, la dezvelirea pietrei de temelie a orașului, inscripționată, în sfârșit, în grafie latină, că „este important să știm de unde a pornit istoria Chișinăului, astfel am marcat acest loc printr-un mod simbolic, pentru că reprezintă vatra orașului Chișinău”.

Istoria de aproape șase veacuri a capitalei noastre n-a fost scutită de episoade sumbre, chiar tragice, urbea fiind aruncată în aer de către sovietici, care, odată cu retragerea lor din vara anului 1941, au minat toate clădirile importante sau nodurile de infrastructură. Către sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea Chi-

șinăul număra doar vreo 7.000 de locuitori, 80 de dughene, 52 de ateliere și câteva școli. Odată cu anexarea jumătății de răsărit a Moldovei de către imperiul rus în 1812 și instituirea Chișinăului ca centru cultural și politic al noii gubernii, numite Basarabia, orașul avea să cunoască, imperativ, o extindere ineluctabilă în mărime și importanță, determinată de necesitățile istorico-demografice care derivă în mod firesc în urma unei atare metamorfozări administrative, dar nu ca o consecință a „înțelepciunii și bunătății țarului”. A. Bernardazzi (1831-1907), mai întâi, și A. Șciusev (1873-1949) au fost marii arhitecți care au desenat Chișinăul, amprentele lor artistice din peisagistica urbană conservându-se și astăzi. Clădirea muzeului orașului Chișinău, redeschis în preziua hramului, după o lungă perioadă de reparație, a fost construită în 1892 după proiectul celui dintâi, servind la început drept sediu pentru întreprinderea furnizoare de apă potabilă din capitală, de unde și cealaltă denumire a sa – „Turnul de apă”.

Prilejuit de cifra rotundă, hramul Chișinăului din acest an a adunat invitați din mai multe țări ale Europei (România, Spania, Macedonia, Georgia, Lituania, Turcia, Israel, Suedia, Ucraina, Rusia, Austria, Polonia, Belarus), din Orient (Qatar), America de Nord (Canada) sau chiar Africa (Angola). În PMAN primarul de București, Sorin Oprescu, le-a adresat chișinăuienilor felicitarea sa: „Dragi chișinăuieni, vă iubim, vă respectăm! Acum, când poate e mai greu pentru toată lumea, aveți tot sprijinul nostru. Și mai doresc să afirm un singur lucru: aici mă simt ca acasă!”. Un episod aparte în cadrul acestor manifestații a fost „înfrățirea” Chișinăului cu Tbilisi, tricolorul nostru și drapelul georgian decorând Arcul de Triumf ca semn al prieteniei dintre cele două popoare, unite, de asemenea, și de vicisitudini istorice și politice asemănătoare: „Cu georgienii suntem frați de suferință pentru că o parte din teritoriul nostru și al lor este sub o ocupație militară străină – e vorba de forțele armate ale Federației Ruse”, a argumentat tânărul primar de Chișinău, aflat, din vara acestui an, la cel de-al doilea mandat. În adresarea sa către chișinăuieni, Chirtoacă a constatat „că pe an ce trece Chișinăul își schimbă fața, devine un oraș mai curat, cu mai multă verdețură, mai comod, mai modern. Adică tot mai aproape de capitalele europene și de spațiul european. Având sprijinul și încrederea Dvs., în calitatea mea de primar am inițiat reforme esențiale în mai multe domenii vitale, iar astăzi putem deja enumera și rezultatele obținute. Tocmai de aceea sunt sigur că Chișinăul merge pe o cale corectă și nimic nu mai poate opri orașul din cursul său firesc, îndreptat spre atingerea unui nivel de viață mai bun, care să corespundă standardelor europene”.

Alexandru Scarlat Sturdza omagiat în Sala Senatului a U.S.M.

Pe 10-11 octombrie curent, în Sala Senatului a U.S.M., a avut loc un Colocviu științific cu genericul „Alexandru Scarlat Sturdza”, în cadrul căruia a fost evocată figura istorică a ilustrului om de stat și de cultură de origine română. Evenimentul a fost posibil grație colaborării Institutului Cultural Român „Mihai Eminescu” de la Chișinău cu Universitatea de Stat din Moldova. Trei distinși invitați, conferențieri cu renume, au onorat întrunirea cu prezența și luările lor de cuvânt: Theodor Paleologu (om de cultură și om politic, fost ministru al Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național, fost ambasador al României în Regatul Danemarcei și în Islanda, Andrei Pippidi (istoric, membru fondator al Societății Academice din România, specialist în istoria Sud-Estului european în sec. XV-XIX, istoria românilor în Evul Mediu, istoria culturală și politică a României, istoria relațiilor între Sud-Est și Occident) și Stella Ghervas (originară din Basarabia, directoare de studii la „Institut d’Etudes Avancées” din Paris și la „Maison des Sciences de l’Homme”, distinsă în 2009 cu „Premiul Guizot” al Academiei Franceze pentru volumul „Réinventer la tradition. Alexandre Stourdza et l’Europe de la Sainte-Alliance”, în 2010 cu premiul Academiei Române „Alexandru D. Xenopol” pentru aceeași lucrare și cu Diploma de Merit a Academiei de Științe a Moldovei).

Printre ceilalți participanți de marcă ai colocviului s-au numărat Excelența Sa domnul Marius Lazurca, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al României în Republica Moldova, directorul Institutului Cultural Român din Chișinău, domnul Petre Guran, prof. dr. hab. Gheorghe Postică, viceministru al Ministerului Culturii al Republicii Moldova. Cu același prilej dr. Petre Guran a anunțat câștigătorii burselor „Alexandru S. Sturdza”, program inițiat și finanțat integral de ICR Chișinău, a căror valoare pentru anul universitar 2011-2012 este de 42.000 USD.

Alexandru Sturdza, născut la 18 noiembrie 1791, la Iași (fiul lui Scarlat Sturdza, vornic și vistiernic al Moldovei, întâiul guvernator al Basarabiei, ocupată de Imperiul Țarist în 1812), este o figură istorică cvasinecunoscută, în pofida activității sale politice de o importanță deosebită pentru Europa sec. XIX, dar și a moștenirii culturale din domeniul teologiei, filozofiei, istoriei sau literaturii. Dezrădăcinat de timpuriu de glia strămoșească și stabilit în 1792 împreună cu familia în Rusia, ca epopee a destinului, dar și complexitate a personalității, Alexandru S. Sturdza poate fi comparat cu distinsе figuri ale

Inaugurarea Colocviului în prezența domnilor Andrei Pippidi, Petre Guran, Gheorghe Postică, Excelența Sa Marius Lazurcă și Tudor Arnăuț

panteonului românesc din acea epocă, Petru Movilă, Nicolae Milescu Spătarul sau chiar Dimitrie Cantemir, pe care a știut să-l prețuiască și care l-a inspirat în activitatea sa cărturărească de apoi. A fost „consilier de taină” și a slujit țarul ca atașat al Ministerului de Interne timp de 22 de ani, până în 1830. A îndeplinit misiuni diplomatice în Franța, Austria, Prusia și în alte țări. A participat la Congresul de la Viena, l-a cunoscut pe scriitorul, filozoful și diplomatul Joseph de Maistre, a inspirat Regulamentele Organice ale Principatelor dunărene și a militat pentru cauza independenței Greciei. Alexandru S. Sturdza a fost și un poliglot, vorbind franceza, germana, greaca nouă și veche, latina, rusa, italiana și româna, fiind moldovean după tată și grec fanariot după mamă. Genealogia româno-grecă, apartenența la mai multe culturi europene, activitatea sa diplomatică și legătura cu personalități marcante ale epocii, precum și interesul său pentru cultură îl consacră pe Alexandru Scarlat Sturdza ca fiind un *homo europaeus*, înainte ca vreo entitate etnică să și-l adju-dece, idee care l-a determinat pe Andrei Pippidi să constate în comunicarea Domniei Sale: „Întâlnirea noastră de astăzi îmi dă prilejul de a relua discuția cu privire la caracterul național ambiguu al acestei figuri istorice pe care o revendică, cu egală îndreptățire, cultura rusă și cea greacă, dar dacă se ia originea sa, i s-ar justifica recuperarea ca român, fără a uita că limba în care a scris de cele mai multe ori a fost franceza. (...) În realitate Sturdza a fost un repre-

Sala Senatului a U.S.M.

zentant al acelei Europe fără frontiere căreia, tocmai sub ochii lui, Congresul de la Viena a trebuit să-i constate sfârșitul”.

În prima zi a colocviului au mai luat cuvântul: dl Iurie Colesnic, *A. S. Sturdza – portret interior*, autor Filip Wighel; Andrei Cușco, *Conservatorism, misticism și utopie: Contextul ideologic al proiectului Sfintei Alianțe*; Maria Pilchin, *Alexandru Scarlat Sturdza: traducător de spații culturale*; Lidia Troianowski, *Educația – imperativ de valoare în opera lui A. S. Sturdza*; Ana Pascaru, *Laicul și confesionalul în creația lui A. S. Sturdza*; Monica Grama, *Actualitatea și importanța operei lui Alexandru Sturdza pentru elaborarea cadrului conceptual în abordarea fenomenului sectelor*. În a doua sesiune de comunicări au participat: Stella Ghervas, *Legăturile epistolare ale lui Alexandru Sturdza*; Igor Șarov, *Personalitatea lui Alexandru S. Sturdza în istoriografia rusă din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*; Igor Cașu, *De la identitatea tradițională la cea modernă: rolul religiei și limbii în secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea în Basarabia*; Alexandru Bantș, *O scriere documentară necesară. Note despre romanul istoric Soarta unui emigrant: A.S. Sturdza de Emil Vrabie*”; Nicolae Fuștei, *Un scriitor creștin – Alexandru S. Sturdza*; Virgil Pâslariuc, *Rețelele de influență în politicile imperiale rusești din Basarabia: Pavel Ciceagov și Sturdzeștii*.

„Nu m-am văzut un apostol”

Pe bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, vizavi de Biserica Sf. Ierarh Nicolae din Chișinău, a fost sfințită și inaugurată, pe 21 octombrie curent, o placă memorială în cinstea „patriarhului limbii române”, acad. Nicolae Corlăteanu, trecut în lumea celor dreپți acum șase ani. La solemnitate au fost prezente distinse nume ale culturii și științei, academicieni și profesori universitari care l-au cunoscut și l-au apreciat, prieteni care au găsit întotdeauna un sfat și o alinare în cuvântul înțelept și cald al savantului, precum și familia sa. Ceremonia a fost moderată de către Alexandru Bantoș, director al Casei Limbii Române „Nichita Stănescu” și redactor-șef al revistei „Limba Română”, iar printre cei care au ținut să-i aducă un omagiu s-au numărat acad. Teodor Furdui, prim-vicepreședinte al Academiei de Științe a Moldovei, Irina Condrea, dr. hab. în filologie, conferențiar universitar și șef catedră, Facultatea de Litere, U.S.M., acad. Nicolae Bilețchi, originar din Bucovina, prof. univ. dr. conf. Petru Butuc și acad. Haralambie Corbu, care a evocat spiritul laborios al congenerului său: „Nicolae Corlăteanu a muncit! A muncit o viață întreagă pentru idei, pentru principii, pe care le-a servit cu tot sufletul, cu toată dăruirea. Când vorbim de Nicolae Corlăteanu, nu trebuie să ne referim doar la savantul lingvist, ci și la savantul umanist din domeniul științei și culturii noastre. Să păstrăm în inimi și-n memorie, în conștiința noastră acest chip al omului de omenie și al marelui savant Nicolae Corlăteanu, profesorul profesorilor și cetățeanul cetățenilor!”. Majoritatea filologilor din Republica Moldova se consideră discipoli ai profesorului Corlăteanu. În aceeași ordine de idei, regretatul acad. Silviu Berejan sublinia: „Nu numai eu am făcut ucenicie la școala științifică corlăteniană, ci, practic, – în mod direct sau indirect – toate cadrele de filologi din republică au făcut această ucenicie. Se poate spune chiar fără nicio exagerare că nimeni dintre româniștii actuali nu a avansat în știință fără să beneficieze, cel puțin parțial, de spiritul și principiile școlii sale, ce a stat la baza filologiei naționale, dirijând activitatea acestui dificil, în special în condițiile republicii noastre, domeniu al științei”. Ceremonia a fost încheiată de intervenția fiului Alexandru Corlăteanu, care a ținut să aducă mulțumiri pentru sprijinul moral și financiar acordat de prietenii de-o viață ai marelui savant și cei care au mijlocit in-

Familia, colegi și discipoli

stalarea pietrei memoriale, realizate de către sculptorul Valerian Doicov și meșterul Vladimir Novicov: Grigore și Maria Cosniceanu, Nicolae și Olga Bilețchi, Grigore și Ludmila Furtună, acad. Haralambie Corbu, Elena Constantinovici, Maria Bârcă, Alexandru și Ana Bantoș, Victor Țapordei, Andrei Trosinenco, Eugen Dudnic, Eugen Tcaciuc, Oleg Cernei, Victor Sava ș.a. N. Corlăteanu a fost în ultimii zece ani ai vieții sale un activ și important colaborator al revistei „Limba Română”, în paginile căreia a promovat adevărul științific despre denumirea limbii și a nației noastre, deși până la 1989 a fost constrâns să plătească tribut regimului comunist, care interzicea utilizarea numelui corect al limbii noastre. Al. Bantoș, cel care a mijlocit apariția unui *Testament. Cred în izbânda limbii române* – o carte în paginile căreia savantul își exprimă „credo-ul de autentic și devotat slujitor al limbii și culturii române, de credincios fiu al mult pătimitei Basarabii” –, avea să constate despre îndrumătorul și mai vârstnicul său prieten: „Nicolae Corlăteanu îndeamnă să fim sinceri în fața propriei conștiințe și în fața conștiinței celor ce ne vor urma. Dascăl prin vocație, Nicolae Corlăteanu este preocupat, ca om trecut prin vârtejul înstrăinării de neam și țară, de continuitatea mesajului identitar ce urmează a fi transmis tinerei generații întreg, fără a fi trunchiat sau denaturat”.

Nicolae Corlăteanu (1915-2005) a fost filolog, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei, doctor habilitat, profesor universitar, Om emerit în Știință, laureat al Premiului Național pentru Știință, Cavaler al Ordinului Re-

publicii, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, autor a peste 550 de lucrări, printre care: *Dicționar român-rus* (Moscova, 1954; ed. a II-a, 1967, în colaborare cu E. Russev); *Studiu asupra sistemii lexicale moldovenești din anii 1870-1970* (1964); *Fonetica limbii moldovenești literare contemporane* (1978), lucrări care reflectă principiile și spiritul limbii române literare, camuflate sub falsa denumire, admisă de autorități; *Cuvântul în vârtoarea vieții* (1980); *Scritorul în fața limbii literare* (1985); *Lexicologia* (în colaborare cu I. Melniciuc, 1992); *Fonetica* (în colaborare cu V. Zagaevski, 1993); *Răspântii* (1995); *Nandrișii* (1998); *Așa am trecut până acum prin viață* (2000); *Neologismul în opera eminesciană* (2004) etc. Despre viața și frământările sale N. Corlăteanu avea să mărturisească: „Am fost și rămân un om ce nu m-am manifestat niciodată ca o fire înfocată, care se mistuie într-o văpaie. Sunt o fire măsurată, cumpănită, meditănd mult la fiecare pas făcut în viață. [...] Nu m-am văzut un apostol sau diriguitor de conștiințe în anii marilor răscruci. De cele mai multe ori asemenea diriguitori nu rezistă criticii și, odată cu schimbarea vremurilor, rămân slabe repere onomastice, privite cu indiferență, deseori cu dispreț și chiar cu dușmănie. Am căutat să înțeleg perioada istorică în desfășurare, cu toate contradicțiile, sfâșierile și frivolitățile ei”.

Oameni de cultură și știință prezenți la inaugurarea plăcii comemorative

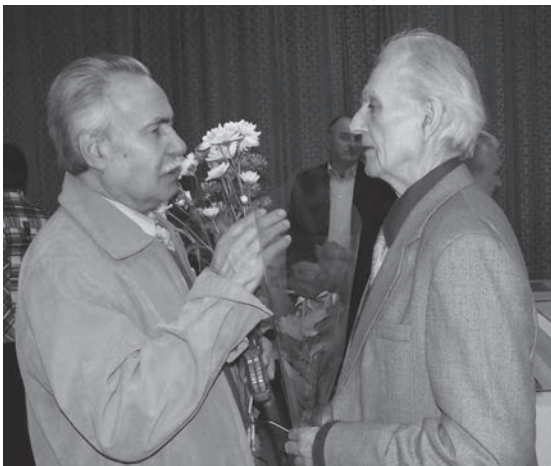
Mihail Ion Ciubotaru – „Singurul poet basarabean care vorbea românește”

Omagierea poetului

În data de 11 octombrie curent, în sediul Uniunii Scriitorilor din Moldova, a avut loc omagierea poetului, publicistului și traducătorului Mihail Ion Ciubotaru, care a împlinit frumoasa vârstă de 75 de ani. La eveniment au fost prezenți colegi ai scriitorului, frați de arme și suferință în timpul regimului sovietic, printre care Dumitru Matcovschi și Anatol Ciocanu, dar și oameni de litere din generațiile mai noi, precum Ana Bantoș sau Lidia Kulikovski, directoarea Bibliotecii Municipale „B.-P. Hasdeu” (care este, de altfel, și consăteană a omagiatului), Nicolae Rusu, Tudor Palladi, Valeriu Nazar, directorul Muzeului Literaturii Române „M. Kogălniceanu”, care, cu acest prilej, a inaugurat o expoziție de manuscrise, instantanee, apariții și mențiuni publiciste de epocă, precum și un istoric al edițiilor operei celui sărbătorit. Președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova, Arcadie Suceveanu, a precizat în urarea sa: „Am remarcat întotdeauna tenacitatea și seriozitatea cu care ați intrat în literatură și cu care vă scrieți și vă elaborați opera. Iar în ceea ce privește poezia Dvs. este de apreciat modernitatea scriiturii, a viziunii poetice. Chiar de la debutul literar cu *Linia* v-ați sincronizat cu congenerii din Țară, cu generația lui Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Ana Blandiana. Ați scris o poezie sincronizată cu noutatea / ineditul poeziei românești din acea perioadă”. „*Temerea de obișnuință*” a schimbat fața poeziei basarabene din anii '70, o poezie meditativă, filo-

zofică, dar și socială”, a conchis Arcadie Suceveanu. În același context, criticul literar Ana Bantoș a afirmat: „Ați adus un suflu nou în poezie. Pe mine personal m-a intrigat felul cum ați știut să îmbinați oralitatea, fondul folcloric al scriiturii Dvs. cu intelectualizarea, cu reflexivitatea, cu meditația sau chiar cu filozofia”, iar Dumitru Matcovschi a dezvăluit că Mihail Ion Ciubotaru „în anii '50 era

Dumitru Matcovschi și Mihail Ion Ciubotaru

singurul poet basarabean care vorbea românește. A avut neplăceri pentru aceasta”. De altfel, unul dintre cele mai reprezentative volume de poezii *Temerea de obișnuință* i-a fost interzis în anii 1977, fiind scos din bibliotecă. Necazurile care au urmat obstinării de a se conforma ideologiei, fiind eliberat din funcția deținută la „Literatura și Artă”, nu l-au îngenucheat, M. I. Ciubotaru fiind iubit și apreciat pentru exemplul de demnitate și verticalitate. Acestea au și fost premisele unei noi orientări literare către traducere, un tărâm care ar fi trebuit să-i garanteze liniștea pentru a crea. Astfel, literatura română a avut posibilitatea să se îmbogățească cu o nouă versiune a lui „Evgheni Oneghin” de A. Pușkin, „mai vie și mai fidelă decât celelalte traduceri cunoscute”. Alți scriitori traduși de către M. I. Ciubotariu au fost: M. Luconin, P. Antokolski, O. Suleimenov, A. Voznesenski, Saadi, Mahtumculi.

Mihail Ion Ciubotaru s-a născut pe 11 octombrie 1936 în comuna Nicoreni, județul Bălți (azi raionul Drochia). Absolvește Institutul pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău în 1958, colaborează la mai multe ziare și reviste, printre care „Tinerimea Moldovei”, „Cultura”, „Literatura și Artă”, „Glasul Națiunii”, iar între anii 1966-1977 activează ca secretar de redacție al revistei „Moldova”. Din 1979 este consultant și secretar la Uniunea Scriitorilor. Debutează în 1972 cu placheta de versuri pentru copii *La bunici*. Urmează *Linia* (1973), *Întoarcerea către leagăn* (1981), *Punct de sprijin* (1982), *Te ține minte iarba* (1984) și altele.

Evenimentul a culminat cu gestul unuia dintre invitați – Tudor Rotaru, agronom din Bălți, rudă a omagiatului, care și-a exprimat disponibilitatea să finanțeze reeditarea volumului *Temerea de obișnuință*.

Constantin ȘCHIOPU

Întâlnirea elevilor cu cartea: medieri necesare

C.Ș. – conf. univ. dr.,
Facultatea Jurnalism și
Științe ale Comunicării,
Catedra jurnalism, U.S.M.,
profesor-cumulard de
limba și literatura română
la Liceul de Creativitate și
Inventică „Prometeu-Prim”
din Chișinău. Lucrări recente:
*Metodica predării literaturii
române*, Editura Carminis,
Pitești, 2009; *Arghezi, Barbu,
Blaga. Poezii comentate.
Pentru elevi, studenți,
profesori*, Editura ARC,
Chișinău, 2010; *Manuale de
limba și literatura română
pentru clasa a X-a* (coautor
Marcela Vâlcu-Șchiopu),
a XI-a (coautor Marcela
Vâlcu-Șchiopu), a XII-a, liceu
(coautor M. Cimpoi), a IX-a
(coautor V. Pâslaru).

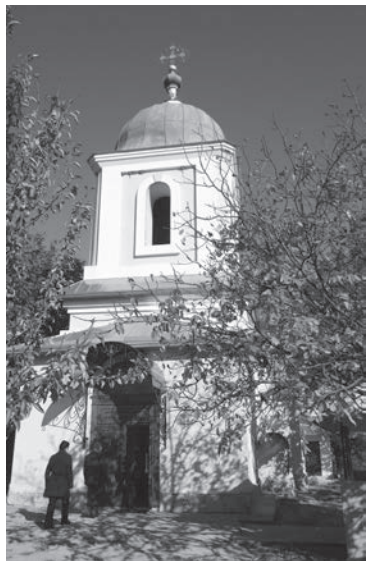
Succesul încercărilor de a provoca interesul pentru lectură și de a-l menține depinde, în mod semnificativ, nu numai de strategiile ce însoțesc întâlnirea cu textul, dar și de raportul existent între orizontul de așteptare al elevului și orizontul de așteptare al textului. Bineînțeles, o condiție primă a acestui succes o constituie posibilitatea de a avea în preajmă cartea dorită.

Există, cel puțin pentru cartea artistică, o întreagă „metodică a seducției”, conturată la nivelul cercurilor, al atelierelor sau cluburilor de lectură, al întâlnirilor cu scriitorii, cu criticii literari, cu oamenii de cultură etc. În această ordine de idei se înscrie și recenta (18 octombrie 2011) întâlnire a elevilor din satul Vatici, raionul Orhei, cu Alexandru Bantoș, redactor-șef al revistei „Limba Română”, Directorul Casei Limbii Române „Nichita Stănescu”, Viorica-Ela Caraman, redactor-șef adjunct al aceleiași reviste, cu Ana Bantoș, doctor habilitat în filologie, conferențiar universitar, Simion Duja, muzician, Alexei Marulea, o personalitate care s-a impus prin râvna-i cu care susține cultura basarabeană, oamenii de creație, grup din care a făcut parte și subsemnatul. De fapt, venirea la Vatici, satul de baștină al lui Alexei Marulea (un crâng paradisiac), a fost determinată de mai mulți factori. În primul rând, Casa Limbii Române a donat gimnaziului din Vatici un lot de carte românească, care, așa cum menționam mai sus, a satisfăcut perfect așteptările elevilor (Ion Creangă, M. Eminescu, P. Ispirescu, G. Bacovia, O. Goga,

Secvențe de la întâlnirea echipei revistei „Limba Română” cu elevii și locuitorii satelor Vatici și Tabăra, raionul Orhei. Un oaspete așteptat – generosul consătean Alexei Marulea, manager al Societății pe acțiuni „Angro-impex”, membru al Uniunii Jurnaliștilor din Republica Moldova.

I. L. Caragiale, C. Stere, I. Slavici, G. Coșbuc etc.), materiale didactice (portrete ale scriitorilor și ale voievozilor români), o colecție a revistei „Limba Română” și noutățile editoriale: Ana Bantoș, *Deschidere spre universalism. Literatura română din Basarabia postbelică* și Nicolae Mătcaș, *Calvarul limbii române din Basarabia*. În aceeași zi un alt lot a fost transmis bibliotecii școlare din satul Tabăra, Orhei, prin dl director Bârnaz, care a asistat la întâlnirea din Vatici. Rafturile bibliotecilor școlare ale celor două localități s-au completat și cu cărțile donate de dl Alexei Marulea. Volumele clasicilor români, precum și cele două lucrări nou apărute, provin din subvenționările Departamentului pentru Românii de Pretutindeni.

Esența a ceea ce a reprezentat întâlnirea cu elevii din satul Vatici a fost exprimată mai întâi pe fețele copiilor: bucuria întâlnirii și a darului, sentimentul că nu sunt uitați, că cineva se gândește și la ei, la cei 115 elevi ai școlii. Mai apoi, dna director al gimnaziului, Irina Lupan, o înflăcărată luptătoare pentru statornicirea valorilor naționale spirituale, care și-a exprimat toată gratitudinea pentru donație, a comemorat și vizitele anterioare ale lui Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Nicolae Sulac și ale altor personalități. „Astfel de întâlniri, a subliniat dna director, ne dau aripi, ne motivează să citim, să ne iubim țara, să fim perseverenți, harnici”.

Evocând succint drumul plin de obstacole pe care l-a parcurs revista „Limba Română” în cei 20 de ani de existență, dl Alexandru Bantoș a lansat lucrarea *Calvarul limbii române din Basarabia* de Nicolae Mătcaș, ieșită de sub tipar cu două zile înainte de întâlnire (în colecția *Biblioteca revistei „Limba Română”*), menționând că elevii din Vatici sunt primii care beneficiază de această istorie a luptei basarabenilor pentru izbânda limbii române. Profesorilor le-a recomandat cartea Anei Bantoș *Deschidere spre universalism*, în care autoarea cercetează literatura română din Basarabia postbelică.

Dna Ana Bantoș, membru al colegiului de redacție al revistei „Limba Română”, a făcut o amplă incursiune în literatura română postbelică, evidențiind cele mai importante fenomene literare basarabene și reliefând contribuția scriitorilor din diferite generații de la primul deceniu postbelic până la primul deceniu al secolului al XXI-lea, generații care s-au conectat în mod diferit, pe de o parte, la tradiție și la valorile literare române clasice și, pe de alta, la cultura universală.

O surpriză a întâlnirii cu elevii din Vatici a fost și lansarea cărții lui Alexei Marulea *Demnitatea ca testament*. Un titlu cum nu se poate mai semnificativ. O carte „despre oameni buni” – Grigore Vieru, Nicolae Sulac, Mihail Munteanu, Gheorghe Tonu, Victor și Maria Morgun, cărora le-a fost alături în momente

vesele și triste, „o carte-autoportret cu prieteni”, vorba autorului. Plin de emoțiile revenirii la matricea lui spirituală, ale reîntâlnirii cu consătenii, stăpânit de grija pentru acești viitori purtători ai valorilor străbune, Alexei Marulea a lăsat în biblioteca școlii această carte a sa, dar, cel mai mult, le-a lăsat tinerelor mlădițe din Vatici ca testament demnitatea noastră, având certitudinea că anume această calitate consolidează, îți dă sentimentul integrității. În contextul acestor discuții s-a înscris și gestul memorabil, emoționant al vorbito- rului: înmânarea unui exemplar al cărții *Demnitatea ca testament* cu autograf elevului Vasile Vascan (clasa a VII-a), care, din inițiativă proprie, a adunat de pe la oameni diferite unelte, obiecte vechi și a deschis acasă, într-o poietică, un muzeu al satului, îndemnând pe mic și mare să intre și să vadă exponatele. Astăzi, grație acestui elev, Vaticiul are un muzeu al satului (o casă frumos vă- ruită, cu prispă și stâlpi, mărginindu-se cu școala în care învață elevul Vascan). Dăruind școlii *Arborele genealogic al familiei lui M. Eminescu*, Alexei Marulea a lansat și un concurs-provocare: un premiu în valoare de 2000 de lei, oferit elevului care va adânci cel mai mult arborele genealogic al propriei familii. Propunerea lui Alexei Marulea este mai mult decât o provocare cu interes fi- nanciar. Îndemnându-i să-și cunoască rădăcinile, inițiatorul concursului, de fapt, le-a dat un exemplu, le-a sugerat o modalitate de formare a demnității.

„Îmi exprim bucuria de a vă vedea adunați grămăjoară, exact ca în icoana din poezia lui Grigore Vieru”, a menționat Viorica-Ela Caraman în luarea sa de cu- vânt. Totodată, vorbitoarea a îndemnat nu numai profesorii, dar și elevii să co- laboreze cu revista „Limba Română”, susținând că, prin rubrica Pro didactica, revista oferă profesorilor posibilitatea de a-și împărtăși experiența profesională, iar prin Iuventus – oportunitatea de publicare a creațiilor tinerilor.

Prezența la întâlnire a maestrului Simion Duja a încins atmosfera. Taragotul Măriei Sale ne-a adus aminte de doinele noastre inconfundabile, de balada *Miorița*, de *Casa părintească nu se vinde*, ne-a adâncit în ceea ce numim ființa noastră de veacuri. Adevărat prilej de revelație a propriei identități, a demni- tății noastre.

Nu știu dacă există școală în care elevii să nu pregătească și un program ar- tistic atunci când au oaspeți. Elevii din Vatici n-au fost o excepție. Îndrumați de profesoarele Galina Tolici și Vera Ignat, tinerii artiști ne-au convins, prin piesele muzicale interpretate de Dumitru Dombrovski (voce), de Ion Doho- cher (fluier), prin strămoșeasca horă dansată de un grup de fete, că „avem un neam, o patrie, o vatră strămoșească” – genericul spectacolului. Însuflețiți de acești minunați copii, ne-am întors la Chișinău cu sentimentul că întâlnirea elevilor cu cartea prin mediere este o cale sigură în formarea cititorului și, implicit, a viitorului cetățean mândru de poporul căruia îi aparține.

Vasile GAVRILAN

„*Contrafort*”, nr. 7-8, *Contrafort*
iulie-august 2011

„*Contrafort*”-ul pare să pună accentul în acest număr pe impresiile de călătorie din celebrele capitale europene Londra, Paris sau Viena, înfățișând chiar pe prima pagină un instantaneu cu orașul de pe Tamisa. Acest cadru cromatic este determinat în special de jurnalul de trei zile al lui Vitalie Ciobanu, cât durase vizita autorului în „ceșosul Albion”: „Avusesem, uitându-mă fermecat de imaginea revelată în lumina palidă a după-amiezii, conștiința unui întreg univers pe care acea hartă vie a orașului-miriapod o întrupa nu numai pe orizontala fizică a dimensiunilor sale, ci și în adâncime, aglutinând palimpsestul istoriei și structurile memoriei culturale, cu lungul lor șir de evenimente, opere, chipuri, drame, transformări...”. Aurelia Borzin cu ale sale *Călătorii pariziene povestite*, *Despre arta contemporană și urbanismul vienez* al lui Vladimir Bulat și *Povestiri dintr-un sfârșit de lume* al lui Vitalie Sprâncenă urmează aceeași temă a jurnalului de călătorie. Editorialul directorului Vasile Gârneț, „*Țara*” după 20 de ani este o radiogramă a istoriei recente a Republicii Moldova sintetizată prin noțiunea „ratării”: „A ratat mai tot ce se poate rata – ba uneori chiar mai mult decât atât... A ratat Unirea cu România și, după cum s-a văzut mai târziu, a ratat integrarea europeană, adică singura soluție reală de a scăpa din îmbrățișarea anihilantă a Rusiei... Am ratat, în conjunctura creată după 1989, legitimarea deplină a identității românești – în Constituție tronează în continuare un idiom fictiv... Am ratat, în aceste două decenii,

întregul complex de reforme care definesc un stat de drept și o economie de piață concurențială, generatoare de prosperitate...”. Articolul (care trebuia scris!) despre *Femeia de pe treptele Justiției*, semnat de Petru Negură, relatează despre „femeia cu broboadă de țărancă”, pe care o cunosc, probabil, toți chișinăuienii, protestând sisific în fața Procuraturii: „Pe de altă parte, ei au răspuns greutății destinului și dominației politice printr-o atitudine de umilitate fermă, de revoltă tăcută. Varvara Zingan întruchipează chintesenta celor care au supraviețuit războaielor, foametei și deportărilor, rămânând fideli credințelor și intereselor lor intime”. În acest număr găsim, de asemenea, un amplu eseu (de două pagini) al lui Iulian Boldea care tratează creația lui Andrei Pleșu, „mai curând eseist decât filozof”: „Distribuindu-și atenția atât pe relieful lumii reale, cu sinuozitățile sale mai mult ori mai puțin flagrante, cât și pe haloul de imaginar și referențialitate al operei de artă, Andrei Pleșu posedă rara capacitate de a sesiza, dincolo de suprafețele lucrurilor celor mai disparate, acele realități ultime care le unesc în adânc, acele esențe care le pun, în fond, în evidență natura lor ultimă, identitatea inalterabilă”. Tot aici îl reîntâlnim și pe un alt eseist de talie europeană, cehul Milan Kundera, care, după stabilirea în Franța, a și adoptat limba acestei țări pentru scrierile sale. Cele câteva reflecții frugale despre roman ale scriitorului ceh „cu șanse la Premiul Nobel” aduc o optică interesantă asupra acestui gen de proză în contemporaneitate: „Există patru mari romancieri: Kafka, Broch, Musil și Gombrowicz. Eu îi consider pleiada marilor romancieri ai Europei Centrale. De la Proust încoace, nu văd niciun nume de o importanță mai covârșitoare în istoria romanului. Fără a-i cunoaște pe aceștia, nu prea poți înțelege cu adevărat romanul modern. Pe scurt, acești autori sunt moderniști, cu alte cuvinte, au fost pasionați de căutarea unor forme noi. În același timp însă, ei sunt complet indiferenți față de orice formă de ideologie avangardistă (credință în progres, în revoluție ș.a.m.d.), de unde rezultă o altă viziune a istoriei artei și a romanului: ei nu vorbesc nicio clipă despre necesitatea unei rupturi radicale; ei nu pornesc de la premisa că posibilitățile formale ale romanului ar fi epuizate; ei nu vor decât să le sporească în mod radical”. Iată și câteva cronici literare: *Gânduri crepusculare și metafore stoice* – Grigore Chiper, întâmpinând *Femeile iubesc cum respiră* a Călinei Trifan; Florin Platon recenzând *On China* de Henry Kissinger; *Întoarcerea huliganului* de Norman Manea în viziunea critică a Tamariei Cărăuș; Bernhard Schlink care „mizează pentru a doua oară pe resorturile prozei scurte”, *Minciuni de vară* fiind un „titlu lejer, estival”, care „mimează o aparentă stare de permisivitate, de parcă minciunile spuse în acest anotimp ar fi mai puțin vinovate și ar rezista în fața unor justificări. Nimic mai fals” – Alexandru Tabac.

„Sud-Est cultural”, 2011/3

Aforismele (?), adagiile (?), maximele (?), în fine, cugetările lui Leo Butnaru sunt, pur și simplu, delicioase: „Lacrimile bocitoarelor de profesie nu sunt sărate”; „Muțenia este propria parolă. Drept de trecere prin propria necuvântare”; „Deocamdată nu e decât un țap (is)pășitor, pășitor, pășitor...”. La Sinteze, interpretări, comentarii, Eugen Lungu – *Poezia rigorii etice* – își va deschide studiul său privind creația lui V. Romanciuc, afirmând cu destulă convingere că „Vasile Romanciuc este astăzi, incontestabil, cel mai important poet al generației sale. Nimeni dintre congeneri nu a avut o evoluție atât de sigură, pe o linie ascendentă atât de clară”. Rubrica este întregită de dubla intervenție a lui Mircea V. Ciobanu cu *Timpul risipirii egal timpul căutării?*, o cronică a aparițiilor editoriale autohtone din anul literar 2010. Criticul se axează pe șapte volume de proză: „Toate cărți bune, dar (îmi pare rău că nu pot fi original) nici în acest an nu aş remarca un volum care s-ar detașa net și sigur de celelalte. Adică, toate-s bune de nominalizat, dar insuficiente pentru un premiu, oferit fără rezerve”. Un spațiu generos din acest număr al „Sud-Estului” se acordă teatrului: un fragment din comedia lui Constantin Cheianu *Piesă fără sfârșit*, o cronică a Festivalului Dramaturgiei Românești din Timișoara de Constantin Popa în cadrul căruia *Casa M* a luat premiul pentru cea mai bună interpretare „Ioan Strugari”, dar și expunerea Larisei Turea *Andrei Mogucii. Deconstrucția teatrului narativ*. Invitatul revistei, președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova Arcadie Suceveanu, va mărturisi: „Cărțile mele închid în ele fragmente de viață, trăiri și idei, sentimente și iubiri, speranțe și dezamăgiri, atitudini, lecturi; altfel spus, sunt niște mici «existențe» din care mi se compune destinul. În timp ce le scriu, și ele «mă scriu» pe mine” într-un dialog cu Valentina Tăzlăuanu, corolat de o serie de creații ale poetului.

„Bucovina literară”, nr. 9 (247),
septembrie 2011

„Spre sfârșitul anului 1941, la Cernăuți, Societatea Scriitorilor Bucovineni fonda această publicație, ca supliment duminical al ziarului «Bucovina», sub conducerea scriitorului George Drumur”. În 2011 „Bucovina literară” împlinește 70 de ani de la înființare. Cu acest prilej nr. 9/2011 al revistei poartă însemnul acestei frumoase aniversări. Despre istoria tristă și tumultuoasă a revistei, asemenea colțului de țară ciuntit, scrie actualul redactor-șef, Constantin Arcu, în editorialul său: „În primăvara anului 1944, odată cu ocuparea nordului Bucovinei, activitatea Societății Scriitorilor Bucovineni, precum și a revistei «Bucovina literară», a fost suprimată. Abia după

evenimentele din decembrie 1989, revista și-a reluat apariția în serie nouă, din inițiativa unui grup de scriitori suceveni, sub coordonarea criticului literar Mihail Iordache. Primele numere aveau format de ziar, însă editorialul părea debordant. Redacția își propunea să valorifice, în contextul spiritua- lității românești, tradițiile istorice, literare și lingvistice ale scriitorilor din partea de nord a țării, timbrul specific bucovinean. Programul este conturat chiar de la înființare. Refuzul de a se închide «în hotarele unui provincia- lism ridicol, ale patriotismului local», precum și acela de a cultiva un «tra- diționalism anacronic», au fost proclamate în editorialul primului număr (1/1990), semnat «Bucovina literară» (...) Din 1991, «Bucovina literară» și-a căpătat formatul actual, iar funcția de redactor-șef, după Mihail Iorda- che, a fost deținută succesiv de Marcel Mureșeanu, Mircea A. Diaconu, Ion Beldeanu și Constantin Arcu. Ideea de deschidere a fost reluată apăsător și peste ani. În același timp, publicației i se alătură colaboratori de prestigiu din țară și străinătate, unii susținând aici rubrici permanente (Adrian Alui Gheorghe, Liviu Antonesei, Leo Butnaru, Al. Cistelecan, Mircea A. Diaconu, Constantin Dram, Liviu Ioan Stoiciu, Matei Vișniec, Gheorghe Grigurcu, Luca Pițu, Christian W. Schenk ș.a.). Corespunzător acestei infuzii de colaborări, revista crește spectaculos în calitate, devine vie și competitivă pe piața revuistică. Tot în paginile ediției speciale a revistei, Mircea A. Diaconu, care a și condus publicația o perioadă, afirmă că „«Bucovina literară» n-a fost niciodată o revistă mai bună ca acum”. Mesajele de felicitare „de la colaboratorii și prietenii revistei”, expediate din toate colțurile românității spre Suceava, devenită a doua casă a ei după înstrăinarea Cernăuțului, sunt cuprinse în rubrica La aniversară. Între copertile acestui număr se găsesc, de asemenea, la rubricile Poesis sau Epica magna, un grupaj de poezii ale lui Liviu Antonesei și Petruț Pârvescu, și *Întâlnirea*, un fragment din romanul lui Radu Mareș. Eseurile sunt semnate de autori deja cunoscuți cititorilor revistei „Limba Română”: Adrian Dinu Rachieru – *Bacovia și infernul cotidianului*, Miorița în lectura lui Petru Ursachi de Jordan Datcu, *Constantin Virgil Negoită și cioburile istoriei (II)* de Theodor Codreanu. Alte puncte de atracție sunt aforismele lui Gheorghe Grigurcu: „Când nu te poate înspăimânta, absurdul, acest demon vechi care se străduiește a părea modern, se mulțumește să amuze; Clipa are ceva fragil-organic, un palpitar sugerând viul efemerului, spre deosebire de moment, termen sec mecanomorf; Visul – transcendența cea mai la îndemână”; Adrian Alui Gheorghe – *Viața ca literatura*, Matei Vișniec – *Exilul ca aventură culturală (note și frânturi)*; cronicile literare ale lui Ioan Holban și ale Rodicăi Mureșan care i-a recenzat pe Constantin Popa – *Crescătoria de clipe* și, respectiv, Olimpiu Nușfelean – *Poeme pentru cei care citesc în liniște sau Rocada – barter*

omu-Fuji a chișinăuianului Leo Butnaru, unul dintre colaboratorii permanenți ai publicației. Leo Butnaru, în mesajul său de felicitare pentru frații bucovineni, menționează: „«Bucovina literară» este revista de literatură, de cultură, dar și de istorie, dar și de geografie a neamului. Este revista unui destin dramatic, revista izgonită de la vatra originii sale și căreia cu adevărat i se potrivește simbolul Păsării Phoenix renăscute din propriul scrum întru dăinuire, întru continuitate, întru faptele împlinirii, în pofida nedreptăților și agresiunilor curbeților. La mulți ani, «Bucovină literară», cernăuțeană, suceveană, românească!».

„Însemnări ieșene”, nr. 9, septembrie 2011

La 14 octombrie Iașul își îmbracă straiile de sărbătoare, în ziua Sf. Parascheva, hramul urbei, prilej cu care Alexandru Dobrescu, redactorul-șef, deschide numărul curent al revistei de cultură, înființate la 1 ianuarie 1936 de M. Sadoveanu, G. Topârceanu și Gr. T. Popa, cu *Sărbătorile Iașilor (Ofantezie)*. Dimensiunea picturală a publicației este întreținută, mai ales, de reproducerea în fiecare pagină a desenelor, acuarelelor și pânzelor în ulei ale pictorului spaniol R. Z. Fuentes (1907-1960), dar și de intervenția lui C. Ostahie de la Pensula și dalta – *Iubirea intelectuală de sublim: Dan Constantinescu*. Eminesciana (sau Eminescologicele, în versiunea ieșeană) îl găzduiește pe N. Georgescu cu *Pistolul lui Eminescu*, o investigație care aduce noi „probe” în acest dosar controversat al biografiei lui Eminescu, mitizat fără discernământ de contemporani ai poetului deveniți personaje în acest episod. Autorul reproduce articolul *Dreptul de grație* din „Timpul” de la 14 mai 1883, „pe care ediția academică nu-l conține (noi nu zicem că *chestiunea Eminescu* s-ar fi rezolvat dacă această ediție l-ar fi cuprins, dar semnalăm faptul că se poate demonstra direct paternitatea eminesciană a acestui articol – și totuși el nu se află în ediție, unde-i era locul...)”. Activitatea publicistică a lui Eminescu este analizată și de A. D. Rachieru – *Cei doi Creangă (4) Catilinari, temperatori și coțcari* – studiu care îl cuprinde și referințe la *Moș Nichifor Coțcariul* al lui Creangă. În sumarul „Însemnărilor ieșene” am remarcat și un *memento* adresat întregii intelectualități basarabene și, în special, scriitorilor ce vor fi resimțit gustul amar al unui *deja-vu*. E vorba despre tiparele pseudoestetice ale ideologiei comuniste, căreia oamenii de artă și cei de litere aveau să-i consacre tot rodul muncii lor creative, subjugați de o tipologie ce poate fi astăzi percepută și justificată doar *prin și pentru* imperativul „trebuie”: „Scriitorul, deci, *trebuie* (subl. mea – V.G.) să pornească de la «cunoașterea adâncită a realității», iar

«reflectarea prin personaj a forței organizate pe care el o reprezintă» să devină astfel «problema generală a operei», întrucât «umanismul socialist pune progresul și fericirea omului ca țel suprem, ca lege fundamentală. Comunistul își subordonează acțiunile acestui țel, fericirii poporului său, pe care o știe solidară cu fericirea omenirii muncitoare în general», îl citează C. Cubleşan pe „teoreticianul” Silvian Iosifescu. „Cât de false erau toate aceste criterii, impuse scriitorilor pentru crearea unei tipologii a timpului, o demonstrează tocmai lipsa perenității acestora. Literatura demagogică, construită după rețetele ideologice, schematice și teziste în esență, nu putea oferi decât surrogate, fetișuri, iar teoreticienii și ideologii acestei arte de impostură, cu care au terorizat educația multor generații de intelectuali la rând, sunt responsabili de pervertirea criteriilor de apreciere artistică a acestora, de întreaga maculatură produsă în acei ani de mincinoasă estetică marxistă”.

„Dacia literară”, nr. 5, 2011

Bine proporționată, „Dacia literară” își sortează rubricile cu eleganță: Ferestre luminate: Mihail Sadoveanu – 50, Clepsidra umbrelor, Scene contimporane, Bibliofil și Arca lui Noe. În cadrul celei dintâi, dedicată, evident, scriitorului Mihail Sadoveanu, de la a cărui trecere în neființă s-a împlinit o jumătate de secol pe 16 octombrie curent, articole publică Dumitru Ivănescu, *Mihail Sadoveanu și teatrul*, Vasile Iancu, *Sadoveanu, omul social*, Grigore Ilisei, *Coana Valerica* sau preotul Vasile Vasilache, *Cum l-am cunoscut pe Sadoveanu*, cu evocări savuroase din viața marelui prozator, cum ar fi: „Într-o dimineață de vară cu soare mă suisem pe culmile Pocrovului, dimpreună cu un ucenic al meu de la Mănăstirea Antim din București, Sandu Topornischi, să cânte ceva din poeziile lui Mihai Eminescu. Tânărul cântăreț, înzestrat cu un deosebit dar al cântării, atrage admirația tuturor și îndeosebi a lui Mihail Sadoveanu. Dar el ar fi voit să-i cânte mai multe poezii din Eminescu, însă tânărul nu le știa pe de rost, iar eu nu aveam cartea cu poeziile lui Eminescu în Schit. Atuncea am aflat ceva cu totul deosebit: Mihail Sadoveanu știa toate poeziile lui Eminescu pe de rost. El spunea textul și tânărul cântăreț le cânta. Uimit de aceasta, îl întreb: «Cum de-ai învățat, Cucoane Mihai, toate poeziile lui Eminescu, care numără sute de pagini?». El mi-a răspuns: «Mi-au plăcut mult și numai atuncea ajungi ca o poezie și un text să te pătrundă, când îl știi pe de rost, atuncea el se topește în ființa ta, făcându-ți să răsune de frumusețile exprimării și ale gândirii toate fibrele ființei tale». Prezintă interes, de asemenea, și corespondența fragmentară a lui Mihail Sadoveanu către Valeria Mitru. La Scene contimporane sunt prezenți cu versuri: Raluca Brancomir (Israel), *Braille*; Rodica Marian, *Hotare din gutui*; Ștefan Oprea, *La Baaad*;

Rafila Radu, *Katinul furnicilor de culoare roz*; Rodica Șinca, *Mă simt bătrân și Suflet cenușiu*; Vasile Tudor, *Rondul de singurătate*, precum și proza *Jurnalul de la Sihăstria* lui Nedy Gavrilu (Canada). Dialogurile „Daciei literare” sunt îmbogățite în acest număr de către Călin Cibotari cu interviuarea Mariei Carpov, „vestit profesor universitar ieșean”, la a cărei poziție, de exemplu, privind implementarea procesului de la Bologna, mulți ar putea subscrie: „Se face acum o teză de doctorat în mai puțin de trei ani uitându-se ce înseamnă de fapt, mai ales în domeniul umanist, cuprinderea completă a unui subiect. Și tot doctor este cel care, în trecut, lucra opt ani de zile pentru a finaliza o teză. Vedeți, cu astfel de echivalări nu pot fi de acord. Singura soluție ar fi să se meargă pe adâncirea unor microaspecte, în așa fel încât să știi totul despre puțin”. Alte nume din acest număr: Horațiu Stamatin, *Cioran despre Shakespeare*; Nicoleta Dabija, *O nouă carte despre Nietzsche, întotdeauna necesară*; Cristina Scarlat, *Un tablou: Domnișoara Christina*; Valentin Ciucă, *Balcic – Ipostaze ale eternității...*; Bogdan Ulmu, *Nume de artiști*; Vasilian Doboș, *Numărul de aur – Dan Hatmanu* la rubrica Arca lui Noe; Gheorghe Cliveti, *Istorici și istorici literari despre revoluția română de la 1848 (II)*; Al. Husar, *Stafia Europei (II)*; Ionel Necula, *Al. Mironescu în dimensiunea epocii*; Victor Durnea, *Ioan Paul, criticul, istoricul literar și esteticianul (I)* la Clepsidra umbrelor și la Bibliofil, cea din urmă dedicată cronicilor literare – Ioan Holban, *Omul hamletian și cel don quijotist (George Astaloș)*; Iancu Pașcanu, *Farmecul istorisirii tradiționale (Dumitru Vacariu)*; Emilia Pavel, *Basme populare românești*; Ioan Răducea, *Misterul eredității culturale (Ștefan Lemny)*; Cristina Chiprian, *Poezia e luxul săracilor (Adrian Alui Gheorghe)* și *La capătul imperiului nostru de idei (Liviu Apetroaie)*. Prezentul număr este cu asupra de măsură prețios redacției noastre, întrucât paginile sale găzduiesc articolul dlui Theodor Codreanu despre revista „Limba Română” care, în 2011, a împlinit 20 de ani de la fondare.

Revista „Contrafort” în 2012

„Contrafort” – revistă de literatură și dialog intelectual – se adresează unui public elevat, interesat de literatura română și universală contemporană. Poezie, proză, critică literară, comentarii pe teme de teatru, film și arte vizuale, dezbateri în jurul unor subiecte de mare actualitate, interviuri cu personalități ale vieții culturale și științifice, anchete, studii, eseuri, informații despre ultimele apariții editoriale din spațiul românesc și din străinătate – toate acestea le veți găsi în paginile revistei.

„Contrafort” apare lunar (cu posibilitatea apariției unor numere duble), în 24 de pagini, format A3. Preț de vânzare – 6 lei.

Puteți perfecta abonamente la toate oficiile poștale. Indice de abonament pentru Republica Moldova: 30692. Prețul abonamentului anual: 72 lei.

Revista „Florile Dalbe” în 2012

Continuă abonarea la săptămânalul pentru copii și adolescenți „Florile Dalbe” pentru anul 2012. Abonamentele le puteți perfecta la orice oficiu poștal din Moldova. Legătura cu cititorii este posibilă și prin intermediul site-ului nostru: **www.floriledalbe.md**.

Costul abonamentului pentru 10 luni este de 160 de lei (câte 16 lei pentru fiecare lună, iulie-august – vacanță).

Condițiile abonării le găsiți și în „Catalogul ziarelor și revistelor”, editat de Întreprinderea de Stat „Poșta Moldovei”, în care săptămânalul „Florile Dalbe” este înscris cu indexul PM21238.

Elevii din mun. Chișinău se pot abona post-restant, prin intermediul profesorilor. Relații la tel.: 23-37-78; 23-41-95.

NU AMÂNĂȚI ABONAREA DE AZI PE MÂINE!

Citiți revista noastră și în 2012

În 2012 revista „Limba Română” va apărea bimestrial (6 numere), format carte cu un volum de 192 de pagini, inclusiv 16 color.

În Republica Moldova abonamentele pot fi perfectate la toate oficiile poștale. Indice de abonament – PM77075.

Prețul unui număr – 30 de lei.

Prețul abonamentului anual – 180 de lei.

În țările din CSI și Europa, inclusiv România: prețul unui număr – 6 EURO, abonament pentru 1 an – 32 EURO.

În alte țări: prețul unui număr – 8 EURO, abonament pentru 1 an – 36 EURO.

Cititorii din străinătate se pot abona la revista „Limba Română” astfel:

– la redacție, achitând în valută sau echivalentul în lei moldovenești al abonamentului;

– prin virament la

Revista „Limba Romana” SRL, c/f 1004600045323,

Banca Comercială Română, Chișinău S.A.,

Cod RNCBMD2X, Cont 222400000100172 MDL

Cont 222409100100172 RON

Cont 2224501295 EURO

Redacția revistei „Limba Română” trebuie înștiințată asupra plății efectuate, trimițându-se la adresa pentru corespondență (limbaromanachisinau@gmail.com) o copie după dispoziția de plată bancară, cu indicarea numerelor de revistă abonate și a adresei poștale complete a abonatului.

La Mărășanu, reprezentările poetice sunt real mitologice, dacă se poate spune așa; sunt, cum le va numi poetul însuși, mai târziu, cu un termen inspirat, „niște mito-semne”; pe scurt, sunt sacro-profane, nu fac parte dintr-un sistem simbolic, nu întruchipează semnificații dincolo de ele, ci se autoreprezintă, în timp ce, realmente, sunt, printr-o joncțiune totală, între planul ontologic și cel al semnului. Credem că aceasta este partea cea mai rezistentă a contribuției poetice proprii lui Nicolae Grigore Mărășanu, intuiția sa viabilă, neomodernă și expresivă.

Ștefania MINCU

Ai putea să încerci

Înainte de-a-ncepe poezia
scie pe cruce!
Primește coroana de spini pe frunte,
împunsătura sulitei în coastă,
scuiatul satasului pe obraz,
bea paharul cu otet și fieră până la
și scrie întâiul cuvânt. fund

Dacă nu birui, o iei de la capăt:
Te sui pe cruce,
asezi coroana de spini pe frunte,
primești împunsătura sulitei în coastă,
scuiatul satasului pe obraz,
bea paharul cu otet și fieră până la fund
și scrii preveliul.

De-atru un timp,
ai putea zăpăzii monden.

Nicolae Grigore

ISSN 0235-9111

9 770235 911105